Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

COLUMELLA
de
re rustica.

1536

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

P N

SCRIPTORES Rei Rusticae

5900/A

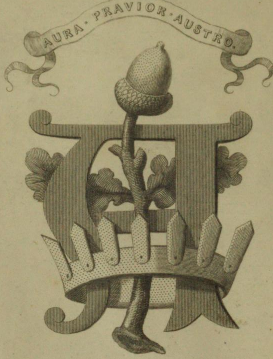

John Yonge Akerman. F.S.A.

S
24/1/99
162

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

Prefatio in M: Terr: Varrons, & M: Catons descripta ex illa Basileæ 1521.

Neq. n: aliud qꝫ Xianis dignū ē ac Agri=cultūra studiū.

Et qid aliud Deq & Nāa nos jubent? potuisset [...]pt: ille rerū Parens oia nobis parata citra nostra cura producere: s. ne nil nobis esset q. agereq, laboris qui ptz nobis relinquit; voluitq nos operando illre socios. Q. ij videre q: jmi dixere, qnto q.m ob urbe longiq sit, tto divinig ee; q. hodie proverbio d.t.

Cato & Varro Viri oibq nnibq maxi, paucis oia s.t coplexi; rara gravitate abo insignes.

Hic fons ē ex qo fere fluxere oia q: de Rebq Rusticis qscripta s.. His 2: Autoribq si prudenter usq fueris, i:e. unū ex alio, locorū temporiqꝫ habita raone, collegeris, in illis qꝫ o. tiū meditatq fueris, ō erit necesse ut alios in qsilio habeas: na varietas qsiliorū pleriqꝫ avocat, ō docet.

Alijs sine piculo ō potes fidere: Ego puer multa possi in multis ostendere discipulo ō satis cauto piculosissa: Ut qo scribunt de △ & ▽ salubritate, pecoris & hoiū remedijs &c:

Fuere olim ingenia hoiū incorruptiora, fuit major in hoibq fides, & qo qsqꝫ Auctor Antiqior, eo & sincerior ē.

Valete in Xto & vivat in his studijs, qui dulcissimos soles volet expirare.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

1 . B . 78

Sola res rustica, quæ sine dubitatione proxima, et quasi consanguinea sapientiæ est. – Columella, Lib. I.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

DE RE RVSTICA

M. Catonis Liber I.
M. Terentij Varronis Lib. III.
Palladij Lib. XIIII.
L. Iunij Moderati Columellæ Lib. XIII.

PRISCARVM uocum in libris de re rustica enarrationes, per Georgium Alexandrinum.

Philippi Beroal. in lib. XIII. Columellæ annotationes.

Aldus de dierum generibus, simulq; de umbris & horis, quæ apud Palladium.

CVM indice copiosissimo eoq; nouo.

COLONIAE Ioannes Gymnicus excudebat
ANNO M. D. XXXVI.

J Y Akerman

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

INDEX EORUM QVAE HABENTVR IN M. Catonis. M. Teren. Varro. Palladij & Columellæ de re rustica libris.

A

Abies 292
ablaqanda uinea qñ 405. 426
accipitres qũo incipiant 141
actor 325 actus 432
actus quadratus quid 66
acus quid 91
acrotophoron 64
adoreum 65
ædificiũ pro agri merito stacuendum 166
aëris probatio 160
aër septẽtrionalis salubrior 54
æditimus, ædituus 45
ædilis 54 ægeũ mare 99
æscharion 53
æsculus 292
æstas quot dierum 112
Et qñ & in quo signo incipiat Ibidem
æstiuæ mansiones 167
africanæ gallinæ 521
ager ne sit sumptuosus 2
ager nebulosus 5
ager qb⁹ locis cõserẽdus 9
Et qui ager frugib⁹ aptus Ibidem
ager oleto conserendo 5
ager qũo colatur 25
ager gallicus 55
ager optimus qui 62
agri qbus rebus colant 71
Et de familia rusticali 72
agri discrimina nouẽ 53
agricola 1. in prooemio
agricultores 305
agriculturæ partes 60
agriculturæ principia & fines 59
agatocles Chius 53
aggeres quomodo fiant 69
agna quid 432
agnæ meræ 103
agnorũ educatio & cura 106
Eorum depulsio Ibidem
ahenum 7 alba 112
albariũ opus qũo fiat 169
albuelis 370
alica qũo fiat 256
allij satio 284
alsiosum 108
althea 279
alui quomodo fiant & qua forma 153
alui crudæ remedium 36. ca. 125
aluum ut deijcias, & bonam facias 35. 46. & 50
ambulationes 320
amerina salix 427
amineæ uites 367
aminei satio 6. ca. 6
amygdala 460

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

amygdalæ cultus 192
amylũ quomodo fiat 29.30
amphylochus Atheniẽsis 53
Αμφιβίον 146
amphora ſpartea & Nafiter-na 8
amurca 457.356
amurcæ uſus.17.ca.36. & 26. ca.66. & 31.32. ca.97. & 37. cap.310. & 90.cap.51. & 92. ca.55.
amurca oleo inimica 659
amurca condenda 94.ca.61
aneti ſatio 210. & 275
andromeda 599
anates 147. & 541
anguifer ſydus 597
anaxipolis Thaſius 53
aniſi ſatio 228
androcion 53
anni diuiſio 79.ca.27
anni tempora ex foliĳs agnoſci 88.ca.27
anſer 539
anſerum ſaginæ, haræ genera, admiſſura, partus, paſtus, educatio, plumarum uulſura, incubatio, fœtura 145. & 146. de ĳſdem pag. 176.
anſerum lætamen 172
apes 550
De apibus etiam pa.151.ca.16 per totũ caput. & pag. 182. ca.37.38.39. & pa.254. ca.7
Apes imbre proſtratæ quomodo curentur 157
apes Iouis nutrices 572
apes ut reuiuiſcant 562
apes quomodo à pugna cõpeſcantur 559
apiana uua 647.369
apium 612
apium peſtilentia 562
apiaſtrum 153
apium pulli 551
apiarium 553
apium fugam exploratã præſcire 559
apicæ 104
apĳ ſatio 242
apiciæ uuæ 14.ca.24
de apris 149
Αποκατάστασις 376
Apollodorus Lemmius 53
apollonius Pergamenſus 53
apothecæ 321.323
apyrenum 683
aprili menſe quæ fiant 240
apuliæ loca calidiora grauiora 61
aqua an mixta ſit uino necne, qũo cognoſcas.34.c.111
aqua quomodo probanda an ſit ſalubris nec ne 160.264
aqua uiua 66
aqua qũo inueniatur 262
aquam ex qualitate terræ diiudicare 262
aquarum diſcrimina. Ibidem
aquæ ductus quomodo fiant 264
aquæ bonitas 315
aquila exoritur 348.597
occidit 598
arare 25
arandi tempus 81
arator bonus 329

arbores quomodo radices capiant 38.ca.433
arbores, ut mulieres, ad partus certos habere dies 87
arbores maritæ 32.ca.16
arborum tempestiua insitio 84.ca.40. & pa. 208. ca.19
arbor insita melior 682
arborum propagatio 38
arborum putatio 16. ca.32
arborum translatio 682
arborator 586
arbusculæ omnes quomodo transferendæ 681
arbustiuum 671
arbustum 679
arbutus 454
arbustiuæ uites 200
archelaus 108
Eius epigrãma de apibus. 151
architas Pythagoreus 53
arcturus quãdo occidat. 599
area 324
areæ situs & constructio. 30. cap. 91. & 37. ca. 129. & 96. & 181.
arenæ genera 167. 168.
argilla 65.ca.9.& pa.385
argitis 369
argonauis occidit 600
arietis exortus 594
arietes 258. 498
arietes ad foeturam 105
arietum habitus 498
aristomenes 53
aristandrus Atheniensis 53
Aristoteles Peripateticus 53
aristophanes Malcotes 53
arista 88
armillæ 15
armoracia 628
armoracia quid, & eius satio 275
articularis morbus 48
arundo 429
arundo uinea 63.21.ca.47
arundinetum 5.cap.6. & pa. 22.ca.47. & pa. 429. & pa. 592.
aruum 79
as 433
asinus, asellus 496
asini clitellarij 7
asini plostrarij & molarij. 8. ca.11
asini ubi nobilitati, & pretij maximi 100
asinorum ætas, forma, feminium, admissura, foetura, partus, pastus 117. ca. 6. Itẽ de asinis 239
aselli dossuarij 117
ἀσφάλτιον 479
asparagi satiui 614
asparagus ubi serendus 50. & 211. & 227.
asserculum 9. ca. 45
assis angularis 439
athanagoras 53
atrienses 624
atriplex 242
attalus Philometor 53
atra bilis 48
auara uitis 370
auellana 459
auellanæ satio 217
auenæ satio 351
aufidius Lurco 139

augusto mense quæ fiant 261
auiaria 134
Et de auibus in genere Ibi.
aurigæ occasus 601
aurium remedium 49
austro flãte nec uina nec materia tractanda 16
autumno quæ fiant 79
autumnus quot dierũ & qñ incipiat 79
autumnalis putatio 406

B

Bacchius Milesius 53
badius color 238
balatrones 113
balneæ 184.323
balnearia 320
bambatæ 644
battis satiuus 630
belare 99
bela Ibidẽ
bennæ 14.ca.23
beta 613
bibere ut multũ possis 46
bidens 678
bigemmis 444
bilem ut deijcias 46. & 48
bion Solæus 53
blattæ lucifugæ 556
blitus 228
bon⁹ euẽtus rusticorũ de⁹ 53
boues bene curare expedit 24
Boum cura 469
bos si ægrotet 27
boum medicinæ 471
boues ne pedes subterant 27
bubus medicamentum 27
boues qui eligendi aratroꝗ domandi 74
boues inter arãdum quomodo disponendi
boues ab opere quomodo curandi 337
boues quales parandi 466
boues altiles, & opimi 102
boũ ætas, forma, pastus, admissura, fœtura, domatio 114
boum cibaria 23.24.37
brachia uitis 418
branchiæ 546
brachiatæ uineæ 443
brassicæ genera eiusq; medicina & usus 46. & 47
brassicæ satio 242. 269
brassica uitibus inimica 262
brisa 647
brocchi dentes 118
brumæ tempus 566
brumæ tempore uitis non colenda 673
bubilia 321
bubiliũ cõstructio & situs 30 & 64. & 172.ca.21
bubus quid in pabulũ ferendum 15.ca.30
De bubus abũde pa.235.ca.11
bubulcus statura 329
buculus 467
bulbi satio 688
bugones apes 114
bumamma uua 114
bumasti uites 367

C

Cacabus 648
caduca spica 214

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

C. Matius rei rusticę scriptor 651
cæliaco medicaměta pa. 36. cap. 125
cæliacæ apes 154
cæsonianum præceptũ 317
cæterus ornatus 14. ca 22
calabrica olea 658
calameta 422
calcare 529
calcarius 10
calx q̃uo coquatur 16. 18
calcariæ fornacis structura 18
calcis genera 168
calisto sydus occidit 592
caluescit qui decrescente luna tondetur 83
camera 140
cammarus 547
campæ 179
campanum far 55
cãpestres segetes meliores 61
cãpestris & collina uua 367
campus 332
canabis satio 197
canalis 659
cancer albus, & ater: & quomodo sanentur 47
cancri fluuiales 180
candida lactuca 611
candelas sebare 363
canes 75. 121
canicula apparet 598
canini dentes 118
canum genera 516
canis uillaticus 517
canum admissura, & partus. 518. cibaria Ibidẽ. quo modo appellandi Ibidem
cannetum 211
cannabis 349
cantarides 179. 180
canterij equi 120
canterioli 616
canterius 407. 617
capi semimares 143. 521
capi 120
capillamenta radicum 275
capillamenta seminum 407
capillorũ concinnatores 305
capito piscis 50. cap. 158
capparis 616
capisterium 344
caper optimus 508
capræ 107
caprarum partus 509
caprarum morbi, earundem remedia 510
caprarum saliua uenenũ 57
capræ culturæ inimicæ Ibid.
capras auribus spiritũ ducere non naribus 108
capra sydus exoritur 595
caprarius 109
caprasia insula 107
capreolus ferramentum 614
caprificare ficus 233
caprea, Capreolus 81
capitatum 284
capitatũ porrum 611
capitatæ uineæ 444
capularis officia 26. cap. 66
capulare oleum 25
caput uitis 380
caput si dolet 49
carbunculus 65
carcinoma 48

cardui satio 225.274
carox 599
cariotæ 103
cariosa terra 5
carœnum 281
carpinus 452
caseale 357
casei faciēdi ratio. 127.510.5.
caseorum discrimina 127
caseus gallicus 667
case⁹ quomodo seruetur. 630
Item de caseo abunde pa. 249
cassiope occidit 602
cassius Dionysius Vticensis. 53.
castanea qūo feratur 288
castaneta caluescere 430
castratio ouium 508
castrandi tempus 116
cataclysmus 129
catenæ ligneæ 168
catulire 123
catulorum cura 518
catulo facere 364
caudarum canum castratio. 519
cella 67.321
centuria 66
centuria quid 432
centones 326
centumpondium 9
ceparum genera & qūo repo nantur 628.629
cepa Ascalonia, & Pompeia 628
ceparum satio 210
cepullæ Ibidem.
cera 254
cera ex quib⁹ florib⁹ fiat. 567
568. & quomodo conficia tur 569
cerasi satio 84.216
ceruices si doleant 49
cestus quid 64
chalcis 546
charchari 546
characata 441
chamemillium oleum 256
cherephyllum 614
cherestus & Chereas Atheniensis 53
χοῖρον quid 111
chordi agni qui 101
χορίον 101
cicer 76.223
cicer arietinum 349
cicera 362
cicercula 348
cicercula quando serēda. 187
ciconia quid 389
cydonia 652.684
cidoniorum conditura 648
cyma brassicę 46
cimices qūo euitentur 179
cyminum 228
cynaræ satio 611
cythisi satio 76.463
citri satio 230
claua seri 230
claui 478
claui in ouibus 506
clauuli 13
clauolæ quid 85
clostra 39
Cn. Tremellius 55
coagulum 127
cochlea 136
cochleæ quomodo nutrian-tur,

tur, & earum fœtura, & sagina 150
coclea 150.638
codicilli amurca conspergantur. 37
cœlestis aqua optima 319
cœnationes 320
cohortes 67.134
colere quid 333
coles 80
colliquiæ 341
collyria 489
collis 332
color aruorum 334
color terræ 162
color in equis 238
colonicæ leges 57
coloni qui 97
coloni indigenæ 324
columbariorum positio 140 172.
columbaria in tegulis 142
columbarum genera, & unde dictæ, color, fœcũditas, partus 140.141
columbarum color qui melior 532
columbarum sagina 141.533
colũbæ ne sedes mutẽt 532
columbinũ stercus. 17. 83.356
colymbadis 656
columellares dentes 118
columella trapeti quæ in miliario 12
colus 646
commodius equiculus 118
compitalia, & in compitorẽ diuinam facere 4
conchæ ferreæ 660
coniugij maritalis institutio 618
coniza 171
conseminales uineæ 653
consiligo 472
contubernalis mulier 326
conuoluulus in uinea ne fiat 31
corbes 75.470
corbulę 14.c. 23.& 16.& 660
cordum 5.& 630
coriago 476
coriandri satio 227.& 609
cornelius Celsus 312
coma 629
coronæ 478
coronam foco indere 41
corona sydus cœleste exoritur 601
Eadem occidit 598
corporis membra, eorumq́ officia 381
corticatæ picis usus
cortinale 323
cors quomodo fiat 142
corudæ satio 5.77
cotonea mala 93
κραμβη 47
crassus ager 77
crater sydus cœleste apparet 600
crates 53
creta 65
creta cimolia 479
cretosa humus 385
crustumia pira 460
κτυνιατροὶ medici pecorũ. 120
cubitor bos quomodo emendandus 468

cuculli sagati 326.& 587
cucumis 614
cucumeres 226
cucurbita 227.614
culina 321.67
culex 617
culices q̃uo necabis 179.&180
culex herba 226
cullea 55
cuniculus unde 149
cunila bubula 507
cunila quæ & Satureia 552
cuneati agri forma 435
cuppa 13
cupressi satio 15.cap. 28 22.44.45.
cupressus ad crescendum tarda 86
curculiones quomodo necentur 94
cura rusticationis apud antiquos Romanos gloriæ fuit 306
curius Dentatus 316
cuspides quid 64
custos quid 672
custodis oleæ officia 26
custos palmes q̃uo summittendus 418

D

dactili 367
dactilorum ossa 275
damascena pruna 187
daps profanata 22
deacinata dolia 15
debilis ut reficiatur 49
decacuminare 405
decembri mense quæ agenda 296
decemmodiæ 633.& 360
decuriæ 330
decussare 418.&389
defrutum 281
defrutũ quomodo fiat 637
delibrare 417.449
delici porci 112
delphini occasus 599
democritus Physicus 53
densæ glabræq; sues 309
deorum supplicia 115
depsiticus panis 27
diabetes 380
digitalia 91
dilapidare 21. cap.46
diodorus Prienneus 53
dionysius περὶ φυτῶν 53
dion Colophonius 53
diophanes Nicensis 53
διφθερίαι 128
diradiare 452
disrarari 429
distichum ordeum 345
dodrante tertiari 339
dolabra 337
dolia noua quomodo imbuantur 26
dolus Mendesius 507.615
dracontion 370
δρακαὶ 517
dulce uinum quomodo fiat 641
duracina persica 286
duramina 414

E

effœminatorum gestus 307
effœtum solum 304
egesias Maronites 53
elices qui 341

embam-

embammata 666
emarcus uitis genus 370
emplastratio 461.684
emuscare oleas 596
enchytus 28.ca.80
epicharmus 498
epigenes Rhodius 53
epiphora 480
equa ut marē patiatur quid agendum 486
equas ē uento concipere 101
equi futuri boni, signa 119
equi qūo ad admissurā sagi-nandi 486
equorum ætas quomodo co-gnoscatur 118
equorum indoles & forma 487.488
equorum cura & medicina 488
equum non salire matrem 119
equus qualis futurus sit ex pullo cognosci 118
epiroticæ familiæ 72
epityrum album, nigrum, & uarium 36.ca.119
equorum admissura & for-ma, pastus 118.119
Et de equis & equabus abun de pa.237.238
ergastularij 328
erithace 152
erucæ: remedia contra eru-cas 179
erucæ satio 191
eruum 23.cap.27.& 351.& 470
eius satio 197
ethesiæ uenti 599
euagon Thasius 53
eubolus 53
euentus bonus rusticorum deus 59
euhemerus 550
euphorion 53
euphranij duo, Atheniensis unus, alter Amphipolytes 53
europam salubriorem ac fructuosiorem Asia 54
examina apum syluestria quomodo inueniantur 557
excandefacere annonam 133
extrema & prima luna 82

F

Fabæ 346
fabæ satio 17.82.87.283
faba an occanda 346
faba an farrienda 353
fabalia 347
factus quid 78
facula 18
fagus 292
falces 76
falcis figura 421
falerna uina 95.ca.65
far 340
far unde dictum 81
Eius satio 65
farrago 81.351
fauonius 363
fauus quid 155
eius eximendi tempus 156

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

faseli satio 271
fœbris signa in pecore 12. 474
fermentare terram 333
feriis quid agricolæ, quidq; non facere liceat 363
ficorum genera 86.458
ficus, ficeta 86
ficorum insitio. 19.ca. 41. & 20.ca. 42 & pa. 86.
ficus quomodo & quando serenda 6.ca. 8. & pa. 15. cap. 28. & pa. 458.
ficus serotinæ
ficus ut aspernētur aues 529
fici aridæ 631
fici propagatio 38.ca. 133
fici uirides quomodo seruentur 234
fici semen naturale 86
Et de ficu abunde pa. 232
fidicula exoritur 603
fidis sydus cœleste occidit 598.
fides seu fidis astrum 115
fiscellæ 24.634
fiscinæ 9.ca. 13
filix 599
filicis extirpatio 334
fisci 660
flabellum 80
flagellum 80
flagellum quid 380
flora dea, floralia 53
focaneus palmes 418. & 453
foculi 7
fœneratio 305
fœnerator peior fure 1. in procemio
fœniculum 211
fœnificium 92.ca. 53
fœni siccandi modus 361
fœnum quando secandū 23
fœnum Græcum 15.ca. 27. & pa. 17.ca. 35. & pa. 18. cap. 37. & pa. 351.
fœtura quid 101
formicæ ne molestæ sint 37. ca. 129 & pa. 179. & 180.
formicæ ne uitibus noceant. 679
fossorum periculum in puteis fodiendis, & quomodo euitetur 263
frendere 112
frigus terram excoquit 608
frit 89
fronde qua, & quando utendum 470
frondes quæ & quando ualent 15
fruti genitiuus 4
fructuaria sus 112
fructuariæ partes 321
fructuarius quis 451
fructus quomodo reponendi 68
fructuum uenturorum experimenta 256
frumentum quid 88
Et in quali campo serendum 165
frutetosi tractus 334
frutex 668
fucus 152
fuga apum 262
fugitiuarius locus 150
fulcimenta 9

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

fuligo 617
fumarium 223
fur 1
furfures cur obijciantur oui bus 107

G

Galaticum ordeum & eius satio 197. & pa. 345
galbuli 84
gallicus ager 55
galli & earum castratio 143
gallina quot ouis, & quam diu incubet 144
& ibidem abunde de gallis & gallinis & 173
galli tanagrici, medici, chal cidici 143
gallinarum genera 521. 522
gallinaceus mas qualis esse debeat 522
gallinaria insula 520. 521
gallinæ albæ uitandæ 521
gemella uitis 368
gemellar 660
gemini in signifero circulo. 99
γίγαρτα 294
gibberi 114
gith 269
glabrum si quem facere ue lis 58
glandaria sylua 63
glandis legendæ ratio 292
glarea & calculus 385
glechonites uinum 644
glirarium 150
glirium sagina 151
gluma quid 89
græci autores qui de agricul tura scripserunt 53
græcum & Tarentinum pe cus 503
graminis extirpatio 403
granata poma 648
granata mala quomodo ser uentur, & quomodo de ijs fiat uinum 651
granarij positio 92. ca. 57
grandescere frumēta in hor reo 362
grando: contra grandinē re media 178
granum quid 88. ca. 48
grossi 31. ca. 94
grossuli 682
grumi 360
gummitio 661

H

Halcyonei dies 593
halicastrum 340
hamæ 39. cap. 135
haræ quomodo construen dæ 513
haræ positio 112
haræ anserum 146
harundulatio 63
hedera 63
helops 552
helioselinon 117
heliotropia 242
heluolæ uites 88
helueoli satio 369
helueolum uinum quomodo fiat 6
heluenaceæ uites 14
hercules ex hortis hesperidū quid exportarit 370
hesiodus Ascræus 99 53

Hydro

hydromelli 259
hyeme quæ agenda 18
hyems quot dierum 79
hieron Siculus 53
hexagoni agri forma 438
higinius 312
humus 493
hinnus qui 121
hipomelides 296.ca.4
hippenemia oua 101
hippocrates 60
hircus cur Libero patri immoletur 57
De hircis 107
hirnea 29.ca.81
hirtæ oues 128
hœdi ſydus cœleſte exoritur 600
hædi trimeſtres ſubmittuntur 108
horda & hordicalia 114
hordei ſatio 17
Exurit ſegetem 18.ca.37
hornotinæ mores 10
horologium Cypreſtis 139
horreum 321.621
horreum penſile 322
horrei poſitio 171
hortorum ſitus 177
hortos ſub urbe colere expedit 70
hoſtum quid 78
ὑπποσκύαμος 495
ὑπποσέλινον 612
hyſſopitis uinum 644

I

Ianitores 305
illiteratus uillicus 326
imitatio 73
immolandi initium à ſuillo pecore ſumptum 110
impetigo ut ſanetur 49.ca.157.in fine
incerniculum 9.ca.13
incilia 46.cap. 155. & pag. 456
incubandi tempus 144
inerticula uitis 370
infundibulum 9.ca.13
initia quæ 129
inoculatio & Emplaſtratio 286.& pa.599
inodorare 610
indicia frumentariæ terræ 335
inſitio 20.ca.41
inſitionũ uaria genera 684
inſitio arborum 461.684
inſitio uitis 424
inſomnioſus quomodo curetur 48
inſtragula 8
inſtrata 7
intermenſtruum 82.ca.115
intermiliarium 40
internodia articulorum 122
interputare 22
interſpiro 35
intybi ſatio 274
Eius conditura 628
inulę ſatio 211.& pa.612
Eius conditura 654
iſchiacis remedia 36
italia unde dicta 99.114.& pa.465
ἰταλοὶ 114
italiæ laudes 54
italus Herculis taurus 114

iter

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

iter commodum 314
iterati, tertiati'q; agri 338
iugata 63
iugatæ uineæ 63.671
iugarius 321
iuga Romanica 39.ca.135
iugerũ quot operis colatur. 352. Quot modios feminũ postulet. 342. Eius forma & partes 434
iugum 66
iugumenta 9.ca.14
iugerum 66
iulio mẽse quæ agenda 257
iulius Atticus 312
iulius Græcinus 312
iumenta unde dicta 465
iupiter dapalis 37
iupiter 52
ius ex ossibus 123
iusta 339

L

Labea 12.ca.20
labella 30.cap. 88
labellum 642
labellum polutum 7.ca.10
laboriosior est negligentia q̃ diligentia
labrum doliarium, lupinariũ, aquariũ, uinaticũ 7
labrum culleare 45.ca.154
lac alibile 126
lacones canes 122
laconica 307
lactis discrimina 127
lactuca 190.611
lactucæ genera 611
lacubus distinguere granaria 322
lacuna 18.ca.38
lacus compluuius 67
lacusculi 659
lacus sub prælo 91
lacus uinarij & torcularij 634
lætamen 261
lana succida 127
larem familiarem salutare 2.ca.2
larix 292
laserpitiatũ acetũ 35.ca.116
lanata aminea 368
laterum dolor qũo curetur 36.ca.125
lateres quomodo conficiendi 250
lauatio homini requies 110
laurinum oleum 195.274
laurus delphica, syluatica, Cypria 6.ca.8
lecti loris substrati, & communes 7
legaria quid & unde 81
leguli 42.ca.144
legumina agros stercorantia 355
Et quæ obsint agris 356
leguminum genera 340
leguminum satio 341
legumina unde dicta 77
Et an sarrienda 187
lenticulæ satio 197
lentis satio 17.ca.35
lentis quomodo seruetur 35.ca.116
lentissini olei confectio 195.cap.21
lepidij satio 613

lepus

lepus unde dictus 148
Eius genera, indicia ætatis, fœcunditas Ibidē
leporarium Ibidem
lætare arbores 165
liber & libera dij 53.634
libella 390
libra sydus cœleste occidit. 595
libum quomodo fiat 27
lyburniæ mulieres 126
licinia lex 56
liciniana iugera 316
lentis satio 348
lignatio 318
ligna ut bene ardeāt & fumosa ne sint 37.ca.130
liliorum satio 82. 209
liliaceum oleum 250
lympha dea rustica 53
lingua in ouib⁹ potissimum inspicienda 104
lingula 11.cap.18. & pa. 12. cap.19
linum 348
lini satio 77. ca.23.& 271
lira 239.610
lirari 597
lyra sydus cœleste 115
lysimachus 53
lithostrotum 130
loci mulierum ne uirosi fiāt. 49
loci uiria 415
loculatæ arculæ 158
longuriæ 69
longurij 119
lora familiæ 24.& 91
loræ confectio 647
lorea quomodo fiat 15.ca.25
lorei 3.ca. 9
lotium ut facile eat 47
lucum collucare 40
lumbrici 36. ca.126
Contra lumbricos uitulorum remedia 484
luna dea rustica 52
luna extrema & prima 82
lunares dies Ibidem
lupinum 340.353. & 358
lupini satio.17.ca.34. & pa. 267.& 268.
luna infra terram 610
lupus in sues 110
lupus piscis 135
lucamenta 37.ca.128
lustrare agrum 40.ca.40
lutare 31. ca.92
luxatum ut sanes 47
luxuriosa uitis 415

M

Maceria quid 69
macellarij quid 135
macescentes melius concipere 101
macies & languor mularum quō curetur 495
machina 494
mactus dape 38
magister pecoris 125.329
mago Carthaginiensis 53
maiales 113.120
maio mense quæ agenda 246
mala punica 93.228
mala punica ne rumpantur in arbore 683
mali punici satio 459.683
mali insitio 215

malorum genera uaria 460
mallei 75.ca.22
malleolus quid 376
malleoli depositio 670
malleolorũ numerus & electio 375
maltha 170
maluæ satio 274
mammarum ulcera 48
mammillæ pensiles in capris 107
mancipia 71
mare congelatur 55
mareoticæ uites 370
marina lactuca 478
marisce 6.ca.8
marsica cepæ, quæ & Vnio 628
maritale coniugium 618
maritare statumina uidua 415
maritæ arbores 16
mars Syluanus 29
martio mense quæ fieri debeant 222
massulæ 645
matella 7
mateola 21
materia, palmitis genus 452
materies quando tempestiua.10.ca.17.& pag.16.cap. 31.& pag.18.ca.37.& pag. 292
medica 86.107.240
mediponti 3
mel diis ac hominibus gratũ 151.plura de melle li.3. Varronis cap. 16
Et pag. 254
melampedis doctrina in pecoris cultu 310
mel secundarium 629
mel nemorense 552
mel coërcet uitia 653
meleagrides gallinæ 145.& 521
mella quid, & quomodo fiat 629
mellaria 153
mellarii Ibidem
mellificium 153.155
melicæ gallinæ 145
mellatio 597
mellissa 550
melimeli quid 653
melimela 93
μελιττοτροφεῖα 153
μελιττῶντες 153
meliturgi 151
melonum satio 226
memius Percenius 44
menandri duo, unus Prienæus, alter Heracleotes 53
mendesius Aegypti⁹ 507.615
menecrates Ephesius 53
mẽstruosa mulier fœtui fruticibusq; nociua 615
menestratus 53
menstruum tempus 78
mentæ satio 211
mentigo 508
mentastrum 613
mercator 1
mergi 362.445
mergis purgare, & propagare 401
merula 546

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

messis tempus 38. 81. 105. & 362
messis unde dicta 89
meuaniæ boues 377
miliariæ aues 136
miliarij apri 132
miliarius cliuus 130
miliarius grex 126
milij satio 5.223. quamdiu duret. 93. ca. 57.
militare sepimentum 69
militaris uia 319
millum 124
miluinus pes 626
mina ouis 104
minerua 53
minerual 133
myrti genera 645
myrti satio 6. propagatio 38
myrti uinum 36. cap. 125. & pag. 195. & 219
myrtinum oleum 195
miscellæ uites & uuæ 6. ca. 6. in fine & pa. 14
mistella nigra 91
mistellum 140
mnaseas scriptor Græcus 53 625.
modioli 12. ca. 20
modus in rebus 315
molæ 659
mons 332
mons transuersus sulcandus 339
mororum satio 217. 460
morticina ouis 123
mula 494
mulæ partus 493. 103
mularum morbi & remedia 495
muli 120
mulier ad rem diuinā ne accedat 29
mulsa aqua quomō fiat 630
murenæ flutæ 117
muriæ confectio 640
muria dura quomodo fiat 626
mulieris officia 619
muscæ liguriunt 152
muscus in uite 417
museum 137
mustea mala 6. cap. 7. & 93. cap. 59
mustacei quomodo fiant. 36
mustum annum totum habere si uoles. 36. de musto itē pa. 278
mustum lixiuum 641
mustum quomodo fiat 634. 635
Quomodo condiatur 638. 639. Et quomō semper dulce maneant 642. 643
mutiles aries 498
mutum adminiculum 71

N

Neuius Pollio Romanus uir longissimus 377
napus 349. 617. 665
nasturtium 269
naues ambulare 1
nebulosus ager 5
nefrendes 112

negli-

negligentia quã diligẽtia laboriosior 622
nemeturica pix 638.640
nepæ syderis cœlestis occasus 595
nepotes 404
nicesius Maronites 53
nomentanæ 368
nomina optima non appellãdo fieri mala 324
nonarum institutio 96
noualis 79
nouembri mense quæ agenda 283
nubilarium 324
numidicæ gallinæ 538
numina rustica 52
nundinarum conuentus 307
nux auellana 683
nux Græca 683

O

Oades 53
obærati 71
occare quid 80.ca.29
occatio 599
ocymi satio.15.cap.27. & 17. cap.33.& pag.23.ca.54. & pa. 81
octobri mense quæ fieri debeant 271
oculorum uitia quomodo sanentur
odores uino apti 636
Oenanthe quomodo fiant. 266
Oenomelli confectura 280
offæ ex ficis 136
offringere quid 80
offulæ carnis 665
ogyges 129
olea ut cito crescat 3. Et cur in crescendo tarda 86
olea si fructum non fert. 31
olea quando legẽda 3. & 25. & 42. 91. Et quando condenda 16.& 94. Quando promenda 95
olearum genera 453
olearius 661
Item de olea 241.224
olea quomodo serenda 15. eius ablaqueatio ibidẽ ca. 29. Insitio. 19. Propagatio. 38
olea à costis colenda 164
oleæ albæ conditura 36. ca. 117. & 118.
oleitas 26.ca.68
olerum sationes 608
oliuarum seminaria quomodo facienda 454
oleum 323
olei conficiendi ratio 293. 658
oleum amurca corrumpitur 656
oleum uiridius bonum 3. & qũo fiat 25.& 274
oleum liburnico simile 293
oleum sordidum, horrendi odoris, rancidum, quomodo repurges. 293. & 294
oleum uenafrum 55
olympionicæ equæ 379
oliuarum conditura 294

olivueti situs 206. putatio 21. ca. 44
Item de oliuetis pa. 273
olus 228
olus atrum 612. Eius conditura 666
olus cordum 630
onagri 117
onychina pruna 629
operculare 631
operculati faui 597
operarios quales esse oporteat 71
ὀφιοῦχος 597
opinare 531
ὀπός 127
opulus 452. 679
orbis terrarum diuisio 54
orbile 138
orcæ 68
ordeum 65
ordeum hexastichon & cantherinum 344
orchis 453
ornithiæ uenti 593
ὀρνιθοβοσκεῖον 145
ὀρνιθοτροφεῖον 137
ornithones 134
orni 679
ornus 452
orthocissos 594
orthogonij agri forma 436
oues ne scabræ fiant 31. & 505
ouium placiditas 98
oua pauonina & anserina 527
oua quę, quãdo, & quot supponenda 527
oua sale minuuntur 530
oua ut diu integra seruentur 530
oues quales emendæ 499
oues si pascua fastidiant 501
ouilia ne à serpentibus infestentur 504
ouium natura, pabulum, & curatura. 499. 500. 501
ouium pascua 497
ouis pulmonaria quomodo curanda 507
Amplius de ouibus pa. 163. 104. ca. 2. & pa. 258. & 259
oua an plena sint nec ne. 144
oxygala quomodo fiat 627
oxyporum, siue oxygarum quomodo cõponatur 666
ozimum 612

P

Pabulum 76. & 81
pabulorum genera 340
palea 143. & 470
palma unde dicta 80. 81. cur ad crescendum tarda 86
Eius satio 275. ca. 12
palmare quid 605
palmipedalis 395
palmitum longitudo 429
palumborum sagina 531
palus 64. & 401
palus uitanda 166
palustris aqua pestilens 319
pampinaria sarmenta 670
pampinarius palmes 451. & 417
pampinandi modus 444
pampinatio 403. 678
pampinator 423

pam-

pampini 394
pampinarium 381
panax 611
paugendi ratio optima 394
panici ſatio 5
panis ex milio 345
papaueris ſatio 19.269.614
papiliones quomodo necentur ne apibus noceant 565
paridius Veterenſis 402
parilema 80
partiones 143
pâſcua 291
paſcua quid 431
paſſus quid 431
paſſum quomodo fiat 281
Paſſa uua quõ fiat 632
Paſtinaca 612
Paſtinacæ ſatio 211
Paſtinandi ſoli modus 387 391.392.592.
Paſtinum quid 393
Paſtionum genera 132
Paſtorum uita incentiua, agricularum ſuccentiua 57
Patris familiâs uillicíq; offitium 586.587
Pauimenti conſtruendi ratio 167.249
Pauones 139.174
Pauo mas 536
Pauonem in cæna expoſuit primus Q. Horten. 140
Pauonum educatio 535
Paxamus autor Græc. 625
Pecoris omnis ætas prima & extrema ſterilis eſt 100
Pecoris morbi 102
Pecuariæ origo & dignitas 97.& 98
Pecuarius canis 518
Pecudum ſtercus 357
Pecunia & peculium 100.& 465
Pecus aquatile 545
Pedamenta quid 36.& 427
Pedamentorum genera quatuor 63.64
Pedanda quomõ uinea 407
Pedicini 11
Pedum medela 59
Pellis fibri 679
Pelles manicatæ 326.& 587
Pendula lora 360
Penſilia 95
Penſile horreum 659
Pellices uoce maris audita cõcipiunt 148
περιπετάσματα 138
Periſtereon 140
Pernarum ſalſura 50
Perſes 53
Perſici inſitio 285. Inoculatio 286
Perſonata herba 479
Perticæ uites 64.& 428
Perticalis ſalix 428
Pes 433
Petroſelinum 242
Phalarides 148
Phaſeli ſatio 346
Phraxonides 550
Picãda quõ ſint dolia 634
Picatum uinum quomodo fiat 639
Pilæ 7.184
Pilum fabarium, farrearium ſeminarium 7

pinguis terræ indicia 161
pini ſatio 15. cap.28.& pag. 22.ca.48. in fine
pyra cõditiua quæ, & q̃uo ſer uentur 6.ca.7.& pa.19.ca. 40.& pag.85.& pa.93.cap. 59
pyra generoſiſſima 460
pyra ne lapidoſa, nec uermi culoſa ſint 213
pyri ſatio 212.& 460
pyri uinum & acetũ 213
pyrorum uaria genera 460
piſcinæ nobiles 543. 135
piſcinarum duo genera 157
Et de piſcinis pa. 176
piſces pelagij, & piſces plani 544
piſces ſaxatiles 544
piſcis aquilonius ſignum cœleſte 593
piſcis auſtrinus ſydus cœleſte 599
piſi ſatio 267.& 346
piſtatiorum ſatio 275
piſtrinum 185
pythion Rhodius 53
pituitam ut eſſicias 46
placenta q̃uo fiat 27
plagæ uitis 417
planicies 359
platani radix 83
pleritiphanes 53
ploſtellum pœnicum 90
ploſtra 25
plumarum anſerum uulſura bis in anno fit 539
plumula 137
pluuialis aqua ſaluberrima 319
podia 170
pollex in uinea 415
pollintio quomodo danda 40
polypus ut ſanetur 49
poma conditiua 6.cap.7.& pa.93.unde dicta 81
poma cum pediculis legẽda, ſi in uetuſtatem reponere uelis. 652
pomarium quomodo inſtituendum 457
poma ne findantur, & ne uermibus laborent in arbore 228.& 229
pomarium ſeminarium 21
pomi ſatio 212. inſitio pag. 15.ca.28.& pa. 19. cap.40. Propagatio 23.& 38
pomorum & pyrorum genera, & q̃uo condantur 6
populi arboris ſatio 78.cap. 24
porca quid 80.111.& 432
porca præcidanea 38.cap. 134
porci hyeme nati quales 111
porculatio ibidem. De porcis fuſius 218
porculator quis 309. Eius officium 514
porrigere 80
porrina ubi ſerẽda 22.ca. 47
porrum quando ſerendum, & ſi uelis ſectiuum aut capitatum 211. Eius tralatio 275

porrum

porrum sectiuum 611
portulaca 630
posia oliua, & Regia 655
prædium quod optimum 1. ca.1
præfaminum uinum 40. ca. 141
præfurnium 19.ca.38
præla temperata & superuacanea 8.ca 12
præliganeum uinum 23
prælum unde fieri debet 16. cap. 31
prata irrigua quomodo fiãt, 7.cap.9.quomodo irrigan da 81.cap.31. quomodo secant.322. Secilienda 89. ca. ca.49.unde dicta 63.& 359. quomodo seruanda, & lata mine saturanda 196
prata nouella formanda, uetera excolenda qũo 268
prata quomodo fiãt ex aruo 359.Qũo colantur 359. & 360
prati situ obducti remedia 360
prodromi uenti flare incipiunt 598
procyon sydus exoritur 598
promercales res 327
promi & cellarij 624
propagatio uitis 16. arboris 38
propagationum genera 674
propolis 154
proscindere quid 80
prostrata uinea 445
pruni satio 287.& 460
psithiæ 370
ptisana 340
pugna apum quomodo compescatur 254
pulices: contra pulices 180
pulli arborum 23.ca.51
pulla terra 308
pullicies 534
pullorum equorum cura 119.120.& 238.
pulmentarium familiæ 24
pulmonarie 515
pulmonis remedium 48
pultarij 650
pultem punicam sic facias, 29
pulueratio 599
puluerare uites 223
puluini 678
pupinia 317
purgari si quis uelit 49
pusula quid 507
putandi tempus 202.& 284. & 406.
putatio 406
putatoris officium 411
putei quomõ fodiendi. 263
puteus quando effodiendus 608

Q

Quadragenarium doliũ 33
quadrans 433
quadraria uasa 11.ca.18
quadrati agri forma 424
quadridentes 7
quala sataria 8

quartarium 31.cap.95
quasillus 38.ca. 133.in fine
quercus 454

R

Racemarij 394
radices 262.ca.5
radices in arboribus quomodo capiant 38.cap. 133
radula 634
rami arborum quomodo disponendi 684
radicata semina 682
ranæ, linguæ uitium 474
rapa 349
rapa confecta ut serues 93
raparum conditura 665
raporum satio 5.ca.6.& 77.& 257
raphanus 614
raphani satio 5.ca.6
raphanum uiti inimicū 262
rapinæ satio 5
rapitij satio 17.38
raripilum 308
rassis, picis genus 637
recrastinari 362
regelari 320
rei rusticæ scriptores Græci 311. Latini 312
repastinatæ uineæ 393
restes uites 63
restibilis ager 87
restibilis uinea 385.393
ridica quid 10.18.63.46.78. cap. 26
robigus & robigalia 53
robusta frumenta 343
rodomelli 251
romanorum nomina à pecoribus indita 99
rosa 82.208.& 688
rosaria 592
rosarij institutio 290
rosarium serotinum 594
rosæ uirides seruandæ 250
rosati confectio 250
rosatum siue rosa quomodo fiat 280
roseum oleum 250
rotæ capræ 98
rotare quid 536
rotundi agri forma 436
rubrica 308.& 346
rubigo ne uineam uexet 678 679
rubus caninus 178
rudeta 17.ca.34
rudus 65
rumia dea 127
rumis mamma 102.127
rumpi 64
rumpotinum, & rumpotinetum 452.453
runcandum quando 352
rustica auis 520
rustica uita urbana antiquor 96.129
rusticæ uillæ partes 321
ruta 613
ruta quando seritur 227
rutabulum 639

S

Sabina salix 427
sabulo, onis 386
sabulosa loca quomodo stercoranda 358
sacer ignis 507
sacra certamina 379

sacres

ſacres porci 102.112 343
ſagitta quid 384.393
ſal cãdidus quomodo fiat 30. cap. 88
Sal ex lignis 63. Foſſilis 127
Salgamum quomodo condiendum 624. 625
Salictum 428.& 592. 593
Salictum ubi conſerendum 67.17
Salix 427.452
Salix ubi, & quando ſeratur 6
Salitura 638
Saliuandum pecus 472
Salſa amaraq́ terra peſſima 366
Salſi humoris remedia 266
Saltus 66
Salubritas cœli in agro potiſſimum 314
Salutator mercenarius 305
Sampſa quomõ fiat 654.655
Sanguinalis herba 476
Sanguinaria herba 507
Santonica herba 484
Sapa 281
Sapa quomodo coquatur 636
Sapore bonitatem ſoli digno ſci 335
Sapor terræ quomodo deprehendatur 670
Sata quoto, queq́ die prodeantè terra 87.88. Et quomodo ſint tuenda 85
Sationis tempora 609
Satio autumnalis potiſſima 343
Satoria trimodia 343
Satureia 616
Satureiæ conditura 628
Sauillum quid 29
Scabies 505
Scabies ex fame 5
Scabillia 7 cap. 10
Scalæ 9.& 660
Scamnum quid ruſticis 336
Scantiana poma 6.&42
σκυτάλλη 479
Scyllæ ſatio 683
Scylliticum acetum 644.& 260
Scylliticum uinum 643
Scirpeæ 7. cap. 10
Scriblita 28
Scrobs ne ſimilis ſit aluco 403
Scrobs oleæ 680
Scrobes ternarij & quaternarij 594
Scrobs arborum ſerẽdarum 458
Scrobibus uineta quomodo ponenda 387
Scrofa 512
Scrofa unde 109
Scrupulum 66.433
Secluſorium 136
Sedum quid 343.& 617
Segetem exurentia 19
Segetes campeſtres 61
Seges quid 79
Σελινοειδὴς braſſica 47
Sementim ubi facias 16
Sementis prima 342
Semicircularis, & maioris ſemicir-

micirculo agri forma 437
ſeminarium quomodo fiat. 21
ſemina quomodo deponenda 458
ſemina inter quinos, ſenos, ſeptenos, & ternos pedes 439.440.
ſeminandi tempus 341
ſemina quomodo legenda 682
ſeminarium arborũ 458.401
ſeminarijs uitiũ prouincias nõ uti 390. Eorũ cura 401
ſemina quot ſint 84
ſeminariorum arborum cura Ibidẽ
ſemina trifurca 682
ſemina ut cito creſcant 21. cap. 47
ſeminum genera, & differentiæ 340
ſemis 433
ſemuncia 433
ſentis canis 607
ſemiuocale inſtrumentum. 74
ſemodialis placenta 28
ſepes uiua 69.& 607
ſeptembri menſe quæ fiant 266
ſeptentrio meridie ſalubrior, & fructuoſior 54
ſeptum uenationis T. Põpei 148
ſerendi tempora 81. 82.164. & 609
ſerere ne dubita 589
ſeris, σέρις 147. 539
ſerotini pulli 53
ſerpentes quomodo fugantur 180
ſerpẽtum afflatus quibus noxius 528
ſerpyllum 82. 613. eius ſatio 228
ſerui quales ad uillam eligendi 329
ſeſamorum ſatio 348
ſeſquiopera 354
ſextans 433
ſextertium 669
ſybillini libri 52
ſiccaneus locus 332.359.428.
ſicilicus 433
ſicilimenta 5
ſicilice pratum 89
ſiligo & eius ſatio 17.77. 340.&344
ſiliqua 216
ſiliqua græca 351. 460
ſilex uitibus amicus 385
σίλφιον 627.667
ſilua glãdaria, & cædua 200. cap. 1
ſymonianum trifolium 479
ſymphoniaca herba 277
ſinapis ſatio 274. & 611
ſinapi quomodo facias 260.665
ſirapa quomodo fiant 658
ſyri quid 92
ſiſami ſatio 267
ſiſeris conditura 666
σμύρνιον 612
ſol 52
ſol ſex continuis mẽſibus ubi non uideatur 55

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

solstitium quando fiat 565
solitanæ cocleæ 150
solitaurilia 40
solstitialis spina 360
solum uitibus aptum 671
sophortiæ uites 370
sorba 6.41.93.95.460
sorices ne uitem lædant. 679
spadones surculi 382
spatha lignea 638
spica quid 88.89
spica Virginis, syd⁹ cœleste, exoritur 600
spicilegium 91
spionicus 398
spionia dapsilis 370
spira quomodo fiat 28
spongiæ 614.660
spongiæ asparagi 227
spongiolæ 614
squamosi greges 544
stabula 321
stabulare 75
stercus 5.15.17.83
stercus herbas creat 51
stercus auiū optimū 356.83
stercus uetustum non probari 358
Et de generibus stercoris. 356
stercoranda quomodo sit terra exilis 339.340
sterile fenium 331
sterquilinium 5.68. 84.& 177.323
stylibatæ 67.137
stipula legenda 91
stiua 444
stolonis lex 55
stramenta ubi conduntur sale conspergenda sunt 23
stramen, & stramentum unde 90
stranguriæ remedium 37
stratæ uites 441
struthea mala 6.38,93
subductarij funes 9
subiugia 39
subluuies, & Intertrigo 506
subrumi agri 102.127
suburbanum prædium cōmodissimum 313
suculæ 8.in fine & 12
succidiæ 111
succularum occasus 595
Earundem ortus 596
suffragines 478
sulcus 80
superuacanea 89
suppuratio 476
surcularis terra 385
surculi inserendi modus, & an omne surculorū genus inseratur 461
surculorum transferendorū tempus 86
sues impatientissimæ famis, atq; ob id scrofæ aliquando fœtus suos mandunt. 516
De suibus & eorum medicinis. 512
suum grex, pastus, stabulatio, fœtura, admissura, partus, fœcunditas, & proculatio & cæte.109.cap. 4. per totum.

suil-

suillæ 514

T

Tabani 116
tabulata 448
tabulatum 659
taleæ, & rami quando deponendi 682
talea oleagina 21 85
taleolæ 393
talpa: contra talpas 180. & 225
tamace 111
tarentina nux 459
tarentinum pecus 308
taura quæ 114
tauri 258
tauri forma 481
tauri quomodo lupos propulsent 122
tegeticulæ 128
tellus communis parens 304
tellus dea 52
tempestatis malæ tempore quid agendum 19
temporis diuisio 78
terebra & terebratio 426
terebra Gallica 676
terra quot modis dicatur 64
terrarum qualitates 161
terrarum species uariæ 308
terreni genera tria 332
tertiarium 31
tesseræ 167
thalli ceparum 616. in fine
thebæ Bœoticæ 129
thelis olim, nunc thetis 145
θεατρίδιον 138
theophilus 53
theophrastus peripatetic⁹ 53
thymum 613
thymi satio 269
θηριοτροφεῖον 149
thymiten uinum 644
tibia incentina, & succentiua 57
tineæ aluorum 565
tineæ ne uestimenta tangant 31. 32. 37
tinũculus accipitri gen⁹ 532
τιθύμαλλος 479
tofus 415
tonsura ouium 127. 248
tonsuræ ouium tempus 504
tomacinæ 111
torcularia 3
torcularia uasa 8
torculariæ cællæ positio 323
torcularium quomodo ædificandum 41
tormina ut sistas 48
torminum remedia 473
tortiuum mustum 14
tracta 28
traduces 63. 451. & 426
trapetum 3. 13. 39. & 659
treblæ 39
triangularis agri forma 436
tribulum 90
tribula & traha 363
tribus unde dictæ 432
tricenariæ uites 55
trimestre semẽ 340. 343. 593
trigemmis surculus 395
trimestris satio 17
tripedaneæ uuæ 367
trimodiæ 633. 660
triquetri agri forma 435
tritici satio 17. cap. 34. in fine & cap.

& cap.35. & pag.65. & 77. 341
triticum Appulum 55
triticum omne in loco uliginoso post tertiam sationẽ conuertitur in filiginem. 344
triticum quandiu duret 93
triticum quomodo cōdatur 92
tritura granorum 90. quomodo facienda 363
trulla 9
tritura 9
tribuli 64
tudicula 659
turdi 546
turdorum cura & sagina. Aduolatus reuolatúsque 136.137.
turtures 173
tussis remedia 643.ca.32

V

Vaccæ forma, admissura, partus, fœtura, pastus 236. 481. & 482
uacerræ quid 548
uagina quid 89
ualetudo bona corporis 386
uana terra cariosáq́ 338
uarro quoto anno libros de re rustica scripserit 52
uasa uinaria 11
ubertas soli potissima 314. cap. 3
uecturæ ad uillam 71
uegrandes 105
ueha 56
uellaturam facere 67
uellera unde 128
uelumina 128
uendacem, non emacem decet esse patrēfa. 3
uenæ sufflatæ ex cibo, ut per spuent 48
uenunculum far 340
uenus rusticorum dea 53
uentilare uinum 643
uenucula uitis 367
uepres ut efficias 607
ueris tempore quæ fiant 19. 79. Quot dies habeat 79
uergiliarum occasus 341. Earundem exortus
uerres 110. 113
uersura foliorum 88
uersus quid 86
ueruactum 87
uespa 154
ueruactum crudum 334
ueruncum quid 89
uiatores qui 307
uiciæ satio 15. cap.27. & 17. cap.35. & pa.350
uicinitas bona in uilla necessaria 4.315
uiæ cōmoditas ad uillã multum refert 314
uilla ne fundum quærat, nec fundus uillam 3
uilla unde 56
uillæ positio 66. & 320
uilla suburbana 4. cap.4. & pa. 68
uillicus 56
uillaticus canis 517
uillicus qualis eligẽdus 325
uillici officia 4

uimina

uiminalis salix 428
uiminum cura 427.ca.30
uinalia 53
uinarię cellæ positio.170. 322
uindemiæ quæ præparanda 14.633.quõo faciẽda. 91.290
uindemia qũo putãda 677
uinea ꝙ agro serẽda. 6. & 78
uinea res infirma, iniuriæ impatiens 402
uinea per autumnum ablaqueanda 405. Ablaqueata qũo putanda 406
uineæ qñ palandæ 592
uineæ qũo in hortulos diuidendæ 411.412. Ac de reliqua uinearum cura per totum librum tertium & quartum.
uinearũ uberrim⁹ redit⁹ 371
uinea uetus nec ablaqueãda, nec aranda. Item quomodo renouetur.16. Quomodo de loco transferatur 22
uinctus quid 64
uini arentis, durioris, languẽtis, remedia 643.ca.30
uini flos Ibidem
uinitoris officiũ 416.ca.24
uinũ an duratũ sit necne 33
uino odorẽ deteriorẽ demere 34
uinum Coum 34
uinum ad aluum mouẽdam 35. ad lolium 36. ad Ischiacos 36. Myrtitum 36
De uino condiendo quæ Grę ci dixerint 277
uinum ẽ granatis 230
uinum quibus condituris cõfirmetur 634.635
uiola ubi serenda 77. & 209
uiolatum oleũ & uinũ 244
uiolaria 82
uirgarum satio 6. ut seruetur 32
uirginis humeri exoriuntur 599
uiri negotia 619
uisulæ 369
uitiarium quomodo fiat 22
uites castrare & propagare. 16
uites ne nimium sint lachrymosæ 220
uites stercorandæ 358
uites ad escam 367
uites ne ả soricib⁹, formicis, rubigine infestentur 368
uites præcoques 366
uites quomodo serendæ
uites per brumã non colendę 673
uites si luxuriant sine fruge 289.413
uitis fructus si humore putrescat 270
uitis insitio 20
uitis unde dicta 80
uitibus quod solum eligendũ 189.198.377.384
Vitibus quæ seminaria eligenda 200
uiti sterili remedium 289
uitis inserendæ ratio 424
uitis ad orientẽ spectet 672
uitis fœcunditas quomodo exploranda 376.377.ca.7

Et quo-

Et quomõ infœcunda fructuosa reddatur 676
uitiũ alligandarum cura. 412. 413
uitium genera 367. 368. 63. 4. reliqua de uitibus quæ in uinea, & uua.
uiuiradices 84
uiuiradix quo tempore trãſferenda 409
uligini quomodo medendũ. 338. 343
uliginoſus ager 62
ulmariũ quomodo fiat 446
ulmi ſatio 15. 19. 446
ulmorum genera 446
ulmus Atinia 446. 679
ulpicum 284. ca. 6. & 610
umbratilis mora 313
uncia 433
unciariæ uuæ 367
ungues annotini 418
uolucra ne uitem lædat. 679
uotum pro bobus 29
urbana uilla & eius ædificatio 320. 321
urina hominis ſurculis apta 356
urticã anſerculos necare 540
uſus & experientia dominãtur in artibus 312
uuæ duracinæ, purpureæ, bumaſti, dactyli, rhodiæ, libycæ, cerauniæ 367
uuæ complura genera acinorum habentes 676. 677
uuæ quæ & quomodo colantur 92
uuæ quando legendæ 649
uuæ ollares quomodo ſeruẽtur 648
uuæ ſtephanitæ, tripedaneæ, unciariæ, cydonitæ, uenuculæ, numeſianæ, amineæ 367
uuæ ſuſpendendæ 93
uuæ ut ſine uinaceis naſcantur, & ſine ſeminibus 219. 220. & 609
uuæ ut ſint coloris uarij 221
uuæ ut reſeruentur in uite 296
uuas ut aſpernẽtur aues 529
uua ſi ſit compluta 273
uulcanalia 609
uulſura lanæ 128
uulturnus 444

X

Xenophon Socraticus 53

Z

Ziziphi ſatio & cultus 243

F I N I S.

MARCVS CATO

DE RE RVSTICA.

EST interdum præſtare populo, mercaturis rem quærere, ni tam periculoſum ſiet, & item fœnerari, ſi tam honeſtum ſiet. Maiores enim noſtri ſic habuere, & ita in legibus poſuere, furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli. Quanto peiorem ciuem exiſtimarint fœneratorẽ, quàm furem, hinc licet exiſtimari. Et uirum bonum cum laudabant, ita laudabant. Bonum agricolam, bonumq́; colonũ. Ampliſſime laudari exiſtimabatur, qui ita laudabatur. Mercatorem autem ſtrenuum, ſtudioſumq́; rei quærendæ exiſtimo, uerũ (ut ſupra dixi) periculoſum, & calamitoſum. At ex agricolis & uiri fortiſſimi, & milites ſtrenuiſſimi gignuntur, maximeq́; pius quæſtus, ſtabiliſſimusq́; conſequitur, minimeq́; inuidioſus. Minimeq́; male cogitantes ſunt, qui in eo ſtudio occupati ſunt. Nunc (ut ad rem redeã) quod promiſi inſtitutum primum hoc erit. I.

Prædium cum comparare cogitabis, ſic in animo habeto, uti ne cupide emas, neúe opera tua parcas uiſere, & ne ſatis habeas ſemel circumire. Quoties ibis, toties magis placebit, quod bonum erit. Vicini quo pacto niteant, id animaduertito. In bona regione bene nitere oportebit, & uti eò cum introeas, circunſpicias, uti inde exiri poſſit: uti bonum cœlum habeat, ne calamitoſum ſiet: ſolum bonum ſua uirtute ualeat. Si poteris ſub radice montis ſiet, in meridiem ſpectet, loco ſalubri, operariorum copia ſiet, boumq́; ibique aquarium, & oppidum ualidum propè ſiet, aut mare, aut amnis, quà naues ambulãt, aut uia bona, celebriſque. Siet autem & in iis agris, qui non ſæpe dominos mutant, qui in his agris prædia uẽdiderint, quos pigeat uẽdidiſ

se, uti bene ædificatum fiet. Caueto ne alienam disciplinam temere contemnas. De domino bono colono, bonoq́; ædificatore melius emetur. Ad uillam cum uenies, uideto uasa, torcula, & dolia multa ne fient: ubi non erunt, scito pro ratione fructuum esse. Instrumenti magni ne fiet, bono loco fiet. Videto quamminimi instrumenti, sumptuosus ager ne fiet. Scito idem agrum quod hominem, quamuis quæstuosus fiet, si sumptuosus erit, relinqui non multum. Prædium quod primũ fiet, si me rogabis, sic dicã. De omnibus agris, optimoq́; loco si emeris iugera agri centum, uinea est prima, si uino multo fiet. Secundo loco hortus irriguus, tertio salictum, quarto oletum, quinto pratum, sexto campus frumentarius, septimo sylua cædua, octauo arbustum, nono glandaria sylua. II.

Paterfamiliâs ubi ad uillam uenit, ubi larẽ familiarẽ salutauit, fundum eodẽ die, si põt, circumeat, si non eodẽ die, at postridie, ubi cognouit quomodo fundus cultus fiet operaq́; quæ facta, infectaq́; fient, postridie eius diei uillicũ uocet, roget, quid operis fiet factum, satisne tempori opera fient confecta, quæ durare possint, quid restet, aut quæ reliqua fient conficienda, & quid factum uini, frumenti aliarumq́; rerum omnium: ubi ea cognouit, rationem inire oportet operarium dierum. Si ei opus apparet, dicit uillicus sedulò se fecisse, seruos non ualuisse, tempestates malas fuisse, seruos aufugisse, opus publicum effecisse: ubi eas, aliasq́; causas multas dixerit, ad rationem operum, operarumq́; uillicum reuoca. Cum tempestates, pluuiæ ue fuerint, uideto quot dies, quæ ue opera per imbrem fieri potuerint, dolia lauari, picari, uillam purgari, frumentum transferri, stercus foras efferri, sterquilinium fieri, semen purgari, funes ueteres sarciri, nouosq́; fieri centones, cuculionésue familiam oportuisse sibi sarcire. Per ferias uero fossas ueteres tergeri, uiam publicam muniri, uepres recidi, hortum fodiri, pratum purgari, uirgas uinciri, spinas runcari, cremariq́;, ex piscina immundicias afferri, mundicias fieri: seruis excocta cibaria non tanta dari, quanta cum sine tempestate operantur in aruis Vbi hæc cognita æquo animo fient, quæ ue reliqua opera fient, curare uti perficiantur: rationem putare argentariam, & frumentariam familiæ, pabuli ue

causa: quæ paranda sient parare: rationem item uinariam, oleariamq́ue, quid uenerit, quid exactum siet, quid reliquum siet, quidq́ue siet, quod ueneat, quæ satis accipiunda sient, satis accipiantur: reliqua quæ sient, ut compareant. Si qua desint in annum, uti comparentur: quæ supersint, uti ueneant: quę opus sient locato, locentur: quæ deinde opera fieri uelit, & quæ locare uelit, imperet, & ea scripta relinquat. Pecus con syderet, auctionem uti faciat. Vendat oleũ, si preciũ habeat, uinum frumentumq́ue quod supersit. Vendat boues uetulos, armenta reiicula, oues reiiculas, lanam, pelles, plostrum ue tus, ferramenta uetera, seruum senem, seruum morbosum, & siquid aliud supersit, uendat. Patremfamiliâs uendacem, non emacem esse oportet. III.

Prima adolescentia patremfamiliæ agrum statim conse rere studere, ædificare diu cogitare oportet, conserere cogi tare non oportet, sed facere: ubi ætas accessit ad annos tri- ginta sex, tum ędificare oportet, si agrum consitum habeas. Tum ita ædifices, ne uilla fundum quærat, né ue fundus uil lam. Patremfamiliæ uillam rusticam bene ædificatum ha- bere expedit, & cællam oleariam, uinariamq́ue instructam, & dolia multa, uti lubeat caritatem expectare, & id rei & uir tuti, & gloriæ erit. Torcularia bona habere oportet, ut op9 bene effici possit. Olea ubi lecta siet, oleum fiat continuo, ne corrumpatur. Cogitato quotannis tempestates magnas ue nire, & oleam deiicere solere. Si cito sustuleris, & uasa para- ta erunt, nihil damni erit ex tempestate, & oleum uiridius, & melius fiet. Si in terra, uel tabulato olea nimiũ diu erit, putrescet, oleum fœtidũ fiet, ex quauis olea oleum uiridius, uel bonum fieri potest, si tempori facies. In iugera oleti cen tumuiginti, uasa bina esse oportet. Si oletum bonum, be- neq́ue frequens, cultumq́ue erit, trapetos bonos, priuos, impa- res esse oportet, ut si orbes contriti sient, commutare possis, funes loreos, priuos, uectes senos, fibulas duodenas, medi- pontos, priuos, loreos, trochleas græcanicas binas, quæ fu- nibus sparteis ducantur. Orbiculis superioribus octonis, in ferioribus senis citius duces. Si rotas uoles facere, tardius ducentur, sed minore labore. IIII.

Bubilia bona, beneq́ue ædificata, bonas præsepes, faliscas habeãt clatratas. Clatros inter se oportet pede distare. Si ita

feceris,pabulũ boues non eijcient. Villam ſuburbanã pro co pia ædificato in bono prædio. Si bene ædificaueris, beneq́; poſueris eam,rure ſi recte habitaueris, libentius, & ſæpius uenies,fundus melior erit,minusq́; peccabit, fructi plus ca pies. Frons occipitio prior eſt. Vicinis bonus eſto. Familiam ne ſiueris peccare. Si te libẽter uicinitas uidebit,facilius tua uendes,operas facilius locabis, operarios facilius cõduces. Si ædificabis,operis,iumentis,materia iuuabũt. Si quid (bo na ſalute) uſu uenerit,benigne defendent. V.

Hæc erunt uillici officia. Diſciplina bona utatur. Feriæ ſeruentur. Alieno manum abſtineat. Sua ſeruet diligenter. Litibus familia ſuperſedeat. Si quis quid deliquerit, pro no xa bono modo uindicet. Familiæ male ne ſit,prouideat, ne algeat,ne eſuriat, & opere bene exerceat, ſic facilius malo, & alieno prohibebit. Villicus ſi nolet male facere,non fa ciet. Si paſſus erit,dominus impune ne ſinat eſſe. Pro bene ficio gratiam referat,ut alijs recte facere libeat. Villicus ne ſit ambulator, ſobrius ſiet ſemper. Ad cœnam nequò eat. Familiã exerceat,cõſiderétque, ut quæ dominus imperaue rit, fiant. Ne plus cenſeat ſapere ſe,quã dominum. Amicos domini eos habeat ſibi amicos. Cui iuſſus fiet,auſcultet. Rem diuinam niſi compitalibus in compito, aut in foco ne faciat. Iniuſſu domini credat nemini. Quod dominus credi derit, exigat. Satui ſemen,cibaria,far,uinum,oleum mu tuum dederit nemini. Duas, aut tres familias habeat, un de utenda roget,& quibus det: præterea nemini. Rationem cum domino crebro putet. Operarium,mercenarium,pol lintorem diutius eundem ne habeat die. Ne quid emiſſe ue lit inſciente domino, neu quid dominum cælauiſſe uelit. Paraſitum ne quem habeat. Augurem,aruſpicem,ariolum, chaldæum ne quem conſuluiſſe uelit. Segetem ne defrudet, nam id infelix eſt. Opus ruſticum omne curet uti ſciat fa cere,& id faciat ſæpe, dum ne laſſus ſiat. Si fecerit, ſcibit in mente familiæ quid ſiet, & illi animo æquiore facient. Si hoc faciet, minus libebit ambulare, & ualebit rectius, & dor mibit libentius. Primus cubitu ſurgat: poſtremus cubitum eat prius uillam uideat clauſa uti ſiet, & uti ſuo quiſque lo co cubet, & uti iumenta pabulum habeant. Boues maxima diligentia curatos habeto. Bubulcis obſequitor ſtatim, quó

liben-

libentius boues curent. Aratra, uomeresq́ facito, uti bonos habeas. Terram cariosam caueto ne ares, né ue plostrum, né ue pecus in eam impellas. Si ita non caueris, quó impuleris, triennio fructum amittes. Pecori, & bubus diligenter substernatur, ungulæ curentur. Scabiem pecori, & iumentis caueto: id ex fame & si impluit, fieri solet. Opera omnia mature conficias face. Nam res rustica sic est, si unam rem seró feceris, omnia opera seró facies. Stramenta si deerũt, frondem iligneam legito, eam substernito ouibus, bubusq́. Sterquilinium magnum stude ut habeas. Stercus sedulo conserua, cum exportaueris spargito, & comminuito. Per autumnum euehito. Circum oleas autumnitate ablaqueato, & stercore addito, confoueto: frondem populneam, ulmeam, querneamq́ cædito, & per tempus eam condito non per aridam pabulum ouibus. Item fœnum, cordũ sicilimenta de prato demito, eaq́ arida condito. Post imbrẽ autumni rapinam pabulum, lupinumq́ serito. VI.

Agrum quibus locis conseras, sic obseruari oportet. Vbi ager crassus, & lætus est sine arboribus, eum agrũ frumentariũ esse oportet. Idem ager si nebulosus est, rapa, raphanos, milium, panicum id maximo seri oportet: in agro crasso, & caldo oleam conditiuam, radium maiorem salentinam, orchitem poseam, sergianam, colminianam, albicerem, quam earum in his locis optimam dicent esse, eam maxime serito. Hoc genus oleæ in uigintiquinq́, aut triginta pedes conserito. Ager oleto conserũdo, qui in uentum fauonium spectabit, & soli ostentus erit, alius bonus nullus erit. Qui ager frigidior, & macrior erit, ibi oleam licinianam seri oportet. Sin in loco crasso, aut caldo seueris, hostus nequam erit, & serundo arbor peribit, & muscus ruber molestus erit. Circum coronas, & circum uias ulmos serito, & populos, uti frondem ouibus, & bubus habeas, & materiã, ut si quid opus erit parata fiet. Sicubi in his locis ripæ, aut locus iunctus humectus erit, ibi cacumina populorum serito, & arundinetum. Id hoc modo serito: bipalio uortito, ibi oculos arundinis pedes ternos alium ab alio serito. Ibique corudam serito, unde asparagi fiant. Nam conuenit arundinetum cum coruda, eo quia foditur, & incenditur, & umbram per tempus habet. Salicem Græcam circum a-

rundinetum ſerito, uti fiet, qui uineam alliges. Vineam quæ in agro conſeri oportet, ſic obſeruato. Qui uino locus optimus dicetur eſſe, & oſtentus ſoli, ibi amineum minuſculum, & geminum eugeneum, & helueolum minuſculum cõſerito. Qui locus craſſus erit, aut nebuloſior, ibi amineum maius, aut murgentinum, aut apicium lucanum ſerito. Cæteræ uites, & de his miſcellæ maxime in quemuis agrum conueniunt.

VII.

Fundo ſuburbano arbuſtum maxime conuenit habere, uti ligna, & uirgæ ſalicti uenire poſſint, & domino fiat, qui utatur. In eodem fundo ſuum quodq; fructi genus conſeri oportet, arbuſtoq; uitem copulari. Amineum minuſculum, & maiuſculum, & apicium. Hæc in ollis, ollæ in uinaceis cõduntur, eadem in ſapa, & muſto recte conduntur, quas ſuſpendas duracinas, amineas maiores. & ſcantianas opportuniſſimas eſſe, hæ & ad fabrum ferrarium pro paſſis recte ſeruantur. Poma mala ſtruthea, cotonea, ſcantiana, quiriniana, item alia censitiua mala muſtea, & punica, eo lotiũ ſuillum, aut ſtercus ad radicem eorum addere oportet, uti ſtabilia mala fiant. Pyra uolema, aniciana, & ſemẽtina. Hæc conditiua in ſapa bona erunt, tarentina, muſtea, & cucurbitina. Item alia genera quamplurima ſerito, aut inſerito, oleas orchites, poſias, eæ optimæ conduntur, uel uirides in muria, uel in lentiſco contuſæ. Orchites ubi nigræ erunt, & ſiccæ, ſale confricato dies duos, poſtea ſalẽ excutito, in ſolem ponito biduum, uel ſine ſale in defrutum condito. Sorba in ſapa cum uis condire, uel ſiccare, uiridia facias: itẽ pyrea eodem modo facias.

VIII.

Ficos mariſcas in loco cretoſo & aprico ſerito, africanas, & herculanas, ſaguntinas, hybernas, telanas, atras pediculo longo, eas in loco craſſo, aut ſtercorato ſerito. Pratum ſi irriguum habebis, fœnum non deficiet, ſi non, & erit ſiccum, ſummittito ſub urbe hortum omne genus, coronamenta omne genus, bulbos megaricos, myrtum coniugulũ, & album, & nigrum, laurum delphicam, & cypricam, & ſyluaticam, nuces caluas, auellanas, præneſtinas, & Græcas, hæc facito uti ſerantur.

IX.

Fundum ſuburbanum, & qui eum fundum ſolum habebit, ita paret, itaq; conſerat, ut quàm fertiliſſimum habeat.

Salicta locis aquosis, uietis, umbrosis, propterq; amnes ibi seri oportet. Et id uideto, uti aut domui opus sient, aut ut uenire possint. Prata irrigua, si aquã habebis, id potissimũ facito, si aquã non habebis, sic ut habeas quamplurimũ facito. Hoc modo prædium quoduis expedit facere. X.

Oliuetum agri ducentorumquadraginta iugerum habere oportet uillicum, uillicam, operarios quinque, bubulcos tres, subulcum unum, asinarium unum, opilionem unum. Summa hominum XIII. boues ternos, asinos instratos clitellarios qui stercus uectent tres, asinum unum ad oues centum, uasa olearia instructa iuga quinque, ahenum unum quod capiat quadrantalia triginta, operculum aheni unum, uncos ferreos tres, urceos aquarios tres, infundibula duo, ahenum aliud quod capiat quadrantalia decem, aheni operculum, urceos tres, labellum polulum, amphoras olearias duas, urnam quinquagenariam unam, trullas tres, situlum aquarium unum, peluim unam, matellionem, trullum scutriscum unum, matellam, nasiternam unam, candelabrum unum, sextarium unum, plostra maiora tria, aratra cum uomeribus sex, iuga cum loris ornata tria, ornamenta bubus sex, urpicem unum, crates stercorarias quatuor, scirpeas stercorarias tres, semuncias tres, instrata asinis tria ferramenta, furcas ferreas octo, sarcula octo, palas quatuor, rutra quinque, rastros quadridentes duos, falces fœnarias tres, stramentarias sex, arborarias quinq;, secures tres, cuneos tres, fistulam farrariam unam, forcipes duas, rutabulum unum, foculos duos, dolia olearia decem, labra totidem, dolia queis uinaceos condat decem: amurcaria decem, uinaria decem, frumentaria uiginti, labrum lupinarium unum, serias sex, labrum uinaticum unum, solium unum, labra aquaria quinq;, opercula dolijs, & serijs priua plura, molas asinarias unas, & trusatiles unas, hispanienses unas, mollilia tria, abacum unum, orbes æneos duos, mensas duas, scamna magna tria, scamnum in cubiculo unum, scabillia tria, sellas quatuor, solia duo, lectum in cubiculo unum, lectos loris subtentos quatuor, & lectos communes tres, pilam ligneam unam, fullonicam unam, tedam iugalem unã, pilas duas, pilum fabarium unum, farrearium unum, seminarium unũ, qui nucleos secernat, modium unũ,

ſemodium unum, culcitras octo, inſtragula octo, puluinos ſexdecim. operimenta decem, mappas tres, centones pueris ſex.

XI.

Vineam centenum iugerum habere oportet uillicum, uillicam, operarios decem, bubulcum unum, aſinarium unum, ſubulcum unum. Summa hominum XV. boues duos, & aſinos ploſtrarios duos, aſinum molarium unum, uaſa torcularia, inſtructa tria, dolia cum operculis, ubi uindemiæ eſſe poſſint, culeorum octogintorum: dolia item, ubi uinaceas condat uiginti, frumentaria uiginti, opercula doliorum, & tectoria priua, urnas ſparteas ſex, amphoras ſparteas quatuor, infundibula duo, cola uitilia tria, cola queis florem demant tria, urceos muſtarios decem, ploſtra duo, aratra duo, iuga ploſtraria duo, iugum aſinarium unũ, mollile unum, ahenum, quod capiat culeos triginta, operculum aheni unum, uncos ferreos tres, ahenum aliud, quod capiat culeos decem, & operculum, urceos aquarios duos, amphoram naſiternam unam, peluim unam, matellionem unum, trullum unum, ſitulum aquarium unum, trullum ſcutriſcum unum, candelabrum unum, matellam, lectos quatuor, ſcamnum unum, menſas duas, abacum unum, ſcabillia quatuor, arcam ueſtiariam unam, armarium promptuarium unum, ſcamna lõga ſex, rotam aquariam unam, modium prǫferratum unum, ſemodium unum, ſolium unum, labrum uinarium unum, labrum lupinarium unum, ſerias decem, ornamenta bubus, & aſinis inſtrata tria, ſemũcias tres, ſportas fecarias tres, molas aſinarias tres, truſatiles unas, ferramenta, falces uineaticas ſex, ſcirpiculas quinque, falces ſyluaticas quinque, arborias tres, ruſticarias decem, ſecures quinque, & cuneos quatuor, uomeres ferreos decem, palas ſex, rutra quatuor, raſtros quadridentes ſex, crates ſtercorias quatuor, ſcirpeam ſtercoream unam, forcipes duas, foculos duos, rutabulum, corbulas amerinas uiginti, quala ſataria VII. alueos quadraginta, palas ligneas quadraginta, lintres duos, culcitras quatuor, inſtragula quatuor, puluinos ſex, operimenta ſex, mappas tres, centones pueris ſex.

XII.

In torcularium hæc opus ſunt, uaſis quinis, præla temperata quinque, ſuperuacanea tria, ſuculas quinq;, ſuperuacaneam

caneã unã, funes loreos quinq;, subductarios quinq;, medi põtos quinq;, trocleas quinq;, capistra quiq;, assercula quinque, ubi præla sita fient quinque, ferias tres, fibulas quadraginta, uectes quadraginta, confibulas ligneas, queis arbores comprimat, si dehiscent, & cuneos sex, trapetos quinq;, cuppas minusculas decẽ, alueos decem, palas ligneas decem, rutra ferrea quinque. XIII.

IN TORCVLARIVM usui quod opus fiet. Vrceum unum æneum, quod capiat quadrantalia quinque, uncos ferreos tres, orbem æneum unum, molas unas, cribrum unum, incerniculum unum, securim unam, scamnũ unum, feriam uinariam unam, clauem torculario unam, lectũ stratum, ubi duo custodes liberi cubent, & tertius seruus unã cum factoribus uti cubet, fiscinas nouas, uetus epidromum, puluinum, corium unum, lucernas craticulas duas, carnarium unum, scalas duas. In cellam oleariam hęc opus sunt.

Dolia olearia, & opercula, & labra olearia. XIIII. conchas maiores duas, & minores duas, trullas æneas tres, amphoras olearias duas, urceum aquarium unũ, urnam quinquagenariam unam, sextarium olearium unum, labellum unum, infundibula duo, spongias duas, urceos fictiles urnales duos, trullas ligneas duas, claues cum clostris III. cęllas duas, trutinam unam, centumpondium incertum unum, & pondera certa. XIIII.

VILLAM Aedificandam si locabis nouam ab solo, faber hæc faciat oportet. Parietes omnes (uti iussitur) calce, et cementis, pilas ex lapide angulari, tigna omnia, quæ opus sunt, limina, postes, iugumenta, asseres, fulcimenta, præsepes bubus hybernas, & æstiuas faliscas, equile, cællas familiæ, carnaria tria, orbem, ahena duo, haras decem, focum, ianuam maximam, & alteram, quam uolet dominus, fenestras, clatros in fenestras maiores, & minores bipedalis decem, lumina sex, scamna tria, sellas quinque, tedas iugales duas, luminaria sex, paululum latam pilam, ubi triticum pinsant, unam, fullonicam unam, antepagmenta, uasa torcula duo. Herus materiem, & quæ opus sunt domui, præstabit, & ad opus dabit, succidet, dolabit, lineabit, secabitq; materiam solam duntaxat. Conductor uero lapidem, calcem, arenam, aquam, paleasq; parabit, & terram, unde lutũ fiat.

Si de cœlo uilla tacta fiet, de ea re uerba diuina uti fiant, procuret. Huic operi preciũ ab domino bono, qui bene præbeat, quæ opus sunt, & numos fide bona soluat. In tegulas singulas. N. II. In tectũ sic numerabitur tegula, integra quæ erit, quæ non erit, unde quarta pars aberit duæ pro una. De liciares quæ erunt, pro binis integris putabuntur, in aliis quot erunt in singulas quaternæ numerabuntur. Villæ fundamenta ex cementis, & calce supra terrã pede, cæteros parietes ex latere, iugumenta, & antepagmenta, quæ opus erunt, ex lapide indito. Cætera lex uti uilla ex calce, & cemẽtis si fiat, in tegulas singulas. N. CXV. in loco salubri bono domino. Hæc precia, quæ supra posita sunt, ex signo inani precium erit, loco pestilenti, ubi æstate fieri non potest, bona domino pars quarta precij accedat. XV.

Maceria si ex calce, & cementis, uel silice ædificetur, uti dominus omnia ad opus præbeat, altam pedes quinque facito, & culmen pedem unum, crassam pedem, & semissem, longam pedes quindecim, & uti sublinat conductor locari oportet. Parietes uillæ si locet in pedes centum, id est pedes denos quoquorsum, habeat libellũ in pedes quinos, & perticã unam ped. III. CIX. Si sesquipedalem parietẽ dominus uoluerit, fundamenta faciat, & ad opus præbeat, ei longitudini, & latitudini in pedes singulos altitudinis opus est calcis modium unum, arenæ modios duos. XVI.

Calcem partiario coquendam qui dant, ita dant. Calcarius perficit, & coquit, & ex fornace calcem eximit, & ligna conficit ad fornacem. Dominus lapidem, ligna ad fornacẽ, quod opus fiet, præbet. XVII.

Robur, & materies item pro ridica, ubi solstitium fuerit ad brumam semper tempestiua est. Quæ materies semen habet, cum maturum semen habet, tum tempestiua est. Quæ materies semen non habet, cum glubet, tum tempestiua est. Ea quæ semen uiride, & maturum habet, uti est semen de cupresso, & de pino, quisuis anni temporibus legere possis, item quisuis anni temporibus matura est, & tempestiua, ibi dum sunt nuces bimæ, inde semen excidet, & anniculæ, ubi primum incipiunt hiascere, tum legi oportet, tum primum per semen incipiunt maturæ esse. Postea usq; adeo sunt plus menses octo, Hornotinæ nuces uirides sunt.

Vlmus

Vlmus, cum folia cadunt, tũ utraq; tempestiua est. XVIII.
Torcularium si ædificare uoles, quadrariis uasis uti con tractiora fient, ad hunc modum uasa componito, arbores crassas pedes duos, altas pedes nouem cum cardinibus, fora mina longa pedes tres semis, & excalpta digitos sex. Ab so lo foramen primum, pede uno semis, inter arbores ped. II. inter arbores, & parietes ped. II. arbores ad stipitem primum directos ped. XVI. stipites crassi ped. II. alti cum cardi nibus ped. decem, sucula præter cardines pedes nouem, præ lum longum pedes uigintiquinque, inibi lingulam pedes CXV. pauimentum binis uasis cum canalibus duobus ped. trigintaquatuor, trapetibus locum dextra, & sinistra, paui mentum ped. XX inter binos stipites uectibus locum pedes uigintiduo. Alteris uasis ex aduersum ab stipite extremo ad parietem, qui ponè arbores est, pedes uiginti. Summa tor culario & uasis quadrariis latitudo pedum sexaginta sex, longitudo pedum quinquagintaduorum fiet. Inter parie tes arbores ubi statues, fundamenta bona facito, alta pedi bus quinq;, inibi lapides siliceos in totum forum statuito longum ped. quinque, latum ped. CXV. Ibi foramen pedici nis duobus facito: ibiq; arbores pedicino in lapide statuito. Inter duas arbores, quod loci supererit, robore expleto, eo plumbum fundito, superiorem partem arborum digitos sex altam facito fiet, eo capitulum robustum indito, uti fiet stipites ubi stent. Fundamenta ped. quinis facito. Ibi silicem longum ped. CXV. latum ped. CXV. crassum ped. XV. pla num statuito, ibi stipites statuito. Item alterũ stipitem sta tuito, insuper arbores, stipitesq; trabem planam imponi to, latam ped. duos, crassam pedem unum, longam ped. tri gintaseptem. Has duplices indito, si solidas non habebis, sub eas trabes inter canales, & parietes extremos, ubi trape ti stent, trabeculam pedum uigintitriũ, & semis imponito sesquipedalem, aut binas pro singulis desuper ponito. In his trabeculis trabes, quæ insuper arbores stipites stant, col locato. In his tignis parietes extruito, iungitoq; materiæ, uti oneris satis habeat. Aream ubi facies, ped. quinq; funda menta alta facito, lata ped. sex, aream, & canalem rotundã facito latam ped. quatuor. S. Cæterum pauimenta toto fun damenta pedum duorũ facito: fundamẽta primũ fistucato, postea

postea cementis minutis, & calce arenato semipedem unum quodq; corium struito. Pauimenta ad hunc modum facito, ubi librau eris, de glarea, & calce arenato primum corium facito, id pilis subigito, inde alterum corium facito. Eo calcem cribro succretam indito alte digitos duos: ibi de testa arida pauimentum struito, ubi structum est, pauito, fricatoq; oleo perungito, uti pauimentum bonum fiet. Arbores, stipitesq; robustas facito, aut pineas. Si trabes minores facere uoles, canales extra columnam exponito, si ita feceris, trabes pedum uigintiduorum longæ, opus erunt. Orbē olearium latum pedibus quatuor, punicarnis coagmentis facito crassum digitis sex, subscudes iligneas adindito. Eas ubi confixeris, clauis corneis occludito. In eum orbem tres cathenas indito. Eas cathenas cum orbibus clauis ferreis corrigito. Orbem ex ulmo, aut ex corylo facito. Si utrunque habebis, alternas indito.

XIX.

IN uasa uinaria stipites, arboresq; binis pedibus altiores facito, supra foramina arborū pedem quæq; uti absient, unę fibulę locum facito: semipedem quoquouersum, in suculam sena foramina indito. foramen, quod primum facies, semipedē ab cardine facito, cætera diuidito quamrectissime: porculum in media sucula facito. Inter arbores medium quod erit, id ad mediam collibrato, ubi porculum figere oportebit: uti in medio prælum recte situm fiet. Lingulam cum facies, de medio prælo collibrato, ut inter arbores bene conueniat, digitum pollicem laxamenti facito. Vectes longissimos pedum decem, & octo, secundos pedum sexdecim, tertios ped. 15. remissarios ped. duodecim, alteros pedum 10. tertios ped. octo.

XX.

Trapeti columnellam ferream, quę in miliario stat, eam rectam stare oportet in medio ad perpendiculum, cuneis salignis circunfigi oportet bene: eo plumbum effundere caueto, ni labet columnella. Si autem mouebitur, eximito, & denuo eodem modo facito, donec nō se moueat: si se mouerit, eo plumbum fundito. Modiolos in orbes, oleaginos ex orchite olea facito, & eos circūplumbato, caueto ne laxi sient. Si autem labent, in cuppam eos indito, tunicas solidas, & latas digitum pollicem facito, labeam bifariam faciat, & habeat quas figat clauis duplicibus, ne cadant.

XXI.

Cup-

Cuppam trapeti facito pedes decem, tam crassam, quàm modioli postulabunt, mediam aliam inter orbes, quæ conueniat, tam crassam, quàm colũnella ferrea erit. Eam mediam pertundito, uti in columnella indere possis. Eo fistulam ferream indito, quæ in columnellam conueniat, & in cuppam. Inter cuppam dextra, sinistraq́ꝫ pertundito late digitos primores. IIII. alte digitos primores tres, sub cuppa tabulam ferream lata cuppa media erit, pertusam figito, quæ in columnellam conueniat dextra, sinistraq́ꝫ foramina ubi feceris, laminis circumplectito, replicato in inferiorem partem cuppæ omnis quatuor laminas, dextra, sinistraq́ꝫ foramina utrinqꝫ secus laminas. Sub laminas polulas minutas supponito, easq́ꝫ inter sese configito, ne foramina maiora fiant, quo cùppæ minusculæ indentur. Cuppam, qua fini in modiolos erit, utrinqꝫ secus imbricibus ferreis quatuor desues, ibiq́ꝫ utrinqꝫ secus facito, qui figas: Imbrices medias clauulis figito. Supra imbrices extrinsecus cuppam pertundito, qua clauus eat, qui orbem claudat: insuper foramen librareum ferreum digitos sex ratum indito, pertusum utrunqꝫ secus, qua clauus eat. Hęc omnia eius rei causa fiunt, uti ne cuppa in lapidem conteratur. Armillas quatuor facito, quas circum orbem indas, ne cuppa, & clauus conterantur. Intrinsecus cuppam materia ulmea, aut faginea facito. Ferrum factum, quod opus erit, uti idem faber figat LX. operæ opus sunt, cum plumbum in cuppam emittis IIII. cuppam qui cõcinnat, & modiolos qui indat, & plumbet operas fabri duntaxat octo. Idem trapetum oportet accommodet. Sumpti summa. N. LXXII. præter adiutores. XXII.

Trapetum hoc modo accommodare oportet, librator uti statuat pariter: ab labris digitum minimum orbem abesse oportet: ab solo mortarij orbes cauere oportet, ne quid mortarium terant. Inter orbem, & miliarium unum digitum interesse oportet: si plus intererit, atqꝫ orbes nimium aberunt, funi circunligato miliarium arcte crebro, uti expleas quod nimium interest. Si orbes altiores erunt, atqꝫ nimium mortarium deorsum teret, orbiculos ligneos pertusos in miliarium, in columnellam supponito, eo altitudinem temperato. Eodem modo latitudinem orbiculis ligneis, aut armillis ferreis temperato, usque dum recte temperabitur. Trapetus

petus emptus est in Suessano numis quadringentis, & olei. p.l. cõposturæ numis sexaginta, uectura boũ, & operas sex cum bubulcis numis septuaginta duobus: cuppã ornatã nu mis septuagintaduob⁹ pro oleo. N. XXV. Summa sumpti. N. DCXXIX. cæterus ornatus domi. Põpeijs emptus est tra petus numis tricentis octogintaquatuor, uectura ducentis octoginta numis empta est. Domi melius concinnatur, & accõmodatur. Eo sumpti opus est. N. LXV. Summa. N. DC CXXIX. Si orbes ueteres trapeto parabis medios crassos pe de uno, digitis tribus, altos pede uno, foramẽ semipede quo quouersum: eos cũ aduexeris, ex trapeto tẽperato. Vendunt ad rufri macerias numis centũoctoginta, temperantur nu mis triginta, tantidẽ Pompeijs emuntur. XXIII.

Face ad uindemiam, quæ opus sunt, uti antea parentur, uasa lauentur, corbulæ sarciantur, picentur dolia, & alia, quæ opus sunt picẽtur: & cum pluet, aqua imbuantur. Qua la parentur, & sarciantur: far molatur: bennæ emantur, o leæ caducæ saliantur. Vuas misellas ad uinum præliganeũ, quod operarij bibant, ubi tempus erit, legito succum puri ter omnium dierum pariter in dolia diuidito. Si opus erit, defrutum indito in mustum, de musto lixiuo coctum, par tem quadragesimam addito defruti, uel salis sesquilibram in culeum indito. Marmor si indes in culeum, libram indi to in urnam, & misceto cum musto. Si in dolium resinam indes, in culeum musti. p. iii. bene comminuito, inde in fiscel lam indito, & facito uti in dolio musti pendeat: eam crebro quassato, uti resina deliquescat. Si indideris defrutum, aut marmor, aut resinam, dies uiginti permisceto crebro, tribu lato'q; quotidie. Tortiuum mustum circuncidaneũ suo cui que dolio diuidito, addito'q; pariter. XXIIII.

Vinum græcum hoc modo fieri oportet. Vuas apicias percoctas bene legito: ubi delegeris, in eius musti culeum a quæ marinæ ueteris quadrantalia bina, uel salis puri mo dium. Hunc in fiscellam suspendito, finito'q; cum musto di stabescat. Si helueolum uinum facere uoles, dimidium hel ueoli, dimidium apicij indito, defruti'q; ueteris partem tri gesimam addito: quicquid uini defraudabis partem trigesi mam defruti addito. XXV.

Cum uinum coctum erit, & cum legetur, facito uti fer

uetur familię primũ. Sicq; facito, ſtudeas bene percoctum, ſiccumq; legere, ne uinum nomẽ perdat. Vinaceos quotidie recentes ſuccernito. Lectos exſiccato reſtibus ſubtentis, cribro illi rei parato, ſiccos conculcato in dolia picata, uel in lacum uinarium picatum: id bene operito, iubetoq; oblini, uti habeas, quod des bubus per hyemẽ. Indidem, ſi uoles, lauito paululũ, & lorea erit familiæ, quod bibat. XXVI.

Vindemia facta, uaſa, torcula, corbulas, fiſcinas, funes, patibula, fibulas iubeto ſuo quicq; loco condi. Dolia cum uino bis in die face extergeantur. Priuasq; ſcopulas in dolia facito habeas illi rei, queis labra doliorum circunfrices. Vbi erit lectum poſt dies triginta, ſi bene deacinata erũt dolia, oblinito. Si uoles de fece demere uinum, tum erit ei rei optimum tempus. XXVII.

Sementim facito ita, ocymum, uitiam, fœnum gręcum, fabam, eruum, pabulum bubus ſerito. Alteram, & tertiã pabuli ſationẽ facito. Deinde alias fruges ſerito, ſcrobes inuertito oleis, ulmis, uitibus, ficis, ſimul cũ ſemine. Si erit locus ſiccus, tũ oleas per ſemẽtim ſerito, & quæ ante ſatæ erũt, teneras tũ ſupputato, & arbores ablaqueato. XXVIII.

Oleas, ulmos, ficos, poma, uites, pinos, cupreſſos cũ ſeres, bene cũ radicibus eximito cũ terra ſua quãplurima, circũligatoq; uti ferre poſſis, in alueo, aut in corbula ferri iubeto. Caueto autẽ, ne cũ uentus ſiet, aut imber effodias, aut feras: nã id maxime cauendũ eſt. In ſcrobe cũ pones, ſummã terrã ſubdito: poſtea operito terra radicibus fœni, deinde calcato pedibus bene, deinde fiſtucis, uectibusq; calcato quamoptime poteris. Id erit ei rei primũ. Poſt hæc arbores craſſiores digitis quinq; quæ erunt, eas præciſas ſerito, oblinitoq; fimo ſummas, & foliis alligato. XXIX.

Stercus diuidito ſic. Partem dimidiam in ſegetem, ubi pabulum feras, inuehito: & ſi ibi olea erit, ſimul ablaqueato, ſtercusq; addito. Poſtea pabulum ſerito, partem quartam circũ oleas ablaqueatas, qua maxime opus erit, addito, terraq; ſtercus operito. Alteram quartam partem in pratum reſeruato, idq; tum maxime opus erit, ubi fauonius flabit. Euehito luna ſilenti. XXX.

BVBVS frondem populneam, ulmeam, querneam, ficulneámque uſquedum habebis, dato. Ouibus frondem

uiridem

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

uiridem, uſquedum habebis, præbeto. Vbi ſementim factu‑ rus eris, ibi oues delegato, & frondem uſque ad pabula matura dato. Pabulum aridū, quod condideris in hyeme, quàm maxime conſeruato, cogitatoq́; hyems quàm longa fiet.

XXXI.

AD oleam cogendam quæ opus erunt, parentur. Vimina matura, ſalices per tempus legantur, uti ſiet unde corbulæ fiant, & ueteres ſarciantur. Fibulæ unde fiant aridæ iligneę, ulmeæ, nuceæ, ficulneæ face uti in ſtercus, aut in aquā conijciantur: inde ubi opus erit, fibulas facito: uectes iligneos, aquifolios, laureos, aut ulmeos facito, uti ſient parati. Prælum de ſapino atra potiſſimum facito. At ulmeam, pineam, nuceam, hanc, atq; aliam materiam omnem cum effodies, luna decreſcente eximito poſt meridiem ſine uento auſtro. Tum erit tempeſtiua, cum ſemen ſuum maturum erit. Caueto q́;, ne per rorem trahas, aut doles. Quæ materies ſemē nō habebit, cum glubet, tempeſtiua erit. Vento auſtro caueto, ne quam materiem, né ue uinum tractes, niſi neceſſario.

XXXII.

Vineas, arboresq́; mature face uti incipias putare. Vites propages in ſulcos, ſurſum uorſum, quoad eius facere poteris, facito ubi ducas. Arbores hoc modo putentur, rami diuaricentur, quos relinques, & uti recte cædantur, & ne nimiū crebri relinquantur: uites bene nodentur per omnes ramos: diligenterq́; caueto, ne uitem præcipites, & ne nimium perſtringas. Arbores facito uti bene maritæ ſint, uitesq́; uti ſa‑ tis multæ aſſerantur, & ſicubi opus erit, de arbore deijciantur, & in terram deprimantur, & biennio poſt præcidito ueteres.

XXXIII.

Vineam ſic facito, uti curet. Vitem bene enodatam deligato rectè, flexuoſa uti ne ſiet, ſurſum uorſum ſemper adduci to, quoad eius poteris, uinarios, cuſtodesq́; relinquito. Quāto altiſſimam uineam facito, alligatoq́; recte, dum ne nimium conſtringas, hocq́; modo eam curato. Capita uitium per ſementim ablaqueato. Vineam putatā circunfodito: arare incipito, ultro citroq́; ſulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimum propagato, ueteres quamminimum caſtrato, potius, ſi opus erit, deijcito, biennioq́; poſt præcidito. Vitem nouellam reſecari tum erit tempus, ubi ualebit. Si uinea à uite

uite caluata erit, sulcos interponito, ibiq; uiuiradicem seri to, umbram ab sulcis remoueto, crebroq; fodito. In uinea uetere serito ocymum. Si macra erit, quod granum capiat ne serito, & circum capita addito stercus, paleas, uinaceas, aut aliquid horum, quo rectius ualeat. Vbi uinea frondere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebro, ne caules satæ perfringantur. Et quæ iam uitis in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, porrigitoq;, uti recte spectent. Vbi uua uaria fieri cœperit, uites subligato, pampinatoq;: & uuas expellito, circum capita sarrito. Salictum suo tempore cædito, glubito, arcteq; alligato. Librum conseruato, & cum opus erit in uinea ex eo in aquam conijcito. Vimina unde corbulæ fiant conseruato.

XXXIIII.

Redeo ad sementim. ubi quisque locus frigidissimus, aquosissimusq; erit, ibi primum serito. In calidissimis locis sementim postremum fieri oportet. terram caue cariosam tractes: ager rubricosus, & terra pulla atterina rudeta, & arenosa. Item quæ aquosa nõ erit, ibi lupinũ bonum fiet. In creta, & uligine, & rubrica, & agro, qui aquosus erit semen adoreum potissimum serito, quæ loca sicca, & non herbosa erunt, & aperta ab umbra, ibi triticum serito. XXXV.

Fabam in locis ualidis non calamitosis serito. Vitiam, & fœnum græcum quàm minime herbosis locis serito. Siliginem, triticum in loco aperto, & celso, ubi sol quàm diutissime fiet, seri oportet. Lentim in rudeto, & rubricoso loco, qui herbosus nõ fiet, serito. Hordeum qui locus nouus erit, aut qui restibilis fieri poterit, serito: trimestrem quo in loco sementim maturam facere non poteris, & qui locus restibilis crassitudine fieri poterit, seri oportet. Rapinam & coles rapicij unde fiant, & raphanum in loco stercorato bene aut in loco crasso serito. XXXVI.

Quæ segetem stercorant. Stercus columbinum spargere oportet in pratum, uel in hortum, uel in segetem. Caprinũ, ouillum, bubulum, item cæterum stercus omne sedulo cõseruato. Amurcã spargas, uel irriges ad arbores, circum capita maiora amphoras, ad minora urnas cum aquæ dimidio addito, & prius ablaqueato non alte. XXXVII.

Cariosam terram faciet, si iacies cicer, & qua uellitur, &

quod salsum est, eo malum est. Hordeũ, & fœnum græcum, & eruum, hæc omnia segetẽ exurunt, & omnia, quæ uellun tur ex eis, mala sunt. Nucleos in segetem ne indideris, qui suffocant fruges. Lupinum, faba, uitia, stercus unde facias, habent. Stramenta, paleæ, fabalia, & cætera itidẽ. Aceris frõ dem, ilgneã, querneam ex segeti uellito. Stipulas, ebulum, & cicutã & circum sata herbam altam succide & eã subster nito ouibus, bubusq́. Frondem putridã & putrem partẽ de nucleis succernito, & in lacũ conĳcito, eo aquã addito, per misceto q́ rutro bene. Inde lutum circum oleas ablaqueatas addito, & nucleos item combustos addito. Vinea si macra erit, sarmenta sua concidito minute, & ibidem inarato, aut infodito. Per hyemẽ lucubratione hæc facito. Ridicas & pa los, quos pridie in tecto posueras, siccos dolato, faculas faci to. Stercus egerito, nisi in trimestri lunaq́ dimidiata mate riam ne tangas. Materiam, quàm effodies, aut præcides, ab terra diebus septem, quibus luna plena fuerit, optime exi metur. Omnino caueto, ne quã materiam doles, neu cædas, neu tangas, nisi siccam, neu gelidã, neu rorulentam. Frumẽ ta bis face sarrias, runcesq́, auenamq́ destringas. De uinea, & arboribus putatis sarmenta deterge, fiscinam face, & ui tes, & ligna in caminum congere, ficulna, & codicillos do mino in aceruum componito. XXXVIII.

Fornacem calcaream pedes latam decem facito, altam pe des uiginti usq́ ad pedes tres summam latam redigito. Si u no præfurnio coques, lacunam intus magnam facito, uti sa tis fiet, ubi cinerem concipiat ne foras sit educendus. Forna cẽ bene struito, farcitoq́ foras, ut totã fornacem infimã cõ plectatur. Si duobus præfurnĳs coques, lacuna nihil opus erit. Cum cinere eruto opus erit, altero præfurnio eruito, in altero ignis erit. Ignem caueto ne intermittas, quin sem per fiet, né ue noctu, né ue ullo tempore intermittatur, ca ueto. Lapidem bonum, quamdurissimum, quamminime ua rium in fornacem indito. Cum fornacem facies, fauces præ cipites deorsum facito. Vbi satis foderis, tum fornaci locum facito, ut quam altissima, & quamminime uentosa fiet. Si pa rum altam fornacem habebis, ubi facies, lateribus summã struito, aut cementis. Summã cũ luto extrinsecus oblinito. Cum ignem subdideris, si qua flamma exibit, luto oblinito,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

ne nisi per orbem exeat summum. Ventus ad præfurniũ caueto ne accedat. Inibi austrũ caueto permaxime. Hoc signi erit, ubi calx cocta erit, summos lapides coctos esse oportebit. Item infimi lapides cocti cadent, & flamma minus fumosa exibit. Itaq; si ligna, & uirgas non poteris uendere, neq; lapidem habebis unde calcem coquas, de lignis carbones coquito, uirgas, & sarmenta, quæ tibi ustioni supererunt, in segetem comburito. Vbi eas cõbusseris, ibi papauer serito.

XXXIX.

Vbi tempestates malę erunt, cum opus fieri non poterit, stercus de sterquilinio egerito. Bubile, ouile, cortem, & uillã bene purgato. Dolia plumbo uincito, uel materie quernea, & nisi sicca alligato. Si bene sarseris, aut bene alligaueris, & in rimas medicamentum indideris, beneq; picaueris quoduis dolium, uinarium facere poteris. Medicamentum in dolium hoc modo facito. Ceræ partem. I. resinę partem. I. & sulfuris partem I S. Hæc omĩa in calicem nouum indito eo addito gypsum contritum, uti crassitudo fiat quasi emplastrum, & eo dolia sarcito. Vbi Sarseris, qui colorem eundẽ facias, cretæ crudæ partes duas calcis tertiam commisceto, inde laterculos facito, coquito in fornacem, conterito, idq; inducito. Per imbrem in uillã quærito, quid fieri possit. Ne cessetur munditias facito. Cogitato, si nihil fiet, nihilo minus sumptum futurum.

XL.

Per uer hæc fieri oportet. Sulcos, & scrobes fieri seminarijs. Vitiarijs locum uerti: uites propagari. In locis crassis, & humectis ulmos, ficos, poma, oleas seri oportet. Ficos, oleas, mala, pyra, uites inseri oportet luna silenti post meridiem, sine uento austro. Oleas, ficos, pyra, mala hoc modo inserito. Quem ramum insiturus eris, præcidito, inclinato aliquantulum, ut aqua defluat. Cum præcides, caueto ne librum conuellas. Sumito tibi surculum durũ, eum peracuito, salicem græcam discindito, argillam, uel cretam coaddito, arenæ paululum, & fimum bubulum. Hæc unà bene condensato, quam maxime uti lutũ fiat, dein capito tibi scissam salicẽ, eaq; stirpem præcisam circũligato, ne liber frãgatur: ubi id feceris, surculum aridum præacutũ inter librum, & stirpem arcito primores digitos duos, postea capito tibi surculum, quod genus inserere uoles, cum primorẽ præacuito

obliquum primores digitos duos: surculum aridum, quem arciueras, eximito, eoq́ arcito surculum, quem inserere uoles: librum ad librum uorsum facito, arcito usqueadeo quo præacueris. Idem alterum surculum tertium, quartum facito. Quot genera uoles, tot indito, salicem græcam amplius circunligato, luto densato, stirpem oblinito, digitos crassos tres. Insuper lingua bubula obtegito, si pluat, ne aqua in librum permeet: eam linguam insuper librum alligato, ne cadat. Postea stramentis circundato, alligatoq́, ne gelu noceat.

XLI.

Vitis insitio una est per uer, altera est cum uua floret, ea optima est. Pyrorum, & malorum insitio per uer, & per solstitium dies quinquaginta, & per uindemiam. Oleæ, & ficorum insitio est per uer. Vitem sic inserito, præcidito quam inseres, eamq́ mediam diffindito per medullam: eo surculos præacutos arcito. Quos inseres medullam cum medulla componito. Altera insitio est. Si uitis uitem contingat, uitis utriusq́ latus alterum præradito oblique, & inter sese medullam cum medulla libro colligato. Tertia insitio est. Terebra uitem quam inseres, pertundito: eo duos surculos uitigineos, quod genus esse uoles, insertos obliquos arcito ad medullam: facitoq́ ut medullæ medullam coniungas, arcitoq́ ea, qua terebraueris, alterum ex altera parte. Eos surculos facito sint longi pedes binos, eos in terram demittito, replicatoq́ ad uitis caput, uitiq́ uinclis alligato, medios in terram defigito, terraq́ operito. Hæc omnia luto prædicto oblinito, alligatoq́, integitoq́ ad eundem modum, tanquam oleas.

XLII.

Ficos, & oleas altero modo inserito, quod genus aut ficum, aut oleam esse uoles, inde librum scalpro eximito, & alterum librum cum gemma de eo fico, quod genus esse uoles, eximito, apponitoq́ in eum locum, unde extraxeris in alterum genus, facitoq́ uti conueniat. Librum longum facito digitos tres semis, & ad eundem modum oblinito, integitoq́, uti cætera.

XLIII.

Sulcos, si locus aquosus erit, alueatos esse oportet latos summos, pedes tres, altos pedes quatuor, infimum latũ pedem unum, & palmum: eos lapide consternito: si lapis non erit, perticis saligneis uiridibus quoquouersus collatis consternito:

sternito: si pertica non erit, sarmentis colligatis itidem facito, Postea scrobes facito altos pedes tres semis, latos pedes quatuor, & facito uti de scrobe aqua in sulcos defluat, & ita oleas inserito. Vitibus sulcos, & propagatiões, ne minus pedibus II. S. quoquouersus facito. *Si uoles uinea cito crescat*, & olea, quam seueris, semel in mense sarrito, & circum capita oleagina quot mensibus donec trimæ erunt, fodere oportet. Eodem modo cæteras arbores procurato. XLIIII.

Oliuetum diebus quindecim ante æquinoctium uernum incipito putare. Ex eo die dies quadraginta quinq; recte putabis. Id hoc modo putato, qui locus recte ferax erit, quæ arida erunt: & si quid uentus interfregerit, ea omnia eximito: qui locus ferax non erit, eo plus concidito, aratoq; bene enodato, stirpesq; leues facito. XLV.

Taleas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas decidito, diligenterq; tractato, ne liber laboret: cũ dolabis, aut secabis, quas in seminario saturus eris, pedales facito, easq; sic inserito. Locus bipalio subactus siet, beneq; glutus siet. Cum taleam demittes, pede tantum opprimito: si parum descendit, malleolo, aut mateola adigito, cauetoq; ne librum scindas, cum adiges. Palo prius locum si feceris, quo taleam demittas, & si ita seueris, utilis fiet talea, meliusq; uiuet, Taleæ ubi trimæ sunt, tum denique tibi curæ sint, ubi liber sese uertet. *Si* in scrobibus, aut in sulcis seres, ternas taleas ponito, easq; diuaricato, supra terrã, ne plus quatuor digitis transuersis emineant, gemma uel oculo seruato. XLVI.

Seminarium ad hunc modum facito. Locum quam optimum, & apertissimum, & stercoratissimum poteris, & quam simillimum terræ, ubi semina positurus eris, & uti ne nimis longe semina ex seminario ferantur, eũ locum bipalio uortito, delapidatoq;, & circũsepito bene, & in ordine serito, in sesquipedem quoquouersum taleam demittito, opprimitoq; pede: & si parum deprimere poteris, malleo, aut mateola adigito: digitũ supra terram facito, semina emineant, fimoq; bubulo summam taleam oblinito, signumq; apud taleam apponito, crebroq; sarrito. *Si uoles cito semina crescant*, ad eundem modum, alia semina serito. XLVII.

Arundinem sic serito. In ternos pedes arundinum ocu-

los disponito: uitiariũ eodem modo facito: feritoq; ubi uitis bima erit, resecato: ubi trima erit, eximito, si pec⁹ pascetur: ubi uitem serere uoles, ter prius resecato, quàm ad arborem ponas: ubi quinq; nodos ueteres habebit. tum ad arborem ponito: quotannis porrinam ibi serito, quotannis habebis quid eximas. XLVIII.

Pomarium seminarium ad eundem modum, atq; oleagineum facito, suum quodq; genus talearum serito. Semen cũ pressi ubi seres, bipalio uortito: uere primo serito: porcas pedes quinos latas facito. eo stercus minutum addito, & cõsarrito, glebasq; comminuito. Porcam planam facito, paululum concauam. Tum semen serito, cribro tanquam linũ, & eo terram cribro incernito, altam digitum transuersum: eam terram tabula, aut pedibus complanato, furcas circum affigito: eo perticas intendito eo sarmenta, aut crates ficarias imponito, quæ frigus arceant, & solem, uti subtus homo ambulare possit facito, crebro runcato, simulac herbæ inceperint nasci, eximito. Nam si herbam duram uelles, cu pressos simul euelles. Ad eundem modum semen pyrorum, malorum serito, tegitoq;. Nuces pineas ad eundem modum tanquam allium serito. XLIX.

Vineam ueterem si in aliũ locum transferre uoles, duntaxat brachium crassam licebit. Primum deputato, binas gẽmas, nec amplius relinquito: ex radicibus brachium bene ef fodito, eiusq; radices persequitor, & caueto, ne radices saucies: ita uti fuerit, ponito in scrobe, aut in sulco, operitoq;, & bene occulcato. Eodemq; modo uineam statuito, alligato, flexatoq; uti fuerat, crebroq; fodito. L.

Prata primo uere stercorato luna silenti, quæ irrigua non erunt. Vbi fauonius flare cœperit, tum prata defendes, depurgatoq;, herbasq; malas omneis radicitus effodito. Vbi uineam deputaueris, aceruum lignorum, uirgarumq; facito. Ficos interputato, & in uinea ficos succidito alte, ne eas uites scandãt. Seminarium facito, & ueteres uites resarcito. Hoc facito antequam uineam defodere incipias. Vbi daps profanata, comestaq; erit, uerno arare incipito, & loca primũ arato, quæ siccissima erunt, & quæ crassissima, & aquosissima erunt, ea postremum arato, dum ne prius obdurescant. LI.

Propa

Propagatio pomorum,aliarumq́ꝫ arborum. Ab arbore abs terra pulli,qui nafcentur,eos in terram deprimito, extollitoq́ꝫ primorem partem,uti radicem capiat, inde bien nio poft effodito,feritoq́ꝫ. Ficum,oleam, malum punicum, cotoneum,aliaq́ꝫ mala omnia,laurum,myrtum, nuces præ neftinas, platanum.Hæc omia à capite propagari,eximiq́ꝫ, feriq́ꝫ eodem modo oportet. LII.

Quæ diligentius propagari uoles,in aulas,aut in qualos pertufos propagari oportet,& cum his in fcrobem deferri oportet.In arboribus,ubi radices capiant,calicem, aut qualum pertūdito,per fundum ramum, quē radicem capere uoles,fcarificato,traijcitoq́ꝫ. Eum qualum,aut calicē terra impleto,calcatoq́ꝫ bene,in arborem relinquito.Vbi fuerit, & radices egerit,ramum fub qualo præcidito. Qualum incidito ex una parte propè imū.Si uero calix erit, conquaffato, cum eo qualo,aut calice in fcrobem ponito. Eodem modo uitē facito,eam anno poft recidito,feritoq́ꝫ cum qualo. Hoc modo quodq́ꝫ genus uolueris propagabis. LIII.

Fœnum,ubi tempus erit, fecato, cauetoq́ꝫ ne ferò feces. Priufquam femen maturum fiet,fecato, & quod optimum fœnum erit,feorfum condito. LIIII.

Per uer cum arabitur antequam ocymum nafcatur, des quod edant bubus pabulum.Id hoc modo parari, dariq́ꝫ oportet. Vbi fementim patraueris, glandem parari, legiq́ꝫ conuenit,& in aquam conijci.Inde femodios, fingulis bubus in dies dari oportet,aut modium uinaciorum, quos in dolium condideris.At fi non laborabunt,pafcantur, fatius erit.Interdiu pafcito,noctu fœni pondo XXV.uni boui dato.Si fœnum non erit, frondem iligneam, & ederaceam dato. Paleas triticeas, & ordeaceas, uiciam acus fabaginum,uel de lupino, item de cæteris frugibus omnia condito. Cum ftramenta condes, quæ herbofiffima erunt in tecto condito,& fale fuperfpargito. Deinde ea pro fœno dato.Vbi uerno dare cœperis, modium glandis, aut uinaciorum dato,aut modium lupini macerati,& fœni pōdo XV. Vbi ocymum tempeftiuum erit, dato primum. Manibus carpito,id renafcetur: quod falcula fecueris, non renafcetur.Vfq́ꝫ ocymū dato,donec arefcat,ita temperato, poft uiciam dato,poftea panicum dato, fecundum panicum fron-

dem ulmeam dato. Si populneam habueris, admiſceto, ut ulmea ſatis fiet. Vbi ulmeam non habebis, querneam, & ficulneam dato. Nihil eſt, quod magis expediat, quàm boues bene curare. Boues niſi per hyemem, cum non arabunt, paſci non oportet. Nam uiride cum edunt, ſemper id expectant: & fiſcellas habere oportet, ne herbam ſectentur, cum arabunt. LV.

Ligna domino in tabulato condito, codicilloſq; oleagineos, radices in aceruo ſub dio metas facito. LVI.

Familiæ cibaria ubi opus faciēt per hyemem, tritici modios IIII. per æſtatem modios IIII. ſemis uillico, uillicæ epiſtatæ, opilioni modios III. Compeditis per hyemem panis pondo quatuor. Vbi uineam fodere cœperint, panis. p. V. uſqueadeo dum ficus eſſe cœperint, deinde ad panes quatuor redito. LVII.

Vinum familiæ, ubi uindemia facta erit, loram bibant menſes tres. Menſe quarto heminam in dies I. In menſe congios tres. Menſe quinto, & ſexto, ſeptimo, & octauo, in dies ſextarium. I. in menſe congios quinq;: nono, decimo, undecimo, & duodecimo in dies heminas ternas, id eſt amphorā in menſe. Hoc amplius ſaturnalibus, & compitalibus in ſingulos homines congios. Summa uini in hominas ſingulos intra annum quadrantalia. VIII. compeditis autem ut quicquid operis facient pro portione addito. Eos non eſt nimium in annos ſingulos uini quadrantalia X. ebibere. LVIII.

Pulmentarium familiæ, oleæ caducæ quamplurimū condito. Poſtea oleas tempeſtiuas, unde minimū olei fieri poterit, eas condito, & partito, uti quam diutiſſime durent. ubi oleæ comeſæ erunt, halecem, & acetum dato. Oleum in mēſes dato unicuiq; ſextarium I. Salis unicuiq; in anno modium ſatis eſt. LIX.

Veſtimenta familiæ tunicam. p. III. S. ſaga alternis annis. Quoties cuiq; tunicam, aut ſagam dabis, prius ueterem accipito, unde centones fiant. Sculponeas bonas alternis annis dare oportet. LX.

Bubus cibaria annua in iuga ſingula lupini modios. CXX. ac glandis modios. CCXL. fœni pondo. LXXI. ocymi tantundem: fabæ modios. XX. uiciæ modios. XXX. Præterea pe-

rea peneratim uideto uti satis uiciæ seras. Pabulum cum se res, multas sationes facito. LXI.

Quid est agrum bene colere? Primum bene arare. Quid secundum? Arare. Quid tertiũ? Stercorare. Qui oletum sæpissime, & altissime miscebit, is tenuissimas radices exarabit: si male arabit, radices sursum abibunt, crassiores fient, & in radices uires oleæ abibunt. Agrum frumentarium cũ aras, bene, & tẽpestiue ares, sulco uario ne ares. Cætera cultura est multum serere, & diligenter eximere semina & per tempus radices quamplurimas cum terra ferre: ubi radices bene operueris, calcato bene, ne aqua noceat. Si quis quærat, quod tempus oleæ serendæ fiet, agro sicco per semẽtim, agro læto per uer. LXII.

Quot iuga boum, mulorum, asinorum habebis, totidem plostra esse oportet. LXIII.

Funem torculum esse oportet extentum ped. LV. Funem loreum in plostrum ped. LX. lorea retinacula longa ped. XXVI. subiugia in plostrum ped. XVIII. funiculum XV. in aratrum subiugia lorum ped. XVI. funiculum ped. VIII. LXIIII.

Olea ubi matura erit, quamprimum cogi oportet, quam minimum in terra, & in tabulato esse oportet. In terra & in tabulato putrescit. Leguli uolunt, uti olea caduca quamplurimã sit, quo plus legatur. Factores, ut in tabulato diu sit, ut fracida sit, quo facilius oleum efficiant. Nolito credere oleum in tabulato crescere posse. Quamcitissime conficies, tam maxime expediet, & totidem modiis collectæ plus olei efficient, & melius. Olea, quæ diu fuerit in terra, aut in tabulato, inde minus fiet olei, & deterius. Oleum, si poteris, bis in die depleto. Nam oleum quamdiutissime, in amurca, & in fracibus fuerit, tam deterrimum erit. LXV.

Oleum uiride sic facito, oleam quamprimũ ex terra tollito. Si inquinata erit, lauito, à foliis, & stercore purgato. Postridie, aut post diem tertium, quã lecta erit, facito. Oleã ubi nigra erit, stringito. Quàm acerbissima olea oleum facies, tam oleum optimum erit. Domino de matura olea oleum fieri maxime expediet. Si gelicidia erunt, cum oleam coges, triduum, aut quatriduum post oleum facito. Eam oleam, si uoles, sale inspergito. Quam calidissimum torcula-

rium,& cællam,habeto. LXVI.

Custodis,& capulatoris officia. Seruet diligẽter cællam, & torcularium. Caueat quamminimum in torcularium.& in cællam introeatur. Quammundissimo, purissimoq́ fiat uase aheneo, neque nucleis ad oleum utatur: nam si utetur, oleum male sapiet. Cortinam plumbeam in lacum ponito, quò oleum fluat: ubi factores uectibus premerint, cõtinuo capulator concha oleum, quãdiligentissime poterit, tollat, nec cesset. Amurcam caueat ne tollat. Oleum in labrum primum indito. Inde in alterũ dolium indito. De ĩis labris fraces, amurcamq́ semper subtrahito. Cum oleum sustuleris de cortina, amurcam dehaurito. LXVII.

Item custodis officia: quæ in torcularia erunt uasa, pura habeat, curétque uti olea bene perficiatur, benéque siccetur. Ligna in torculario ne cædat. Oleum frequenter capulet. Factoribus det in singulos factus, olei sextarios, & in lucernam quod opus siet. Fraces quotidie eĩciat: amurcam commutet usqueadeo, donec in lacum, qui in cella est, postremum peruenerit: fiscinas spongia effingat. Quotidie lacum oleo commutet, donec in dolium peruenerit. In torculario,& in cella caueat diligenter, nequid olei surripiatur. LXVIII.

Vbi uindemia, & oleitas facta erit, prę la extollito, funes torculos, medipõtos, subductarios aut in carnario, aut in prælo suspẽdito: orbes, fibulas, uectes, scutulas, fiscinas, corbulas, quala, scalas, patibula omnia, queis usus erit, in suo quodq́ loco reponito. LXIX.

Dolia olearia noua sic imbuito. Amurca impleto dies VII. Facito, ut amurcam quotidie suppleas. Postea amurcã eximito,& arefacito: ubi arebit, cuminũ pridie in aqua infundito. Ea postridie diluito. Postea dolium calefacito. Minus, quàm si picare uelis, tepeat satis est. Leuibus lignis facito calefcat: ubi temperate tepebit, tum cuminũ indito, postea linito. Si recte liueris, in dolium quinquagenarium cumini. p. IIII. satis erit. LXX.

Bubus si morbum metues, sanis dato salis micas III. laurea folia. III. porri fibras. III. ulpici spicas III. allĩ spicas III. thuris grana tria, herbæ sabinæ plantas tres, rutæ folia tria, uitis albæ caules tres, uini S. III. Hæc oĩa sublimiter legi, teri,

gi, teri, dariq; oportet. Ieiunus fiet, qui dabit. Ter triduũ de ea potione unicuiq; boui dato. Ita diuidito', cũ ter unicuiq; dederis, oẽm absumas. Bosq; ipsus, & qui dabit, facito ut uterq; sublimiter stent: uase ligneo dato. LXXI.

Bos si ægrotare cœperit, dato continuo ei ouũ unũ gallinaceum crudũ, integrum facito ut deuoret. Postridie caput unum ulpici conterito, & id uase ligneo terito, & cum hemina uini facito bibat sublimiter. Bosq; ipsus, & qui dabit, sublimiter stet. Ieiunus ieiuno, boui dato. LXXII.

Boues ne pedes subterant, priusquã in uiã quoquã agas, pice liquida cornua infima unguito. LXXIII.

Vbi uuæ uariæ cœperint fieri, bubus medicamentum dato quotannis, uti ualeant. Pellem anguinã ubi uideris, tollito, & condito, ne quæras, cũ opus fiet. Eam pellem, & far, & salem, & serpillum, hæc omnia unà conterito, cum uino dato bubus omnibus ut bibant: per æstatem boues aquam bonam, & liquidam bibant, semper curato, ut ualeant refert. LXXIIII.

Panem depsiticum sic facito. Manus, mortariumq; bene lauato. Farinam in mortarium indito, aquæ paulatim addito, subigitoq; pulchre: ubi bene subegeris, defingito, coquitoq; sub testu. LXXV.

Libum hoc modo facito casei pondo. II. in mortario bene disterat: ubi bene destriuerit, farinę siligineæ libram, aut si uoles tenerius esse, selibrã siliginis solum eodem indito, permisceto q; cũ caseo bene, ouũ. I. addito, & unà bene permisceto. Inde panẽ facito. Folia subdito, in foco calido sub testu coquito leniter. LXXVI.

Placentam sic facito. Farinæ siligineæ lib. II. unde solũ facias in tracta, farinæ lib. IIII. & alicæ primæ. lib. II. alicã in aquam infundito: ubi bene mollis erit, in mortarium purum indito, siccatoq; bene. Deinde manibus depsito: ubi bene subactum erit, farinæ lib. IIII. paulatim addito, id utrunque tracta facito. In qualo, ubi arescant, componito: ubi arebunt, componito puriter, tum facies in singula tracta. Vbi depsueris, pãno oleo uncto tangito, & circumtergito, ungitoque ubi tracta erunt: focum, ubi ea coquas, calefacito, bene, & testum. Postea farinæ lib. II. conspergito,

con

condepſitoq́. Inde facito ſolum tenue caſei ouilis. p. XIII. ne acidum fiet, & bene recens in aquam ter indito, ibi macerato, aquam ter mutato. Inde eximito, ſiccatoq́ bene paulatim manibus, ſiccum bene in mortarium imponito. Vbi omnem caſeum bene ſiccaueris, in mortarium purum manibus condepſito, comminuitoq́ quammaxime. Deinde cribrum farinarium purum ſumito, caſeumq́ per cribrum facito tranſeat in mortarium. Poſtea indito mellis boni. p. IIII. S. id unà bene commiſceto cum caſeo. Poſtea in tabula pura, quæ pateat ped. I. ibi balteum ponito, foliaq́ laurea uncta ſupponito, placentam fingito. Tracta ſingula in totum ſolum primum ponito, deinde de mortario tracta linito, tracta addito ſingulatim, item linito uſqueadeo, donec omnem caſeum cum melle abuſus eris. In ſummum tracta ſingula indito, poſtea ſolum contrahito, ornatoq́ focum, de iunipero, temperatoq́. Tunc placentam imponito, texto caldo operito, pruna inſuper, & circum operito. Videto, ut bene, & otioſe percoquas, aperito, dum inſpicias bis aut ter: ubi cocta erit, eximito, & melle ungito: hæc erit placenta ſemodialis. LXXVII.

Spiram ſic facito: quantum uoles pro ratione, ita uti placenta ſit, eadem omnia facito, niſi ſic alio modo fingito in ſolo tracta, cum melle oblinito bene. Inde tanquam reſtim tractes facito, ita imponito in ſolo, deimplicis completo bene arcte. Cætera omnia quaſi placentam facias, facito, coquitoq́. LXXVIII.

Scriblitam ſic facito. In balteo tractes caſeo, ad eundem modum facito, uti placentã ſine melle, coquitoq́. LXXIX.

Globulos ſic facito. Caſeum cum alica ad eundem modũ miſceto: inde quantos uoles facere facito, in ahenum caldũ unguen indito. Singulos, aut binos coquito, uerſatoq́ crebro duabus rudibus, coctos eximito. Eos melle ungito, papauere infriato, ita ponito. LXXX.

Enchytum ſic ad eundem modum facito, uti globulos, niſi calicem pertuſum cauum habeat: ita in unguen caldum fundito: hoc in reſtim quaſi ſpiram facito: idq́ duabus rudibus uerſato, perfrigitoq́. Item ungito, coloratoq́, caldum ne nimium, id cum melle, aut cum mulſo apponito. LXXXI.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

Erneum tanquam placentam facito, eadem omnia indito, quæ in placentam, & permiſceto in alueo. Indito in hirneam fictilem, eam demittito in aulam æneam aquæ calidę plenam. Ita coquito ad ignem: ubi coctum erit, hirneam confringito, ita ponito.

LXXXII.

Sphæricam ſic facito, ita uti ſpiram, niſi ſic effingito, detractis caſeo, melle, ſphæras pugnum altas facito. Eas in ſolo componito, denſas eodem modo componito, atq; ſpirã, itemq; coquito.

LXXXIII.

Votum pro bubus, ut ualeant, ſic facito. Marti Syluano in ſylua interdius, in capita ſingula boum uotum facito: farris adorei libras tres, & lardi põdo. IIII. pulpæ pondo. IIII. S. uini ſextarios tres. S. Id in urnas liceto conijcere, & uinũ idem in unum uas liceto conijcere. Eam rem diuinam uel ſeruus, uel liber licebit faciat. Vbi res diuina facta erit, ſtatim ibidem conſumito. Mulier ad eam rem diuinam ne adſit, néue uideat quomodo fiat. Hoc uotũ in annos ſingulos, ſi uoles, licebit uouere.

LXXXIIII.

Sauillum hoc modo facito. Farinæ ſelibram, caſei. p. II. S. unà commiſceto quaſi libum, mellis pondo S. & ouum. Catinum fictile oleo ungito. Vbi bene omnia commiſcueris, in catinum indito. Catinum texto operito: uideto ut bene percoquas medium, ubi altiſſimum eſt: ubi coctum erit, catinum eximito, melle ungito: papauere infriato, ſub textum ſubde pauliſper, poſtea eximito: ita pone cum catino, & lingulis.

LXXXV.

Pultem punicam ſic coquito. Libram alicæ in aquam indito, facito ut bene madeat. Id infundito in alueum purum, eo caſei recentis. p. III. mellis. pondo. S. ouum unum, om̃ia unà bene permiſceto. Ita inſipito in aulam nouam.

LXXXVI.

Graneam triticeam ſic facito. Selibram tritici puri in mortarium purum indat, lauetq; bene, corticemq; deterat bene eluatq;. Poſtea in aulam indat, & aquam puram, coquatq;. Vbi coctum erit, lacte addat paulatim uſqueadeo, donec cremor craſſus factus erit.

LXXXVII.

Amylum ſic facito. Siliginem purgato bene, poſtea in alueum indat, eo aquam addat bis in die. Die decimo aquã exſiccato, exurgeto bene, in alueo puro miſceto bene, facito tan-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

to tanquam fex fiat. Id in linteum nouum indito, exprimito cremorem in patinam nouã, aut in mortarium, id om̄e ita facito, & refricato denuo. Eam patinam in ſole ponito, ut areſcat: ibi arebit, in ollam nouam indito, inde facito cū lacte coquat.

LXXXVIII.

Salem candidum ſic facito, Amphoram defricato, colluitoq;, puram impleto aqua pura, in ſole ponito, ibi fiſcellam cum ſale populari ſuſpendito, & quaſſato, ſuppletoq; identidem. Id aliquoties in die facito uſqueadeo, donec ſal deſiuerit tabeſcere biduum. Id ſigni erit, menam aridam, uel ouum demittito, ſi natabit, ea muries erit, qua uel carnem, uel caſeos, uel ſalſamenta condias. Eam muriam in labella, uel in patina in ſole ponito. Vſqueadeo in ſole habeto, donec concreuerit. Inde flos ſalis fiet. Vbi nubilabitur, noctu ſub tecto ponito. Quotidie, cum ſol erit, in ſole ponito.

LXXXIX.

Gallinas, & anſeres ſic farcito. Gallinas teneras, quæ primum parierint, concludat, polline, uel farina ordeacea conſperſa turundas faciat: eas in aquam intinguat, & in os indat: paulatim quotidie addat, & ex gula conſyderet, quod ſatis fiet. Bis in die farciat, & meridie bibere dato, nec plus aquam ante ſinat, quàm horam unam. Eodem modo anſerem alito, niſi prius dato bibere bis in die, & bis eſcam.

XC.

Palumbum recentem ſic farcito. Vti prehenſus erit, ei fabam coctam toſtam primum dato: ex ore in eius os inflato item aquam. Hoc dies VII. facito. Poſtea fabam freſam puram, & far purum facito, & fabæ tertia pars ut inferueſcat: cum feruere incipiet, puriter facito, & coquito bene: id ubi excoxeris, deponito, bene oleo manum ungito, depoſitoq; primum puſillum, poſtea magis depſes, oleo tangito, depſitoq;, dum poteris facere turundas, & eas ex aqua dato, & eſcam temperato.

XCI.

Aream ſic facito, Locū ubi facias cõfodito, poſtea amurca conſpergito bene, ſinitoq; cõbibat. Poſtea cõminuito bene glebas. Deinde coæquato, & pauiculis uerberato. Poſtea denuo amurca cõſpergito, ſinitoq; areſcat. Si ita feceris, neque formicæ nocebunt, neq; herbæ naſcentur.

XCII.

Frumento ne gurgulio noceat, neu mures tangant, lutū

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

de amurca facito, palearũ parum addito, finito marcefcãt bene, & fubigito, eo granarium totum oblinito craffo luto, poftea confpergito, amurca bene omne, quod lutaueris. Vbi aruerit, eo frumentum refrigeratum condito, gurgulio non nocebit.

XCIII.

Olea fi fructum non fert, ablaqueato. Poftea ftramenta circumponito. Poftea amurcam cum aqua commifceto æquas partes. Deinde ad oleam circunfundito, ad arborem maximam amphoram unam commifti fatis eft. Ad, minores arbores pro ratione indito. Et idem hoc fi facies ad arbores feraces, hæ quoque meliores fient. Ad eas tamen ftramenta ne addideris.

XCIIII.

Fici uti groffos teneant, facito omnia, quæ modo oleæ, & hoc amplius, cum uer adpetet, terram adaggerato bene. Si ita feceris, & groffi non cadent, & fici fcabræ nõ fient, & multo feraciores erunt.

XCV.

Conuoluulus in uinea ne fiat, amurcam, condito, puram bene facito, in uas æneum indito congios duos, poftea igni leui coquito, rudicula agitato crebro ufqueadeo, dum fiat tam craffa, quàm mel. Poftea fumito bituminis tertiarium, & fulfuris quartarium. Conterito in mortario feorfum utrunq;. Poftea infriato quàm minutiffime in amurcã caldam, & fimul rudicula mifceto, & denuo coquito fub dio. Nam fi in tecto coquas, cum bitumẽ, & fulfur additum eft, excandefcet. Vbi erit tam craffum, quàm uifcum, finito frigefcat. Hoc uitem circum caput, & fub brachia ungito, conuoluulus non nafcetur.

XCVI.

Oues ne fcabræ fiant, amurcam puram, & aquam ubi lupinus deferbuerit, & fecem de uino bono inter fe pariter omnia fumito, & bene commifceto. Poftea cum detonderis oues, unguito totas: finito biduum, aut triduum cõfudent. Deinde in mari lauito, fi aquam marinam non habebis facito aquam falfam, ea lauito. Si hæc fic feceris, non fcabræ fient, & lanæ plus, & meliorem habebunt, & ricini non erũt molefti. Eodem modo in omnes quadrupedes utito, fi fcabræ erunt.

XCVII.

Amurca decocta axem unguito, & lora, & calciamenta, & coria omnia, & meliora facies.

XCVIII.

Veftimenta ne tineæ tangant, amurcam decoquito ad dimi-

dimidium, & ea unguito fundum arcæ & extrinsecus pedes, & angulos. Vbi ea adaruerit, uestimenta condito. Si ita feceris, tineæ non nocebunt. Et item lignum supellectilem omnem si ungues, non putrescet, & cum ea terseris, splēdidior fiet. Item omnia ænea unguito, sed prius extergito bene. Postea cum unxeris, & ea uti uoles, iterum extergito, splendidior erit, & erugo non erit molesta. XCIX.

Fici aridæ si uoles ut integræ sint, in uas fictile condito: id amurca decocta unguito. C.

Oleum si in metretā nouā inditurus eris, amurca ita uti est cruda prius colluito, agitatoq; diu, ut bene combibat. Id si feceris, metreta oleum non bibet, & oleum melius fuerit, & metreta ipsa firmior erit. CI.

Virga myrteas si uoles cum baccis seruare, & item aliud genus quoduis, & si ramulos ficulneos uoles cum foliis, inter se alligato, fasciculos facito, eos in amurcam demittito, supra stet amurca facito. Sed ea, quæ demissurus eris, sumito paulo acerbiora. Vas, quo condideris, oblinito planè. CII.

Si bouem, aut aliam quamuis quadrupedem serpens momorderit Melāthii acetabulū, & quod medici uocant smyrneum, cōterito in uini ueteris hemina. Id per nares indito, & ad ipsum morsum stercus suillum apponito. Et idem hoc (si usus uenerit) homini facito. CIII.

Boues uti ualeant, & curati bene fient, & qui fastidient cibum, uti magis cupide appetant, pabulum, quod dabis, amurca spargito, primo paululum, dum consuescant, postea magis, & dato rarenter bibere, commistam cum aqua æquabiliter quarto, quintoq; die: hoc si feceris, ita boues & corpore curatiores erunt, & morbus aberit. CIIII.

Vinum familiæ, per hyemem qui utatur. Musti quadrantalia X. in dolium indito, aceti acris quadrantalia. II. Eodē infundito sæpe quadrantalia duo, aquæ dulcis quadrantalia. L. Hæc rude misceto ter in die, dies. V. continuos. Eo addito aquæ marinæ ueteris sextarios. LXIIII. & operculum in dolium imponito, & oblinito dies X. Hoc uinum durabit tibi usq; ad solstitium. Siquid superfuerit post solstitiū, acetum acerrimū, & pulcherrimum erit. CV.

Qui ager à mari longe aberit, ibi uinum Græcum sic facito.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

cito. Musti quadrantalia in ahenum, aut plumbeum infundito, ignem subdito: ubi ebullibit uinum, ignem subducito: ubi iam uinum refrixerit, in dolium quadragenariũ infundito, seorsum in uas aquæ dulcis quadrantal. I. infundito, salis modium. I. finito muriam fieri. Vbi muria facta erit, eodem in dolium infundito. Schœnum, & calamum in pila contundito, quod fiet sextarium unum eodem in dolium cõfundito, ut odoratũ fiet. Post dies XXX. dolium oblinito. Ad uer in amphoras diffundito. Biennium in sole finito positum esse. Deinde in tectum conferto. Hoc uinum non erit deterius, quàm coum.

CVI.

Aquæ marinæ concinnatio. Quadrantal. I. ex alto sumito, quo aqua dulcis non accedat, sesquilibram salis frigito, eodem indito, & rude misceto usqueadeo, donec ouum gallinaceum natabit, definito miscere. Eodem uini ueteris, uel aminiꝗ, uel miselli albi congios duos infundito, misceto probe. Postea in uas picatum confundito, & oblinito. Siquidem plus uoles aquæ marinæ concinnare, pro portione, ea omnia facito.

CVII.

Hoc modo labra doliorum circũlinas, ut odorata fient, & ne quid uitiꝗ in uinum accedat, sapæ congios. VI. quam optime infundito in ahenum, aut in plumbeum: & iris aridæ contusæ heminam, & sertam campanicam. p. V. bene odoratam, unà cum iri contundas, quamminutissime per cribrum cernas, & unà cum sapa coquas sarmẽtis, & leũi flamma commoueto. Videto, ne aduras: usque coquito, dum dimidium excoquas. Vbi refrixerit, confundito in uas picatum bene odoratum, & oblinito, & utitor in labra doliorum.

CVIII.

Vinum si uoles experiri duraturum sit, necne, polentam grandem dimidium acetabuli in caliculum nouum indito, & uini sextarium de eo uino, quod uoles experiri, eodem infundito, & imponito in carbones, facito bis, aut ter inferueat. Tum id percolato, polentam adiꝗcito. Vinum ponito sub dio. Postridie mane gustato. Si id uinum sapiet, quod in dolio est, scito duraturum. Si subacidum erit, non durabit.

CIX.

Vinum asperum quod erit, lene, & suaue si uoles facere, sic facito. De eruo farinam facito lib. IIII. & uini cyathos.

IIII.conspergito sapa. Postea facito laterculos. Sinito com bibant noctem, & diem. Postea commisceto cum eo uino in dolio, & oblinito dies.LX. Id uinũ erit lene, & suaue, & bono colore, & bene odoratum. CX.

Odorem deteriorẽ uino demere si uoles, testam de tegula crassam puram calfacito in igni bene. Vbi calebit, eam picato, resticula alligato, testam demittito in dolium infimũ leniter, sinito biduo oblitum dolium, si demptus erit odor deterior, id optime, si non, sæpius facito, usq; dum odorem malum dempseris. CXI.

Si uoles scire in uinum aqua addita sit, nec ne, uasculum facito de materia ederacea. Vinum id, quod putabis aquam habere, eodem mittito. Si habebit aquam, uinum effluet, aqua manebit. Nam non continet uinum uas ederaceum. CXII.

Vinum coum si facere uoles, aquam ex alto marinam sumito, mari tranquillo, cum uentus non erit, die septuagesima ante uindemiam, quo aqua dulcis non perueniat. Vbi hauseris de mari, in culeare dolium fundito: nolito implere, quadrantalibus quinq; minus sit, quàm plenum: operculum imponito, relinquito, qui interspiret: ubi dies XXX. præterierint, transfundito in alterum dolium puriter, & leniter relinquito in imo, quod desederit: post dies uiginti in alterum item dolium transfundito, ita relinquito usque in uindemiam. Vnde uinum coum facere uoles, uuas relinquito in uinea, sinito ut bene coquantur: & ubi pluerit, & sicca uerit, tunc deligito: & ponito in sole biduum, aut triduum sub dio, si pluuiæ non erunt: si pluuia erit, in tecto in cratibus componito. & si qua acina corrupta erunt, depurgato. Tum sumito aquæ marinæ suprascriptæ quadrantalia X. & in dolium quinquagenarium infundito. Tum acina de uuis misellis decerpito, de scopio, & in idem dolium usque dum impleueris, manu comprimito, ut combibant aquam marinam: ubi compleueris dolium, operculo operito, relinquito qua interspiret. Vbi triduum præterierit, eximito de dolio, & in torculario calcato, & id uinum condito in dolia lauta, & pura, & sicca. CXIII.

Vt uinum bene odoratum fiet, sumito testam picatã. Eo prunam lenẽ indito suffito, serta, & schœno, & palma, quã habent

habent unguetarij, ponito in dolio, & operito, ne odor exeat, antequàm uinum indas. Hoc facito pridie quàm uinum infundere uoles, de lacu uinũ quàmprimum in dolium indito, finito dies. XV. opertum ante, quàm oblinas, & relinquito qua interſpiret uinũ. Poſtea oblinito. Poſt diei XL. diffundito in amphoras, & addito in ſingulas amphoras ſapę ſextarium unum. Amphoras nolito implere nimium anſarum infimarum fini. Amphoras in ſole ponito, ubi herba non fiet: amphoras operito, ne aqua accedat, & ne plus qua triduum in ſole ſiueris. Poſt quatriduum in culeum componito, & inſtipato. CXIIII.

Vinum ſi uoles concinnare, ut aluum bonam faciat, ſecũdum uindemiam, ubi uites ablaqueantur, quantũ putabis ei rei ſatis eſſe uini, tot uites ablaqueato, & ſignato: earũ radices circũ ſarrito, & purgato. Veratri radices in pila contundito, eas radices ponito circum uitem: & his ſtercus uetus, & ueterem cinerem, & duas partes terræ circũ addito. Radicibus uitis terram inſuper inijcito. Hoc uinũ ſeorſum legito. Si uoles ſeruare in uetuſtatem, ad aluum mouendam ſeruato, nec commiſceas cum cætero uino. De eo uino cyathum ſumito, & miſceto aqua, & bibito ante cœnam. Sine periculo aluum mouebit. CXV.

Vinum ad aluum mouẽdam. In uinum muſtum ueratri atri Manipulum cõijcito in amphorã: ubi ſatis efferbuerit, de uino manipulum eijcito. Id uinum ſeruato ad aluum mouendam. Aliter ſi uoles uinum ad aluum mouendã concinnare. Vites cũ ablaqueabunt, ſignato rubrica, ne admiſceas cætero cũ uino. Treis faſciculos ueratri atri circumponito circum radices, & terram inſuper inijcito. Per uindemiã de his uitibus, quod delegeris ſeorſum ſeruato, cyathum in cęteram potionẽ indito, aluum mouebit, & poſtridie perpurgabit ſine periculo. CXVI.

Lentim quomodo ſeruari oporteat. Laſerpitium aceto diluito, permiſceto lentim aceto laſerpitiato, & in ſole ponito. Poſtea lentim oleo perfricato, ſinito areſcat, ita integra ſeruabitur recte. CXVII.

Oleæ albæ quemadmodum condiantur: Antequàm nigræ fiant contundantur, & in aqua deijciantur, crebo aquã mutet. deinde, ubi ſatis maceratæ erũt, exprimat & in acetũ

coniiciat, & oleum addat, & salis selibram: in modium olea rum fœniculum, & lentiscum seorsum condat in acetum. Si unà admiscere uoles, cito utitor: in orculam calcato manibus siccis: cum uti uoles, sumito. CXVIII.

Oleam albam secundum uindemiã, qua uti uoles, sic cõdito: Musti tantundem addito, quantum aceti. Cætera item condito ita, uti supra scriptum est. CXIX.

Epityrum album, nigrum, uariumq; sic facito. Ex oleis albis, nigris, uariisq; nucleos eiicito. Sic condito. Concidito ipsas: addito oleum, acetum, coriandrum, cyminum, fœniculum, rutam, mentam: in orculam condito. oleum supra fiet, ita utitor. CXX.

Mustum si uoles totum annum habere, in amphoram mustum indito, & corticem oppicato, demittito in piscinam, post trigesimum diem eximito, totum annum mustum erit. CXXI.

Mustaceos sic facito, farinæ silligneæ, modiũ unum musto conspergito. Anisum, cyminũ, adipis p. II. casei librã, & de uirga lauri deradito, eodẽ addito. Et ubi definxeris, lauri folia subtus addito, dum concoques. CXXII.

Vinum cõcinnare, si lotium difficilius transibit. Capreidam, uel iuniperum contundito in pila, libram indito in duobus congiis uini ueteris in uase æneo, uel plumbeo deferuefacito: ubi refrixerit, in lagenam indito, id mane ieiunus sumito cyatum, proderit. CXXIII.

Vinum ad ischiacos sic facito. De iunipero materiã semipedem crassam concidito minutim. Eam feruefacito cum congio uini ueteris: ubi refrixerit, in lagenam confundito: & postea id utitor uini cyathum mane ieiunis proderit. CXXIIII.

Canes interdiu clausos esse oportet, ut noctu uigilantiores, & acriores sint. CXXV.

Vinum myrteum sic facito, myrtum nigram arefacito in umbra: ubi iam erit passa, seruato ad uindemiam, in urnam musti contundito myrtæ semodium, id oblinito. Vbi desiuerit feruere mustum, myrtum eximito. Id est ad aluum crudam, & ad lateris dolorem, & ad cæliacum, & si aluus non consistet. CXXVI.

Ad tormina, & si tineæ, & lumbrici molesti erunt, triginta

ginta mala punica acerba sumito, contundito, indito in urceum, & uini nigri austeri congios tres superponito: uas oblinito, post XXX. dies aperito, & utitor: ieiunus heminam bibito. CXXVII.

Ad dispepsiam, & stranguriam malum punicum ubi florebit, colligito. Tres heminas in amphoram infundito: uini ueteris quadrantal addito, & fœniculi radicem purã contusam heminam unam. Oblinito amphoram: & post dies XXX. aperito & utitor. Vbi uoles cibum concoquere, & lotium facere, hinc bibito quantum uoles sine periculo. Idem uinum tinias perpurgat, & lumbricos, si sic concinnes. Incœnatum iube esse, postridie thuris drachmam conterito, & mellis cocti drachmam unam, & uini prædicti sextariũ, origanum dato ieiuno, & puero pro ætate triobolum, & uini heminam. Supra pilam inscendat, & saliat decies, & deambulet. CXXVIII.

Habitationem delutare cum uoles terram, quammaxime cretosam, uel rubricosam sumito, eo amurcam infundito, paleas indito. Sinito quatriduum fracescat: ubi bene fracuerit, rutro concidito, ubi concideris, delutato. Ita neque aspergo nocebit, neq; mures caua facient, neq; herba nascetur, neq; lutamenta scindent se. CXXIX.

Aream ubi frumentum teratur, sic facies. Confodiatur minute terra, & amurca bene aspergatur, ut combibat quã plurimum: ubi bene comminuta terra fuerit, & amurcam combiberit, cylindro, aut pauicula coęquato: ubi coæquata erit, neq; formicæ molestę erunt, & cum pluet lutum non erit. CXXX

Codicillos, oleaginos, & cætera ligna amurca cruda perspergito, & in sole ponito, perbibant bene. Ita neq; fumosa ęrunt: & bene ardebunt. CXXXI.

Dapem pro bubus pyro florente facito. Postea uerno arare incipito. Ea loca primum arato, quæ rudeta, arenosáq; erunt. Postea uti quæque grauissima, atq; aquosissima erũt, ita postremo arato. CXXXII.

DApem hoc modo fieri oportet. Ioui dapali culignam uini quantum uis poluceto. Eo die feriæ bubus, & bubulcis, & qui dapem facient. Cum polucere oportebit, sic facies. Iupiter dapalis, quod tibi fieri oportet, in domo, familiáque

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

mea culignam uini dapi eius rei ergò. Macte uino inferiori esto. Macte hac illace dape polucenda esto. Manus interluito. Postea uinum sumito. Iupiter dapalis, macte istace dape polucenda esto. Macte uino inferiori esto. Vestæ si uoles dato: daps Ioui assaria pecunia urna uini Ioui caste. Profanato sine contagione. Postea dape facta serito milium, panicum, lentim, allium.

CXXXIII.

Propagatio pomorum, cæterarumq́ue arborum arboribus ab terra pulli, qui nati erunt, eos in terram deprimito, excolitoq́ue, uti radicem capere possint. Inde, ubi tẽpus erit, effodito, seritoq́ue recte. Ficum, oleam, malum punicum, mala struthea, cotonea, aliaq́ue mala omnia, laurum cypriam, delphicam, prunum, myrtum cõiugulum, & myrtum albũ, & nigrum, nuces auellanas, prænestinas, platanum, hæc omnia genera à capitibus propagari, & eximi ad hunc modum oportebit. Quæ diligentius seri uoles, in calicibus seri oportet. In arboribus radices uti capiãt, calicem pertusum sumito tibi, aut quassilũ, per eũ ramulũ transferito, eũ quasillum terra impleto, calcatoq́ue, in arborẽ relinquito. Vbi binum erit, ramum tenerum infra præcidito, cum quassilo serito. Eo modo quoduis genus arborum facere poteris, uti radices bene habeant. Item uitem in quassilum propagato, terraq́ue bene operito, anno post præcidito, cum qualo serito.

CXXXIIII.

Priusquam messem facias, porcam præcidaneam hoc modo fieri oportet. Cereri porca præcidanea, porcam fœminam, priusquam hasce fruges condant, far, triticum, ordeum, fabam, semen rapicium, thure, uino, Iano, Ioui, Iunoni præfato. Prius quàm porcam fœminam immolabis, Iano struem commoueto sic. Iane pater te hac strue cõmouenda bonas preces te precor, uti sies uolens propitius mihi, liberisq́ue meis, domo, familiæq́ue meæ mactus hoc ferto. Fertum Ioui moueto, & mactato sic. Iupiter te hoc ferto obmouendo bonas preces, uti sies uolens propitius mihi, liberisq́ue meis, domo, familiæq́ue meæ mactus hoc ferto. Postea Iano uinum dato sic. Iane pater, uti te strue commouenda bonas preces bene precatus sum, eiusdem rei ergò macte uino inferiori esto. Postea Ioui sic: Iupiter macte ferto esto, macte uino inferiori esto. Postea porcam præcidaneam

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

neam immolato. Vbi exta proiecta erunt, ita Iano struem commoueto, mactatoq; item uti prius obmoueras. Ioui itē fertum obmoueto, mactatoq;, uti prius feceras. Item Iano uinum dato, & Ioui uinum dato, ita uti prius datum fuit ob struem obmouendam, & fertum libandum, postea Cereri exta, & uinum dato. CXXXV.

Romæ tunicas, togas, saga, cētones, sculponeas: Calib⁹, & Minturnis, cuculliones, ferramēta, falces, palas, ligones, secures, ornamenta, murices, clitellas: Venafro: palas: Suessæ, & in Lucanis plostra, tabellæ albæ: Romæ dolia, labra, tegulæ ex Venafro. Aratra in terrā ualidam Romanica bona erunt, in terram pullam campanica, iuga Romanica optima erūt. Vomis indutilis optimus erit. Trapeti Pōpeijs. Nolæ ad rufrimaceriam claues. Clostra Romæ, ac hamæ. Vrnæ olcariæ, urcei aquarij, urnæ uinariæ, & alia uasa ænea Capuæ. Nolæ fiscinç campanicæ. Hæ hamæ utiles sunt. Funis subductarius, spartum omne Capuæ. Fiscinas Romanicas Suessæ, cassino. Eæ optimæ erunt Romæ, funem torculum siquis faciet Cassini L. numis, Venafri Minturnis CL. eò indere oportet coria bona VIII. nostratia recenti aqua depsta fient, quomminimum salis habeant, ea depsere, & ungere unguine prius oportet, tum siccare. Funem exordirī oportet longum ped. LXXII. toros III. habeat loris in toros singulos IX. latis digitos duos. Cum tortus fuerit, longus erit pedes XLXI. In cōmissura abibunt pedes III. reliquum erit pedes XLVI. Vbi extentus erit, accedent pedes V, longus erit ped. LI. Funem torculum extentum longum esse oportet ped. LV. maximis uasis, minoribus pedes LI. Funem loreum in plostrum iustum pedes LX. semifunium pedes XLV. lora retinacula in plostrum ped. XXXVI. ad aratrum ped. XXVI. lora prædoctoria ped. XXVII. S. subiugia in lustrum lora ped. XIX. funiculum ped. IX. in aratrū subiugia in lustrum lora pedes XIX. funiculum pedes XV. Trapetos latos maximos ped. IIII. S. orbes altos ped. III. S. orbes medios ex lapidicinis cum eximet crassos pedem, & palmum inter miliarium, & labrum ped. II. digitos II. labra crassa digitum. Secundarium trapetum latum pedes IIII. & palmū, inter miliarium, & labrum ped. I. digit. I. labra crassa, digitos II. orbes altos ped. III. & digitos V. cras-

sos ped.I.& digitos III.Foramē in orbes semipedē quoquo uersum facito.Tertiū trapetū latum ped. IIII.inter milia rium,& labrū pedē I.digitos V.orbis altus ped.III.digitos III.crassos ped.I.digitos duos.Trapetum ubi aduectum e-rit,ubi statues,ibi & commodato,cōcinnatoq;. CXXXVI.

POLlintionem in agro Cassinate,et Venafri sic dare o-portet.In loco bono parte octaua corbis diuidat,satis bona septima, tertio loco sexta.si granum modio diuidet quan-ta in Venafro ager optimus IX. parte corbis diuidat. Si communiter pisunt,quæ ex parte pollintori pars est,eā par tem in pistrinum pollintor ordeum V. modio fabam quin-ta modio diuidat. CXXXVII.

Vineam curandam partiario,bene curet fundum, arbu-stum,agrum frumentarium.Partiario fœnum,& pabulum, quod bubus satis fiet,qui illic fient.Cætera omnia pro indi-uiso. CXXXVIII.

Boues feriis coniungere licet. Hoc licet facere, trahant ligna,Fabalia,frumentum quod nō daturus eris.Mulis,e-quis,asinis feriæ nullæ,nisi si in familia sunt. CXXXIX.

Lucum collucare Romano more sic oportet.Porco pia-culo facito.Sic uerba concipito.Si deus,si dea,cuius illud sa crum est,uti tibi ius fiet porco piaculo facere, illiusce sacri coërcendi ergô. Harumq; rerum ergô siue ego,siue quis iu-ssu meo fecerit,uti id recte factum fiet. Eius rei ergô te hoc porco piaculo immolādo bonas preces precor,uti sies uolēs propitiꝰ mihi,domo,familiæq; meæ,liberisq; meis. Harūce rerum ergô macte hoc porco piaculo īmolando esto.CXL.

Si fodere uelis altero piaculo eodē modo facito, hoc am plius dicito,operis faciundi causa,cū opus quotidie per par tes facies,sed si intermiseris,aut feriæ publicę, aut familia-res intercesserint,altero piaculo facito. CXLI.

Agrum lustrare sic oportet,imperans solitaurilia circū-agi cum diuis uolentibus, quodque bene eueniat mādo tibi Mani,uti illa solitaurilia,fundū,agrum,terramq; meā quo ta ex parte siue circumagi, siue circunferenda censeas, uti cures lustrare. Ianum Iouemq; uino pręfamino, sic dicito. Mars pater te precor,quæsoq; uti sies uolens propitius mi-hi,domo, familiæq; nostrę,quoius rei ergô agrum,terram, fundumq; meum,solitaurilia circūagi iussi: uti tu morbos uisos,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

uisos, inuisosq́ue, uiduerratem, uastitudinemq́ue, calamitates, intemperantiasq́ue prohibessis, defendas, auerruncesq́ue utique tu fruges, frumēta, uineta, uirgultaq́ue grandire, beneq́ue euenire sinas: pastores, pecuaq́ue salua seruassis, duisq́ue bonam salutem, ualetudinemq́ue mihi, domui, familiæq́ue nostræ. Harumce rerũ ergô fundi, terræ, agriq́ue mei lustrandi, lustriq́ue faciendi ergô sicuti dixi macte hisce solitaurilibus lactentibus immolandis esto. Mars pater eiusdem rei ergô, macte hisce solitaurilibus lactentibus esto. Item cultro facito struem, & fertum uti adsiet. Inde obmoueto. Vbi porcum immolabis, agnum, uitulumq́ue sic oportet. Eiusq́ue rei ergô macte hisce solitaurilibus immolandis esto, nominare uetat Martem, neque agnum, uitulumq́ue. Si minus in omnes litabis, sic uerba concipito. Mars pater, si quid tibi in illisce solitaurilibus lactentibus, neque satisfactum est, his solitaurilibus piaculo. Si uno, duobús ue dubitaueris, sic uerba concipito. Mars pater, quod tibi illuc porco, neque satisfactum est, te hoc porco piaculo. CXLII.

Villici officia quæ sunt, quæ dominus præcipit, ea oĩa, quæ in fundo fieri oportet, quæq́ue emi, pararique oportet, quomodo quæque cibaria, & quæ uestimenta dari familiæ oportet, eadem uti curet, faciatq́ue moneo, dominoq́ue dicto audiens sit. Hoc amplius, quomodo uillicam uti oportet, & quomodo imperari oportet, uti in aduentu domini, quæ opus sunt, parentur, curenturq́ue diligenter. CXLIII.

Villicę quæ sunt officia, curato faciat. Si eam tibi dederit dominus in uxorem, ea esto contentus. Ea te metuat. Facito, ne nimium luxuriosa fiet. Vicinis, aliisq́ue mulierib⁹ quã minimum utatur. Néue ad eas domum eat, néue ad sese recipiat. Ad cœnam nequó eat, néue ambulatrix fiet. Rem diuinam ne faciat, né ue mandet qui pro ea faciat iniussu domini, aut dominæ. Scito dominum pro tota familia rem diuinam facere. Munda fiet. Villam conuersam, mundamq́ue habeat. Focum purum circumuersum quotidie, prius quam cubitum eat, habeat, Calendis, Idibus, nonis festus dies cum erit, coronam in focum indat. Per eosdemq́ue dies Lari familiari pro copia supplicet. Cibum sibi, & familiæ curet, uti coctum habeat. Gallinas multas, & oua uti habeat. Pyra arida, sorba, ficos, uuas passas sorba, in sapa & pyra, & uuas in

doliis, & mala struthea. Vuas in urceis, & in uinaceis, uel in terra obrutas. Et nuces prænestinas recentes in urceo in terra obrutas habeat. Mala scantiana in doliis, & alia, quæ condi solent, & syluatica. Hæc omnia quotannis diligenter uti condita habeat. Farinam bonam, & subtile far sciat facere. CXLIIII.

Oleam legendam hoc modo locare oportet. Oleam cogito, recte omnem arbitratu domini, aut quem custodem fecerit aut cui olea uenierit. Oleam ne stringito, né ue uerberato iniussu domini, aut custodis. Si aduersus ea quis fecerit, quod ipse eo die delegerit, pro eo nemo soluet, neq; debebitur. Oleam qui legerint, omnes iuranto ad dominũ, aut ad custodem sese oleam non surripuisse, neq; quenquã suo dolo malo ea oleitate ex fundo L. Manlii. Qui eorum ita non iurauerit, quod is legerit, pro eo nemo argentum dabit, neque debebitur. Oleam cogi recte, satisdato arbitratu L. Mãlii. Scalæ ita uti datæ erunt, ita reddito, nisi quæ uetustate fractæ erunt. Si non erunt, reddet æquas, aut arbitratu deducetur. Siquid redemptoris opera domino damni datum erit, resoluito. Id boni uiri arbitratu deducetur. Legulos quot opus erunt, præbeto, & factores. Si non præbuerit, quanti conductũ erit, aut locatũ erit, deducet, & tãto minus debebit. De fundo ligna, & oleã ne deportato. Qui oleã legerit, qui deportauerit, in singulas deportatiões HS. N. II. deducentur, neq; id debebit. Omnem oleam puram metietur. Modio oleario assiduos homnes quinquaginta præbeto, duas partes strictorũ præbeto. Nequis cõcedat, quo olea legunda, & faciunda carius locetur. Extra quam siquem socium in præsentiarum dixerit, siquis aduersum ea fecerit, si dominus, aut custos uolent, iurent omnes socii. Si non ita iurauerint, pro ea olea legunda, & faciunda nemo dabit, neq; debebitur ei, qui non ita iurauerit. Accessiones in modios. CC. oleæ accedent salis modii. V. olei puri pondo IX. in tota oleitate HS. V. aceti quadrantalia II. quo oleæ salem non acceperint, dum oleam legent in modios singulos. HS. SS. dabuntur. CXLV.

Oleam faciundam hac lege oportet locare. Facito recte arbitratu domini, aut custodis. Qui id negotii curabit, si ex uirgis uasis opus erit, facito. Homines eos dato, qui placebũt aut

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

aut custodi, aut ei, qui eam oleam emerit. Trapeti facito. Si operarij conducti erunt, aut facienda locata erit, pro eo resoluito, aut deducetur. Oleum ne tangito utendi causa, neque furandi causa, nisi quod custos dederit, aut dominus. Si sumpserit, in singulas sumptiones HS. N. XL. deducentur, neq; debebitur. Factores, qui oleum fecerint, omnes iuranto aut ad dominum, aut ad custodem, sese de fundo L. Manlij, neq; alium quenquam suo dolo malo oleum, neq; oleam surripuisse. Qui eorum nõ ita iurauerit, quæ eius pars erit, deducetur, neq; debebitur. Socium nequem habeto, nisi quẽ dominus iusserit, aut custos. Siquid redemptoris opera domino damni datum erit, uiri boni arbitratu deducetur. Si uiride oleum fiet, facito accedat oleum, & sal suæ usioni, quod satis fiet, & uasa uiminea. CXLVI.

Oleam pendentem hac lege uenire oportet. Olea pendẽs in fundo Venafro uenibit. Qui oleã emerit, amplius ꝙ quanti emerit, oĩs pecuniæ centesima accedet. Præconiũ præsens HS. L. & oleũ romanici pondo. MD. uiridis pondo. CC. oleæ caducæ modij L. strictiuæ modij X. Modio oleario mensum dato, unguinis põdo X. ponderibus, modijsq; domini datoris primæ cotylas duas. Dies argento ex Cal. mẽsium X. oleæ legẽdæ faciundæ quæq; locata est, & si emptor locarit Idibus soluito. Recte hæc dari, fieriq; satisq; dari dño, aut cui iusserit, promittito, satisq; dato arbitratu dñi. Domino cũ solutũ erit, aut ità satis datũ erit, quæ in fundo illata erunt, pigneri sunto. Nequid eorũ de fundo deportato. Siquid deportauerit, domini esto. Vasa, torcula, funes, scalas, trapetos, & siquidaliud datũ erit, salua recte reddito, nisi quæ uetustate fracta erunt. Si non reddet, æquũ soluito. Si emptor legulis, & factoribus, qui illic opus fecerint, non soluerit, cui dari oportebit, si dominus uolet, soluat. Emptor domino debeto, & id satis dato, proq; ea re ita, uti supra scriptum est, item pigneri sunto. CXLVII.

Lege hac uinũ pendẽs uenire oportet. Vinaceos illutos, & fecẽ relinquito. Locus uinis ad Calẽdas Octobris primas dabitur: si nõ ante ea exportaueris, dominus uino, quod uolet, faciet. Cætera lex quæ oleæ pendenti. CXLVIII.

Vinũ in dolijs hoc modo uenire oportet. Vini in culleos singulos quadragenæ, & singulæ urnæ dabuntur, quod neque

que aceat, neq; muceat. Id dabitur in triduo proximo, boni uiri arbitratu deguſtato. Si non ita fecerit, uinum pro deguſtato erit. Quot dies per dominum mora fuerit, quo minus uinum deguſtet, totidem dies emptori procedent. Vinũ accipito ante Cal. Ianuarias primas. Si non ante acceperit, dominus uinum admetietur. Quod admenſum erit, pro eo dominus reſoluito. Si emptor poſtulauerit domino iuſiurandum, dabit uerum feciſſe. Locus uinis ad Cal. Octobris primas dabitur. Si ante non deportauerit, dominus uino quod uolet faciet. Cætera lex, quæ oleæ pedenti. CXLIX.

Qua lege pabulum hybernũ uenire oporteat. Qua uendas finis dicito. Pabulum fini accipito. Ex Calendis Septembribus prato ſicco decedat: ubi pyrus florere cœperit, prato irriguo: ubi ſuper, inferq; uicinus permittet, tum decedito, uel diem certam utriq; facito. Cætero pabulo Calend. Martijs cedito. Bubus domitis binis canterio uni, cum emptor paſcet, domino paſcere recipitur. Oletis, aſparagis, lignis, aqua, itinere, actu domini uſioni recipitur. Si quid emptor, aut paſtores, aut pecus emptoris domino damni dederit, boni uiri arbitratu reſoluat. Si quid dominus aut familia, aut pecus emptori damni dederit, uiri boni arbitratu reſoluetur: donicum pecuniam ſatisfecerit, aut delegarit, pecus & familia, quæ illic erit, pigneri ſunto. Si quid de his rebus controuerſiæ erit, Romæ iudicium fiat. CL.

Fructum ouium hac lege uenire oportet. In ſingulas caſei pondo XV. dimidium aridum, lacte ferijs quod mulſerit dimidium, & præterea lactis urnam unam. Hiſce legibus agnus diem, & noctem qui uixerit, in fructum, & Calend. Ianuar. emptor fructu decedat. Si intercalatum erit Calend. Maijs agnos XXX. ne amplius promittat. Oues, quæ non pepererint, binæ pro ſingulis in fructu cedent. Die lanam, & agnos uendat. Menſes decem ab coactore releget porcos ſectarios. In oues denas ſingulos paſcat. Conductor II. menſes paſtorẽ præbeat, donec domino ſatisfecerit, aut ſoluerit, pigneri eſto. CLI.

Quo pacto cupreſſeta ſeri oporteat Memius Percenius Nolanus ad hunc modum monſtrauit. Semen cupreſſi tarentinæ per uer legi oportet, maturum eſt, ubi hordeum flaueſcit: ſemẽ, ubi legeris, in ſole ponito, id purgato, id aridum con-

condito, uti aridum expositum fiet, per uer serito in loco, ubi terra tenerrima erit, quã pullam uocant, ubi aqua propter fiet: eum locum stercorato primũ bene stercore caprino, aut ouillo: tum uortito bibalio, & terram cum stercore bene commisceto depurgato ab herba, graminibusq́. Bene terram cõminuito, areas facito pedes latas quaternos, subcauas facito, uti cauæ aquam continere possint: inter eas sulcos facito, qua herbas de areis purgare possis: ubi areæ factæ erunt, semen serito crebrum, ita ut linum seri soler eo cribro terram incernito: dimidiatum digitum terram altã succernito: id bene tabula, aut manibus, aut pedibus complanato. Siquando non pluet, uti terra non sitiat, aquam irrigato leuiter in areas. Si non habebis, unde irriges, gerito, inditoq́ leuiter. Quotiescunque opus erit, facito, uti aquam addas. Si herbæ natæ erunt, facito, uti ab herbis purges quam tenerrimis, & quoties opus erit per æstatem, ita, uti dictum est, fieri oportet, & ubi semen satum fiet, stramentis operiri oportet, ubi germen nasci cœperit, tum stramenta demi.

CLII.

De scopis uirgeis, quæ M. Memius, & M. Manlius monstrauerunt, in diebus XXX. quibus uinum legeris, aliquoties facito scopas uirgeas ulmeas aridas, eas in asserculo alligato, eabusq́ latera doliis intrinsecus usq́ bene perfricato, ne fex in lateribus adhærescat.

CLIII.

Vinum fecatum sic facito. Fiscinas olearias campanicas duas illi rei habeto: eas fecis impleto, sub prelũq́ subdito, exprimitoq́.

CLIIII.

Vinũ emptoribus sine molestia hoc mõ admetiri debet. Labrũ culleare illi rei sic facito: id habeat ad summũ ansas IIII. uti transferri possit. Ad imum pertundito. Ea fistulam subdito uti obturarier rite possit: & ad summum, qua fini culeum capiet, præsignato: id in dolium paulatim demittito, uti in eo de fistula uinum salire possit: id impleto usque dum signum tangat, postea obturato. Id in suggestu inter dolia positum seruato.

CLV.

Per hyemem aquam de agro depellere oportet. In monte fossas inciles plures habere oportet. Prima autumnitate cum pluuia est, tum maxime ab aqua periculum est. Cum pluere incipiet, familiam cum ferreis sarculis exire oportet, &

tet, & incilia aperire, aquam diducere in uias, & segetem cu rare oportet, uti fluat. In uilla cum pluet, circuire oportet, sicubi perpluat. & ubi pluerit, tegulam signare carbone, cũ desierit pluere, uti tegula mutetur. Per segetem in frumen tis, aut in segete, aut in fossis sicubi aqua consistat, aut ali quid aquæ obstat: id emittere, patefieri, remouerіq; opor tet.

CLVI.

De brassica quod concoquit. Brassica est, quæ omnibus oleribus antistat: eam esto uel coctam, uel crudã, crudam si edas in acetum intingito, mirifice concoquit, aluũ bonã facit, lotiumq; ad omnes res salubre est. Si uoles in conuiuio multum bibere cœnareq; libenter, ante cœnam esto crudã quantum uoles ex aceto. Et itẽ, ubi cœnaueris, comesto alia quinq; folia, reddent te quasi nihil ederis, biberisq;, bibesq; quantum uoles. Aluum si uoles deiicere, superiorem sumito cymam brassicæ, quæ leuissima erit. p. IIII. Inde facito mani pulos æquales tres, colligatoq;. Postea ollam statuito cum aqua: ubi occipiet feruere, paulisper dimittito unum mani pulum, feruere desistet. Postea ubi iterum occipiet feruere, paulisper dimittito usq; admodum dum quinquies quinq; numeres. Tum eximito, & ita facito alterum manipulum, & item tertium, postea eximito, & contundito, & per lin teum exugito succum, quasi heminam, in pocillum fictile. Eò indito salis micam quasi eruum, & cymini triti quantũ oleat. Postea ponito pocillũ in sereno noctu. Qui poturus erit, lauet calida: bibat aquã mulsam, cubet incœnatus. Po stea mane bibat succum, deambuletq; horas IIII. & agat, ne gotiũ siquid habet. Vbi libido ueniet nauseæ, eumq; apprehẽ det, decumbat, purgetq; sese. Tantum bilis, pituitæq; eiiciet, uti ipse miretur, unde tantum fiet. Postea ubi deorsum uersus ibit, heminam aut paulo plus bibat. Si amplius ibit, sumito farinæ minutæ conchas duas: infriet in aquam, pau lum bibat, consistet. Verum quibus tormina molesta erunt, brassicam in aqua macerare oportet, ubi macerata erit, con iicito in aquam calidam, coquito usquedum ea commade bit bene: aquam defundito. Postea salem, & cumini paulu lum, & pollinem polentæ, & oleũ eodem addito, deinde ite rum feruefacito. Infundito in catinum, uti frigescat: eo cy minum interito: quod uolet cibi postea edat: sed si poterit

solam brassicam esse, edat. Et si sine febre erit, dato uini atri duri. Aquæ tum bibat quamminimum. Si febris erit, aquam bibat. Id facito continuo quotidie mane. Nolito multum dare, ne pertædescat, uti possit porrò libenter esse. Ad eundem modum uiro, & mulieri, & puero dato. Nunc de iis, quibus ægre lotium it, quibúsque substillum est. Sumito brassicam, conijcito in aquam feruentē, coquito paulisper, uti subcruda fiet: postea aquam defundito non oēm: eò addito oleum, & salem, & cymini paululum: inferuefacito paulisper, postea inde iusculum frigidum sorbere, & ipsam brassicam esse oportet, uti quamprimum excoquat: quotidie id facito.

CLVII.

De brassica Pythagorea qd in ea boni sit, salubritatisq́; principium te cognoscere oportet, quot genera brassicæ sint, & cuiusmodi naturam habeant. Ad salutem temperat comesta sese semper cum calore, & rigore arido, simul & humido, & dulci, & amaro, & acri. Sed quæ uocatur σελινοειδής, hæc septem habet bona in comestura. Nunc uti cognoscas genera earum, prima est leuis, quæ nominatur λεία, grandibus, & latis folijs, caule magno, ualidam hæc habet naturam, & uim magnam habet. Altera est crispa, quæ à similitudine apij, σελινοειδὴς uocatur. Hæc est & aspectu, & natura bona ad curationem, ualidiórque est, quàm quæ suprascripta est. Item est tertia, quæ κράμβη uocatur, minutis caulibus, tenuioribus folijs, & acerrima omnium est istarum, tenui succo uehementissima. Et primum scito, de omnibus brassicis nulla est illiusmodi medicamentosior. Ad omnes tumores, ad omnia uulnera eam contritam imponito. Hæc omnia ulcera purgabit, sanáque faciet sine dolore. Eadem tumida concoquit: eadem erumpit: eadem uulnera putrida, cancrósque purgabit, sanósque faciet, quod medicamentum aliud facere non potest. Verum prius quàm id imponas, aqua calida multa lauato. Postea bis in die contritam imponito. Ea omnem putorem adimet. Si cancer ater est, is olet, & saniem spurcam mittit. Si albus purulentus est. Sed si fistulosus, subtus supparat sub carne. In ea uulnera huiuscemodi tere brassicam, sanum faciet: nam optima est ad huiusmodi uulnera. Et luxatum siquod est, bis die calida foueto, brassicam tritam apponi-

apponito, cito sanum faciet. Si bis die apponitur, dolores auferet, & siquid cõtusum est, erumpet: si brassicam tritam apposueris, & sanum faciet: & siquid in mammis ulceris natum, & carcinoma, brassicam tritam apponito, sanũ faciet. Et si ulcus acrimoniam eius ferre non poterit, farinam hordeaceam misceto, ita apponito. Huiusmodi ulcera omnia hæc sana faciet: quod aliud medicamentum facere non potest, nec purgare. Et puero, & puellæ si ulcus erit huiuscemodi, farinam hordeaceam addito. Et si uoles eam esse, consectam, lautam, siccã, sale, aceto sparsam esto, salubrius nihil erit. Quo libentius edas, aceto mulso spargito, mentam siccam, & rutam coriandrum sectam, sale sparsam paulo libentius edes. Id bene faciet, & mali nihil sinet in corpore cõsistere, & aluum bonam faciet. Siquid antea mali intus erit, omnia sana faciet. De capite, & de oculis omnia deducet, & sanum faciet. Hanc mane esse oportet ieiunum. Et si bilis atra est, & si lienes turgent, & si cor dolet, & si iecur, aut pulmones, aut præcordia, uno uerbo omnia sana faciet, quæ intro dolitabunt: eodem silphium inradito bonum est. Cum uenæ omnes, ubi sufflatæ sunt ex cibo, non possunt perspirare in toto corpore, inde aliqui morbi nascuntur: ubi ex multo cibo aluus non it, pro portione brassica si uteris (uti te moneo) nihil istorum usu ueniet ex morbis. Verum morbum articularem nulla res tantum purgat, quantum brassica cruda, si eam edes cum ruta, & coriandro concisam. Sic & laserpitium inrasum cum brassica ex aceto oxymelli, & sale sparsa. Hac si uteris, omnes articulares morbos poteris expellere. Nullus sumptus est, & si sumptus esset, tamen ualetudinis causa experirer: eam mane oportet ieiunum esse. Omnis qui insomniosus est, hac eadem curatione sanum facies. Verum assam brassicam, & unctam caldam satis paululum dato homini ieiuno. Quamplurimam ederit, tam citissime sanus fiet ex eo morbo. Tormina quibus molesta erunt, sic facito. Brassicam macerato bene, postea in aulam conijcito, deferuefacito bene: ubi cocta erit bene, aquam defundito. Eò addito oleum bene, & salis paulum, & cuminũ, & pollinem polentæ. Postea bene feruefacito: ubi ferbuerit in catinum indito. Dato edat, si poterit, sine pane: si nõ, panis parum ibidem madefaciat: & si febrim non habebit, dato ut

to ut uinum atrum bibat: cito sanus fiet. Et hoc, siquando usu uenerit, ut quis debilis fiet, hæc res sanum facere potest: si brassicam edet ita, uti suprascriptum est: & hoc amplius: lotium conseruato eius, qui brassicam esitauerit: id calfacito: eo hominē demittito: cito sanum facies hac cura: expertum hoc est. Item pueros pusillos, si laues eo lotio, nunquã debiles fient: & quibus oculi parum sunt clari, eo lotio inunguito, plus uidebunt. Si caput, aut ceruices dolent, eo lotio caldo lauito, desinent dolere. Et si mulier eo lotio locos fouebit, nunquam ij uirosi fient. Et fouere sic oportet: ubi in chutra ferueseceris id lotium, sub sellam supponito pertusam eo mulier assidat. Circum uestimenta eam dato. Brassica erratica maximam uim habet: eam arefacere, cõtererec̨ oportet bene minutim: siquem uoles purgare, pridie ne cœnet, & mane ieiuno dato brassicæ tritæ, decoctæc̨ aquæ cyathos quatuor: nulla res tam bene purgabit, nec̨ elleborũ, nec̨ scamoneum, & sine periculo, & scito salubrem esse corpori. Quos diffidas sanos facere, facies. Qui hac purgatione purgandus erit, sic eum curato. Sorbitione liquida hoc per dies VII. dato: ubi esse uolet, carnem assam dato. Si esse non uolet, dato brassicam coctam, & panem, & bibat uinum lene dilutum, lauet raro, utatur unctione: qui sic purgatus erit, diutina ualetudine utetur, nec̨ ullus ueniet morbus nisi sua culpa. Et si quis ulcus tetrum, uel recens habebit, hanc brassicam erraticam aqua inspergito, apponito, sanum facies. Et si fistula erit, turundam intro trudito, si turundam non recipiet, diluito, succum exprimito, eum in uesicam indito, uesicæ calamum alligato, & ita premito, ut in fistulam succus introeat. Ea res sanũ faciet cito. Et ad oĩa uetera, ulcera & noua contritam cum melle apponito, sanum faciet: & si polypus in naso introierit, brassicam erraticam aridam tritam in malum conijcito, & ad nasum admoueto. Ita subducito sursum animam quamplurimum poteris: in triduo polypus excidet: & ubi exciderit, tum aliquot dies idem facito, ut radices polypi persanas facias. Auribus si parum audies, terito cum uino brassicam, succum exprimito, in aurē intro tepidum instillato: cito intelliges te plus audire. Deinde impetigini parce brassicam apponito, sanam faciet, & ulcus non faciet.

CLVIII.

Aluum deijcere hoc modo oportet, si uis bene deijcere, sume tibi ollam, addito eo aquæ sestarios. VI. & eo addito ungulã de perna. Si ungulam non habebis, pone de perna frustum p.S. quamminime pingue: ubi iam incipit coctum esse eò addito brassicę coliculos II. betę coliculos II. cum radice sua, feliculæ paulum, herbæ mercurialis non multum, mutulorum L. II. piscem capitonem, & scorpionem I. cochleas. VI. & lentis pugillum. Hæc omnia decoquito usque ad sextarios tres iuris: oleum ne addideris: indidem sume tibi sextarium unũ tepidum: adde uini Coi cyathum unũ: bibe, interquiesce deinde iterum eodem modo, deinde tertium. Purgabit te bene. Et si uoles insuper uinum Coum mistum bibere, licebit bibas. Ex his tot rebus, quot scriptũ est, unũ, quod eorũ uis, id aluum deijcere potest. Verũ ea re tot res sunt, ut bene deijcias, & suaue est. CLIX.

Intertrigini remedium: cum in uia ibis, absynthij pontici surculum sub annulo habeto. CLX.

Luxum siquod est, ut excantes, hac cantione sanum fiet: arundinem prende tibi uiridem pedes IIII. aut V. longam. Mediam diffinde, & duo homines teneant ad coxendices. Incipe cantare in alio. S. f. motas danata daries dardaries astararies, dic unà pariter usq; dum coëant. Ferro insuper iactato, ubi coierint, & alteram altera tetigerit, id manu prende dextra, sinistra præcide. Ad luxum, aut fracturam alliga, & sanum fiet, & tamen quotidie cantato in alio. S. f. uel luxato. Vel hoc modo, haut haut haut ista pista sista, damiabo, damaustra, & luxato. Vel hoc modo, haut haut haut istagis turgis ardannabon damaustra. CLXI.

Locum, ubi asparagum seras, bene subigere oportet, qui habeat humorem, aut loco crasso, ubi erit subactus, areas facito, ut possis dextra, sinistraq; sarrire, seu runcare, ne calcetur. Cum deformabis areas, interuallum facito inter eas semipedem latum in omnes partes. Deinde serito. Ad lineã grana bina, aut terna palo demittito. Eodem palo cauum terra operito. Deinde supra areas stercus spargito, bene serito. Secundum æquinoctium uernum, ubi natum erit, herbas crebro purgato, cauetoq;, ne asparagus unà cum herba uellat. Quo anno seueris substramentis hyemem operito, ne rigore peruratur. Deinde primo uere aperito, sarritoq;, runcatoq;

runcatoq́. Poſt annum tertium quàm ſeueris, incendito ue re primo. Deinde ne ante ſarrieris, quàm aſparagus natus erit: ne in ſarriendo radices lædas. Tertio, aut quarto anno aſparagum uellito ab radice. Nam ſi defringes, ſtirpes fiēt, & intermorientur. Sed uſq; licebit uellas, donicum in ſe- men uideris ire. Semen maturum fit ad autumnum. Ita cū ſumpſeris ſemen, incēdito, & cum cœperit aſparagus naſci, ſarrito, & ſtercorato. Poſt annos VIII. aut IX. cum iam ue tus eſt, digerito, & in quo loco poſiturus eris, terram bene ſubigito, & ſtercorato. Deinde foſſulas facito, quà radices aſparagi demittas. Interuallum ſit ne minus pedes ſingu- los inter radices aſparagi euellito, & ſic circunfodito, ut fa cile euellere poſſis. Caueto ne frangatur. Stercus ouillum quamplurimum fac ingeras: id eſt optimum ad eam rem. Aliud ſtercus herbas creat. CLXII.

Pernas ſic ſalire oportet, in dolio, aut in ſeria. Cum per- nas emeris, ungulas earum præcidito. Salis Romanienſis moliti in ſingulas ſemodius. In fundo dolij, aut ſeriæ ſalem ſternito. Deinde pernam ponito. Cutis deorſum ſpectet. Sa le obruito totam. Deinde pernam alteram inſuper ponito. Eodem modo obruito. Caueto, ne caro carnem tangat. Ita omnes obruito, ubi iam omnes compoſueris, ſale eas inſu- per obrue, & ne caro appareat, æqualem facito. Vbi iā dies V. in ſale fuerint, eximito omnes cum ſuo ſale. Quæ tum ſummæ fuerint, imas facito. Eodemq́; modo obruito, & cō ponito. Poſt diem omnino duodecimum pernas eximito, & ſalem omnem detergeto, & ſuſpēdito in uento biduum. Die tertio extergeto ſpongia bene, perungito oleo. Suſpendito in fumo biduum. Tertio die demit- tito. Perungito oleo, & aceto commiſto, & ſuſpendito in carnario: nec ti- nea, nec uermes tan- gent.

FINIS.

M. TEREN TII VARRONIS DE RE RVSTICA AD FVNDANIAM VXOREM LIBER PRIMVS.

Caput primum.

OTIVM ſi eſſem conſecutus Fundania, commodius tibi hæc ſcriberem, quæ, nunc, ut potero, exponam, cogitans eſſe properandum, quod (ut dicitur) ſi eſt homo bulla, eo magis ſenex. Annus enim octogeſimus admonet me, ut ſarcinas colligam ante, quā proficiſcar è uita. Quare, quoniam emiſti fundum, cum bene colendo fructuoſum eum facere uelis, meq; uti adhibeam curā; roges, experiar: & non ſolum, ut ipſe quoad uiuam, quid fieri oporteat ut te moneam, ſed etiam poſt mortem. Neq; patiar Sibyllam non ſolum ceciniſſe, quæ, dum uiueret, prodeſſent hominibus, ſed etiam quæ cum periſſet ipſa, & id etiam ignotiſſimis quoque hominibus, ad cuius libros tot annis poſt publicè ſolemus redire, cum deſyderamus quid faciendum ſit nobis ex aliquo portēto, me, nedum uiuo quidem, neceſſarijs meis q̄d proſit facere. Quocirca ſcribā tibi tres libros indices, ad quos reuertare, ſi qua in re quæres, quē admodum quidq; te in colendo oporteat facere. Et quoniā (ut aiunt) dei facientes adiuuant, prius inuocabo eos, nec, ut Homerus, & Ennius, muſas, ſed duodecim deos conſentis, neque tamen eos urbanos, quorum imagines ad forum auratæ ſtant, ſex mares, & fœminæ totidem, ſed illos duodecim deos, qui maxime agricolarum duces ſunt. Primum, qui omnes fructus agriculturæ cœlo, & terra continent, Iouem, & Tellurem. Itaq; hi parentes magni dicuntur. Iuppiter pater, Tellus uero mater. Secundo Solem, & Lunam, quorum tempora obſeruantur, cum quædam ſerantur, & condan-

condantur in terra. Tertio Cererem, & Liberum, quod horum fructus maxime necessarij ad uictum sint. Ab his enim cib⁹, & potio uenit e fundo. Quarto Robigum, & Floram, quibus propitijs, neq; rubigo frumenta, atq; arbores, corrumpit, neq; non tempestiue florent. Itaq; publicæ Robigo feriæ, robigalia, Floræ ludi, floralia instituti. Item aduencror Mineruam, & Venerem, quarum unius procuratio oleti, alterius hortorũ, quo nomine rustica uinalia instituta. Nec non etiam precor Lympham, ac Bonum euentum, quoniam sine aqua omnis arida, ac misera agricultura, sine successu, ac bono euentu, frustratio est non cultura. His igitur deis ad uenerationem uocatis, ego referam sermones eos, quos de agricultura habuimus nuper, ex quibus quid te facere oporteat animaduertere poteris, in queis quæ non inerunt & quæres, indicabo, à quibus scriptoribus reperias, & Græcis, & nostris. Qui Græcè scripserunt dispersim alius de alia re, sunt plus quinquaginta. Hi sunt, quos tu habere in consilio poteris, cum quid consulere uoles, Hieron siculus, & Attalus philometor, de philosophis, Democritus physicus, Xenophon socraticus, Aristoteles & Theophrastus peripatetici. Architas pythagoreus, item Amphiloch⁹ atheniẽsis, Anaxipholis thasius, Apollonius pergameneus, Apollodorus lemnius, Aristophanes maleotes, Antigonus cymeus, Agatocles chius, Aristandrus atheniensis, Bacchius milesius, Bion soleus, Chærestius, & Chæreas athenienses, Diodorus priennæus, Dion colophonius, Diophanes nicensis, Epigenes rhodius, Euagon thasius, Euphranij duo, unus atheniensis, alter amphipolites, Aegesias maronites, Mænãdri duo, unus priennæus, alter heracleotes, Nicesius maronites, Pythion rhodius. De reliquis, quorũ quæ fuerit patria non accepi, sunt Androcion, Aescharion, Aristomenes, Athenagoras, Crates, Oades, Dionysius περὶ φυτῶν, Euphorion, Eubolus, Lysimachus, Mnaseas, Menestratus, Pleuthiphanes, Persis, Theophilus. Ii quos dixi, omnes soluta oratione scripserunt easdem res, & quidam etiam uersibus, ut Hesiodus ascræus, & Menecrates ephesius. Hos nobilitate Mago Carthaginiensis præterijt pœnica lingua, quod res dispersas comprehendit libris duodetriginta, quos Cassius Dionysius uticensis, uertit libris uiginti Græca lingua, &

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

Sextilio prætori misit, in quæ uolumina de Græcis libris eorum, quos dixi, adiecit non pauca, & de Magonis dempsit instar librorum octo. Hosce ipsos utiliter ad sex libros redegit Diophanes in Bithynia, & misit Deiotaro regi. Quo breuius de ea re conor tribus libris exponere uno de agricultura, altero de re pecuaria, tertio de uillaticis pastionibus. Hoc libro circuncisis rebus, quæ nō arbitror pertinere ad agriculturam. Itaq; prius ostendam, quæ secerni oporteat ab ea. Tum de his rebus dicam, sequens naturales diuisiones. Ea erunt ex radicibus trinis, & quæ ipse in meis fundis colēdo animaduerti, & quæ legi, & quæ à peritis audiui.

Cap. II.

Sementinis ferijs in ædem Telluris ueneram rogatus ab æditimo, ut dicere didicimus à patribus nostris, ut corrigimur à recentibus urbanis, ab ædituo. Offendi ibi C. Fundanium socerum meum, & C. Agrium equitem Romanū socraticum, & P. Agrasium publicanum spectantes in pariete pictam Italiam. Quid uos inquam hic, num feriæ sementinæ otiosos huc adduxere, ut patres, & auos solebant nostros? Nos uero (inquit Agrius, ut arbitror) eadem causa, quæ te, rogatio æditimi. Itaq; si ita est, ut annuis, morère oportet nobiscum, dum ille reuertatur. Nam accersitus ab ædile, cuius procuratio huius tēpli est, nondū rediit, & nos, ut expectaremus se reliquit, qui rogaret. Vultis igitur interea uetus prouerbiū, quod est, Romanus sedēdo uincit, usurpemus, dū ille uenit? Sanè inquit Agrius, & simul cogitans, portam itineri dici longissimam esse, ad subsellia sequentibus nobis procedit. Cum consedissemus, Agrasius uos, qui multas perābulastis terras, quā cultiorē Italia uidistis inquit? Ego uero inquit Agrius, nullam arbitror esse, quæ tā tota sit culta. Primū cum orbis terræ diuisus sit in duas partes ab Eratosthene, maxime secundum naturam ad meridiē uersus, & ad septētrionem. Et sine dubio, quoniā salubrior pars septentrionalis est, quā meridiana. Et quæ salubrior, illa fructuosior, dicendum magis Europam fuisse opportunam ad colendum, quàm Asiam, ibiq; Italiam primū quod est in Europa, secundo, quòd hæc temperatior pars est quā interior. Nam intus penè sempiternæ hyemes. Nec mirum, quot sunt regiones inter circulum septentrionalem, & inter car

ter cardinem cœli, ubi sol etiam sex mensibus continuis nō uidetur. Itaque in oceano in ea parte ne nauigari quidem posse dicunt propter mare congelatum. Fundanius, en ibi tu quicquam nasci putas posse, aut coli natū? Verum enim est illud Pacuuij, Sol si perpetuo sit, aut nox, flammeo uapore, aut frigore, terræ fructus omnes interire. Ego hic, ubi nox, & dies modice redit, & abit, tamen æstiuo die, si non defenderem me in æstuosum meridiem, uiuere nō possem, illic in semestri die, aut nocte quemadmodum quicquam seri, aut alescere, aut meti possit? Contra quid in Italia utēsile non modo non nascitur, sed etiam non egregium fit? quod far conferam Campano? quod triticum Appulo? quod uinū Falerno? quod oleum Venafro? Non arboribus consita Italia est, ut tota pomarium uideatur? An Phrygia magis uitibus cooperta, quā Homerus appellat, ἀμπελόεσσαν, quā hęc? aut Argos, quam idem poëta πολύπυρον, in qua terra iugerum unū denos, & quinos denos culleos fert uini, quot quędam in Italia regiones. An non M. Cato scribit in libro originum sic? ager Gallicus romanus uocatur, qui uiritim Cæsare iubente datus est ultra agrum Picenum. In eo agro aliquot fariā in singula iugera dena cullea uini fiunt. Nónne item in agro fauentino? à quo ibi tricenariæ appellantur uites, ꝙ iugerū tricenas amphoras reddat? Simul aspicit me, certe inquit, L. Martius præfect⁹ fabrum tuus in fundo suo fauentiæ hanc multitudinē suas dicebat reddere uites. Duo in primis spectasse uidentur Italici homines, colendo possétne fructus pro impensa, ac labore reddere, & utrū saluber locus esset, an non quorū si alterutrum decollat, & nihilo minus quis uult colere, mēte est captus, atq; ad agnatos, & gentiles est deducendus. Nemo enim sanus mente debet uelle impensam, ac sumptum facere in culturam, si uidet nō posse refici. Nec si potest reficere fructus, si uidet eos fore, ut pestilentia dispereant. Sed opinor qui hæc commodius ostendere possint, adsunt. Nam C. Licinium Stolonē, & Cn. Tremelium Scrofam uideo uenire, Vnum cuius maiores de modo agri legem tulerunt. Nam Stolonis illa lex, quæ uetat plus quingenta iugera habere ciuem romanū & qui propter diligentiam culturæ Stolonum confirmauit cognomē, quod null⁹ in eius fundo reperiri poterat stolo, ꝗd effodie-

bat circum arbores, è radicibus, quæ nascerētur è solo, quos stolones appellabant, eiusdem gentis C. Licinius tribunus pl. cum esset post reges exactos annis trecentis sexagintaquinq;, primus populū ad leges accipiundas in septē iugera forēsia, è comitiis eduxit. Alterū collegam tuum, triumuir qui fuit, ad agros diuidundos campanos, uideo huc uenire Cn. Tremelium Scrofam, uirum omnibus uirtutibus politum, qui de agricultura romanus peritissimus existimatur. An non iure inquam? Fundi enim eius propter culturam iucundiore spectaculo sunt multis, quàm regie polita ædificia aliorum, cum huius spectatum ueniant uillas, non ut apud Lucullum, ut uideant pinacothecas, sed oporothecas. Huiusce inquam pomaria summa sacra uia, ubi poma ueneunt, contra auream imaginem. Ille interea, ad uos cū Stolone cœna comesa inquit uenimus. At non C. uidemus Fundaniū, qui nos aduocauit. Bono animo este inquit Agrius. Nam non modo nondum illud sublatum est, quod ludis circensibus nouissimi curriculi finem facit quadrigis, sed ne illud quidem ouum uidimus, quod in cereali pompa solet esse primum. Itaq; dum hic nobiscum unà sedetis, adueniet'q; æditimus, docete nos agriculturā, quam summam habeat, utilitatémne, an uoluptatem, an utrunq;. Ad te enim rudes agriculturæ nunc, olim ad Stolonem iuisse dicunt. Scrofa. Prius inquit discernendum, utrum quæ ferantur in agro ea sola sint in cultura, an etiam quæ inducuntur in rura, ut oues, & armēta. Video enim qui de agricultura scripserūt, & Pœnice, & Græce, & Latine, latius uagatos, quàm oportuerit. Ego uero inquit Stolo, eos non in omni re imitandos arbitror, & eo melius fecisse quosdā, qui minore pomerio finierunt, exclusis partibus, quæ non pertinent ad hanc rem: quare tota pastio, quæ cōiungitur à plerisq; cum agricultura, magis ad pastorem, quàm ad agricolam pertinere uidetur. Quo circa principes, qui utriq; rei præponuntur, uocabulis quoq; sunt diuersi, quod unus uocatur Villicus, alter magister pecoris. Villicus agri colendi causa constitutus, atq; appellatus à uilla: uilla, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, & euehuntur, cum ueneunt. A quo rustici etiam nunc quoq; uiā ueham appellant, propter uecturas, & uellam non uillam, quò uehunt, & unde uehunt. Item di-

cuntur, qui uecturis uiuunt, uel laturam facere. Certe inquit Fundanius aliud pastio, & aliud agricultura, sed affinis. Et ut dextra tibia alia, quàm sinistra, ita ut tamen sit quodammodo coniuncta, quod est altera eiusdem carminis modorum incentiua, altera succentiua. Et quidem licet adijcias inquam, pastorum uitam esse incentiuam, agricolarum succētiuam autore doctissimo homine Dicæarcho, qui Græciæ uita qualis fuerit, ab initio nobis ita ostendit, ut superioribus temporibus fuisse doceat, cum homines pastoriciam uitam agerent, neq; scirent etiam arare terram, aut serere arbores, aut putare, ab his inferiore gradu ætatis susceptā agriculturam. Quocirca & succinit pastorali, quod est inferior, ut tibia sinistra à dextræ foraminibus. Agrius Tu inquit tibicen non solum adimis domino pecus, sed etiam seruis peculium, quibus domini dant, ut pascant, atq; etiam leges colonicas tollis, in quibus scribimus, Colon⁹ in agro surculario ne capras compascat, quas etiam astrologia in cœlum recepit, non longe ab Tauro. Cui Fundanius, Vide inquit, ne agri istuc sit ab hoc, cum in legibus etiam scribatur, pecus quoddam. Quædam enim pecudes culturæ sunt inimicæ, ac ueneno, ut istæ, quas dixisti, capræ. Hæ enim omnia nouella sata carpendo corrumpunt, non minimum uites, atq; oleas. Itaq; propterea institutum diuersa de causa, ut ex caprino genere ad alij dei aram hostia adduceretur, ad alij non sacrificaretur, cum ab eodem odio alter uidere nollet, alter etiam uidere pereuntem uellet. Sicq; factum, ut Libero patri repertori uitis hirci immolarentur, proinde ut capite darent pœnas. Contra ut Mineruæ caprini generis nihil immolarent, propter oleam, quod eam, quā læserit, fieri dicunt sterilem, eius enim saliuam esse fructuis uenenum. Licinius, Hoc nomine etiam Athenis in arcē non iungi, præterquam semel ad necessarium sacrificium, ne arbor olea, quæ primum dicitur ibi nata, à capra tangi possit. Nec ullæ inquit pecudes agriculturæ sunt propriæ, nisi quæ agrum operæ, quo cultior sit, adiuuare, ut eæ, quæ iunctæ arare possint. Agrasius. Si istuc ita est inquit, quomodo pecus remoueri potest ab agro, cum stercus, quod plurimū prodest, greges pecorum ministrent? Sic inquit Agrius, uenalium greges agriculturam dicemus esse, si propter istam

rem habendum statuerimus. Sed hinc error, quod pecus in agro esse potest, & fructus non in eo agro ferre, quod non sequendum. Nam sic etiam res aliæ diuersæ ab agro erunt assumendæ, ut si habeas plures in fundo textores, atq; institutos histonas, sic & alios artifices. Scrofa. Disiungamus igitur inquit, pastionem à cultura, & si quis quid uult aliud. An ne ego inquam sequar Sasernarum patris, & filij libros? ac magis putem pertinere figlinas quemadmodum exrceri oporteat, quàm argenti fodinas, aut alia metalla, quæ sine dubio in aliquo agro fiunt. Sed neq; lapidicinæ, neq; arenariæ ad agriculturam pertinent, sic figlinæ: neq; ideo non in quo agro idoneæ possint esse, non exercendæ, atq; ex eis capiundi fructus, ut etiam si ager secundum uiam, & opportunus uiatoribus locus, ædificādæ tabernæ diuersoriæ, quæ tamen quamuis sint fructuosæ, nihilo magis sunt agriculturæ partes. Non enim siquis propter agrum, aut etiam in agro profectus domino, agriculturæ acceptum referre debet, sed id modo, quod nec satione terra sit natum, ad fruendum suscipit. Stolo, Tu inquit inuides tanto scriptori, & obstrigilandi causa figlinas reprehendis, cū præclara quędam, ne laudes, prætermittas, quæ ad agriculturam uehementer pertineant. Cum subrisisset Scrofa. quod non ignorabat libros, & despiciebat, & Agrasius se scire modo putaret, ac Stolonem rogasset, ut diceret, cœpit, Scribit cimices quemadmodum interfici oporteat his uerbis. Cucumerem anguinum condito in aquam, eamq; infundito quò uoles, nulli accedent: uel fel bubulum cum aceto mistum, unguito lectum. Fundanius aspicit ad Scrofam, & tamen uerum dicit, inquit, hic, ut hoc scripserit in agricultura. Ille. Tam hercle, quàm hoc, siquem glabrum facere uelis, quod iubet, ranam luridam conijcere in aquam, usquequo ad tertiam partem decoxeris, eaq; unguere corpus. Ego quod magis inquam pertineat ad Fundanij ualetudinē, & in eo libro est, satius dicam, nam & huiusce pedes solent dolere, in fronte contrahere rugas. Dic sodes inquit Fundanius: nam malo de meis pedibus audire, quàm quemadmodum pedes betaceos seri oporteat. Stolo subridens dicam, inquit, eisdem, quibus ille uerbis scripsit, ualent quæ iam audiui. Cum homini pedes dolere cœpissent, qui tui meminisset, ei mederi posse

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

posse. Ego tui memini, medere meis pedibus. Terra pestem teneto. Salus hic maneto in meis pedibus. Hoc ter nouies cā tare iubet, terram tangere, despuere, ieiunum cantare. Multa inquam item alia miracula apud Sasernas inuenies, quæ omnia sunt diuersa ab agricultura, & ideo repudianda. Quasi uero inquam, non apud cæteros quoq; scriptores talia reperiantur. An non in magni illius Catonis libro, qui de agricultura est, editus, scripta sunt permulta similia ut hæc? Quemadmodum placentā facere oporteat, quo pacto libum, qua ratione pernas salire. Illud non dicis inquit Agrius, quod scribit, si uelis in conuiuio multum bibere, cœnareq; libenter, ante esse oportet brassicam crudam ex aceto, & post, alia folia quinq;. Cap. III.

Igitur inquit Agrasius, quæ disiungenda essent à cultura cuiusmodi sint, quoniam discretum de ijs rebus dicendū, quæ scientia sit, & quid in colendo nos docet, ars an sit, an quid aliud, & à quibus carceribus decurrat ad metas. Stolo cum aspexisset Scrofam, Tu inquit, & ætate, & honore, & scientia quod præstas, dicere debes. Ille non grauatus, Primum inquit, non modo est ars, sed etiam necessaria, ac magna: eaq; est scientia, quæ docet, quæ sint in quoquo agro serunda, & faciunda, quæq; terra maximos perpetuo reddat fructus. Cap. IIII.

Eius principia sunt eadem, quæ mundi esse Ennius scribit, aqua, terra, anima, & sol. Hæc enim cognoscenda prius, quàm iacias semina, quod initium fructuum oritur. Hinc profecti agricolæ ad duas metas dirigere debent, ad utilitatem, & uoluptatem. Vtilitas quærit fructum, uoluptas delectationē. Priores partes agit, quod utile est, quā quod delectat, nec non ea, quæ faciunt cultura honestiorem agrum, pleraq; non solum fructuosiorem eundem faciunt, ut cum in ordinem sunt consita arbusta, atq; olіueta, sed etiam uendibiliorem, ut quæ adijciāt ad fundi pretiū: nemo enim eadē utilitate nō formosius quod est, emere mauult pluris, q̃ si est fructuosius turpe. Vtilissimus autem is ager, qui salubrior est, quā alij, quod ibi fructus certus: cōtraq; in pestilēti, calamitas, quamuis in feraci agro colonū ad fructus peruenire nō patitur. Etenim ubi ratio cū orco habetur, ibi nō modo fructus est incertus, sed etiam colentiū uita. Quare, si

salu-

salubritas non est,cultura non aliud est,quàm alea domini uitæ,ac rei familiaris. Hoc uero diminuitur scientia: ita enim salubritas, quæ ducitur è cœlo,ac terra, non est in nostra potestate,sed in naturæ,ut tamen multum sit in nobis, quòd grauiora quæ sunt,ea,diligentia leuiora facere possumus: etenim si propter terram, aut aquam,odorémue, quẽ aliquo loco eructat,pestilentior est fundus,aut propter cœli regionẽ ager calidior fit,aut uentus non bonus fiet. Hæc uitia emẽdari solent domini scientia,ac sumptu: quod permagni interest,ubi sint positæ uillæ,quantæ sint, quò spectent,porticibus,ostijs,ac fenestris. An non ille Hippocrates medicus in magna pestilentia,nõ unum agrum, sed multa oppida,scientia seruauit? Sed quid ego illum uoco ad testimonium? Non hic Varro noster,cum Corcyræ esset exercitus,ac classis,& omnes domus repletæ essent ægrotis, ac funeribus, immisso fenestris nouis aquilone, & obstructis pestilentibus,ianuaq; permutata, cæteraq; eius generis diligentia,suos comites,ac familiam,incolumes reduxit?

Cap. V.

Sed quoniam agriculturæ,quod esset initium, & finis dixi, relinquitur,quod partes ea disciplina habeat,ut sit uidendum. Equidem innumerabiles mihi uidentur inquit Agrius, cum lego libros Theophrasti complures, qui inscribuntur περὶ φυτῶν ἱστορίας, & περὶ φυτῶν αἰτιῶν. Stolo isti inquit libri non tam idonei ijs,qui agrum colere uolũt, quàm qui scholas philosophorum: neq; eo dico, quod non habeant & utilia, & communia quædam: quapropter tu potius agriculturæ partes nobis expone. Scrofa agriculturæ inquit,quatuor sunt partes summæ: è queis prima cognitio soli fundi, & partes eius quales sint. Secunda,quæ in eo fundo opus sunt,ac debeant esse culturæ causa. Tertia, quæ in eo prædio colendi causa sint facienda. Quarta, quo quæq; tempore in eo fundo fieri conueniant. De his quatuor generibus singulæ minimum in binas diuiduntur species: quod habet prima ea,quæ ad solum pertinent terræ,& quę ad uillas,& stabula. Secunda pars,quæ mouentur,atque in fundo debeant esse culturæ causa: est item bipartita, de hominibus, per quos colendum,& de reliquo instrumẽto. Tertia pars, quæ de rebus,diuiditur,quæ ad quanq; rem sint præparanda,&

da,& ubi quæq; faciunda. Quarta pars de temporibus, quæ ad ſolis circuitum annuum ſint referenda, & quæ ad lunæ menſtruum curſum. De primis quatuor partibus prius dicam, deinde ſubtilius de octo ſecundis. Cap. VI.

Igitur primum de ſolo fundi uidendum. Hæc quatuor. Quæ ſit forma, quo in genere terræ, quantus, quamq; per ſe tutus. Formæ cum duo genera ſint, una quàm natura dat, altera quàm ſationes imponunt, prior, quod alius ager bene natus, alius male: poſterior, quod alius fundus bene con ſitus eſt, alius male, dicam prius de naturali. Igitur cū tria genera ſint à ſpecie ſimplici agrorum, campeſtre, collinum, & montanum, eſt ex his tribus quartum, ut in eo fundo, in quo hæc duo, uel tria ſunt, ut multis locis licet uideri. E quibus tribus faſtigijs ſimplicibus, ſine dubio infimis alia cultura aptior, quàm ſummis, quod hæc calidiora, quàm ſumma: ſic collinis, quod ea tepidiora, quàm infima, aut ſumma. Hæc apparent magis ita eſſe in latioribus regionibus, ſimplicia cum ſunt. Itaq; ubi lati campi, ibi magis æſtus. Et eò in Apulia loca calidiora, & grauiora. Et ubi montana, ut in Veſuuio, quod leuiora, & ideo ſalubriora. Qui colūt deorſum, magis æſtate laborant, qui ſurſum, magis hyeme, uerno tempore in campeſtribus maturius eadem illa ſerūtur, quàm in ſuperioribus, & celerius hic, quàm illic cogūtur. Nec non ſurſum, quàm deorſum tardius ſeruntur, ac metūtur. Quædam in montanis prolixiora naſcuntur, ac firmiora, propter frigus, ut abietes, ac ſapini. Hic, quod tepidiora populi ac ſalices, ſurſum fertiliora, ut arbutus, ac quercus, deorſum, ut nuces græcæ, mariſcæ fici. In collibus humilibus ſocietas maior cum campeſtri fructu, quàm cum montano, in altis cōtrà. Propter hæc tria faſtigia formæ, diſcrimina quædam fiunt ſationū, quod ſegetes meliores exiſtimantur eſſe campeſtres, uineæ collinæ, ſyluæ montanæ, plerunq; hyberna iјs eſſe meliora, qui colunt campeſtria, quòd tunc prata ibi herboſa, putatio arborum tolerabilior. Contra æſtiua montanis locis commodiora, quod ibi tum & pabulum multum, quod in campis aret, & cultura arborum aptior, quod tum illic frigidior aër. Campeſter locus is melior, qui totus æquabiliter in unam partem uergit, quàm is, qui eſt ad libellam æquus, quod is, cum aquæ non habent

delapſum

delapsum, fieri solet uliginosus: eo magis si quis est inæquabilis, eo deterior, quod fit propter lacunas aquosus. Hæc, atque huiusmodi tria fastigia agri ad colendum dispariliter habent momentum. Cap. VII.

Stolo, quod ad hanc formam naturalem pertinet, de eo non incommode Cato uidetur dicere, cum scribit optimum agrum esse, qui sub radice montis situs sit, & spectet ad meridianam cœli partẽ. Subijcit Scrofa. De formæ cultura hoc dico, quę specie fiant uenustiora, sequi, ut maiore quoq; fructu sint, ut qui habẽt arbusta, si sata sunt in quicuncem propè sint ordines, atq; interualla modica. Itaque maiores nostri ex aruo æquè magno, sed male consito, & minus multum, & minus bonum faciebant uinũ, quod quæ suo quæq; loco sunt posita, ea minus loci occupant, & minus officit aliud alij ab sole, ac luna, & uento. Hoc licet coniectura uidere ex aliquot rebus, ut nuces integras, quas uno modio comprehendere possis, quod putamina suo loco quæq; habet natura composita, cum easdem si fregeris uix sexquimodio concipere possis. Præterea quæ arbores in ordine satę sunt, eas æquabiliter ex omnibus partibus sol, ac luna coquunt: quo fit, ut uuæ, & oleæ plures nascantur, & ut celerius coquantur: quas res duas sequuntur altera illa duo, ut plus reddant musti, & olei, & pretij pluris. Sequitur secũdum illud, quali terra solum sit fundi, & à qua parte uel maxime bonus, aut non bonus appelletur. Refert enim, quæ res in eo seri, nasciq;, & cuiusmodi possint. Non enim eadem omnia in eodem agro rectè possunt. Nam ut alius est ad uitem appositus, alius ad frumentum, sic de cæteris alius ad aliam rem. Itaq; Crete ad Cortyniam ducitur platanus esse, quæ folia hyeme non amittat. Itemq; in Cypro, ut Theophrastus ait, una. Item Sybari, qui nunc Thurij dicuntur, quercus simili esse natura, quæ est in oppidi conspectu. Item contra atq; apud nos fieri ad elephãtinẽ, ut neq; ficus, neque uites amittant folia. Propter eandem causam multa sunt bifera, ut uites apud mare Smyrnæ, malus bifera, ut in agro consentino. Idem ostendit, quod in locis feris plura ferũt, in ijs, quæ sunt culta meliora, eadem de caussa sunt, quæ non possunt uiuere nisi in loco aquoso, aut etiam in aqua: & id discriminatim, ut alia in lacubus, ut arundines

dines in Aretino, alia in fluminibus, ut in Epeiro arbores al ni, alia in mari, ut scribit Theophrast⁹, palmas, & squillas. In Gallia transalpina intus ad Rhenũ, cũ exercitũ ducerẽ, aliquot regiões accessi, ubi nec uitis, nec olea, nec poma nascerentur, ubi agros stercorarent cãdida fossicia creta. Vbi salẽ nec fossiciũ, nec maritimũ haberent, sed ex quibusdam lignis cõbustis, carbonibus salsis pro eo uterẽtur. Stolo, Cato quidẽ inquit, gradatim præponẽs, aliũ alio agrũ meliorẽ dicit esse in nouẽ discriminibus, & quod sit primus, ubi uineæ possunt esse bono uino, & multo. Secũdus, ubi hortus irriguus. Tertius, ubi salicta. Quart⁹, ubi olueta. Quintus, ubi pratũ. Sextus, ubi cãpus frumentarius. Septimus, ubi cædua sylua. Octauus, ubi arbustum. Nonus, ubi glandaria sylua. Scrofa, scio inquit scribere illum, sed de hoc non cõsentiunt oẽs, quod alij dant primatũ bonis pratis, ut ego quoque, à quo antiqui prata parata appellarũt. Cæsar Vopiscus ædilitius, causam cũ ageret apud Censores, campos Rosiæ Italiæ dixit esse sumen, in quo relicta Pertica postridie non appareret propter herbam.

Cap. VIII.

Contra uineam sunt, qui putent sumptu fructus deuorare. Refert inquam, quod genus uineæ sit, quod sunt, multæ species eius: aliæ enim humiles, ac sine ridicis, ut in Hispania: aliæ sublimes, ut quæ appellantur iugatæ, ut pleræque in Italia: quarum nomina duo, pedamenta, & iuga: quibus stat recta uinea dicuntur pedamenta, quæ transuersa iunguntur iuga, ab eo quoq; uineæ iugatæ. Iugorum genera ferè quatuor, pertica, arundo, restes, & uites. Pertica, ut in Falerno, Arundo, ut in Arpino, Restes, ut in Brundusino. Vites, ut in Mediolanensi agro. Iugationis species duæ, una directa, ut in agro canusino, altera compluuiata in longitudinem, & latitudinem iugata, ut in Italia pleræq;. Hæc ubi domo nascuntur, uineæ non metuunt sumptum, ubi multa ex propinqua uilla, non ualde. Primum genus, quod dixi, maximee quærit salicta. Secundum, arundineta. Tertium iunceta, aut eius generis rem aliquam. Quartum arbusta ubi traduces possint fieri uitium, ut Mediolanenses faciunt in arboribus, quas opulos uocant canusini in harundulatione in ficis. Pedamentũ item ferè quatuor generũ. Vnũ robustum, q̃d optimum solet afferri in uineam è quercu, ac iuni-

pero,

pero, & uocatur ridica. Alterũ palus ẽ pertica, melior ẽ du-ra, quod diuturnior, quem cum in fimum terra uoluit, pu-ter euertitur, & fit solum summum. Tertium, quod horum inopiæ subsidio misit arundinetum. Inde enim aliquot colli gatas libris demittunt in tubulos fictiles, cum fundo pertu so, quos cuspides appellant, qua humor aduentitius transi-re possit. Quartum pedamentum est natiuum eius generis, ubi ex arboribus in arbores traductis uitib⁹ uinea fit, quos traduces, quidam rumpos appellant. Vineæ altitudinis mo dus, longitudo hominis. Interualla pedamentorum, qua bo ues iuncti arare possint. Ea minus sumptuosa uinea, quæ si-ne iugo ministrat acratophoron uinũ. Huius genera duo: unum, in quo terra cubilia præbet uuis, ut in Asia multis lo cis, quæ sæpe uulpibus, & hominibus fit communis: nec nõ, si parit humus mures, hui⁹ minor fit uindemia, nisi totas ui neas oppleueris muscipulis, quod in insula Pandatharia fa ciunt. Alterum genus uineti, ubi ea modo remouetur à ter ra uitis, quæ ostenderit se afferre uuam. Sub eam, ubi nasci-tur uua subijciuntur circiter bipedales ẽ surculis furcillæ, ne uindemia pereat, & uindemia facta denicꝫ discat pende re in palmam, aut funiculo, aut uinctu, quod antiqui uoca-bant cestum: ibi dominus simul ac uidit occipitium uinde-miatoris, furcillas reducit hybernatum in tecta, ut sine sum ptu earum opera altero anno uti possit. Hac consuetudine in Italia utuntur Reatini. Hæc ideo uarietas maxime, quod terra cuiusmodi sit, refert: ubi enim natura humida, ibi al-tius uitis tollenda, quod in partu, & alimonio uinum non ut in calice quærit aquam, sed solem: itaque ideo (ut arbi-tror) primum ẽ uinea in arbores ascendit uitis. Cap. IX.

Terra inquam, cuiusmodi sit refert, & ad quam rem bo-na, aut nõ bona sit: ea tribus modis dicitur, communi, pro prio, & misto. Communi, & cũ dicimus orbem terræ, & terram Italiam, aut quam aliam: in ea enim & lapis, & are-na, & cætera eius generis sunt in nominando comprehen-sa. Altero modo dicitur terra proprio nomine, quæ nullo alio uocabulo, necꝫ cognomine adiecto appellatur. Tertio modo dicitur terra, quæ est mista in qua seri quid potest, & nasci, ut argillosa, aut lapidosa, sic & aliæ, cum in hac spe-cies non minus sint multæ, quàm in illa communi propter

admi-

admistiones: in illa enim cum sit dissimili ui, ac potestate, partes permultæ, in queis, lapis, marmor, rudus, arena, sabulo, argilla, rubrica, puluis, creta, glarea, carbunculus, id est, quę sole perferuet ita, ut radices satorum comburat. Ab ijs, quæ proprio nomine dicitur terra, cũ est admista ex his generibus aliqua re, tum dicitur aut cretosa, aut glareosa, & sic ab alijs generum discriminibus mista, & uti horũ uarietates, ita genera hæc, ut præterea subtiliora sint alia. Nã ad minimum in singula facies terna, quod alia terra est ualde lapidosa, alia mediocriter, alia propè pura. Sic de alijs generibus reliquis, admistæ terræ tres gradus ascendunt eosdem. Præterea hæ ipsæ ternæ species ternas in se habent alias, quod partim sunt humidiores, partim aridiores, partim mediocres: neq; non hæc discrimina pertinent ad fructus uehementer. Itaq; periti in loco humidiore far adoreũ potius serunt, quàm triticum. Contrà in aridiore hordeũ potius, quàm far, in mediocri utrunq;. Præterea etiam discrimina omnium horum generum subtiliora alia, ut in sabulosa terra, quòd ibi refert, sabulo albus sit, an rubicundus, quod sabulo albus ad serendos surculos alienus: contra rubicundior appositus. Sic magna tria discrimina terræ, quod refert utrum sit macra, an pinguis, an mediocris: quo ad culturam pinguis fœcundior ad multa, macra contra. Itaq; in Veijs, ut in Papinia, neq; arbores prolixas, neq; uites feraces, neq; stramenta uidere crassa poteris, neq; ficum mariscam, & arbores plerasq;, ac prata retorrida, & muscosa. Contra in agro pingui, ut in Hetruria, licet uidere, fructuosas segetes, ac restibiles, & arbores prolixas, & omnia sine musco. In mediocri autem terra, ut in Tyburti, quòd propius accedit, ut non sit macra, quàm ut sit ieiuna, eò ad omnes res commodior, quàm si inclinauerit ad illud, quod deterius. Stolo, Non male inquit, quæ sit idonea terra ad colendum, an nõ, Diophanes Bithynius scribit signa sumi posse aut ex ipsa, aut ex ijs, quæ nascuntur ex ea: ex ipsa, si sit terra alba, si nigra, si leuis, quę cum fodiatur, facile frietur, naturaq; non sit cineritia, nè ue uehementer densa. Ex his autem, quæ enata sunt, fera, si sunt prolixa, atq; ea, quæ ex his nasci debent, earum rerum feracia. Sed quod sequitur tertium illud de modis dicemus.

Cap. X.

Ille. Modos, quibus metirentur rura, alius alios constituit. Nam in Hispania ulteriore metiuntur iugis, in campania uersib⁹, apud nos in agro Romano, ac Latino iugeris. Iugum uocant, q̃d iunctiboues uno die exarare possint: uersum dicunt centum pedes quoq; uersum quadratum. Iugerum, quod quadratus duos actus habeat. Actus quadratus, qui & latus est pedes centum uiginti, & longus totidem, Is modius, ac mina latina appellatur, Iugeri pars minima dicit scrupulũ: id est decẽ pedes in longitudine, & latitudine quadratum. Ab hoc principio mensores nonnunquam dicunt in subcisiuum esse unciam agri, aut sextantẽ, aut quid aliud, cum ad iugerũ peruenerunt, id habet scrupula ducẽtaoctogintaocto. Quãtum attinet ad antiquos nostros, ante bellum Punicum pendebant bina iugera, quod à Romulo primum diuisa dicebantur uiritim, quæ quod hæredem sequerentur, hæredium appellarunt. Hæc postea à iugeris centum centuria dicta, quæ duplicata est quadrata in oẽs quatuor partes, ut habeat latera longa duo millia & quadringentos pedes. Hæ porrò quatuor centuriæ coniunctæ, ut sint in utranq; partem binæ, appellantur in agris diuisis uiritim publice saltus. Cap. XI.

In modo fundi non animaduerso lapsi sunt multi, quod aliĩ uillam minus magnam fecerunt, quàm modus postulauit, aliĩ maiorem, cum utrunq; sit contra rem familiarem, ac fructum: maiora enim tecta & ædificamus pluris, & tuẽtur sumptu maiore: minora cũ sunt, q̃ postulat fundus fructus solẽt disperire. Licinius. Dubium enim non est, quin cælla uinaria maior sit faciunda in eo agro, ubi uineta sunt ampliora, ut horrea, si frumentarius ager est. In uilla ædificanda hoc potissimum, ut intra septa uillæ habeat aquam, si non, quamproxime. Primum, quæ ibi sit nata, secundum, quæ influat perennis. Si om̃ino aqua nõ est uiua cisternæ faciundę sub tectis, & lacus sub dio, ex altero loco ut hoĩes, ex altero ut pecus uti possit. CA. XII.

Danda opera, ut potissimum sub radicibus montis syluestris uillam ponas, ubi pastiones sint latæ, ita ut contra uentos, qui saluberrimi in agro flabunt posita sit. Ad exortus æquinoctiales aptissima, quod ęstate habeat umbram, hyeme solem. Sin cogare secundum flumen ędificare, curãdum

dum ne aduersum Eurum ponas: hyeme enim fiet uehemẽter frigida, & æstate non salubris. Aduertendũ etiam siqua erunt loco palustria, & propter easdem causas, & quod arescunt, & quod in iis crescunt animalia quędam minuta, quę non possunt oculi consequi, & per aëra intus in corpus per os, ac nares perueniunt, atq; efficiunt difficiles morbos. Fundanius. Quid potero inquit facere, si istiusmodi mihi fundus hæreditate obuenerit, quo minus pestilentia noceat? Istuc uel ego possum respõdere inquit Agrius. Vendas quot assibus possis, aut si nequeas, relinquas. At Scrofa Vitandum inquit, ne in eas partes spectet uilla, ex quibus uentus grauior afflare soleat: néue in conualli caua, & ut potius in sublimi loco ædifices: qui quod perflatur, si quod est, quod aduersariũ inferatur, facilius discutitur. Præterea, qͦd ab sole toto die illustratur, salubrior est, quod & bestiolæ siquæ propè nascuntur, & inferuntur, aut efflantur, aut aritudine cito pereunt. Nimbi repentini, & fluuii, ac torrentes periculosi illis, qui in humilibus, ac cauis locis ædificia habent, & repentinæ prædonum manus, quod improuisos facilius opprimere possunt. Ab hoc utroq; superiora loca tutiora.

Cap. XIII.

In uilla faciunda sunt stabula, ita ut bubilia sint, ubi hyeme possint esse caldiora. Fructus ut est uinum, & oleum loco plano in cællis, ita ut uasa uinaria, & olearia poti⁹ sint in locis aridis, quàm humidis, fructus, ut est faba, lẽtes, hordeum, & far, & fœnum in tabulatis. Familia ubi uersetur prouidendum, si fessi opere, uel frigore, aut calore, ubi commodissime possint sese quieti recipere. Villici proxime ianuam cællam esse oportet: eúmque scire, qui introëat, aut exeat noctu, quíd ue ferat, præsertim si ostiarius est nemo. In primis culina uidenda, ut sit admota, quod ibi hyeme antelucanis temporibus aliquot res conficiuntur, cibus paratur, & capitur. Faciundum etiam plaustris, ac cætero instrumento omni, quibus cœlum pluuium inimicum, in chorte ut satis magna sint tecta: hæc enim si intra clausum in consepto, & sub dio, furem modo non metuunt, sed aduersus tempestatem nocentẽ non resistunt. Chortes in fundo magno duę aptiores. Vna, ut interius compluuiũ habeat lacum, ubi aqua saliat, qui intra stilobatas cum uenit, sit

semipiscina. Boues enim ex aruo æstate reducti hic bibūt, hic perfunduntur. Nec minus & à pabulo dum redierunt, anseres, sues, porci. In chorte exteriore lacum esse oportet, ubi maceretur lupinum, item alia, quæ demissa in aquā ad usum aptiora fiant. Chors exterior crebro operta stramentis, ac paleis, conculcata pedibus pecudum, fit ministra fundo, ut sit ex ea quod euehatur. Secundum uillam duo habere oportet sterquilinia, aut unum bifariam diuisum: alteram enim in partem ferri oportet è uilla nouum fimum, ex altera ueterem tolli in agrum: quod enim infertur recens, minus bonum, id cum flacuit, melius: nec non sterquiliniū melius illud, cuius latera, & summum uirgis, & fronde uindicatur ab sole. Non enim succum, quem quærit terra, solem ante exuggere oportet. Itaq; periti (qui possunt) ut eò aqua influat, eo nomine faciunt. Sic enim maxime retinetur succus in eo. Quidam & sellas familiaricas ponunt. Aedificium facere oportet, sub quod tectum totum fundi subiicere possis messem, quod uocant quidam nubilarium. Id secundum aream faciundum, ubi triturus sis frumentum, magnitudine pro modo fundi ex una parte apertum, & id ab area, quo & in trituram proruere facile possis, & si nubilare cœperit, inde ut rursus celeriter reiicere. Fenestras habere oportet ex ea parte, unde cōmodissime perflari possit.

Fundanius, Fructuosior inquit est certe fundus propter ædificia, si potius ad antiquorum diligentiam, quàm ad horum luxuriam dirigas ædificationem. Illi enim faciebant ad fructuum rationem, hi faciunt ad libidines indomitas. Itaque illorum uillæ rusticæ erant maioris, quàm urbanę, quæ nunc sunt pleræque. Contra, illic laudabatur uilla, si habebat culinam rusticam bonam, præsepias laxas, cællam uinariam, & oleariam ad modum agri aptam, & pauimento procliui in lacum, in quo, si contigerit, defluens uinum excipiatur, ne pereat. quod sæpe, ubi conditum nouum uinum, orcæ in Hispania feruore musti ruptæ, nec non & dolia, ut in Italia. Item cætera ut essent in uilla huiuscemodi, quæ cultura quæreret, prouidebant. Nunc contra ut uillā suburbanam quàm maximam, ac politissimam habeant, dant operam, ac cum Metelli, & Luculli uillis pessimo publico ædificatis certant, quo elaborāt, ut spectēt sua æstiua tricli-

triclinaria ad frigus orientis, hyberna ad ſolem occidentē potius, quàm ut antiqui in quam partem cęlla uinaria, aut olearia feneſtras haberet, cum fructus in ea uinarius quæ-rat, ut dolia aëra frigidiorem, item ut olearia calidiorē habeat. Item uidere oportet, ſi eſt collis (niſi quid impediat) ut ibi potiſſimum ponatur uilla. Cap. XIIII.

Nunc de ſeptis, quæ tutandi fundi cauſa, aut partis fiāt, dicam. Earum tutelarum genera quatuor. Vnum naturale, alterum agreſte, tertium militare, quartum fabrile. Horū unumquodq; ſpecies habet plures. Primum naturale ſepi-mentum, quod obſeri ſolet uirgultis, aut ſpinis, quod habet radices uiuæ ſepis, ac uiatoris prætereuntis laſciui non metuit facem ardentem. Secunda ſepes eſt ex agreſti ligno, ſed non uiuit. Fit aut palis ſtatutis crebris, aut uirgultis implicatis, aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis longurijs ferè binis, aut ternis, aut ex arboribus trūcis de-miſſis, & in terram deinceps conſtitutis. Tertium militare ſepimentum eſt foſſa, & terreus agger: ſed foſſa ita idonea fiat, ut omnem aquam, quæ de cælo uenit, recipere poſſit, aut faſtigium habeat, ut exeat è fundo. Agger is, qui intrinſecus fit iunctus foſſæ, ita arduus ſit, ut eum tranſcendere non ſit facile. Hoc genus ſepis fieri ſecundum uias publicas ſolet, & ſecūdum amnes. Ad uiam ſalariam, & in agro cru-ſtuminio uidere licet locis aliquot coniunctos aggeres cū foſſis, ne flumen agris noceat. Aggeres qui faciunt ſine foſſa, eos quidam uocant muros, ut in agro reatino. Quartū fabrile ſepimentum eſt notiſſimum, maceria. Huius ſpecies ferè quatuor: quod fit è lapide, ut in agro Thuſculano, qd è lateribus coctilibus, ut in agro Gallico, quod è lateribus crudis, ut in agro Sabino, quod ex terra, & lapillis compoſitis informis, ut in Hiſpania, & agro Tarētino. Cap. XV.

Præterea ſine ſeptis fines prædij, ſationis, notis arborū tutiores fiunt, ne familiæ rixentur cum uicinis, ac limites ex litibus iudicem quærant. Serunt alij circum pinos, ut habet uxor in Sabinis. Alij cupreſſos, ut ego habeo in Veſu-uio. Alij ulmos, ut multi habent in Cruſtuminio, quod ibi pullulat maxime. Et ubi eſt campus nulla potior arbor ſe-ritur, quòd maxime fructuoſa, quòd & ſuſtineat ſepem, ac colit aliquot corbulas uuarum, & frondem iucundiſſimā

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

ministrat ouibus, ac bubus, ac uirgas præbet sepibus, & foco ac furno. Scrofa. Igitur primum hæc, quæ dixi, quatuor uidenda agricolæ, de fundi forma, terræ natura, de modo agri, de finibus tuendis. Cap. XVI.

Relinquitur altera pars, quæ extra fundum est. Cuius appendices uehementer pertinent ad culturam propter affinitatem. Eius species totidem. Si uicina regio est infesta. Si quo neque fructus nostros exportare, expediat, neque inde quæ opus sunt, apportare. Tertium, si uiæ, aut fluuij qua portentur, aut non sunt, aut idonei non sunt. Quartũ, si quid ita est in cõfinibus fundi, ut nostris agris prosit, aut noceat: è queis quatuor, quod est primum, refert infesta regio sit, nec ne. Multos enim agros egregios colere non expedit, propter latrocinia uicinorum, ut in Sardania quosdam prope Celien, & in Hispania prope Lusitaniam. Secũdum, quę uicinitatis inuectos habent idoneos, ut quę agris nascuntur, ibi uendãt, & illinc inuectos opportunos ad ea, quæ in fundo opus sunt, quod propterea sunt fructuosa. Multi enim habent prędia, quibus frumentum, aut uinum, aliudue quid desit importandum. Contra, non pauci, quibus aliquid desit exportandum. Itaque sub urbe colere hortos late expedit, sicut uiolaria, ac rosaria. Item alia multa, quæ urbs recipit, cum eadem in longinquo prædio, ubi nõ sit quo deferri possit uenale, non expedit colere: item, si ea oppida aut uiciniæ, aut etiam diuitum copiosi agri, ac uillæ, unde non care emere possis, quæ opus sunt in fundum, quibusq; quæ supersint uenire possint, ut quibusdã pedamẽta, aut perticæ, aut arundo, fructuosior sit fundus, quàm si longe sint importanda, nonnunquam etiam quàm si colendo in tuo ea parare possis. Itaque in hoc genus coloni potius anniuersarios habẽt uicinos, quibus imperẽt medicos, fullones, fabros, quàm in uilla suos habeant, quod nonnũquam unius artificis mors tollit fundi fructum: quam partem latifundij diuites domesticæ copiæ mandare solent. Si enim ab fundo longius absunt, oppida, aut uici, fabros parent, quos habeãt in uilla: sic cæteros necessarios artifices, ne de fundo familia ab opere discedat, ac profestis diebus ambulet feriata potius, quàm opere faciũdo agrũ fructuosiorem reddat. Itaque ideo Sasernæ liber præcipit, ne quis

de fundo

de fundo exeat præter uillicum, & patronum, & unum, quem uillicus legat Si quis contra exierit, ne impune abeat: si abierit, ut in uillicum animaduertatur. Quod potius ita præcipiendum fuit, ne quis iniussu uillici exierit, neque uillicus iniussu domini longius, quàm ut eodem die redierit; neque id crebrius, quàm opus esset fundo. Tertio eundem fundum fructuosiorem faciunt uecturæ, si uiæ sunt, qua plaustra agi facile possint, aut flumina propinqua, qua nauigari possit: quibus utrisque rebus euehi, atque inuehi ad multa prædia scimus. Quarto refert etiam ad fundi fructus, quemadmodum uicinus in confinio consitum agrum habeat: si enim ad limitem quercetum habet, non possis recte secundum eam syluam serere oleam, quod usque eo est contrarium natura, ut arbores non solum minus ferant, sed etiam fugiant, ut introrsum in fundum se reclinent, ut uitis adsita ad olus facere solet, ut quercus, si iuglandes magnæ, crebræ, finitimæ, fundi orã faciũt sterilẽ. Cap. XVII.

De fundi quatuor partibus, quæ cum solo hærent, & alteris quatuor quæ extra fundum sunt, & ad culturam pertinent, dixi. Nunc dicam agri quibus rebus colantur: quas res alij diuidunt in duas partes, in homines, & adminicula hominum, sine quibus rebus colere non possunt. Alij in tres partes, scilicet in uocale, & semiuocale, & mutum. Vocale, in quo sunt serui. Semiuocale, in quo sunt boues. Mutum, in quo sunt plaustra. Omnes agri coluntur hominibus seruis, aut liberis, aut utrisq;. Liberis, aut cum ipsi colunt, ut plerique pauperculi cum sua progenie, aut mercenarijs, & conductitijs liberorũ operis, res maiores, ut uindemias, & fœnisicia administrant ij, quos obæratos nostri uocitarũt, ut etiam nunc sunt in Asia, atq; in Aegypto, & in Illyrico cõplures. De quibus uniuersis hoc dico. Grauia loca utilius esse mercenarijs colere, q̃ seruis, & in salubribus quoq; locis opera rustica maiora, ut sunt in cõdendis fructibus uindemiæ, aut messis. De his cuiusmodi esse oporteat, Cassius scribit hæc. Operarios parandos esse, qui laborem ferre possint, ne minores annorum uiginti duorum, & ad agriculturam dociles. Eam coniecturam fieri posse ex aliarum rerũ imperatis, & more incolarũ è nouicijs requisito ad priorem dominum quid factitarent. Mancipia esse oportere

neque formidolosa, neq; animosa. Qui præsint esse oportere, qui literis sint, & aliqua humanitate imbuti, frugi, ætate maiore, q̃ operarios, quos dixi. Facilius enim his, quàm minoribus natu dicto sunt audientes. Præterea potissimũ eos præesse oportet, qui periti sint rerum rusticarum: non solũ eñ debere imperare, sed etiam facere, ut facientẽ imitentur, & ut animaduertant eum cum causa sibi præesse, quod scientia præstet, & usu. Neque illi concedendum, ita imperare, ut uerberibus coërceat potius quàm uerbis. Et (si modo id efficere possis) neque eiusdem nationis plures parandos esse: ex eo enim potissimum solere offensiones domesticas fieri. Præfectos alacriores faciũdum præmijs, dandaq; opera, ut habeant peculium, & coniunctas conseruas, è quibus habeant filios, eo enim fiunt firmiores, ac coniunctiores fundo. Itaque propter has cognationes epiroticæ familiæ sunt illustriores, ac cariores. Ad inijciendam uoluptatem his præfecturæ, honore aliquo habendi sunt: & de operarijs, qui præstabũt aliqui, communicandum quoq; cum ijs, quæ faciunda sunt opera: quod ita cum fit, minus se putant despici, atque aliquo numero haberi à domino. Studiosiores ad opus fieri liberalius tractãdo, aut cibarijs, aut uestitu largiore, aut remissione operis, concessionẽ ue, ut peculiare aliquid in fundo pascere liceat, aut huiuscemodi rerum alijs, quibus quid grauius fit imperatum, aut animaduersum, qui consolando eorum restituat uoluntatem, ac beneuolentiam in dominum. Cap. XVIII.

Familiam Cato dirigit ad duas metas, ad certum modum agri, & genus sationis scribens de oliuetis, & uinetis, ut duas formulas: unam, in qua præcipit quomodo oliuetum agri iugerum ducentorum quadraginta instruere oporteat. Dicit enim in eo modo hæc, mancipia tredecim habenda, uillicum, uillicam, operarios quinque, bubulcos tres, asinarium unum, subulcum unum, opilionem unum. Alteram formulam scribit de uinearum iugeribus centũ, ut dicat haberi oportere hæc, quindecim mancipia, uillicum, uillicam, operarios decem, bubulcum unum, asinarium unum, subulcum unum. Saserna scribit satis esse ad iugera octo hominem unum, ea debere eũ fodere diebus quadragintaquinq;, tametsi quaternis operis singula iugera

possit:

possit: sed relinquere se operas tredecim ualetudini, tempestati, inertiæ, indulgentiæ. Licinius: horum neuter satis dilucide modulos reliquit nobis. Quod Cato si uoluit (ut debuit) uti proportione, ut ad maiorem fundum, uel minorẽ adderemus, uel demeremus, extra familiam debuit dicere uillicum, & uillicam: neq; enim si minus CCXL. iugera oliueti colas, non possis minus uno uillico habere, nec si bis tanto ampliorem fundum, aut eo plus colas, ideo duo uillici, aut tres habẽdi fuere. Operarij modo, & bubulci pro portione demendi, uel addendi, ad minores, maioréue modos fundorum, hi quoq;, si similis ager est: nam si est ita dissimilis, ut totus arari non possit, ut si sit confragosus, atque arduus cliuis minus multi opus sunt boues, & bubulci. Inijcio illud, quod modum, neq; unum neq; modicum proposuit ducentorum quadraginta iugerum. Modica enim centuria, & ea ducentorum iugerum, è qua ni sexta pars sit ea quadraginta, quæ de ducentis quadraginta demitur, non uideo quemadmodum ex eis præcepta demam sextam partẽ, & de tredecim mancipijs nihilo magis si uillicum, & uillicã remouero, quemadmodum ex undecim item sextam partẽ demam. Quod autem ait in centum iugeribus uinearum opus esse quindecim mancipia, siquis habebit cẽturiam, quæ sit dimidium uineti, & dimidium olíueti, sequetur, ut duos uillicos, & duas uillicas habere debeat, quod est deridiculũ. Quare alia ratione modus mancipiorum generatim est animaduertendus, & magis in hoc Saserna probandus, qui ait singula iugera quaternis operis uno operario ad conficiendũ satis esse. Sed si hoc in Sasernę fundo in Gallia satis fuit, non continuo idem in agro Ligustico montano. Itaq; de familiæ magnitudine, & reliquo instrumento commodissime scies, quantum pares, si tria animaduerteris diligenter. In uicinitate prædia cuiusmodi sint, & quanta, & quot, quęq; hominibus colantur. Et quot additis operis, aut demptis melius, aut deterius habeas. Nobis enim cultum biuium ad culturam dedit natura experientiam, & imitationem. Antiquissimi agricolæ tentando pleraq; constituerunt, liberi eorum maximam partem imitando. Nos utrunq; facere debemus, & imitari alios, taliter ut faciamus, & experientia tentare quædam sequentes non aleam, sed rationem aliquam.

ut si altius repastinauerimus. aut minus, quã alij, quod momentum ea res habeat, ut fecerunt ij, in sariendo iterum, & tertio, & qui insitiones ficulnas ex uerno tempore, in æstiuum contulerunt. Cap. XIX.

De reliqua parte instrumenti, quod semiuocale appellatur, Saserna ad iugera ducẽta arui boum iuga duo satis esse scribit. Cato in oliuetis ducentorũ quadraginta iugerũ boues ternos, ita fit, ut Saserna dicat uerũ ad centum iugera, iugum opus esse, si Cato ad octogena. Sed ego neutrum horũ ad omnem agrum conuenire puto, & utrunq; ad aliquem. Alia enim terra facilior, aut difficilior est alia. Terrã durã proscindere nisi boues magnis uiribus non possunt, & sæpe fracta bura relinquunt uomeres in aruo. Quo sequendum nobis in singulis fundis, dũ sumus nouicij, triplex regula, superioris domini institutio, & uicinorum, & experientia quædam. Quod addit asinos, qui stercus uectent, treis asinũ molarium, in uinea iugerum centum, iugum boum, in hoc genere semiuocalium, adijciendum de pecore, quod ea sola, quæ dixit, agri colendi causa erunt, ut solent esse pecuaria, quæ pauca habenda, quo facilius tueri possint, quoniam mancipia, quæ solent esse assidua, esse non possunt. In eo numero non modo qui prata habent, ut potius oues, quàm sues habeant, curent, sed etiam qui prata non habent, quia non solum pratorum causa habere debent, sed etiam propter stercus. Cap. XX.

Igitur de omnibus quadrupedibus prima probatio est, qui idonei sint boues, qui arandi causa emuntur, quos rudes, neq; minores trimos, neq; maiores quadrimos parandum. Vt uiribus magnis sint, ac pares, ne in opere firmior imbecilliorem conficiat, amplis cornibus, & nigris potius, quàm aliter, ut sint lata fronte, naribus simis, lato pectore, crassis coxendicibus. Hos ueteranos ex campestribus locis emendum, non in dura, ac montana, nec non, si ita incidit, uitandum. Nouellos cum quis emerit iuuẽcos, si eorum colla in furcas destinata incluserit, ac dederit cibum, diebus paucis erunt mansueti, & ad domandum proni. Tum ita subigendum, ut minutatim assuefaciant, & ut tironem cum ueterano adiungant: imitando enim facilius domantur. Et primum eos æquo in loco, & sine aratro, tum eò leui simul

mul arare faciant, & principio per arenam, aut molliorem terram dum consuescant. Quos ad uecturas, item instituendum, ut inania primum ducãt plaustra, & si possis, per uicum, aut per oppidum, ubi creber crepitus fit, ac uarietas rerum consuetudine celeberrima ad utilitatem adducito. Neq; pertinaciter, quem feceris dexterum in eo manendũ. Quod si alternis fit finister, fit laboranti in alterutra parte requies. Vbi terra leuis, ut in campania, ibi non bubus grauibus, sed uaccis, aut asinis quod arãt, eò facilius ad aratrum leue adduci possunt, & ad molas, & ad ea, siqua sunt, quæ in fundo conuehuntur. In qua re alÿ asellis, alÿ uaccis, ac mulis utuntur, exinde ut pabuli facultas est. Nam facilius asellus, quàm uacca alitur, sed fructuosior hæc. Cauto agricolę hoc spectandum, quo fastigio sit fundus: in confragoso enim, ac difficili hæc ualentiora parandum, & potius ea, quæ plus fructum reddere possunt, cum idem operis faciunt.

Cap. XXI.

Canes potius cum dignitate, & acres paucos habẽdum, quàm multos: quos consuefacias potius noctu uigilare, & interdiu clausos dormire, & catena uinctos esse, ut soluti acriores fiãt. De indomitis quadrupedibus, & pecore instructo, & canibus hoc faciundum, quod dixi. Si prata sunt in fundo, neq; pecus dominus habet, danda opera, ut pabulo uendito, alienum pecus in suo fundo pascat, & stabilet.

Cap. XXII.

De reliquo instrumento muto, in quo sunt corbulæ, & dolia, & alia, sic præcipiendum. Quæ nasci in fundo, ac fieri à domesticis poterunt, eorum nequid ematur, ista ferè sunt, quæ ex uiminibus, & materia rustica fiunt, ut corbes, fiscinæ, tribula, mallei, & rastelli. Sic quæ fiunt de cannabi, lino, iũco, palma, scirpo, ut funes, restes, tegetes. Quæ à fundo sumi non poterunt, ea si empta erũt potius ad utilitatem, quàm ob speciem, sumptu fructum non extenuabunt. eo magis, si inde empta erunt potissimum, ubi ea & bona, & proxime, & utilissime emi poterunt. Cuius instrumenti uaria discrimina, ac multitudo agri magnitudine finitur, quod plura opus sunt, si fines distant late. Itaq; Stolo inquit, Proposita magnitudine fundi, de eo genere Cato scribit, Oliueti iugera ducenta quadraginta qui coleret,

cum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

eum instituere ita oportere, ut faceret uasa olearia instru- cta, iuga quinque, quæ membratim enumerat, ut ex ære ahe- na, urceos, & nasiternã, item alia sic è ligno, & ferro, ut plo- stra maiora tria, aratra cum uomeribus sex, crates stercora rias quatuor, item alia, sic de ferramentis quæ sint, & quot opus ad multitudinem, ut furcas ferreas octo, & sarcula to tidem, dimidio minus palas, item alia. Item alteram formu lam instrumenti fundi uinarij fecit, in qua scribit, si sit ager centum iugerum, habere oportere uasa torcularia instru- cta trina, dolia cum operculis culleorum octingentorum, acinaria uiginti, frumentaria uiginti. Item eiusmodi alia, quæ minus multa quidem alij, sed tantum numerũ culleo- rum scripsisse puto, ne cogeretur quotannis uendere uinũ. Vetera enim quàm noua, & eadem alio tempore, quàm a- lio pluris. Itẽ sic de ferramẽtorum uarietate scribit permul ta, & genere, & multitudine qua sint, ut falces, palas, ra- stros. Sic alia, quorum nonnulla genera species habent plu res, ut falces. Nam dicũtur ab eodem scriptore uineaticę o- pus esse sex, scirpiculæ quinque, syluaticæ quinque, arborarię tres, & rusticariæ decem. Hic hæc. At Scrofa, Instrumen- tum, & supellectilem rusticam omnem oportet habere scri ptam in urbe dominum, & ruri uillicum, atque ea omnia cer to suo quęque loco ad uillam debent esse posita. Quę nõ pos sunt esse sub claui, quã maxime facere, ut sint in cõspectu, oportet, eo magis ea, quæ in rariore sunt usu, ut quibus in uindemia utuntur, ut corbulæ, & sic alia: quæ enim res quo tidie uidentur, minus metuunt furem. CAP. XXIII.

Suscipit Agrasius. Et qm̃ habem⁹ illa duo prima, ex diui sione quadripartita, de fundo, & de instrumẽto, quo coli so let, de tertia parte expecto. Scrofa, Quoniam fructum in- quit, arbitror esse fundi eum, qui ex eo satus nascitur utilis ad aliquam rem, duo consyderanda restant, quæ, & quo quidque loco maxime expediat serere: alia enim loca appo- sita sunt ad fœnum, alia ad frumentum, alia ad uinum, alia ad oleum. Sic ad pabulum quæ pertinent, in quo est ocymũ, farrago, uicia, medica, cytisum, lupinũ. Neque in pingui ter- ra omnia feruntur recte, neque in macra nihil. Rectius enim in tenuiore terra ea, quæ non multo indigent succo, ut cyti sum, & legumina, præter cicer, hoc enim quoque legumen, & cæte-

& cætera, quæ uelluntur è terra, neq; subſecantur, ſuccum tollunt, quæ quod ita leguntur, legumina dicta: in pingui rectius, quæ ſucci ſunt maioris, ut holus, triticum, ſiligo, linum. Quædam etiam ſerenda non tam propter præſentem fructum, quàm in annum proſpiciẽtem, quod ibi ſubiecta, atq; relicta terram faciunt meliorem. Itaque lupinum, cum nec dum ſiliculam cepit, & nonnunquam fabalia, ſi ad ſiliquas non ita peruenit, ut fabam legere expediat, ſi ager macrior eſt, pro ſtercore inarare ſolent. Nec minus ea diſcriminanda in conſerundo, quæ ſunt fructuoſa, ab ĳs, quę fiunt propter uoluptatem, ut quæ pomaria, ac floralia appellantur. Item illa, quæ ad hominum uictum, ac ſenſum, delectationemq; non pertinent, neq; ab agri utilitate ſunt diſiuncta. Idoneus locus eligendus, ubi facias ſalictum, & arundinetum, ſic alia, quæ humidum locum quærunt. Contra, ubi ſegetes frumentarias, ibi fabam potiſſimum feras. Item alia, quæ arida loca ſequunt, ſicut umbroſis locis alia feras, ut corruda, q̊d ita petit aſparagꝰ, & apricis, ut ibi ſeras uiolam, & hortos facias, quod ea ſole nutricãtur. Sic & alia alio loco ſerunda, ut habeas uimina, unde uiẽdo quid facias ut ſcirpeas, uallos, crates. Alio loco ut feras, & colas ſyluam cæduam, alio ubi aucupare. Sic ubi cannabim, linũ, iuncũ, ſpartum, unde lineas, reſtes, funes facias, quibus nectas boues, paleas, & alia: quædam loca eadem, & alia ad ſerundum idonea. Nam & in recentibus pomarĳs deſitis ſeminibus, in ordinemq; arbuſculis poſitis primis annis ante, quàm radices longius procedere poſſint, alĳ conſerunt hortos: alĳ quid aliud: neq; cum conualuerunt arbores, idem faciũt, ne uiolẽt radices. *Stolo.* Quod ad hæc pertinet Cato non male quod ſcribit de ſationibus, Ager craſſus, & lætus, ſi ſit ſine arboribus, eum agrum frumentarium fieri oportere: idem ager ſi nebuloſus ſit, rapa, raphanum, miliũ, panicum fert.

Cap. XXIIII.

In agro craſſo, & calido oleam conditaneam, radium maiorem, ſalentinam, orchitem, poſeam, ſergianam, colminiam, albicerem, quam earum in his locis optimam dicent eſſe, eam maxime ſerere. Agrũ oliueto conſerundo, niſi qui in uẽtum fauonium ſpectet, & ſoli oſtentus ſit, alium bonũ nullum eſſe. Qui ager frigidior, & macrior ſit, ibi oleam

licinia-

licinianam seri oportere. Si in loco crasso, aut caldo posueris, hostum nequã fieri, & ferendo arborem perire, & muscum rubrum molestum esse. Hostum uocant, quod ex uno facto olei reficitur. Factum dicunt, quod uno tempore conficiunt: quem alij centum sexaginta aiunt esse modiorum, alij ita minus magnum, ut ad centumuiginti descendat, & exinde uasa olearia quot, & quanta habeant, quibus conficiunt illud. Quod Cato ait circum fundum ulmos, & populos, unde frons ouibus, & bubus fit, & materies seri oportere. Sed hoc neq; in omnibus fundis opus est, neque in quibus est opus, propter frondem maxime, sine detrimento ponuntur ab septentrionali plaga, quod non officiunt soli. Ille adijcit ab eodem scriptore. Si locus humectus sit, ibi cacumina populorum serunda, & arundinetum, id prius bipalio uerti ibi oculos arundinis pedes ternos alium ab alio seri, ibi quoque corrudam, unde asparagi fiant, aptam esse utrique eandem ferè culturam: salicem Græcam circum arundinetum seri oportere, uti sit, qui uitis alligari possit.

Cap. XXV.

Vinea quo in agro serunda sit, sic obseruandum. Qui locus optimus uino sit, & ostentus soli, aminæum minusculum, & geminum eugeneum, & helueolum minusculum seri oportere. Qui locus crassior sit, aut nebulosus, ibi amineũ maius, aut murgentinum, aut apicium lucanum seri. Cæteras uites, & de his misellas maxime in omne genus agri cõuenire.

Cap. XXVI.

In omni uinea diligenter obseruant, ut ridica uitis ad septentrionẽ uersus figatur: & si cupressos uiuas pro ridicis inserunt, alternos ordines imponunt, neq; eas crescere altius, q̃ ridicas patiuntur. neq; propter eas adserũt uites, q̊d inter se hæc inimica. Agrius. Fundani uereor inquit, ne ante æditimus ueniat huc, quàm hinc ad quartũ actum accedamus: uindemiam enim expecto. Bono animo es inquit Scrofa, fiscinas expediet, ac urnam.

Cap. XXVII.

Et quoniam tempora duorum generum sunt, unum annale, quod sol circuitu suo finit, alterum menstruum, quod luna circumiens comprehendit, prius dicã de sole. Eius cursus annalis primum ferè circiter ternis mẽsibus ad fructus est diuisus in quatuor partes totus, & idem subtilius sesquimensi-

mensibus in octo. In quatuor tempora diuiditur, in uer, & æstatem, & autumnum, & hyemem. Vere statiões quædam fiunt. Terram rudem proscindere oportet: quæ sunt ex ea enata, prius quàm ex iis, quid seminis cadat, ut sint exradicata. Et simul cauis ab sole percalefactis aptiores fieri ad accipiendum imbrem, & ad opus faciliores, relaxatis: neq; ea minus bis arandum, ter melius. Aestate fieri messes oportere. Autumno siccis tempestatibus uindemias, ac syluas excoli commodissime, tunc; uel præcidi arbores secundum terram oportere. Radices autem prioribus imbribus ut effodiantur, nequid ex his nasci possit. Hyeme putari arbores duntaxat his temporibus cum gelu cortices, & imbribus careant, & glacie.

Cap. XXVIII.

Dies primus ueris est in aquario: æstatis in tauro, autũni in leone, hyemis in Scorpione. Cum uniuscuiusque horum quatuor signorum dies tertius & uicesimus, quatuor temporum sit primus, efficitur, ut uer dies habeat nonagintaunum, æstas nonagintaquatuor, autumus nonagintaduos, hyems octogintaocto. Quæ diuisio redacta ad dies ciuiles nostros, qui nunc sunt primi uerni temporis extant ad septimum Idus Februarij, æstiui extant ad septimum Idus Maij, autumnalis extant ad tertium Idus Sextilis, hyberni extant ad tertium Idus Nouembris. Subtilius discretis temporibus obseruanda quædam sunt, eaq; in partes octo diuiduntur. Primum ab fauonio ad æquinoctium uernum dies quadragintaduo: hinc ad uergiliarum exortum dies quadragintaquatuor. Ab hoc ad solstitium dies quadragintanouem: inde ad caniculæ signum dies uigintinouem: deinde ad æquinoctium autumnale dies sexagintaseptem: exin de ad uergiliarũ occasum dies trigintaduo. Ab hoc ad brumam dies quinquagintaseptem: inde ad fauonium dies quadragintaquinq;.

Cap. XXIX.

In primo interuallo inter fauonium, & æquinoctium uernum hæc fieri oportet. Seminaria omne genus ut serantur: putari in primis, circum uites ablaqueari, radices, quæ in summa terra sunt, præcidi, prata purgari, salicta seri, segetes sarrire. Seges dicitur, quod aratum satum est: aruum, quod aratum, nec satum est. Noualis, ubi satum fuit ante, quàm secunda aratione renouetur. Rursum

terram

terram cum primum arant, proſcindere appellant: cum iterum offringere dicunt, quod prima aratione glebæ grandes, ſolent excitari, cum iteratur offringere uocant. Tertio cum arant iacto ſemine, boues lirare dicuntur: id eſt cũ tabellis additis ad uomerem ſimul, & ſatum frumentum operiunt in porcis, & ſulcãt foſſas, quò pluuialis aqua delabatur, nonnulli poſtea, qui ſegetes non tam latas habent (ut in Appulia) id genus prædiȷ per ſarritores occare ſolent, ſi quæ in porcis grandiores relictæ ſunt glebæ. Qua aratrũ uomere lacunã fecit, ſulcus uocatur. Quod eſt inter duos ſulcos elata terra, dicitur porca, quod ea ſeges frumẽtum porrigit. Sic quoque exta deis cum dabant, porrigere dicebant.

Cap. XXX.

Secundo interuallo inter uernum æquinoctium, & uergiliarum exortum hæc fieri debent. Segetes runcari, herbam ex ſegetibus expurgari, boues terram proſcindere, ſalicem cædi, prata defendi: quæ ſuperiore tẽpore fieri oportuerat de arboribus, & non ſunt abſoluta ante, quàm gemmas agant, ac floreſcere incipiant, fiant. Quod ſi quæ folia emittere ſolent, aut ante frõdere, quàm florere inceperint, ſtatim ad ſerendum idoneæ non ſunt. Oleam ſeri, interputariq; oportet,

Cap. XXXI.

Tertio interuallo inter uergiliarum exortum, & ſolſtitium hæc fieri debent. Vineas nouellas fodere, aut arare, & poſtea occare id eſt comminuere, ne ſit gleba: quod ita occidunt, occare dicunt. Vites pampinari, ſed à ſciente. Nam id, q̃ putare maius, neque in arbuſto, ſed in uinea fieri. Pampinare eſt ex ſarmẽto coles, qui nati ſunt, de ȷs, q plurimũ ualent, primum, ac ſecundum, nõnunquam etiam tertium relinquere, reliquos decerpere, ne relictis colibus ſarmentum nequeat miniſtrare ſuccum. Ideo in uitiario primitus cum exit uitis, tota reſecari ſolet, ut firmiore ſarmento è terra exeat, atque in pariendis colibus uires habeat maiores. Emucidum enim ſarmentum propter infirmitatem ſterileſcit, neque ex ſe poteſt eȷcere uitem, quam minorem uocant flagellum, maiorem etiam, unde uuæ naſcuntur, palmam declinata. A uenti flatu flabellum prius, flagellum poſterius. Et uitis, eo quod inuitetur ad uuas pariundas dicta primo uidetur, & à pariendo parilema ex imminutis literis, ut

ris,ut in multis,dici cœpta palma. Ex altera parte caprea dicta, quod parit capreolum, Is est coliculus uiteus intortus, ut cincinnus: is enim uites ut teneat, serpit ad locum capiundum: ex quo à capiendo capreolus dictus. Omne pabulum primum ocymum, farraginem, uiciam, nouissime fœnum secari. Ocymum dictũ à Græco uerbo ὠκύς, quod ualet cito. Similiter quoque ocymum in horto. Hoc amplius dictum ocymum, quòd citat aluum bubus, & ideo ĳs datur, ut purgẽtur, id genus pabuli sunt segetes uirides sectæ ante, quàm gerant siliquas. Contra ex segete, ubi sata admista ordeum & uicia, & legumina pabuli causa sunt. Inde quòd far ferro cæsum, farrago dictum, aut quod primum in faracia segete seri cœptum. Ea equi, & iumenta cætera uerno tempore purgantur, ac saginãtur. Vicia dicta à uinciendo, quod item capreolos habet, ut uitis, quibus sursum uorsum serpit, ad scapum lupini, aliumue calamum ad quẽ ut hæreat, eum solet uincire. Si prata irrigua habebis, simul ac fœnum sustuleris, irrigare. Item poma, quæ insita erũt, siccitatibus aquam addi quotidie uesperi, à quo quòd indigẽt potu, poma dicta esse possunt.

Cap. XXXII.

Quarto interuallo inter solstitiũ, & caniculam pleriq; messem faciunt, quòd frumentum dicunt quindecim diebus esse in uaginis, quindecim florere, quindecim exarescere, cum sit maturum. Arationes absoluere, quę eò fructuosiores fiunt, quo calidiore terra aratur. Cum prosciderіs, offringi oportet, id est iterare, ut frangantur glebæ. Prima enim aratione grandes glebæ ex terra scinduntur. Serendum uiciam, lentem, cicerculam, eruiliam, cæteraq;, quæ alĳ legumina, alĳ (ut gallicani quidam) legaria appellant, utraq; dicta à legendo, quod ea non secantur, sed uellendo leguntur. Vineas ueteres iterum occare, nouellas etiam tertio, si sint etiam tum glebæ.

Cap. XXXIII.

Quinto interuallo inter caniculam, & equinoctium autumnale oportet stramenta desecari, & aceruos cõstrui, arantro offringi, frondem cædi, prata irrigua iterum secari.

Cap. XXXIIII.

Sexto interuallo ab equinoctio autumnali incipere scribunt oportere serere, usque ad diem X C I. Post brumam, nisi quæ necessaria causa coëgerit, non serere, quod tãtum

F interſit,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

intersit, ut ante brumam sata, septimo die, quæ à bruma sata XL. die uix exeant, neq; ante æquinoctium incipi oportere putant: ꝙ si minus idoneæ tempestates sint consecutæ, putrescere semina soleant. Fabam optime seri in uergiliarũ occasu. Vuas autem legere, & uindemiam facere inter æquinoctium autumnale, & uergiliarum occasum. Deinde uites putare incipere, & propagare, & serere poma. Hęc aliquot regionibus: ubi maturius frigora fiunt asperiora, melius uerno tempore.

Cap. XXXV.

Septimo interuallo inter uergiliarum occasum, & brumam, hæc fieri oportere dicunt. Serere lilium, & crocum, quod iam egit radicem. Rosa etiam conciditur radicitus in uirgulas palmares, & obruitur, hęc eadem postea transfertur facta uiuiradix. Violaria in fundo facere non est utile, ideo quod necesse est è terra ad ea obruenda puluinos fieri, q̃s irrigationes, & pluuię, & tẽpestates abluũt, & agrum faciunt minorem. Ab fauonio usq; ad arcturi exortum rectè serpillum è seminario transferri, quod dictum ab eo, quod serpit. Fossas nouas fodere: ueteres tergere: uineas, arbustũq; putare, dũ in XV. diebus ante & post brumã, ut pleraque ne facias, nec non tum aliquid rectè seritur, ut ulmi.

CAP. XXXVI.

Octauo interuallo inter brumam, & fauoniũ hoc fieri oportet de segetibus, si qua est aqua, deduci, sin siccitates sunt & terra teneritudinẽ habet, sarrire: uineas, arbustaq; putare. Cum in agris opus fieri nõ potest, quę sub tecto possunt, tunc conficienda antelucano tempore hyberno. Quę dixi scripta, & posita habere in uilla oportet maxime ut uillicus norit.

CA. XXXVII.

Dies Lunares quoq; obseruandi, qui quodammodo bipartiti. Quod à noua Luna crescit ad plenam, & inde rursus ad nouam Lunam decrescit, quoad ueniat ad intermenstruum, è quo die dicitur luna esse extrema & prima, à quo Athenis eam diem appellant ἔνην καὶ νέαν τριακάδα, quædam facienda in agris potius crescente Luna, quàm senescente: quædam contra, ut quæ metas frumenta, & cæduam syluam. Ego ista etiam inquit Agrasius, non solum in ouibus tondẽdis, sed in meo capillo à patre acceptũ seruo, ne decrescente luna tondens caluefiam. Agrius. Quem-

Quemadmodum inquit luna quadripartita? & quid ea diuisio ad agros pollet? Tremellius, Nunquàm rure audisti inquit octauo ianam lunam & crescentem, & contra senescentem, & quæ crescente luna fieri oporteat, & tamen quædam melius fieri postoctauo ianam lunã, quàm ante. Et si quæ senescente luna fieri conueniret melius, quanto si minus haberet ignis id astrum? Dixi de quadripartita forma culturæ agri. Stolo, Est altera inquit temporum diuisio coniuncta quodammodo cum sole, & luna, quæ in sex partita est, quòd omnis ferè fructus quinto deniq; gradu peruenit ad perfectum, ac uidet in uilla dolium, ac modium: unde sexto prodit ad usum. Primo pręparandum, secundo serendum, tertio nutricandum, quarto legendum, quinto condendum, sexto promendũ. At in præparando, scrobes faciendi, aut repastinãdum, aut sulcandum, ut si arbustum, aut pomarium, facere uelis. Ad alia arandum, aut fodiendum ut si segetes instituas. Ad quædã bipalio uertenda terra, plus, aut minus: aliæ enim radices angustius diffunduntur, ut cupressi: aliæ latius, ut platani usque eo (ut Theophrastus scribit) Athenis in Lyceo, cum etiam num platanus nouella esset, radices trium, & triginta cubitorũ egisse. Quædam si bubus, & aratro prosciderís, & iterandum ante quàm semen iactes. Item præparatio si qua fit in pratis, ea est, ut defendantur à pastione: quod fere obseruant à pyro florente, si irrigua sunt, ut tempestiue irrigentur.

CAP. XXXVIII.

Quæ loca agro stercoranda uidendum, & qui, & quo potissimum genere facias: nam discrimina eius aliquot. Stercus optimum scribit Cassius esse uolucrum, præter palustrium, ac nantium. De hisce pręstare columbinum, quod sit calidissimum, ac fermentare possit terram. Id ut semen aspergi in agro oportere, non ut de pecore aceruatim poni. Ego arbitror præstare ex auiarijs turdorum, ac merularum, quod non solum ad agrum utile, sed etiam ad cibum, ita bubus, & suibus, ut fiant pingues. Itaque qui auiaria conducunt, si caueat dominus, stercus ut in fundo maneat, minoris conducunt, quàm ij, quibus id accedit. Cassius secundum Columbinum scribit esse hominis. Tertio caprinũ, & ouillũ, & asininũ. Minime bonũ equinũ, sed in segetes:

in prata enim uei optimum, ut cæterarum ueterinarum, quæ ordeo pascuntur, quod multam facit herbam. Sterquilinium secundum uillam facere oportet, ut quàm paucissimis operis egeratur. In eo si in medio robustea aliqua materia sit depacta, negāt serpentē nasci. Cap. XXXIX.

Sationis autem gradus secundus hanc habet naturam, ad quod tempus cuiusque seminis apta sit ad serendum. Nā refert in agro ad quam partem cœli quisque locus spectet, sic ad q̊d tēpus quæq; res facilime crescat. Nonne uidemus alia florere uerno tēpore, alia æstiuo, neq; eadē autūnali, quæ hyberno? Itaq; alia serunt, atq; inserunt, & metuntur ante, aut post quàm alia, ut compluraq; uere melius, q̄ autumno inseruntur. Circiter solstitiū inseri ficus solet, necnon brumalibus diebus cerasus. Quare cū semina ferè quatuor sint generum, quæ non transferuntur è terra in terram, sed per se fiunt à natura, alia ex industria, ut faciunt uiuiradices, quæ ex arboribus dempta dimittuntur in humum, quæ inseruntur ex arboribus in arbores. De singulis rebus uidendum, quo quæque tempore, locoq; facias.

Cap. XL.

Primū semen, quod est principium oriendi, id duplex: unum, quod latet nostrum sensum, alterum, quod apertū. Latet, si sunt semina in aëre, ut ait physicus Anaxagoras, & si in aqua, quæ fluit, & in agrum inferre solet, ut scribit Theophrastus. Illud, quod apparet ad agricolas, id uidendum diligenter: quædam enim ad oriēdum sunt usqueadeò parua, ut sint obscura, ut cupressi. non enim galbuli, qui nascuntur, tanquam pilæ paruæ corticiæ id semen, sed in his intus primigenia semina dedit natura. Reliqua inuenit experiētia coloni. Nū prima, sine colono, prius q̄ sata, nata? Secunda, quæ ex his collecta, neq; prius quàm sata, nata. Prima semina uidere oportet, ne uetustate sint exucta, aut ne sint admista, aut ne propter similitudinem sint adulterina. Semen uetus tantum ualet in quibusdam rebus, ut naturam commutet: nam ex semine brassicæ uetere sato nasci aiunt rapa, & contra ex raporum brassicam. Secunda semina uidere oportet, ne unde tollas, nimium cito, aut tarde tollas. Tempus enim idoneum, quod scribit Theophrastus, uere, & autumno, & caniculæ exortu, neq; omnibus

locis, ac generibus idem. In ſicco, & macro loco, & argilloſo: quo minus habet humoris, uernum tempus idoneum in terra bona, ac pingui, autumno, quod uere multus humor: quam ſationem quidam metiuntur ferè diebus triginta. Tertium genus ſeminis, quo ex arbore per ſurculos defertur in terram, ſic in humum demittitur, ut in quibuſdam tamē ſit uidendum, ut eo tempore ſit deplantatum, quo oportet. Id enim fit ante, quàm gemmare, aut florere quid incipit, & quæ de arbore transferas, ut ea deplantes potius, quàm defringas: quod plantæ ſolum ſtabilius, quo latius, ut radices facilius mittat: ea celeriter ante quā ſuccus exareſcat, in terram demittunt. Demum in oleagineis ſeminibus arbores uidendum, ut ſit de tenero ramo ex utraq; parte æquabiliter præciſum, quas alij clauolas, alij taleas appellant, ac faciunt circiter pedales. Quartum genus ſeminis, quod tranſit ex arbore in aliam. Videndum, qua ex arbore in quam transferatur, & quo tempore, & quemadmodum obligetur: non enim pyrū recipit quercus, neq; enim ſi malus pyrum. Hæc ſequūtur multi, qui aruſpices audiunt multum, à quibus proditum in ſingulis arboribus quot genera inſita ſint, uno ictu tot fulmina fieri in illud, quod fulmen concepit, ſi in pyrum tam ſyluaticam inſeueris pyrū quāuis bonam, non fore pyrum tam iucūdum, quàm ſi in eam, quæ in ſylueſtris non ſit. In quancunq; arborem inſeras, ſi eiuſdem generis eſt duntaxat, ut ſit utraq; malus, ita inſerere oportet, referentem ad fructum, meliori genere, ut ſit ſurculus, quàm eſt, quo ueniat arbor. Eſt altera ſpecies ex arbore in arborem inſerendi nuper animaduerſa in arboribus propinquis. Ex arbore enim, à qua quis uult habere ſurculum, in eam, quam inſerere uult, ramulum traducit, & in eius ramo præciſo, ac diffiſſo implicat, tum ramuli locus, qui contingit ex utraq; parte, qua fiſſuram intrat falce extenuatur, ita ut ex una parte, qua cœlum uiſurus eſt, corticē cum cortice exæquatum habeat. Eius autem ramuli, quē inſeret, cacumen ut directum ſit ad cœlum, curat. Poſtero anno cum comprehendit, unde propagatum eſt, ab altera arbore præcidit.

Cap. XLI

Quo tempore quæq; transferas, hæc in primis uidenda, quòd quæ prius uerno tempore inſerebantur, nunc etiam

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

solstitiali, ut ficus, quòd densa materia non est, & ideo sequitur caldorem. A quo fit, ut in locis frigidis ficeta fieri non possint. Aqua recenti insito inimica: Tenellum enim cito facit putre. Itaq; quod inseritur caniculæ signo, commodissime ęstimatur inseri: quæ autem natura minus sunt mollia, uas aliquot: supra alligant, unde stillet lente in ijs aqua, ne prius exarescat surculus, quàm coalescat: cuius surculi corticem integrum seruandum, & eum sic exacuendum, ut non denudes medullam, ne extrinsecus imbres noceāt, aut nimius calor, argilla obliniendum, ac libro obligandum: itaq; uitem triduo ante quàm inserant, desecant, ut qui in ea nimius est humor defluat ante, quàm inseratur, at in qua inserunt, in ea paulo infra, quàm insitum est, incidunt, unde humor aduentitius effluere possit: contra in fico, & malo punica, & si qua etiam horum natura aridiora cōtinuo. In alijs translationibus uidendum, ut quod transfertur, in cacumē habeat gemmam, ut in ficis. De his primis quatuor generibus seminum, quædam quòd tardiora, surculis potius utendum, quàm semine, ut in ficetis faciunt. Fici enim semen naturale intus in ea fico, quam edimus, quæ sunt minuta grana, è quib9 paruis, quod enasci colliculi uix queūt. Omnia enim minuta, & arida, ad crescendum tarda, & quæ laxiora, ea & fœcundiora, ut fœmina, quàm mas, ex proportione in uirgultis item: itaq; ficus, malus punica, & uitis propter fœmineam molliciem ad crescendum prona. Contra palma, & cupressus, & olea in crescendo tarda: in hoc humidiora, quàm aridiora: quare ex terra potius in seminarijs surculos de ficeto, quàm grana de fico expedit obruere, præter si aliter nequeas, ut si quando quis trans mare semina mittere, aut inde petere uult, tum enim resticulas per ficos, quas edimus, maturas perferunt, & eas cum inaruerint, complicant, ac quò uolunt mittunt, ubi obrutæ in seminario pariant. Sic genera ficorum, chiæ, ac calcidicæ, & Lydiæ, & Africanæ. Item cætera transmarina in Italiam perlata. Simili de causa oleæ semen cum sit nucleus, quod ex eo tardius enascebatur colis, quàm ex taleis, ideo potius in seminarijs taleas, quas duxi serimus.

Cap. XLII.

De medica in primis obserues, ut ne in terram nimium

aridam

aridam, aut uariam, sed temperatam, semen demittas, in iugerum unum, si est natura temperata terra, scribunt opus esse medicæ sesquimodium id seritur ita, ut semen iactatur, quemadmodum scilicet cum pabulum, & frumentum seritur.

Cap. XLIII.

Cytisum seritur in terra bene subacta tanquam semen brassicæ, inde differtur, & in sesquidem ponitur: aut etiam de cytiso duriore uirgulæ deplantantur, & ita pangitur in serendo.

Cap. XLIIII.

Seruntur fabæ modíj quatuor in iugero, tritici V. ordei VI. farris X. Sed nonnullis locis paulo amplius, aut minus: si enim locus crassus, plus: si macer, minus: quare obseruabis, quantum in ea regione cõsuetudo est serendi, ut tãtum facias, quantum ualet regio, ac genus terræ: ut ex eodem semine aliubi, cum decimo redeat, aliubi cum quintodecimo, ut in Hetruria, & locis aliquot in Italia. In Sybaritano dicunt etiam cum centesimo redire solitũ: in Syria ad Garadda, & in Africa ad Byrrachium item ex modio nasci centũ. Illud quoq; multũ interest in rudi terra, an in ea feras, quæ quotannis obsita sit, quæ uocatur restibilis, an in ueruacto, quæ interdum requierit. Cui Agrius. In Olynthia quotannis restibilia esse dicunt, sed ita ut tertio quoque anno uberiores ferant fructus. Licinius. Agrum alternis annis relinqui oportet, aut paulo leuioribus sationibus serere, id est quæ minus sugunt terram. Dicetur inquit Agrius, de tertio gradu, de nutricationibus, atq; alimoníjs eorum. Licinius. Quæ nata sunt inquit, in fundo alescunt, adulta concipiunt, prægnantia cum sunt, matura pariunt poma, aut spicam, sic alia simile ei, à quo profectum est reddunt semen. Itaque si florem, acerbúmue pyrum, aliúdue quid decerpseris, in eodẽ loco, eodem anno, nihil renascitur, quod prægnationis diem idem bis habere nõ potest: ut enim mulieres habent ad partum dies certos: sic arbores ac fruges.

Cap. XLV.

Primum plerunq; è terra exit ordeum diebus septẽ, nec multo post triticum. Legumina ferè quatriduo, aut quinq; diebus, præterquam faba: ea enim serius aliquanto prodit seges. Ostendit idem milium, & sesama, & cætera similiter æquis ferè diebus, præterquam siquid regio, aut tempestas

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

uitiũ attulit, quo minus ita fiat. Quæ in ſeminario nata, ſi loca erunt frigida, quæ molli natura ſunt, per brumalia tempora tegere oportet fronde, aut ſtramentis, ſi erunt imbres ſecuti, uidendum necubi aqua conſiſtat: uenenum enim gelu radicibus tenellis ſub terra, & ſupra, uirgultis, quæ nec eodem tempore æquè creſcunt. Nam radices autumno, aut hyeme magis ſub terra, quàm ſupra aleſcũt, quòd tectæ terræ tepore propagantur, ſupra terram aëre frigidiore ringuntur: idq; ita eſſe docent ſylueſtria, ad quæ ſator non acceſſit. Nam prius radices, quàm ea, quæ ex ĩis ſolent naſci, creſcunt, neq; radices longius procedunt, niſi quo tempore uenit ſol: his duplex cauſa, quod & radicum materiam aliã, quàm aliam longius proĩcit natura, & quod alia terra, alia facilius uiam dat.

Cap. XLVI.

Propter eiuſmodi res admiranda diſcrimina ſunt naturalia, quòd ex quibuſdam folĩs propter eorum uerſuram, quod ſit anni tempus, dici poſſit, ut olea, & populus alba, & ſalix. Horum enim folia, cum conuerterunt ſe ſolſtitium dicitur fuiſſe: nec minus admirandum, quod fit in floribus, quos uocant heliotropia, ab eo quòd ſolis ortum mane ſpectant, & eius iter ita ſequuntur ad occaſum, ut ad eum ſemper ſpectent.

Cap. XLVII.

In ſeminario quæ ſurculis conſita, & eorum molliora erunt natura cacumina, ut olea, ac ficus. Ea ſumma integenda binis tabellis dextra, ac ſiniſtra deligatis, herbæq; elidendæ, & dum teneræ ſunt uellendæ, nam aridæ factæ rixantur, ac celerius rumpuntur, quàm ſequuntur. Contra herba in pratis ad ſpem fœniſiciæ nata, non modo non euellenda in nutricatu, ſed etiam non calcanda. Quin & pecus à prato ablegandum, & omne iumentum, ac etiam homines, ſolum enim hominis exitium herbæ, & ſemitæ fundamentum.

Cap. XLVIII.

In ſegetibus autẽ, frumentũ, quod culmus extulit. Spica ea, quæ mutica non eſt, in ordeo, & tritico tria habet continentia. Granũ, glumam, ariſtam, & etiam primitus ſpica cũ oritur uaginam. Granũ dictum, quod eſt intimum ſolidũ. Gluma, qui eſt folliculus eius. Ariſta, quæ ut acus tenuis lõga eminet è gluma. Proinde ut grani theca ſit gluma, & apex ariſta. Ariſta, & granum omnibus ferè notum, gluma paucis

paucis, itaq; id apud Ennium solum scriptum scio esse in Euhemeri libris uersis, uidetur uocabulum etymon habere à glubendo, quòd eo folliculo deglubitur granum. Itaq; eodem uocabulo appellãt fici eius, quam edimus, folliculum. Arista dicta, quòd arescit prima: granum à gerendo, id eñ seritur, uti spica gerat frumentum, non ut glumam, aut aristam gerat, ut uitis seritur, non ut pampinum ferat, sed uuam. Spica autem, quam rustici, ut acceperunt antiquitus, uocant specam, & à spe uidetur nominata: eam enim quod sperant fore serunt. Spica mutica dicitur, quæ non habet aristam, Aristæ enim quasi cornua, sunt spicarum, quæ primitus cum oriuntur, neq; plane apparẽt, in qua sublatent herba ea uocatur uagina, uti qua latet conditus gladius. Illud autem summa in spica iam matura, quod est minus, quàm granum uocatur frit: quod infima spica ad culmum stramẽti summum: item minus quàm granum est, appellatur urruncum.

Cap. XLIX.

Verum cum de nutricatu conticuisset Licinius, nec interrogaretur, credẽs nihil desyderari, dic inquit Agrius, de fructibus maturis capiendis. Et ille. Primum de pratis summissis, cum herba crescere desijt, & æstibus arescit, subsecari falcibus debet, & quoad perarescat, furcillis uersari: cum peraruit, de ea manipulos fieri, ac uehi ad uillam: tum de pratis stipulam rastellis eradi, atq; addere fœnificiæ cumulum. Quo facto sicilienda prata, id est falcibus consectanda, quæ fœnisecæ prætererunt, ac quasi barba tuberosum reliquerunt campum. A qua sectione arbitror dictum sicilire pratum.

Cap. L.

Messis proprio nomine dicitur in ijs, quæ metuntur, maxime in frumento, & ab eo esse uocabulo declinata. Frumenti tria genera sunt messionis: unum, ut in Vmbria, ubi falce secundum terram succidunt stramentum, & manipulum, ut quenq; subsecuerint, ponũt in terra: ubi multos eos fecerunt iterum eos percensent, ac de singulis secant inter spicas, & stramentum, spicas conijciunt in corbem, atque in aream mittunt. Stramenta relinquunt in segete, unde tollãtur in aceruum. Altero modo metunt, ut in Piceno, ubi ligneũ habent incuruũ batillum, in quo sit extremo serrula ferrea. Hæc cum cõprehendit fascẽ spicarum desecat, & stra

menta ſtantia in ſegete relinquit, ut poſtea ſubſecētur. Tertio mō metitur, ut ſub urbe Roma, & locis pleriſq;, ut ſtramentū mediū ſubſecent, quod manu ſiniſtra ſummū depræhēdunt, à quo medio meſſem dictam puto. Infra manū ſtramētum, quod terrę hęret, poſtea ſubſecatur. Contra, quod cū ſpica ſtramentū hæret: corbibus in areā defertur, ubi diſcedit in aperto loco palàm, à quo nominata poteſt eſſe palea. Alij ſtramentū à ſtando: ut ſtramen dictū putāt. Alij ab ſtratu, q̊d id ſubſternat pecori. Cū eſt matura ſeges, metēdū: cū in ea iugerū fere una opera meſſum eſt: propemodū in facili agro ſatis eſſe dicitur ut meſſas ſpicas in areā corbibus deferre debeant. CAP. LI.

Aream eſſe oportet in agro, ſublimiori loco: quà perflare poſſit uentus. Hanc eſſe modicam pro magnitudine segetis, potiſſimū rotundā, & mediā paulo extumidā (ut ſi pluerit, non cōſiſtat aqua, ſed ut quambreuiſſimo itenere extra aream defluere poſſit. Omne porro breuiſſimū in rotundo è medio ad extremū) ſolida terra pauitā, maxime ſi eſt argilloſa, ne æſtu rimoſa, in rimis eius grana oblitescant, & recipiant aquam, & oſtia aperiant muribꝰ, & formicis. Itaque amurca perfundere ſolēt: ea enim herbarū eſt inimica, & formicarum, & talparum uenenum. Quidam areā ut habeant ſolidam, muniunt lapide, aut etiam faciunt pauimētum, Nonnuli etiam tegunt areas, ut in Bagiennis, quod ibi ſæpe id temporis anni oriuntur nimbi: ubi ea re tecta, & loca calida prope aream faciunt ac umbracula, quò ſuccedāt homines in ęſtu tempore meridiano. CA. LII.

Quæ Seges grandiſſima, atq; optima fuerit, ſeorſum in aream ſecerni oportet ſpicas, ut ſemē optimū habeat. E ſpicis in areā excuti grana: quod fit apud alios iumentis iunctis, ac tribulo: id fit è tabula lapidibus, aut ferro exaſperata, quæ impoſito auriga, aut pondere grandi trahitur iumētis iunctis, ut diſcutiat è ſpica grana, aut fit ex aſſibus dentatis cum orbiculis, quod uocant ploſtellum pœnicum. In eo quis ſedet, ut agitet, quę trahant iumenta, ut in Hiſpania citeriore, & alijs locis faciunt. Apud alios exteritur grege iumentorum inacto, & ibi agitato perticis, quod ungulis è ſpica exteruntur grana: his tritis oportet è terra ſubiactari uallis, aut uentilabris, cum uentus ſpirat lenis, ita fit ut

quod leuissimum est in eo, atque appellatur acus, euannatur foras extra aream, ac frumentum quod est ponderosum, purum ueniat ad corbem.

Cap. LIII.

Messe facta, spicilegium uenire oportet, aut domi legere stipulam, aut si sunt spicæ raræ, & operæ caræ, compasci. Summa enim spectanda, ne in ea re sumptus fructum superet.

Cap. LIIII.

In uinetis uua cum erit matura, uindemiã ita fieri oportet, ut uideas à quo genere uuarum, & à quo loco uineti incipias legere. Nam & præcox, & misella, quam uocant nigram, multo ante coquitur, quo prior legenda, & quæ pars arbusti, ac uineæ magis aprica prius debet descendere de uite. In uindemiam diligentius uua non solum legitur ad bibendum, sed eligitur ad edendum. Itaque lectæ ius defertur in forum uinarium, unde in dolium inane ueniat, electa in secretam corbulam, unde in ollulas addatur, & in dolia plena uinaceorum contrudatur, alia, quæ in piscinam in Amphoram picatam descendat: alia quæ in aream, ut in carnarium ascendat. Quæ calcatæ uuæ erunt, earum scopi cũ folliculis subijciendi sub prælum, ut siquid reliqui habeant musti, exprimatur in eundem lacum. Cum desijt sub prælo fluere, quidam circuncidunt extrema, & rursus premunt, & rursus, cum expressum, circuncisitum appellant, ac seorsum, quod expressum est, seruant, quod resipit ferrum: expressi acinorum folliculi in dolia conijciuntur, eoque aqua additur, ea uocatur lora, quod lota acina, ac pro uino operarijs datur hyeme.

Cap. LV.

De olíueto, oleam, quam manu tangere possis è terra, aut scalis, legere oportet potius, quã quatere, quod ea, quæ uapulauit, inarescit, nec dat tantum olei: quę manu stricta, melior, ea, quæ digitis nudis legitur, quàm illa, quæ cum digitalibus. Duricies enim eorum non solum stringit baccã, sed etiam ramos glubit, ac relinquit ad gelicidiũ retectos: quæ manu tangi non poterunt, ita quati debent, ut arundine potius, quam pertica feriantur. Grauior enim plaga, medicum quærit, qui quatiet, ne aduersam cædat, sæpe enim ita percussa olea secũ defert de ramulo partem quo facto fructum amittunt posteri anni, ut hæc non minima causa, quod oliueta dicantur alternis annis non ferre fructus, aut non

æque

æque magnos. Olea ut uua per idem biuium redit in uillã, alia ad cibum eligitur, alia ut eliquescat, ac non solum corpus intus ungat, sed etiã extrinsecus. Itaq; dñm & ad balneas, & ad gymnasium sequit. Hæc, de qua fit oleũ, congeri solet aceruatim per dies singulos in tabulata, uti ibi mediocriter fracescat, ac primus quisq; aceruus demittatur per fereas ac uasa olearia ad trapeta, in quæ eam terent molæ oleariæ è duro, & aspero lapide. Olea lecta si nimium diu fuerit in aceruis caldore fracescit, & oleum fœtidum facit: itaque si nequeas mature conficere, in aceruis iactãdo uentilare oportet. Ex olea fructus duplex. Oleum, quod omnibus notum, & amurca, cuius utilitatem, quia ignoratur à plerisque despicitur. Licet enim uidere, quod si è torculis oleariis fluere in agros permittitur, nõ solum denigrat terram, sed etiam multitudine facit sterilem, cum tamen is humor modicus, cum ad multas res, tum ad agriculturã pertineat uehementer, quod circum arborum radices infundi solet, maxime ad oleam, & ubicunque in agro herba nocet.

Cap. LVI.

Agrius iamdudum inquit in uilla sedens expecto cum claui te Stolo, dũ fructus in uillam referas. Ille, en adsum: uenio inquit ad limen: fores aperi: primum fœnificiæ condũtur melius sub tecto, quàm in aceruis, quod ita fit iucundius pabulum, ex eo intelligitur, quod pecus utroq; posito libentius est.

Cap. LVII.

At triticum condi oportet in granaria sublimia, quæ perflentur uento ab exortu, ac septentrionum regione, ad quæ nulla aura humida è propinquis locis aspiret: parietes & solum opere tectorio marmorato loricandi, si minus ex argilla misto acere è frumento, & amurca, quod murem, & uermem non patitur esse, & grana facit solidiora, & firmiora: quidam ipsum triticum conspergunt, cum addãt circiter in M. modiũm quadrãtal amurcæ. Item alius aliud afriat, aut aspergit, aut chalcidicam, aut caricam cretam, aut absynthium, absynthiũue decoctum. Item huius generis alia quidam granaria habent sub terris, uti speluncas, quas uocant Syros, ut in Cappadocia, ac Thracia: aliĩ, ut in Hispania citeriore, puteos, ut in agro Carthaginensi, & Oscensi. Horum solum paleis substernunt, & curant, ne humor, aut

mor, aut aër tangere poſſit, niſi cum promitur ad uſum: quò enim ſpiritus non peruenit, ibi non oritur curculio. Sic cōditum triticum manet uel annos quinquaginta, millium uero plus annos centum. Granaria in agro quidam ſublimia faciunt, ut in Hiſpania citeriore, & in Appulia, ita ut non ſolum à lateribus per feneſtras, ſed etiam ſubtus à ſolo uentus regirare poſſit. Cap. LVIII.

Faba, & legumina in olearijs uaſis oblita cinere perdiu incolumia ſeruantur. Cato ait, uuam amineam minuſculam, & maiorem, & apiciam in ollis commodiſſimè condi: eadem in ſapa, & muſto rectè, quas ſuſpendas opportuniſſimas eſſe duracinas, & amineas, & ſcātianas. Cap. LIX.

Conditiua mala ſtruthea, cotonea, ſcantiana, quiriniana, orbiculata, & quæ antea muſtea uocabantur, nunc melimela appellant. Hæc omnia in loco arido, & frigido ſupra paleas poſita ſeruari rectè putant. Et ideo oporothecas qui faciunt ad aquilonem, ut feneſtras habeant, atque ut aëre perflentur curant: neque tamen ſine foriculis, ne cum humorem amiſerint, pertinaci uēto uieta fiant. Ideoq; in ijs, qui cameras marmarato, & parietes, pauimentaq; inducūt, laudabiliter faciunt, quo frigidior locus ſit, in quo quidā etiam triclinium ſternere ſolent cœnandi cauſa. Etenim ſi ij, quibus luxuria conceſſerit, id in pinacothece faciunt, quod ſpectaculum datur ab arte, cur non quod natura datum imitantur in uenuſtate diſpoſita pomorum? præſertim quidem, cum id non ſit faciendnm, quod quidam fecerunt, ut Romæ coëmpta poma rus intulerint in oporothecen inſtruendam conuiuij cauſa. In oporothece mala manere putant ſatis commodè: alij in tubulis, ut in opere marmorato, alij ſubſtrata palea, uel etiam floccis. Mala punica demiſſis ſuis ſurculis in dolio arenæ. Mala cotonea, ſtruthea in penſilibus iunctas. Contra in ſapa condita manere pyra anitiana, & ſementina. Sorba quidam diſecta, & in ſole macerata, ut pyra, & ſorba per ſe ubicunque ſint poſita in arido facile durare. Seruare rapa confecta in ſinape, nuces iuglandes in arena, punica mala & in arena iam decerpta, ac matura, ut dixi, & etiam immatura cum hærent in ſua uirga, ſi demiſeris in ollam ſine fundo, eamq; ſi conieceris in terram, & obteres circum ramum. Si extrinſecus ſpi-

ritus

ritus afflet, ea non modo integra eximi, ſed etiam maiora, quàm in arbore unquam pependerint. Cap. LX.

Oleas eſui optime condi ſcribit Cato orchites, & pauſeas aridas, uel uirides in muria, uel in lentiſco contuſas. Orchites nigras ſale ſi ſunt confricatæ dies quinque, & tum ſale excuſſo, biduum ſi in ſole poſitæ fuerint, manere idoneas ſolere, eaſdē ſine ſale in defrutū condire. Cap. LXI.

Recte amurcam periti agricolæ tam in ollis condunt, quàm oleum, aut uinum. Eius conditio, cum expreſſa olea, quod ſtatim effluxerit de ea, decoquuntur duæ partes, ac refrigeratum conditur in uaſa. Sunt item alię conditiones, ut ea, in qua adijciunt muſtum. Cap. LXII.

Quod nemo condit fructus, niſi ut promat, de eo quoq; uel ſexto gradu animaduertenda pauca. Promunt condita aut propterea, quòd ſint tuenda, aut quòd utenda, aut quòd uendenda. Ea quæ diſſimilia ſunt inter ſe, aliud alio tempore tuendum, & utendum. Cap. LXIII.

Tuendi cauſa promendum id frumentum, quod curculiones exeſſe incipiunt: id enim cum promptum eſt in ſole, ponere oportet aquæ catinos, q̊d eò cōueniūt, ut ipſi ſe necent, curculiones. Sub terra qui habent frumentum in ijs, quos uocant Syros, quò cum periculo introitur recenti aptione, ita ut quibuſdam ſit interclusa anima, aliquāto poſt promere, quàm aperuerint oportet. Far, quod in ſpicis condideris per meſſem, & ad uſus cibatus expedire uelis, promēdum hyeme, ut in piſtrino pinſetur, ac torreatur.

Cap. LXIIII.

Amurca cum ex olea eſt expreſſa, qui eſt humor aquatilis, ac retrimetrum conditum in uas fictile, id quidam ſic ſolent tueri, diebus XV. ex eo, quod eſt leuiſſimū, ac ſummum depletur, ut traijciant in alia uaſa, & hoc iiſdem interuallis duodecies. In ſex menſibus proximis id faciunt. Cum id nouiſſime faciunt potiſſimum traijciāt, cum ſeneſcit luna, tūc decoquūt in ahenis leui igni duas partes quo ad regerunt, tum deniq; ad uſum recte promitur. Cap. LXV.

Quod muſtum cōditur in dolium, ut habeamus uinum, non promendum, dum feruet, neq; etiam cum proceſſit, niſi prius ſit uinum factum. Si uetus bibere uelis, q̊d non ſit ā te, quàm acceſſerit annus, tum, cum fuerit anniculum, pro-

mito. Si uero est ex eo genere uuæ, quæ dũ maturescit, coacescat, ante uindemiam consumi, aut uenire oportet. Genera sunt uini, in quo falerna, quæ quanto plures annos cõdita habuerunt, tanto, cum prompta sunt, fructuosiora.

Cap. LXVI.

Oleas albas, quas condire uis nouas, sic celeriter condito, ut promas, nisi condieris, propter amaritudinem illas respuit palatum. Item nigras, nisi prius eas sale maceraris, nõ libenter in os recipientur.

Cap. LXVII.

Nucem iuglandem, & palmulam, & ficum sabinam quanto citius promas, iucundiore utare, quod uetustate ficus fit pallidior, palmula cariosior, nux aridior.

Cap. LXVIII.

Pensilia, ut uuæ, mala, & sorba, ipsa ostendunt, quando ad usum oporteat promi, quod colore mutato, & contractu acinorum, si non demiseris ad edendum, ad abijciẽdum descensura se minitãtur. Sorbum maturum mite conditum citius promi oportet. Acerbum enim suspensum lentius mitescit. Quod prius domi maturitatem assequi uult, quàm nequit in arbore, ut inde promatur ad escam.

Cap. LXIX.

Messum far promendum hyeme in pistrino ad torrendum, quod ad cibarium expeditum esse uelis. Quod ad sationem tum promendum cum segetes maturæ sunt ad accipiendum. Item quæ pertinent ad sationem suo quoq; tempore promẽda. Quę uẽdenda, uidendũ, quæ quoq; tpe oporteat promi. Alia enim, quæ manere nõ possunt, ante quàm se commutent, ut celeriter promas, ac uendas. Alia quæ dimisisset, quæ seruari possunt, ut tum uẽdas, cum caritas est. Sæpe enim diutius seruata non modo usuram adijciunt, sed etiam fructum duplicant, si tempore promas. Cum hæc diceret Stolo, uenit libertus æditumi ad nos flens, & rogat, ut ignoscamus, quod sumus retenti, & ut ei in funus postridie prodeamus. Omnes consurgimus, ac simul exclamamus, quid in funus? quod funus? quid est factum? Ille flens narrat, ab nescio quo percussum cultello concidisse, quem quĩ esset, animaduertere in turba non potuisse, sed tantummodo exaudisse uocem, perperam fecisse. Ipse, cũ patronũ domũ sustulisset, & pueros demisisset, ut medicũ requirerẽt, ac

mature

mature adducerent. Quod potius illud administrasset, quā ad nos uenisset, æquum esse sibi ignosci. Nec si eum seruare non potuisset, quin non multo post animam efflaret, tamē putare se fecisse recte. Id nos molestè ferentes descendimus de æde, & de casu humano magis querentes, quàm admirantes id Romæ factum, discedimus omnes.

M. TERENTII VARRONIS DE RE RVSTICA

Liber Secundus ad Nigrum Turannium.

VIRI magni nostri maiores non sine causa proponebant rusticos Romanos urbanis, ut ruri enim, qui in uilla uiuūt ignauiores, quàm qui in agro uersantur in aliquo opere faciundo, sic qui in oppido sederent, quàm qui rura colerent, desidiosiores putabāt. Itaq; annum ita diuiserunt, ut nonis modo diebus urbanas res usurparēt, reliquis. VII. ut rura colerent. Quoddam seruauerunt institutum, utrunq; consecuti sunt, ut & cultura agros fœcūdissimos haberent, & ipsi ualetudine firmiores essent, ac ne Græcorum urbana desiderarent gymnasia, quæ nunc uix satis singula sunt, nec putant se habere uillam, nisi multis uocabulis retineant Græcis, quin uocent particulatim loca προκοιτῶνα, παλαίστραν, ἀποδυτήριον, περίστυλον, ὀρνιθῶνα, περιστερῶνα, ὀπωροθήκην. Igitur quòd nunc intra murū ferè patresfamiliæ correpserunt relictis falce, & aratro, & manus mouere maluerunt in theatro, ac circo, quàm in segetibus, ac uinetis, frumentum locamus, qui nobis aduehat, qui saturi fiamus, ex Africa, & Sardinia, & nauibus uindemiam cōdimus ex insula Coa, & Chia. Itaq; in qua terra culturam agri docuerunt pastores progeniem suam, qui condiderūt urbem

urbem, ibi contra progenies eorum, propter auaritiam contra leges, ex segetibus fecit prata: ignorantes non idem esse agriculturam, & pastionem: alius enim opilio, & alius arator. nec si possit in agro pasci armentarius, non aliud ac bulcus. Armentũ enim id, quod in agro natũ non creat, sed tollit dentibus. Contra, bos domitus causa fit, ut commodius nascatur frumentum in segete, & pabulum in nouali. Alia inquam ratio, ac scientia coloni, alia pastoris. Coloni, ut ea, quæ in agricultura nascantur, è terra fructum faciāt. Contra pastoris, ut ea, quæ nata ex pecore. Quare quoniā inter se societas magna, propterea quòd pabulum in fundo compascere, quàm uendere plerunq; magis expedit domino fundi, & stercoratio ad fructus terrestres aptissima est, maxime si ad id pecus sit appositum, qui habet prædium, habere utranq; debet disciplinam & agriculturæ, & pecoris pascendi, & etiam uillaticæ pastionis: ex ea enim quoq; fructus tolli possunt non mediocres ex ornithonibus, ac leporarijs, & piscinis. E queis quoniā de agricultura librum Fundaniæ uxori propter eius fundum feci, tibi Niger Turanni noster, qui uehementer delectaris pecore, propterea quòd te empturientem in campos macros ad mercatum adducunt crebro pedes, quo facilius sumptibus multa poscentibus ministres, quod eo facilius faciam, quòd & ipse pecuarias habui grandes, in Appulia ouiarias, & Reatino equarias. Qua de re pecuaria breuiter, ac summatim percurram, ex sermonibus nostris collatis cum ijs, qui pecuarias habuerunt in Epeiro magnas, tum cum pyratico bello inter Delum, & Siciliam Græciæ classibus præessem, incipiam hinc.

Cap. I.

Cum Mennas discessisset, Cossinius mihi, Nos te non dimittemus inquit, antequàm tria illa explicaris, quæ cœperas nuper dicere, cum fuimus interpellati. Quæ tria inquit Murius? An ea, quæ mihi heri dixisti de pastoria re? Ista inquit ille, quæ cœperat hic differere, quæ esset origo, quæ dignitas, quæ ars, cum Petam fessum uisere uenissemus, ni me dici aduentus nos interrupisset. Ego uero inquam dicam duntaxat, quòd est ἱστορικὸν, de duabus rebus primis, quæ accepi de origine, ac dignitate. De tertia parte, ubi est de arte, Scrofa suscipiet.

—ὅς τεῖρ μου πολλὸν ἀμείνων,

Vt semigræcis pastoribus dicam Græcè. Nam is magister est Lucilli Hipri generi tui, cuius nobiles pecuariæ in brutiis habētur. Sed hæc à nobis ita accipietis inquit Scrofa, ut uos, qui æstis epitrotici*thietate remine reminice. Hæc, quę scitis, proferatis in medium. Nemo enim omĩa potest scire. Cum accepissem conditionem, ut meæ partes essent primæ, non quo non ego pecuarias in Italia habeā, sed nō omnes, qui habent citharam, sunt citharœdi. Igitur inquam & homines, & pecudes cum semper fuisse sit necesse, natura (siue enim aliquod fuit principium generandi animalium, ut putauit Thales Milesius, & Zeno Cythieus: siue contra, principium horum extitit nullum, ut credidit Pythagoras Samius, & Aristoteles stagirites) necesse est humanæ uitæ à summa memoria gradatim descendisse ad hanc ætatem, ut scribit Dicæarchus, & summum gradum fuisse naturalem, cum uiuerent homines ex iis rebus, quæ inuiolata ultro ferret terra, & ex hac uita in secundam descendisse pastoritiam è feris, atque agrestibus, ut ex arboribus, ac uirgultis decerpendo glandem arbutum, mora, pomaq; colligerent ad usum, sic ex animalibus cum propter eandem utilitatem quę possent syluestria deprehenderent, ac concluderent, & mansuescerent. In queis primum non sine causa putant oues assumptas, & propter utilitatem, & propter placiditatem, maxime enim hæ natura quietæ, & aptissimæ ad uitam hominum. Ad cibum enim lac, & caseum adhibitum, ad corpus uestitum, & pelles attulerunt. Tertio deniq; gradu à uita pastorali, ad agriculturam descenderunt. In qua ex duobus gradibus superioribus retinuerunt multa, & quò descenderant, ibi processerūt longe, dum annus perueniret. Etiam nunc in locis multis genera pecudum ferarū sunt aliquot, ut in Phrygia ex ouibus, ubi greges uidentur complures, ut in Samothrace caprarum, quas Latine rotas appellant. Sunt etiam in Italia circum Fiscelium, & Tetricā montes multæ. De suibus nemini ignotū, nisi qui apros non putāt sues uocari. Boues perferi etiam nunc sunt multi in Dardania, & Media, & Thracia. Asini feri in Phrygia, & Licaonia. Equi feri in Hispaniæ citerioris regionibus aliquot. Origo, quam dixi, & dignitas, quam dicam de antiquis

quis illustrissimus quisq; pastor erat, ut ostendit Græca, & Latina lingua, & ueteres poëtæ, qui alios uocant πολύαρνας, alios πολυμήλους, alios πολυβούτας, qui ipsas pecudes pro pter caritatem aureas habuisse pelles tradiderunt, ut Argis Atreus, quam sibi Thiesten subduxisse queritur: ut in Colchide Oëta, ad cuius arietis pellem profecti regio genere dicuntur Argonautæ, ut in Libya ad hesperidas, unde aurea mala, id est secundum antiquam consuetudinem capras, & oues, quas Hercules ex Africa in Græciam exportauit. Ea enim sua uoce Græci appellarunt μῆλα. Nec multo secus nostri ab eadem uoce, sed ab alia litera bela uocarunt. Non enim me, sed bee sonare uidentur oues uocem efferentes, à quo post belare dicunt, extrita e litera, ut fit in multis. Quòd si apud antiquos non magnæ dignitatis pecus esset, in cœlo describendo astrologi non appellassent eorum uocabulis signa, quæ non modo non dubitarunt ponere, sed etiam ab his principibus XII. signa multi numerant, ut ab ariete, & tauro, cum ea præponerent Apollini, & Herculi: hi enim dij ea sequuntur, & appellantur Gemini. Nec satis putarunt de XII. signis sextam partem obtinere pecudum nomina, nisi adiecissent, ut quartam tenerent capricornũ. Præterea à pecuarijs addiderunt capram, hœdos, canes. An non etiam item in mari, terráq; ab his regionum notæ? à pecore in mari, quod nominauerunt à capris, Aegæum pelagus, ad Syriam montem Taurum, in Sabinis Canterium montem. Bosphorum unum Thracium, alterum Cimerium? Nónne in terris multa, ut oppidũ in Græcia ἵππιον ἄργος? Deniq; Italia à uitulis, ut scribit Piso. Romanorum uero populum à pastoribus esse ortum quis non dicit? quis Faustulum nescit pastorem fuisse nutricium? qui Romulũ, & Rhemum educauit, non ipsos quoq; fuisse pastores obtinebit, quod parilibus potissimum condidere urbem? non idem, quod multa etiam nunc ex uetere instituto bubus, & ouibus dicitur. Et quod æs antiquissimum, quod conflatum pecore, pecore est notatum. Et quod urbs cum condita est, tauro, & uacca, qui essent muri, & portæ definitũ. Et quòd populus Romanus, cum lustratur, solitaurilibus circum aguntur uerres, aries, taurus. Et quod nomina multa habemus ab utroque pecore, à maiore, & à minore. A minore,

Porcius, Ouinius, Caprilius, sic à maiore Equitius, Taur*, cognomina adsignificari, quod dicuntur anni capræ. Statilii Tauri, Pomponij Vituli. Sic à pecudibus alij multi. Reliquum est de scientia pastorali, de qua est dicendum, quod Scrofa noster, cui hæc ætas defert rerum rusticarum oim palmam, quo melius potest dici, cum conuertissent in eum ora omnes. Scrofa igitur inquit, est scientia pecoris parādi, ac pascendi, ut fructus quàm possunt maximi capiantur ex ea, à quibus ipsa pecunia nominata est. Nam omnis pecuniæ, pecus fundamentum. Ea partes habet nouem discretas ter ternas, ut sit una de minoribus pecudibus. Cuius genera tria, ouis, capra, sus. Altera de maiori pecore, in quo sunt itē aliæ tres species natura discretæ, boues, asini, equi. Tertia pars est in pecuaria, quæ non paratur, ut ex ea capiatur fructus, sed propter eam, ut muli, canes, pastores. Harum unaquæq; in se generales partes habet nouenas, quarum in pecore parando necessariæ quatuor, alteræ in pascēdo totidem: præterea communis una. Ita fiunt omnes partes minimum octoginta, & una, & quidem necessariæ, nec paruæ. Primum ut bonum pares pecus, unum scire oportet, qua ætate quanq; pecudem parare, habereq; expediat. Itaque in bubulo pecore nec minor emitur annicula, nec quæ est supra decem annos, quod à bima, aut trima fructum ferre incipit, neq; longius post decimum annum procedit. Nā prima ætas omnis pecoris, & extrema, sterilis. E quatuor altera pars, est cognitio formæ uniuscuiusq; pecudis qualis sit. Magni enim interest, cuiusmodi quæq; sit ad fructum. Itaq; potius bouem emunt cornibus nigrantibus, quàm albis, capram amplam, quàm paruam, sues procero corpore, capitibus ut sint paruis. Tertia pars est, quo sint seminio quærendum. Hoc enim nomine asini Arcadici in Græcia nobilitati, in Italia reatini, usq; eò ut mea memoria asinus uenierit sestertijs millibus. LX. & unæ quadrigæ Romæ constiterint quadringentis millibus. Quarta pars est de iure in parando, quemadmodum, quanq; pecudem emi oporteat ciuili iure. Quod enim alterius fuit, id ut fiat meum, necesse est aliquid intercedere. Neque in omnibus satis est stipulatio, aut solutio numorum ad mutationem dominij. In emptione aliâs stipulandum statim esse è ualetudinario, aliâs

liâs è sano pecore, aliâs è neutro. Alteræ partes quatuor sunt, cum iam emeris, obseruandæ de pastione, de fœtura, de nutricatu, de sanitate. Pascendi primus locus qui est, eius ratio triplex. In qua regione quanq; potissimum pascat, & quando. E queis, ut capras in montosis potius locis, & fruticibus, quàm in herbidis campis: equas contra: neq; eadem loca æstiua, & hyberna idonea omnibus ad pascendum. Itaque greges ouium longe abiguntur ex Appulia in Samniũ æstiuatum, atq; ad publicanum profitentur, ne si inscriptũ pecus pauerint, lege censoria committant mulietos, & à cãpestri, æstate exiguntur in Gurgures altos montes. Qui potissimum quæque pecudum pascatur habenda ratio: nec solum quod fœno satura sit equa, aut bos, cum sues hoc uitent, & quærant glandem, sed quod ordeum, & faba interdum sit quibusdam obijciendum, & dandum bubus lupinũ, & lactarijs medica, & cythisum. Præterea quod ante admissuram diebus XXX. arietibus, ac tauris datur plus cibi, ut uires habeant, fœminis bubus demitur, quod macescentes melius concipere dicuntur. Secunda pars est de fœtura. Nunc appello fœturam à conceptu ad partum, hi enim prægnationis primi, & extremi fines. Quare primum uidendũ de admissione, quo quæque tempore ut ineant facere oporteat. Nam, ut suillo pecori à fauonio ad æquinoctium uernum putant aptum, sic ouili ab arcturi occasu usq; ad aquilæ occasum. Præterea habenda ratio quãto ante quàm incipiat admissura fieri, mares à fœminis secretos habeant, quod ferè in omnibus binis mensibus antè faciunt & armentarij, & opiliones. Altera pars est in fœtura, quæ sint obseruanda, quod alia alio tempore parere solet. Equa enim uentrem fert. XII. menses, uacca decem, ouis, & capra quinque, sus quatuor. In fœtura res incredibilis est in Hispania, sed est uera, quod in Lusitania ad oceanum in ea regione, ubi est oppidum Olisyppo monte Tagro, quædam è uento certo tempore concipiunt equæ, ut hic gallinæ quoque solent, quarum oua hippenemia appellant. Sed ex his equis, qui nati pulli non plus triennium uiuunt. Quæ nata sunt matura, & chorda, ut pure, & molliter stent, uidendum, & ne obterantur. Dicuntur agni chordi, qui post tempus nascũtur, & remanserunt in uoluis intimis: uocant χορίον, à quo chor

di appellati. Tertia res est de nutricatu qd obseruari oportеat, in quo quot diebus matris sugant mammã, & id quo tẽpore, & ubi, & si parum habet lactis mater, ut subijciat sub alterius mammã qui appellantur sub rumi, id est sub mamma: antiquo enim uocabulo mamma rumis, ut opinor. Ferè ad quatuor menses à mamma non disiunguntur, agni, hœdi tres, porci duos, è queis, qm̃ puri sunt ad sacrificium, ut immolẽtur, olim appellati sacres, quos appellat Plautus cum ait: Quanti sunt porci sacres? sic boues altiles, ad sacrificia publica saginati dicuntur opimi. Quarta pars est de sanitate: res multiplex, ac necessaria, quod morbosum pecus, & uitiosum, & quando non ualet, sæpe magna gregem afficit calamitate. Cuius scientiæ genera duo, unũ ut in hoĩem, ad quẽ adhibendi medici: alterum, quo ipse etiam pastor diligens mederi possit. Eius partes sunt tres. Nam animaduertendum, quæ cuiusq; morbi sint causæ, quæq; signa carũ causarum sint, & quæ quenq; morbum ratio curandi sequĩ debeat. Ferè morborum causæ erunt, quòd laborant propter æstus, aut propter frigora, nec non etiam propter nimium laborem, aut contra, propter nullam exercitationẽ, aut si cum exercueris, statim sine interuallo cibum, aut potionem dederis. Signa autem sunt, ut eorũ, qui siue ex æstu, siue è labore febrem habent, adapertum os humido spiritu crebro, & corpore calido. Curatio autem, cum hic est morbus, hæc, perfunditur aqua, & perungitur oleo, & uino tepe facto, & item cibo sustinetur, & inijcitur aliquid: ni frigus cedat, sitienti aqua tepida datur. Si hoc genus rebus non proficitur, dimittitur sanguis maxime è capite. Item ad alios morbos aliæ causæ, etiam alia signa in omni pecore, quæ scripta habere oportet magistrũ pecoris. Relinquitur nonum, quod dixi de numero utriusq; partis cõmune. Nam & qui parat pecus, necesse est constituat numerũ. Quot greges, & quanto sit pasturus, ne aut saltus desint, aut supersint, & ideo fructus dispereãt. Præterea scire oportet in grege quot fœminas habeat, quæ parere possint, quot arietes, quot utriusq; generis soboles, quot reijculæ sint alienãdæ. In alimonijs si sint plures nati, ut quidam faciunt, sequendum, ut quosdam subducas, quæ res facere solet, ut reliquĩ melius crescãt. Vide inquit Atticus, ne te numerus fallat,

& ne nouenæ istæ partes non exeant extra pecoris minoris, ac maioris nomen. Quo pacto enim erunt in mulis, & pastoribus nouenæ partes? ubi nec admissuræ, nec fœturæ obseruãtur? In canibus enim uideo posse dici. Sed do etiam in hominibus posse nouenarium retineri numerũ, quod in hybernis habent in uillis mulieres, & quidam etiam in æstiuis, & id pertinere putant, quo facilius ad greges pastores retineant, & puerperijs familiam faciant maiorem, & rem pecuariam fructuosiorem. Si inquam numerus non est ad amussim, ut non est, cum dicimus mille naues ijsse ad Troiam, centumuirale esse iudicium Romæ, deme (si uis) duas res de mulis, admissuram, & parturam. Vactius parturam inquit? proinde ut non aliquoties dicatur Romæ peperisse mulam. Cui ego ut succinerem subijcio Magonẽ, & Dionysium scribere mulam, & equam, cum conceperint, duodecimo mense parere. Quare non, si hic in Italia cum peperit mula sit portentum, adsentiri omnes terras. Neq; enim hirundines, & ciconiæ, quæ in Italia pariunt, in omnibus terris pariunt. Non scitis palmas, cariotas in Syria parere, inuectas in Italiam non posse? Sed Scrofa. Si exigere mauis sine mularum admissura, & fœtura ė numerum octoginta & unum est, qui expleas duplicem istam lacunam, quod extra ordinariæ fructuum species duę accedunt magnæ: quarum una est tonsura, quod oues, & capras detondent, aut uellũt: altera, quæ latius patet, est de lacte, & caseo, quam scriptores Græci separatim τυροποιΐαν appellauerunt, ac scripserũt de ea re permulta.

Cap. II.

Sed quoniam nos nostrum pensum absoluimus, ac limitata est pecuaria quæstio, nunc rursus uos reddite nobis ð epirotæ de una quaq; re, ut uideamus, quid pastores à pergamidæ in Aledone potis sint. Atticus, qui nunc Titus Põponius, nunc Quintus Cæcilius cum nomine eodem ego opinor inquit, incipiam primus, quoniam uos in me uideo coniecisse oculos, & dicam primigenia pecuarię. E feris enĩ pecudibus primum dicis oues comprehẽsas ab hominibus, ac mansuefactas, has primũ oportet bonas emere: quæsita ætate, si neq; uetulæ sunt, neq; meræ agnæ, quod alteræ iã nondũ, alteræ iã non possunt dare fructũ: sed ea melior ętas quã sequit spes, q̃ ea, quã mors. De forma, ouẽ esse oportet

corpore amplo, quæ lana multa sit, & molli, uillis altis, & densis toto corpore, maxime circum ceruicem, & collum: uentrem quoque ut habeat pilosum: itaque quæ id non haberent, maiores nostri apicas appellabant, ac reijciebant: esse oportet cruribus humilibus, caudis obseruare, ut sint in Italia prolixis, in Syria breuibus. In primis uidendum, ut boni seminis pecus habeas id ferè ex duabus rebus potest animaduerti, ex forma, & ex progenie. Ex forma, si arietes sint frõte lana uestiti bene, intortis cornibus pronis ad rostrum, rauis oculis, lana opertis, auribus amplis, pectore & scapulis, & clunibus latis, cauda lata, & longa: animaduertendũ quoque lingua ne nigra, aut uaria sit, quod ferè qui talẽ habent, nigros, aut uarios procreant agnos. Ex progenie autem animaduertitur: si agnos procreant formosos. In emptionibus iure utimur eo, quod lex præscripsit: in ea enim alij plura, alij pauciora excipiunt: quidam enim pretio facto in singulas oues, ut agni chordi duo pro una oue annumerentur, etsi cui uetustate dentes absunt, item binæ pro singulis, ut prodãt de reliquo antiqua ferè formula utuntur, cum emptor dixit, tanti sunt mihi emptæ? & ille respõdet, sunt, & exprompsit numos. Emptor stipulatur prisca formula: sic illasce oues, qua de re agitur, sanas recte esse, uti pecus ouillũ, quod recte sanũ est extra luscã, surdã, minam, id est uentre glabro, neque de pecore morboso esse, habereque recte licere: hæc si recte fieri spondes? nec cum id factum est, tamen grex dominum non mutat, nisi sit æs adnumeratum. Nec non emptor potest ex empto uenditorem damnare, si non tradat, cum is non soluerit numos, ut ille emptorem simili iudicio, si non reddidit pretium: De alteris quatuor rebus deinceps dicam, de pastione, fœtura, nutricatu, sanitate. Primum prouidendum, ut totum annum recte pascantur intus, & foris: stabula idoneo loco ut sint, ne uentosa, quæ spectent magis ad orientem, quàm ad meridianum tempus: ubi stent, solum oportet esse eruderatum, & procliuum, ut euerri facile possit, ac fieri purum: non enim solum ea uligo lanam corrumpit ouium, sed etiam ungulas, ac eas scabras fieri cogit. Cumque aliquot dies ita steterint, subijcere oportet uirgulta, & alia, quo mollius requiescant, purioresque sint, libentius enim ita pascuntur. Faciendum

ciendũ quoq; septa secreta ab aliis, q̃ enitentes secludere possis, item q̃ corpore ęgro: hęc magis ad uillaticos greges animaduertẽda. Contra ille, in saltibus quæ pascuntur & à tectis absunt longe, portant secum crates, aut retia, quibus cohortes in solitudine faciãt, cæteraq; utensilia. Longe eñ & late in diuersis locis pasci solent. ut multa milia absint sæpe hybernę pastiones ab ęstiuis. Ego uero scio inquam, nam, mihi greges in Appulia hybernabant, qui in Reatinis montibus æstiuabant. Cum inter hæc bina loca, ut iugum cõtinet scirpiculos, sic colles publicę distantes pastiones, eęque ibi ubi pascuntur in eadem regione, tamen temporib⁹ distingunt, ut æstate quod tum prima luce exeunt in pastũ, propterea q̊d tũc herba rosida, meridianã, quæ est aridior, iucunditate præstat. Sole exorto puro propellunt, ut redintegrantes rursus ad pastum alacriores faciant. Circiter meridianos æstus, dum deferuescunt, sub umbriferas rupes, & arbores patulas subiiciunt, quoad refrigerato aëre uespertino, rursus pascant ad solis occasum: ita pascere pecus oportet, ut aduerso sole agat, caput enim ouis molle maxime est. Ab occasu paruo interuallo interposito ad bibendũ appellunt, & rursus pascunt quoad contenebrauit, iterum enim tunc iucunditas in herba redintegrauit: hæc ab uergiliarum exortu ad æquinoctium autumnale maxime obseruant. Quibus in locis messes sunt factæ, interest utile duplici de causa, quòd & caduca spica saturantur, & obtritis stramentis, & stercoratione faciunt in annum segetes meliores. Reliquæ pastiones hyberno, ac uerno tempore hoc mutãt, quòd pruina iam exhalata propellunt in pabulum, & pascunt diem totum, ac meridiano tempore semel agere potum satis habent. Quod ad pastiones attinet, hæc ferè sunt, quod ad fœturam, quæ dicam. Arietes, quibus sis usurus ad fœturam, bimestri tempore ante secernẽdum, & largius pabulo explendum. Cum redierint ad stabula è pastu, ordeum si est datum, fiunt firmiores ad laborem sustinendum. Tempus optimum ad admittendum, ab arcturi occasu ad Aquilæ occasum, quòd quæ postea concipiunt, fiunt uegrandes, atq; imbecillæ. Ouis prægnans est diebus centũ quinquaginta: itaq; fit partus exitu autumnali, cum aër est modice temperatus, ac primitus oritur herba imbribus pri-

moribus euocata. Quamdiu admissura sit eadem aqua uti oportet, quod commutatio & lanam facit uariam, & uterum corrumpit. Cum omnes conceperunt, rursus arietes secernendi. Ita factis prægnantibus, quod sunt molesti obsunt, neq; pati oportet minores, quàm trimas saliri, quod neque natum ex his idoneum est, nec non ipsæ fiunt etiam deteriores. Minores, quàm trimæ deterrent à saliendo fiscellis è iunco, aliáue qua re, quam alligant ad naturam. Commodius seruantur, si secretas pascunt. In nutricatu cum parere cœperint: iniiciunt in ea stabula, quæ habent ad eam rem seclusa: ibiq; nata recentia ad ignem propè ponunt: & quoad cõualuerint, biduum aut triduũ retinent: dum agnoscant matrem agni, & pabulo se saturent. Deinde dum matres cum grege in pastum prodeunt, retinent agnos: qui, cum reductæ sunt ad uesperum, aluntur lacte: & rursus discernũtur, ne noctu à matribus conculcentur. Hoc item faciunt mane ante quàm matres in pabulum exeant, ut agni saturi fiant lacte. Circiter decem dies cum præterierunt, palos affigũt, & ad eos alligant libro, aut qua alia re leui distantes, ne toto die cursantes inter se teneri delibent aliquid membrorum. Si ad matris mammam non accedit, admouere oportet, & labra agni ungere butyro, aut adipe suillo, & olfacere labra lacte. Diebus post paucis obiicere his uiciam mollitam, aut herbam teneram antequàm exeant in pastum, & cum reuerterunt. Et sic nutricantur, quoad facti sunt quadrimestres. Interea matres eorum his temporibus non mulgent quidam, qui melius omnino perpetuo, quòd & lanæ plus ferũt, & agnos plures. Cum depulsi sunt agni à matribus, adhibenda diligentia est, ne desyderio senescãt: itaq; deliniẽdum in nutricatu pabuli bonitate, & à frigore, & æstu ne quid laborent, curandum. Cum obliuione iam lactis nõ desyderant matrem, tum deniq; compellendum in gregem ouium. Castrare oportet agnum nõ minorem quinq; mensium, neque ante quàm calores, aut frigora se exegerint: quos arietes submittere uolunt, potissimum eligunt ex matribus, quæ geminos parere solent: pleraq; similiter faciendum in ouibus pellitis, quæ propter lanæ bonitatẽ, ut sunt Tarentinæ, & altinates pellibus integuntur, ne lana inquinetur, quo minus uel infici recte possit, uel lauari, ac parari. Ho-

ri. Horum præsepia, ac stabula, ut sint pura, maiorem adhibeant diligentiam quàm hirtis: itaq; faciunt lapide strata, ut urina nec ubi in stabulo consistat: his quæcunq; iubētur, uescuntur, ut folia ficulnea, & palea, & uinacea, furfures obijciuntur modice, ne parum, aut nimiū saturentur: utrunque enim ad corpus alendum inimicum: at maxime amicum cythisum, & medica: nam & pingues facit facilime, & gignit lac. De sanitate sunt multa, sed ea (ut dixi) in libro scripta magister pecoris habet, & quæ opus ad medendum secum portat. Relinquitur de numero, quē faciunt alij maiorē, alij minorē: nulli enim huius moduli naturales. Illud ferè oēs in Epeiro facimus, ne minus habeamus in centenas oues hirtas singulos hoīes, in pellitas binos. Cap. III.

Cui Cossinius, quoniam satis balasti inquit, ô Faustule noster, accipe à me cum Homerico Melanthio cordo de capellis, & quēadmodum breuiter oporteat dicere disce. Qui caprinum gregem constituere uult, in eligendo animaduertat oportet. Primum ætatem ut eam paret, quæ iam ferre possit fructum, & de ijs eam potius, quæ diutius, nouella enim quàm uetus melior. De forma uidendum, ut sint firmę, magnæ, corpus lene ut habeāt, pilo crebro, nisi si glabræ sunt. Duo enim genera earum: sub rostra duas ut mamillas pensiles habeant, quod hæ fœcundiores sunt, ubere sint grandiore, ut & lac multum, & pingue habeant pro portione. Hircus molliori pilo, & potissimum albo, ac ceruice, & collo breui, gurgulione longiore. Melior fit grex, si non est ex collectis cōparatus, sed ex consuetis unà. De seminio dico eadem, quæ Atticus in ouibus: hoc aliter, ouium semen tardius esse, quo hæ sint placidiores. Contra caprile mobilius esse, de quarum uelocitate in originum libro Cato scribit hæc, In soracti Fiscelio capræ feræ sunt, quæ saliunt è saxo pedes plus sexagenos. Oues enim, quas pascimus, ortæ sunt ab ouibus feris, sic capræ, quas alimus, à capris feris sunt ortæ, à queis propter Italiam Caprasia insula est nominata. De capris quòd meliore semine eæ, quæ bis pariant, ex his potissimum mares solent summitti ad admissuras: quidam etiam dant operam, ut ex insula medica capras habeāt, quod ibi maximi ac pulcherrimi fieri existimantur hœdi. De emptione aliter atq; de ouibus dico, q̄d

capras

capras ſanas ſanus nemo promittit, nunquam enim ſine fe bri ſunt: itaq; ſtipulantur paucis exceptis uerbis, ac Manilius ſcriptum reliquit ſic. Illas capras hodie recte eſſe, & bibere poſſe, habereq; recte licere, hæc ſpondéſne? de quibus admirãdum illud, quod etiam Archelaus ſcribit, nõ ut reliqua animalia naribus, ſed auribus ſpiritum ducere ſolere. Paſtores curioſiores aliquot hoc dicũt. De alteris quatuor, quod eſt de paſtu hoc dico: ſtabulać pecus melius ad hybernos exortus ſi ſpectat, quod eſt alſioſum. Id ut pleraq; lapide, aut teſta ſubſterni oportet, caprile quominus ſit uliginoſum, ac lutulentũ. Foris cũ eſt pernoctãdum, item in eandẽ partẽ cœli, quæ ſpectent, ſepta oportet ſubſterni uirgultis, ne oblinantur: nec multo aliter tuẽdum hoc pecus in paſtu, atq; ouillum, quod tamen habet ſua propria quædam, quòd potius ſylueſtribus ſaltibus delectantur, quàm pratis. Studioſe enim de agreſtibus fruticibus paſcuntur, atq; in locis cultis uirgulta carpunt, itaq; à carpendo capræ nominatę: ob hoc in lege locationis fundi excipi ſolet, ne colonis capra natum in fundo paſcat. Harum enim dentes inimici ſationis, quas etiam aſtrologi ita receperũt in cœlũ, ut extra limbum duodecim ſignorũ excluſerint. Sunt duo hœdi, & capra non longe à tauro. Quod ad fœturam pertinet, deſiſtente autumno exigunt à grege è campis hircos in caprilia. Item ut in arietibus dictum, quæ concepit poſt quartum menſem, reddit tempore uerno. In nutricatu hœdi trimeſtres cum ſint facti, tum ſubmittuntur, & in grege incipiunt eſſe. Quid dicam de earum ſanitate, quia nunquã ſunt ſanæ? niſi tamen illud unum, quod quędam remedia ſcripta oportet habere magiſtros pecoris, quibus utantur ad morbos quoſdam earum, ac uulneratum corpus, quod uſu ſæpe uenit his, quod inter ſe cornibus pugnant, atq; in ſpinoſis locis paſcũtur. Relinquitur de numero, qui in gregibus eſt minor caprino, quam in ouillo, quòd capræ laſciuæ, & quæ diſpergunt ſe. Contra quòd oues ſe congregant, & condenſant in locum unum: itaq; in agro Gallico greges plures potius faciunt, quàm magnos, quod in magnis cito exiſtũt peſtilentiæ, quę ad perniciem eos perducunt. Satis magnum gregem putant eſſe circiter quinquagenas, quibus aſſentiri putant id, quod uſu uenit Gaberio equiti Romano: is enim

enim cũ in suburbano haberet agrum iugerũ mille, & à caprario quodã, qui adduxit capellas ad urbẽ, denarios sibi in dies singulos dare audisset, coëgit mille caprarũ gregẽ, sperans se capturum de predio in dies singulos denarios mille. Tantum enim fefellit, ut breui omnes amiserit morbo: contra in Salentinis & in Casinati ad centenas pascunt. De maribus, & fœminis idẽ ferè discrimen, ut alij ad denas capras singulos parent hircos, ut ego, alij etiã ad XV. ut Menas, nonnulli etiam, ut Murius, ad uiginti.

Cap. IIII.

Sed quis è portu post Italico prodit, ac de suillo pecore expedit, tametsi Scrofam potissimum de ea re dicere oportere cognomen eius significat. Cui Tremellius, ignorare igitur inquit uideris, cur appeller Scrofa: itaq; ut etiam hi propter te sciant, cognosce meam gẽtem suillum cognomen non habere, nec me esse ab atauis eius cognominis ortum. Auus meus primum appellatus est Scrofa, qui quæstor cum esset, Licinio Nerua prætore, in Macedonia prouincia relictus, qui præesset exercitui, dum prætor rediret, hostes arbitrati occasionem se habere uictoriæ, impressionem facere cœperunt in castra. Auus, cum hortaretur milites, ut caperent arma, ac exirẽt cõtra, dixit celeriter se illos (ut Scrofa porcos) disiecturum: idq; fecit: nam eo prælio hostes ita fudit ac fugauit, ut eò Nerua prætor imperator sit appellatus, & auus cognomen inuenerit, ut diceretur Scrofa: itaq; proauos, ac superiores, de Tremellijs nemo appellatus Scrofa. Nec minus septimus sum deinceps prętorius in gente nostra. Nec tamẽ diffugio, quin dicã quæ sciã de suillo pecore. Agri eñ culturæ ab initio fui studiosus, nec de pecore suillo mihi minor cura est, quàm uobis magnis pecuarijs. Cui enim ea res non est communis? Quis enim nostrum fundũ colit, quin sues habeat, & qui nõ audierit patres nostros dicere, ignauum, & sumptuosum esse, qui succidiam in carnario suspenderit potius ab laniario, quàm ex domestico fundo? Ergo qui suum gregem uult habere idoneum, eligere oportet primum bona ætate, secundo bona forma. Ea est, cum excellit amplitudine membrorum, præterquam pedibus, & capite, unius coloris potius quàm uarij. Cum hæc eadẽ ut habeãt uerres uidendum, tum utiq; sint ceruicibus

amplis

amplis, boni ſeminis. Sues enim animaduertuntur à facie,
& progenie, & regione cœli. A facie, ſi formoſi ſint uerres,
& ſcrofa. A progenie, ſi multos porcos pariunt. A regione,
ſi potius ex his locis, ubi naſcuntur ampli, quàm exiles. Pa
rari, & emi ſolent ſic: illaſce ſues ſanas eſſe, habereq; recte
licere, noxiiſq; præſtare, neq; de pecore morboſo eſſe, ſpon
desne? Quidam adiiciunt perfunctas eſſe à febri, & à foria.

In paſtu locus huic pecori aptus uliginoſus, quòd delecta
tur non ſolum aqua, ſed etiam luto: itaq; ob eam rem aiunt
lupos cum ſint nacti ſues trahere uſq; ad aquam, quòd den-
tes feruorem carnis ferre nequeant. Hoc autem pecus ali-
tur maxime glande, deinde faba, & ordeo, & cætero frumē
to. Quæ res non modo pinguitudinem efficiunt, ſed etiam
carnis iucundum ſaporem. Paſtum exigunt æſtate mane, &
ante quàm æſtus incipiat, ſubigunt in umbroſum locum,
maxime ubi aqua ſit. Poſt meridiem rurſus lenito feruore
paſcunt. Hyberno tempore non prius exigunt paſtum, quā
pruina euanuit ac colliquefacta eſt glacies. Ad fœturam
uerres duobus menſibus ante ſecernendi. Optimum ad ad-
miſſuram tempus à fauonio ad æquinoctium uernum, ita
enim contingit, ut æſtate pariat: quatuor enim menſes eſt
prægnans: & tunc parit, cum pabulo abundat terra: neque
minores admittendæ quàm annicuiæ. Melius uiginti men-
ſes expectare, ut bimæ pariāt. Cum cœperint id facere, di-
cuntur uſq; ad ſeptimum annum recte. Admiſſuras cum fa-
ciunt, prodigunt in lutoſos limites, ac luſtra, ut uolutētur
in luto, quod eſt illarum requies, ut lauatio homini. Cum
omnes conceperunt, rurſus ſegregant uerres. Verres octo
menſium incipit ſalire, permanetq;, ut id recte facere poſ-
ſit, uſq; ad quartum annum, deinde caſtratur, ſaginaturq;
quoad perueniat ad lanium. Hic enim conciliator ſuillȩ car
nis datur populo. Sus Grȩce dicitur ὗς olim θύτης ab illo uer
bo dictus, quod dicitur θύειν, quod eſt immolare. Ab ſuillo
enim pecoris genere immolandi initium primum ſumptum
uidetur, cuius ueſtigia, quòd initiis Cereris porci immolan
tur, & quòd initiis pacis fœdus cum feritur, porcus occidi-
tur, & quòd nuptiarum initio antiqui reges, ac ſublimes ui
ri in Hetruria in coniunctione nuptiali noua nupta, & no-
uus maritus primum porcum immolant. Priſci quoq; Lati

ni &

ni, & etiam Græci in Italia idem factitasse uidentur. Nam & nostræ mulieres maxime nutrices naturam, qua fœminæ sunt, in uirginibus appellant porcam: & Græci χοῖρον, significantes esse dignum in signum nuptiarum, suillum pecus donatum ab natura dicunt ad epulandum: itaq; ijs animam datam pro sale, qui seruaret carnem. E queis succidias Galli optimas, & maximas facere consueuerunt. Optimarum signum, quod etiam nunc quot annis è Gallia apportantur Romam pernæ, tomacinæ, & taniacæ, & petasiones. De magnitudine Gallicarum succidiarum Cato scribit his uerbis. In Italia in scrobes terna, atque quaterna millia aulia succidia. Vere sus usq; adeo pinguitudine crescere solet, ut se ipsa stans sustinere non possit, neq; progredi usquam: itaque eas siquis quò traijcere uelit, in plostrum imponit. In Hispania ulteriore in Lusitania cum sus esset occisus, Attilius Hispaniensis minime mendax, & multarum rerum peritus in doctrina dicebat, Lucio Volumnio senatori missam offulam cum duabus costis quæ penderet III. & XX. pondo, eiusq; suis à cute ad os pedem: & III. digitos fuisse.

Cui ego. Non minus res admiranda, quàm quæ nunc est dicta, in Arcadia scio esse spectatam suem, quæ præ pinguitudine carnis non modo surgere non posset, sed etiam ut in eius corpore sorex exesa carne nidum fecisset, & peperisset mures. Hoc etiam in iuuenca factum accepi. Sus ad foeturam quàm sit fœcunda animaduertunt ferè ex primo partu, quòd non multum in reliquis mutat.

In nutricatu, quam porculationem appellabant, binis mensibus porcos sinunt cum matribus: sed eos, cum iam pasci possunt, secernunt. Porci, qui nati sunt hyeme, fiunt exiles propter frigora, & quòd matres aspernantur, propter exiguitatem lactis, & quod dentibus sauciantur, propterea mammæ. Scrofam in sua quanque hara suos ut alat oportet porcos, quoniam alienos aspernatur, & ideo si conturbati sunt in fœtura, fit deterius. Natura diuisus est eius annus bifariam, quod bis parit in anno: quaternis mensibus fert uentrem, binis nutricat. Haram facere oportet circiter trium pedum altam, & latam amplius paulo, ea altitudine abs terra, ne dum exilire uelit prægnans, abortet. Altitudinis modus sit, ut subulcus facile despicere pos-

re possit, nequis porcellus à matre opprimatur, & ut facile purgare possit cubile. In haris ostium esse oportet, & limen inferius altum palmipedale, ne porci ex hara, cum mater prodit, transilire possint. Quotiescunque haras subulcus purgat, toties in singulas arenam inijcere oportet, aut quid aliud, quod exugat humorē: & cum pepererit, largiore cibatu sustentare, quo facilius lac suppeditare possit: in quibus hordei circiter binas libras aqua madefactas dare solent, & hoc quoq; conduplicant, ut sit mane, & uesperi, si alia, quæ obijciant, non habuerint. Cum porci depulsi sunt à mamma à quibusdam Delici appellantur, neque iam lactantes dicuntur. Qui à partu decimo die habentur puri, ab eo appellantur ab antiquis sacres, quòd tum ad sacrificia idonei dicuntur, primum. Itaque apud Plautum in Menæhmis, cum insanum quem putat, ut pietur in oppido Epidamno, interrogat quanti hic porci sunt sacres? Si fundus ministrat, dare solent uinacea, ac scapi ex uuis. Amisso nomine lactantis, dicuntur Nefrendes, ab eo quod nondum fabam frendere possint, id est frangere. Porcus enim Græcum nomen est antiquum, sed obscuratum, quod nunc eum uocant χοῖρον.

In eorum potu scrofæ bis die ut bibant, curant, lactis causa. Parere tot oportet porcos, quot mammas habeat: si minus pariat, fructuariam idoneam non esse: si plures pariat, esse portentum. In quo illud antiquissimum fuisse scribitur, quod sus Aeneæ Lauini triginta porcos peperit albos: itaque quòd portenderit factum, triginta annis, ut Lauinienses conderent oppidum Albam. Huius suis, ac porcorum etiam nunc uestigia apparent. Iam ne simulacra eorū æenea etiam nunc in publico posita, & corpus matris ab sacerdotibus, quod in salsura fuerit demonstratur? Nutricare octonos porcos paruulos primò possunt, incremento facto à peritis dimidia pars remoueri solet, quòd neq; mater sola potest sufferre lac, neq; congenerati alescendo robora ri. A partu decem diebus proximis nō producunt ex haris matrem præterquam potum. Præteritis decem diebus sinūt exire pastum in propinquum locū uillæ, ut crebro reditu lacte alere possit porcos. Cum creuerunt, cupiunt sequi matrem, tum domi secernunt à matribus, ac seorsum pascunt,

ſcunt, ut deſyderium ferre poſſint parentis, quod decem diebus aſſequuntur. Subulcus debet conſuefacere omnia, ut faciant ad buccinam. Primo cum incluſerunt, cum buccinatum eſt, aperiunt, ut exire poſſint in eum locum, ubi ordeũ fuſum in longitudine ſit. Sic enim minus deperit, quàm ſi id in aceruos poſitum eſt, & plures facilius accedunt, ideo ad XII. conuenire dicuntur, ut ſylueſtri loco diſperſi ne diſpereant. Caſtrantur uerres commodiſſime anniculi, utiq; ne minores, quàm ſemeſtres, quo facto nomen mutant, atque è uerribus dicuntur maiales. De ſanitate ſuum unum modo exempli cauſa dicam. Porcis lactentibus ſi ſcrofę lac non poteſt ſuppeditare, triticum frictum dare oportet (crudum enim ſoluit aluum) uel ordeum obijci ex aqua, quoad fiant trimeſtres. De numero in centum ſues, decem uerres ſatis eſſe putant. Quidam etiam hinc demunt. Greges maiores inæquabiles habent. Sed ego modicum puto centenarium. Aliquot maiores faciunt, ita ut ter quinquagenos habeant porcos in grege, alij duplicãt, alij etiam maiorem faciunt. Minor grex, quàm maior minus ſumptuoſus, quòd comites ſubulcus pauciores quærit. Itaq; gregis numerum paſtor ab ſua utilitate conſtituit, non ut quot uerres habeat, id enim à natura ſumendum: hæc hic.

Cap. V.

At Quintus Lucienus ſenator homo quamuis humanus, & iocoſus introiens familiaris omnium noſtrum, ſic epirotice inquit, χαίρετε, & Varronem noſtrum inquit πολιμίνα λαῶν. Scrofam enim mane ſalutaui: cum alius eum ſalutaſſet, alius conuitiatus eſſet, qui tam ſerò ueniſſet ad cõſtitutum. Videbo iam uos inquit, balatrones, & huc afferã meum corium, & flagra. Tu uero Muri ueni mihi aduocatus, dum aſſes ſoluo palilibus, ſi poſtea à me repetant, ut teſtimonium perhibere poſſis. Vactius Murio, Narra iſti inquit eadem, qui ſermones ſint habiti, & quid reliqui ſit, ut ad partes paratus ueniat. Nos interea ſecundum actum de maioribus adtexamus. In quo quidem meæ partes, quoniam boues ibi. Quare dicam de bubulo pecore, quam acceperim ſcientiam, ut ſi quis quid ignorat, diſcat: ſiquis ſcit, ubi nunc labar obſeruet. Menas. Vide quid agas inquam Vacti. Nam bos in pecuaria, maxima debet eſſe autoritate,

præſertim in Italia, quæ à bubus nomen habere ſit exiſtima-
ta. Græcia enim antiqua (ut ſcribit Timæus) tauros uoca-
bat ἰταλοὺς, à quorum multitudine, & pulchritudine, & fœ-
tu uitulorum Italiam dixerunt. Alij ſcripſerunt, quòd è Si-
cilia Hercules perſecutus ſit eò nobilem taurum, qui dicere-
tur Italus. Hic ſocius hominum in ruſtico opere, & Cere-
ris miniſter. Ab hoc antiqui manus ita abſtineri uoluerũt,
ut capite ſanxerint, ſi quis occidiſſet. Qua in re teſtis Atti-
ca, teſtis Peloponneſus. Nam ab hoc pecore Athenis Buzu-
ges nobilitatus Argis ὀνόγυρος. Noui inquit Menas maie-
ſtatem boum, & ab his dici pleraq; magna, ut βούσυκον. βού-
πεινα. βούλιμον. βοῶπιν. Vuam quoq; bumammam. Præte-
rea hunc ſcio eſſe, in quem potiſſimum Iuppiter ſe conuer-
tit, cum exportauit per mare è Pœnice amans Europam.
Hunc eſſe, qui filios Neptuni à Menalippa ſeruarit, ne in ſta-
bulo infantes grex boum obtereret. Deniq; ex hoc putrefa-
cto naſci dulciſſimas apes mellis matres, à quo eas Græci
βουγόνας appellant, & hinc Plautium locutum eſſe Latine.
Cum Hirtium prætorem renuntiatum Romam in ſenatum
ſcriptum habere. Sed bono animo es, non minus ſatisfaciã
tibi, quàm qui bugoniam ſcribit. Primum in bubulo ge-
nere ætatis gradus dicuntur quatuor. Prima uitulorum, ſe-
cunda iuuencorum, tertia boum nouellorum, quarta uetu-
lorum. Diſcernuntur in prima uitulus, & uitula, in ſecun-
da iuuencus & iuuenca, in tertia, & quarta taurus, & uacca.
Quæ ſterilis eſt uacca, taura appellatur. Quæ prægnans,
horda. Ab eo in faſtis dies hordicalia nominantur, quod
tunc hordæ boues immolantur. Qui gregem armentorum
emere uult, obſeruare debet primum, ut ſint hę pecudes æta-
te potius ad fructus ferendos integræ, quàm iam expertæ.
Vt ſint bene compoſitæ, ut integris membris, oblongæ, am-
plæ, nigrantibus cornibus, latis frontibus, oculis magnis, &
nigris, piloſis auribus, compreſſis malis, ſubſimis ue, gibbe-
ri ſpina leuiter remiſſa, apertis naribus, labris ſubnigris, cer-
uicibus craſſis, ac longis, à collo palearibus demiſſis, corpo-
re amplo bene coſtato, latis humeris, bonis clunibus, coda
profuſa uſq; ad calces, ut habeat inferiorem partem fre-
quentibus pilis ſubcriſpam, compactis cruribus potius bre-
uioribus, quàm longis, rectis genibus, & eminulis diſtanti-
bus

bus inter se, pedibus non latis, neq; ingredietibus qui displo dantur, nec cuius ungulę diuaricent, & cuius ungues sint le ues, & pares, corium attactu non asperum, ac durum, colo re potissimum nigro, deinde rubeo, tertio heluo, quarto al bo. Mollissimus enim hic, ut durissimus primus. De mediis duobus prior quàm posterior melior, utriq; pluris quã ni gri, & albi. Neq; non præterea ut mares seminis boni sint, quorum & forma est spectanda, & qui ex his orti sunt, ut respondeant ad parentum speciem, & præterea quibus re gionibus nati sunt, refert. Boni enim generis in Italia, ple riq; Gallici ad opus. Contra iugatorii Ligustici. Transmari ni epirotici non solum meliores totius Græciæ, sed etiam Italiæ, tametsi quidam de Italicis, quos propter amplitudi nem præstare dicunt, ad uictimas farciunt, atq; ad deorum seruant supplicia. Qui sine dubio ad res diuinas propter di gnitatẽ amplitudinis, & coloris pręponẽdi. Quod eò magis fit, quod albi in Italia nõ tam frequentes ꝙ qui in Thracia, ubi alio colore pauci. Eos cum emimus domitos, stipula mur, sic. Illosce boues sanos esse, noxisq; præstari? Cum e mimus indomitos, sic. Illosce iuuẽcos sanos recte, deq; peco re sano esse, noxisq; præstari, spondés ne? Paulo uerbosius hæc, qui Manilii actiones sequũtur lanii, qui ad cultrum bo uem emunt, & qui ad altaria, hostiæ sanitatem non solent stipulari. Pascuntur armenta commodissime in nemori bus, ubi uirgulta, & frons multa. Hyeme cum hybernant, se cundum mare, æstu abiguntur in montes frondosos. Pro pter fœturam hæc obseruare soleo ante admissuram, men sem unum, ne cibo, & potione se impleant, quod existiman tur facilius macræ concipere. Contra, tauros duobus men sibus ante admissuram herba, & palea, ac fœno facio ple niores, & à fœminis secerno. Habeo tauros totidem quot Atticus, ad matrices septuaginta, duos, unum anniculum, alterum bimum. Hoc secundum astri exortum facio, quod Græci uocant λύραν fidem nostri. Tum deniq; tauros in gre gem redigo. Mas an fœmina sit concepta, significat descẽsu taurus cũ iniit, siquidem, si mas est, in dexteriorẽ partem a bit, si fœmina in sinisteriorem. Cur hoc fiat, uos uideritis, qui Aristotelem legitis. Non minores oportet inire bimas, ut trimæ pariãt, eo melius si quadrimæ. Pleræq; pariunt in

decem annos, quędā etiam in plures. Maxime idoneum tempus ad cōcipiendum à delphini exortu usque ad dies XL. aut paulo plus. Quæ enim ita conceperint, temperatiſſimo anni tempore pariunt. Vaccæ enim menſibus decem ſunt prægnantes. De quibus admirandum ſcriptū inueni, exemptis teſticulis, ſi ſtatim admiſeris, concipere. Eas paſci oportet in locis uiridibus, & aquoſis. Cauere oportet, ne aut anguſtius ſtent, aut feriantur, aut concurrant. Itaque quòd eas æſtate tabani concitare ſolent, & beſtiolæ quædam minutæ ſub cauda: ne cōcitentur, aliqui ſolent includere ſeptis. His ſubſterni oportet frondē, aliúdue quid in cubilia, quo mollius cōquieſcant. Aeſtate ad aquā appellendum bis, hyeme ſemel. Cum parere cœperint, ſecundū ſtabula pabulum ſeruari oportet integrum, quod egrediētes deguſtare poſſint, faſtidioſæ enim fiunt. Et prouidendū, quò recipiunt ſe, frigidius locus ne ſit: algor ēm eas, & famis macreſcere cogit. In alimoniis armentitiū pecus ſic cōtuendum, lactentes cū matribus ne cubēt, obterunt enim, ad eas mane adigi oportet, & cū redierint è paſtu. Cū creuerint uituli, leuandæ matres, & pabulum uiride obiiciendum in præſepiis. Item his, ut ferè in omnibus ſtabulis, lapides ſubſternendi, aut quid item, ne ungulæ putreſcant. Ab æquinoctio autumnali unà paſcuntur cū matribus. Caſtrare non oportet ante bimatū, quod difficulter, ſi aliter feceris, ſe recipiūt. Qui autē poſtea caſtrantur, duri, & inutiles fiunt. Itē, ut reliquis gregibus pecuariis, delectus quotannis habendus, & reiiculæ reiiciūdæ, quòd locū occupant earū, quæ ferre poſſunt fructus. Siqua amiſit uitulum, ei oportet ſupponere eos, quibus non ſatis lactis præbent matres. Semeſtribus uitulis obiiciunt furfures triticeos, & farinam ordeaceā, & teneram herbam, & ut bibant mane, & ueſperi curant. De ſanitate ſunt complura, quæ exſcripta de Magonis libris, armentarium meū crebro ut aliquid legat, curo. Numerus de tauris, & uaccis ſic habēdus, ut in ſexaginta, unus ſit anniculus, alter bimus. Quidam habēt aut maiorem, aut minorem numerum gregum. Nam apud eū duo tauri in ſeptuaginta matribus ſunt. Numerum gregum alius alium facit. Quidam centenariū modicum putant eſſe, ut ego, Atticus centumuiginti habet, ut Lucienus. Hæc ille.

Cap. VI.

At Mu-

At Murius, qui dum loquitur Vactius cum Lucieno rediisset, Ego inquit, de asinis potissimum dicam, quod sum Reatinus, ubi optimi, & maximi fiunt, è quo seminio ego hic procuraui pullos, & ipsis Arcadibus uendidi aliquoties. Igitur asinorum gregem qui facere uult bonum, primum uidẽdum, ut mares, fœminasq́ꝫ bona ætate sumat, utique ut quamdiutissime fructum ferre possit, firmos, omnibus partibus honestos, corpore amplo, seminio bono, ex his locis, unde optimi exeunt, quod faciunt Peloponnẽses, cum potissimum eos ex Arcadia emebant, in Italia ex agro reatino. Non enim si murenæ optimæ flutæ sunt in Sicilia & Helops in Rhodo, continuo hi pisces omni mari similes nascuntur. Horum genera duo. Vnum ferum, quos uocant onagros, in Phrygia, & Lycaonia sunt greges multi. Alterum mansuetum, ut sunt in Italia omnes: ad seminationem onagrus idoneus, quòd è fero fit mansuetus facile, & è mansueto ferus nunquam. Quòd similes parentum gignantur, eligendi, & mas, & fœmina cum dignitate ut sint. In mercando item (ut cæteræ pecudes) emptionibus, & traditionibus dominium mutant, & de sanitate, ac noxa solet caueri. Commode pascuntur farre, & furfuribus ordeaceis. Admittuntur ante solstitium, ut eodem tempore alternis annis pariant. Duodecimo enim mense conceptum semen reddunt. Prægnantes opere leuant. Venter enim labore, nationem reddit deteriorem. Marem, non disiungunt ab opere, quòd remissione laboris fit deterior. In pastu eadem ferè obseruant, quæ in equis. Secundum partum pullos anno nõ remouent à matre. Proximo anno noctibus patiuntur esse cum his, & leuiter capistris, aliáue qua re habent uinctos. Tertio anno domare incipiũt ad eas res, ad quas quisq; eos uult habere in usu. Relinquitur de numero, quorum greges non sanè fiunt, nisi ij, qui onera portent, ideo quòd pleriq; deducuntur ad molas, aut ad agriculturam, ubi quid uehendum est, aut etiam ad arandum, ubi leuis est terra, ut in Campania. Greges fiunt ferè mercatorum ut eorum, qui è Brundusio aut Appulia asellis dossuarijs comportant ad mare oleum, aut uinum, itemq́; frumentum, aut quid aliud.

Cap. VII.

Lucienus, ego quoq; aduenìens aperiam carceres inquit,

& equos emittere incipiam, nec solum mares, quos admissarios habeo, ut Atticus singulos in fœminas denas, è queis fœminas Commodius Equiculus uir fortissimus etiam patre militari iuxta ac mares habere solebat. Horum equorum, & equarũ greges qui habere uoluerint, ut habent aliqui in Peloponneso, & in Appulia, primum oportet spectare ætatem, quam præcipiunt. Videndum ne sint minores trimæ, maiores decem annorum. Aetas cognoscitur equorũ, & ferè omnium, qui ungulas indiuisas habent, & etiam cornutarum, quod equus triginta mensium primũ dentes medios dicitur amittere, duos superiores, & totidem inferiores. Incipientes quartum agere annum itidem eĩciunt & totidem proximos eorum, quos amiserunt, & incipiunt nasci quos uocant columellares. Quinto anno incipienti itẽ eodem modo amittere binos, quos caninos habent, tum renascentes eis, sexto anno impleri. Septimo omnes habere solent renatos, & completos. His maiores qui sunt, intelligi negant posse, præterquam cum dentes sunt facti brochi, & supercilia cana, & sub ea lacunæ, ex obseruatu dicunt eum equum habere annos sexdecim. Forma esse oportet magnitudine media, quod nec uastos, nec minutos decet esse. Equas clunibus, ac uẽtribus latis. Equos ad admissurã quos uelis habere, legere oportet amplo corpore, formosos, nulla parte corporis inter se non congruente. Vnde qualis futurus sit equus, è pullo coniectari potest, si caput habet non magnum, nec membris confusis, si est oculis nigris, naribus non angustis, auribus applicatis, non angusta iuba, crebra, fusca, subcrispa subtenuib⁹ setis implicata in dexteriorem partem ceruicis, pectus latum, & plenum, humeris latis, uẽtre modico, lumbis deorsum uersum pressis, scapulis latis: spina maxime duplici, sin minus non extenta, coda ampla subcrispa, cruribus rectis, & ęqualibus, genibus rotundis, nec magnis, nec introrsus spectantibus, ungulis duris, toto corpore ut habeat uenas, quæ animaduerti possint, q̃d qui huiuscemodi sit, & cum est ęger, ad medẽdum est appositus, corpore multo. De stirpe magni interest: qua sint, ꝙ genera sunt multa. Itaqꝫ ad hoc nobiles à regiõibus dicũtur. In Græcia Thessalici equi: à terra Appuli: ab Rosea Roseani. Equi boni futuri signa sunt, si cum gregalibus in pabulo cõ tendit,

rendit, in currendo, aliáue qua re, quo potior sit, si cum flumen traijciendum est, gregi in primis prægreditur, nec respectat alios. Emptio equina similis ferè ac boum, & asinorum, quòd ijsdem rebus dominium in emptiõe mutatur, ut in Manilij actionibus sunt perscripta. Equinũ pecus pascendum in pratis potissimum herba. In stabulis, ac præsepibus arido fœno. Cum pepererint, ordeo adiecto bis die danda aqua. Horum fœturæ initium admissionis facere oportet, ab æquinoctio uerno, ad solstitium, ut partus idoneo tempore fiat. Duodecimo enim mense die decimo aiunt nasci. Quæ post tempus nascuntur, ferè uitiosa, atq; inutilia existunt. Admittere oportet, cũ tempus anni uenerit, bis die, mane, & uespere. Peroriga enim appellatur quisquis admittit, eo enim adiutante equa alligata celerius admittitur, neque equi frustra cupiditate impulsi semen eijciunt. Quoad satis sit admitti ipsæ significant, quòd se defendunt. Si fastidium saliendi est, scyllæ modicum conterunt cum aqua ad mellis crassitudinem, tum ea re naturam equæ, cum menses ferunt, tangunt, contra, ab locis equæ nares equi tangunt. Tametsi incredibile, quod usu uenit memoriæ mandandũ. Cum equus matrem ut saliret adduci non posset, & eum capite obuoluto peroriga adduxisset, & coëgisset matrem inire, cum descendenti uelum dempsisset ab oculis, ille impetum fecit in eum, ac mordicus interfecit. Cum conceperint equæ, uidendum ne aut laborent plusculum, aut ne frigidis locis sint, quòd algor maxime prægnantibus obest. Itaq; in stabulis ab humore prohibere oportet humũ, clausa habere ostia, ac fenestras, & inter singulas à præsepibus interijcere longurios, qui eas discernant, ne inter se pugnare possint. Prægnãtem neq; implere cibo, neq; esurire oportet. Alternis qui admittunt, diuturniores equos, & meliores pullos fieri dicunt. Itaq; ut restibiles segetes essent exuctiores, sic quotannis quæ prægnans fiat. In decem diebus secundum partum cum matribus in pabulis prodigendum. Ne ungulas comburat stercus cauendum. Quinquemestribus pullis factis, cum redacti sunt in stabulum, obijciendũ farinam ordeaceam mollitam cum furfuribus, & siquid aliud terra natum libenter edent. Anniculis iam factis dandum ordum, & furfures, usq; quoad erunt lactantes. Neque

prius biennio confecto à lacte remouendum. Eosq̀; cũ stent cum matribus, interdum tractãdum, ne cum sint disiuncti, exterreantur. Eademq̀; causa ibi frenos suspendendum, ut oculis consuescant & uidere eorum faciem, & è motu audi re crepitus. Cum iam ad manus accedere consueuerint, interdum imponere his puerum bis, aut ter pronum in uentrem, postea iam sedentem. hæc facere cum sit trimus, tum enim maxime crescere, ac lacertosum fieri. Sunt qui dicant post annum, & sex menses equulum domari posse, sed melius post trimum, à quo tempore farrago dari solet. Hæc enim purgatio maxime necessaria equino pecori, quòd diebus decem facere oportet, nec pati alium ullum cibum gustare. Ab undecimo die usq; ad quartumdecimum dandum ordeum, quotidie adÿciendo minutatim. Quod quarto die feceris, in eo decem diebus proximis manendum: ab eo tempore mediocriter exercendum, & cum sudauerit, oleo perungendum. Si frigus erit, in equili faciendus ignis. Equi q̃d alÿ sunt idonei ad rem militarem, alÿ ad uecturam, alÿ ad admissuram, alÿ ad cursuram, alÿ ad prædam, num itẽ sunt spectandi ad quæ habendi? Itaq; peritus belli alios eligit, atque alit, ac docet. Aliter quadrigarius, ac desultor. Neque idem, qui uectarios facere uult: neq; eodem modo parãtur ad ephippium, ut ad prædam, quod ut ad rem militarem, quòd ibi ad castra habere uolunt acres. Sic contra in uÿs habere malunt placidos, propter quod discrimen maxime institutum, ut castrentur equi. Demptis enim testiculis fiunt quietiores, & ideo quod semine carent, ÿ canterÿ appellati, in suibus maiales, in gallis gallinaceis capi. De medicinis uel plurima sunt in equis & signa morborum, & genera curationum, quæ pastorem scripta haberi oportet. Itaque ob hoc in Græcia potissimum medici pecorum κτηνιατροὶ appellati.

Cap. VIII.

Cum hæc loqueremur, uenit à Menate libertus, qui dicat liba absoluta esse, & rem diuinam paratã, si uellent, uenirent illuc, & ipsi pro se sacrificarent. Ego uero inquam, uos ire non patiar ante, quàm mihi reddideritis tertium actum, de mulis, de canibus, de pastoribus. Breuis oratio de istis inquit Murius, Nam muli, & hinni bigeneri, atq; insitÿ, non suopte genere ab radicibus. Ex equa enim & asino fit mu-

fit mulus. Contra ex equo & asina, hinnus. Vterque eorum ad usum utilis, partu, fructu, uentre. Pullum asininũ à partu recentem subijciunt equæ, cuius lacte ampliores fiunt, quod id lac quàm asininum, ac alia omnia dicunt esse melius. Præterea educant eum paleis, fœno, ordeo. Matri suppositititiæ quoque inseruiunt, quo equa ad ministerium lactis cibus pullo præbere possit. Hic ita educatus ab initio, potest admitti: neq; enim eum aspernantur propter consuetudinem equinam. Hunc minorem si admiseris, & ipse citius senescit, & quæ ex eo concipiuntur fiunt deteriora. Qui non habent eum asinum, quem supposuerunt equæ, & asinum admissarium habere uolunt, de asinis quenq; amplissimum, & formosissimum quem habere possunt, eligũt: quiq; seminio natus sit bono Arcadico, ut antiqui dicebãt, ut nos experti sumus, Reatino, ubi tricenis, ac quadragenis millibus H.S. admissarij aliquot uenierunt. Quos eminus item ut equos stipulamur in emendo, ac facimus in accipiendo, ut dictum est in equis. Hos pascimus præcipue fœno, atque ordeo, & id ante admissuram largius facimus, ut cibo suffundamus uires ad fœturam. Eodem tempore, quo equos adducentes, ijdemq; ut ineant equas perorigas curamus. Cum peperit equa mulum, aut mulam nutricãtes educamus. Hi, si in palustribus locis, atque uliginosis nati, habent ungulas molles. Iidem si exacti sunt æstiuo tempore in montes, quod fit in agro reatino, durissimis ungulis fiunt. In grege mulorum parando, spectanda ætas, & forma. Alterum ut uecturis sufferre labores possint, alterũ ut oculos aspectu delectare queant. Hisce enim binis coniunctis omnia uehicula in usis dicuntur. Hæc me Reatino autore probares mi Attice, nisi tu ipse domi equarum greges haberes, ac mulorum greges uendidisses. Hinnus, qui appellatur ex equo, & asina, minor est, quàm mulus corpore: plerunq; rubicundior, auribus ut æquis, iubam, & caudam similem asini. Item in uentre est (ut equus) menses duodecim. Hosce item ut equulos & educant, & alunt, & ætatem eorum ex dentibus cognoscunt.

Cap. IX.

Relinquitur inquit Atticus, de quadrupedibus, quod ad canes attinet, maxime ad nos, qui pecus pascimus lanare. Canes em̃ ita custos est pecoris, ut eius quod eo comite in-

diget ad se defendendum. In quo genere sunt maximè oues, deinde capræ. Has enim lupus captare solet, cui opponimus canes defensores. In suillo pecore tamen sunt, quæ se uindicent sues, uerres, maiales, scrofæ: propè enim hæc apris, qui in syluis sæpe dentibus canes occiderunt. Quid dicam de pecore maiore? cum sciam mulorum gregem cum pasceretur, eoq; uenisset lupus, ultro mulos circunfluxisse, & ungulis cedendo eum occidisse? & tauros solere diuersos assistere clunibus continuatos, & cornibus facile propulsare lupos? Quare de canibus, quoniam genera duo, unum uenaticum, & pertinet ad feras bestias, ac syluestres, alterum, quod custodiæ causa paratur, & pertinet ad pastorem, dicam & de eo ad formam artis expositam in nouam partes. Primum ætate idonea parandi, quod catuli, & uetuli neq; sibi, neq; ouibus sunt præsidio, & feris bestiis nonnunquã prædę. Facie debent esse formosi, magnitudine ampla, oculis nigrantibus, aut rauis, naribus congruentibus, labris subnigris, aut rubicundis, neque resimis superioribus, neq; pendulis subtus, mento suppresso, & ex eo enatis duobus dentibus dextra, & sinistra paulo eminulis superioribus, directis potius, quàm brochis, & acutis, quos habent labro tectos, capitibus, & auriculis magnis ac flaccis, crassis ceruicibus, ac collo, internodiis articulorum longis, cruribus rectis, ac potius uariis, quàm uaciis, pedibus magnis, & altis, qui ingredienti ei displodantur, digitis discretis, unguibus duris, ac curuis, talo nec ut corneo, nec nimium duro, sed ut fermentato, ac molli, à fœminibus summis corpore suppresso, spina neque eminula, neque curua, cauda crassa, latratu graui, hiatu magno, colore potissimum albo, quod in tenebris specie leonina. Pręterea fœminas uolunt esse mammosas æqualibus papillis. Item uidendum, ut boni seminis sint. Itaq; à regionibus appellantur lacones, epirotici, salentini. Videndum ne à uenatoribus aut laniis canes emas. Alteri, quòd ad pecus sequendum inertes: alteri si uiderint leporem, aut ceruum, quòd eum potius quàm oues sequentur. Quare aut à pastoribus empta melior, quæ oues sequi consueuit, aut sine ulla consuetudine quæ fuerit, canis enim facilius quid assuescit, eaq; firmior consuetudo, quæ fit ad pastores, quàm quæ ad pecudes. Publius Aufidius Ponția-

nus Amiterninus, nõ greges ouium emisset in Vmbria ultima, quibus gregibus sine pastoribus canes accessissent, pastores, ut deduxerunt in Metapontinos saltus, & Heracleę emporium, inde cum domum redissent, qui ad locum deduxerant, è desyderio hominum diebus paucis postea canes sua sponte, cum dierum multorum uia interesset, sibi ex agris cibaria quæsierunt, atque in Vmbriam ad pastores redierunt, neque eorum quisquam fecerat, quod in agricultura Saserna præcepit, qui uellet se à cane sectari, uti ranam obijciat coctam. Magni interest ex semine esse canes eodē, quòd cognati maxime inter se sunt pręsidio. Sequitur quartum de emptiõe, id fit alterius, quod à priore domino secũdo traditum est. De sanitate, & noxa stipulationes fiunt eædem, quæ in pecore, nisi quòd hic utiliter exceptum est. Alij pretium faciunt in singula capita canum. Alij ut catuli sequantur matrem. Alij ut bini catuli unius canis numerũ obtineant, ut solent bini agni unius ouis. Pleriq; ut accedant canes, qui consueuerunt esse unà. Cibatus canis propior hominis, quàm ouis. Pascitur enĩ è culina, & ossibus, non herbis, aut frondibus. Diligenter ut habeant cibaria prouidendum. Fames enim hos ad quærendum cibum ducet, si non præbebitur, & à pecore abducet. Nisi si (ut putãt quidam) etiam illuc peruenerint, prouerbium ut tollunt antiquum βϐλιμιᾶ κύωγ aperiant, de Actęone, atque in dominum afferant dentes. Necnon ita panem ordeaceum dandum, ut non potius eum in lacte des intritum, quòd eo consueti cibo uti, à pecore non cito descifcunt. Morticinæ ouis non patiuntur uesci carne, ne ducti sapore minus se abstineant. Dant etiam ius ex ossibus, & ea ipsa ossa contusa, dentes enim facit firmiores, & os magis patulum. Propterea quòd uehementius diducuntur malæ, acrioresq; fiunt propter medullarum saporem. Cibum capere consuescunt interdiu, ubi pascuntur: uesperi, ubi stabulantur. De fœtura, principium admittendi faciunt ueris principio, tunc enim dicuntur catulire, id est, ostendere se uelle maritari. Quæ cum admissæ, pariunt circiter solstitio, prægnantes enim solent esse ternos menses. In fœtura dandum potius ordeaceos quàm triticeos panes, magis enim eo aluntur, & lactis præbent maiorem facultatem. In nutricatu se-

cundum

cundum partum si plures sunt statim eligere oportet quos habere uelis, reliquos abiicere. Quàm paucissimos relique-ris, tam optimi in alendo fiunt propter copiam lactis. Sub sternitur eis acus, aut quid aliud, quod meliore cubili facili us educantur. Catuli diebus uiginti uidere incipiunt. Duo-bus mensibus primis à partu non disiunguntur à matre, sed minutatim desuefiunt. Educunt eos plures in unum locũ, & irritant ad pugnandum quo fiant acriores, neque defati gari patiuntur, quo fiant segniores. Consuefaciunt quoque ut possint alligari primum leuibus numellis, quas si abro-dere conantur, ne id consuescant facere, uerberibus deterre re solent. Pluuiis diebus cubilia substernenda fronde, aut pabulo duabus de causis, ut ne oblinãtur, aut perfrigescãt. Quidam eos castrant, quòd eo minus putãt relinquere gre-gem. Quidam non faciunt, quod eos credunt minus acres fieri: quidam nucibus Græcis in aqua tritis perungunt au-res, & inter digitos, quod muscæ, & ricini, & pulices sole-ant (si hoc unguine non sis usus) ea exulcerare: & ne uulne-rentur à bestiis, imponuntur his collaria, quæ uocantur mellum id est cingulum circum collum ex corio firmo cũ clauulis capitatis, quæ intra capita insuitur pellis mollis, ne noceat collo duritia ferri. Quod si lupus, aliusue quis his uulneratus est, reliquos quoque canes facit, qui id non ha-bent, ut sint in tuto. Numerus canum pro pecoris multitu dine solet parari. Ferè modicum esse putant, ut singuli se-quantur singulos opiliones, de quo numero alius aliũ mo-dum constituit. Quod si sunt regiones ubi bestiæ sint mul-tæ, debent esse plures: quod accidit iis, qui per calles sylue-stres longinquos solent comitari in æstiua, & hyberna. Vil latico uero gregi in fundum satis esse duos, & id marem, & fœminã. Ita enim sunt assiduiores, quòd cum altero idẽ fit acrior, & si alter indesinenter æger est, ne sine cane grex sit. Cum circunspiceret Atticus ne quid præterisset, hoc si-lentium inquam uocat alium ad partes. Cap. X.

Reliquum enim est in hoc actu quot, & quod genus sint habendi pastores. Cossinius ad maiores pecudes ætate supe riores, ad minores etiam pueros, & utroque horum firmi-ores, qui in collibus uersantur, quàm eos, qui in fundo, & quotidie ad uillam redeunt: itaque in saltibus licet uidere

iuuentu-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

iuuentutē, & eam ferè armatam, cum in fundis non modo pueri, sed etiam puellæ pascant. Qui pascunt in saltibus, greges cogere oportet, in pastione diem totum esse, pascere communiter. Contra, pernoctare ad suum quenq; gregem, esse omnes sub uno magistro pecoris, eum esse maiorem natu potius quàm alios, & peritiorem quàm reliquos, quòd hs qui ætate, & scientia præstant, animo æquiore reliqui parent. Ita tamen oportet ætate præstare, ut ne propter senectutem minus sustinere possit labores. Neq; enim senes, neq; pueri collium difficultatem, aut montium arduitatē, atq; asperitatem facile ferunt: quod patiendū illis, qui greges sequuntur, præsertim armentitios, ac caprinos, quibus rupes, ac syluæ ad pabulādū cordi. Formæ hominum legendæ, ut sint firmæ, ac ueloces, mobiles, expeditis membris, qui nō solum pecus sequi possint, sed etiam à bestijs ac prædonibus defendere, qui onera extollere in iumenta possint, qui excurrere, qui iaculari. Non omnis apta natio ad pecuariam, quòd neq; basculus, neque turdulus idonei, Galli appositi, sed maxime ad iumenta. In emptionibus dominum legitimum sex ferè res perficiunt, si hæreditatem iustam adijt, si, ut debuit, mācipio ab eo accepit, à quo iure ciuili potuit, aut si in iure cessit cui potuit cedere, & id ubi oportuit: aut si usu cepit, aut si è præda sub corona emit. Túmue cum in bonis sectionéue cuius publice uenit. In horum emptione solet accedere peculium, aut si excipiet stipulatio, intercedere sanum eum esse, furtis, noxisq; solutum. Aut si mancipio nō datur, dupla promitti: aut si ita pacti, simpla. Cibus eorum debet esse interdiu separatim uniuscuiusque gregis. Vespertinus in cœna, q sunt sub uno magistro, communis. Magistrum prouidere oportet, ut omnia sequātur instrumenta, quæ pecori, & pastoribus opus sunt, maxime ad uictum hominum, & ad medicinam pecudum. Ad quam rem habent iumenta dossuaria domini, alij equas. Alij pro his quid aliud, quod onus dorso ferre possit. Quod ad fœturam humanam pertinet pastorum, qui in fundo perpetuo manent facile est, quod habeāt conseruam in uilla: nec hac Venus pastoralis longius quid quærit. Qui autem sunt in saltibus, & syluestribus locis pascunt, & non uilla, sed casis repentinos imbres uitant, his mulieres adiungere, quæ se-

quantur

quantur greges, ac cibaria pastoribus expediant, eosq; assiduiores faciant, utile arbitrati multi. Sed eas mulieres firmas esse oportet, non turpes, quæ in opere, ut in multis regionibus non cedant uiris, ut in Illyrico passim uidere licet, quæ uel pascere pecus, uel ad focum afferre ligna, ac cibum concoquere, uel ad casas instrumentum seruare possint. De nutricatu hoc dico, easdem ferè & nutrices, & matres. Tremellius, simul aspicit ad me, & ut te audiui dicere inquit, cum in Lyburniam uenisses, te uidisse matresfamiliâs eorũ, afferre ligna, & simul pueros, quos alerent, alias singulos, alias binos, quæ ostenderent fœtas nostras, quę in conopeis iacent dies aliquot, esse luridas mucidas, & contemnendas. Cui ego, Certe inquàm. Nam in Illyrico hoc amplius, prægnantem sæpe, cum uenit pariendi tempus, nõ longe ab opere discedere, ibiq; enixam pucrum referre, quẽ non peperisse, sed inuenisse putes. Nec non etiam hoc quas uirgines ibi appellant, nonnunquam annorum uiginti, qui bus mos eorum non denegauit ante nuptias, ut succumberent quibus uellent, & incomitatas ut uagari liceret, & filios haberent è quibus uellent. Quæ ad ualetudinem pertinent hominũ, ac pecoris, ut sine medico curari possint, magistrum scripta habere oportet. Is enim sine literis idoneus non est, quòd rationes dominicas pecuarias conficere, nec quicquã rectè potest. De numero pastorum alij angustius, alij laxius cõstituere solent. Ego in octogenas hirtas oues singulos pastores constitui, Atticus in centenas. In gregibus ouium, sed magnos quos miliarios faciunt quidam, facilius de summa hominum detrahere possunt, quàm de minorib9, ut sunt Attici. Tremellius. Septingenarij enim mei, ut opinor, tu octingenarios habuisti. Nec tamẽ non ut nos arietum decimam partem. Ad equarum gregem quinquage narium bini homines, utiq; uterq; horum ut secum habeat equas domitas singulas in ĳs regionibus, in quibus stabularij solent equas abigere, ut in Appulia, & in Lucanis accidit sæpe.

Cap. XI.

Quoniam promissa absoluimus, eamus inquit. Sed inquã siquid adieceritis de extraordinario pecudum fructu, & de lacte in eo, & tonsura lanæ. Est enim lac omnium rerum, quas cibi causa capimus, liquentium maxime alibile,

& id ouillum, inde caprinum. Quod autem maxime perpurget est equinum, tum asininum, deinde bubulum, tum caprinum. Sed horum sunt discrimina quædam, & à pastionibus, & à pecudum natura: & à mulctu. A pastionibus, q̊d fit ab ordeo, & stipula, & omnino arido, & firmo cibo pecude pasta, id alibile ad perpurgandum id quod à uiridi pascuo, & eo magis fluxe ex herba, quæ eadē ipsa sumpta perpurgare corpora nostra solet. A pecudum natura, quòd lac melius est à ualentibus, & ab ijs, quæ nondum ueteres sunt, quàm si est contra. A mulgendo, atq; ortu optimum est id, quod neq; emunctum longe abest à mulso, neq; à partu cōtinuo est sumptum. Ex hoc lacte casei qui fiunt maximi cibi sunt bubuli, & qui difficilime transeant sumpti. Secundo ouilli minimi cibi, & qui facilime deijciantur, caprini. Est etiam discrimen, utrum casei molles, ac recentes sint, an aridi, & ueteres. Cum molles sunt, magis alibiles, in corpore non resides: ueteres & aridi contra. Caseum facere incipiūt à uergilijs uernis exortis ad æstiuas uergilias. Mulgent uere ad caseum faciundum mane, alijs temporibus, meridianis horis, tametsi propter loca, & pabulum disparile, nō usquequaq; idem fit. Lactis duobus congijs addunt coagulum magnitudine oleæ, ut coëat: quòd melius leporinum, & hœdinum q̃ agninum. Alij pro coagulo addūt de fici ramo lac, & acetum, & aspergunt item alijs aliquot rebus, quod Græci appellant alij ὀπὸν, alij δρακόντιον. Non negarim inquam ideo apud diuæ Rumiæ sacellum à pastoribus satam ficū. Ibi enim solent sacrificare lacte pro uino, & pro lactentib⁹: mammæ enim Rumis, siue Rumæ, ut ante dicebant, á rumi, & inde dicūtur subrumi agni lactētes, à lacte. Quin aspergi solent sales, melior fossilis quàm marinus. De tonsura ouium primū animaduerto ante quàm incipiam facere, num scabiem, aut ulcera habeant, ut, si opus est, ante curentur, quàm tondeantur. Tonsuræ tempus inter æquinoctiū uernum, & solstitium cum sudare cœperint oues: à quo sudore recens lana tonsa succida est appellata. Tonsas recentes eodem die perungunt oleo, & uino, non nemo admista cera alba, & adipe suillo. Et si ea tecta solet esse, quam habuit pellem iniectam eam intrinsecus eadem re perungunt, & tegunt rursus. Siqua in tonsura plagam accepit, eum lo-

cum

cum obliniunt pice liquida. Oues hirtas tondent circiter ordeaceam messem, in aliis locis ante fœnisicia. Quidam has in anno bis tōdent, ut in Hispania citeriore, ac semestres faciunt tonsuras: duplicem impendunt operam, quòd sic plus putant fieri lanæ, quo nomine quidam bis secant prata. Diligentiores tegeticulis subiectis oues tondere solent ne flocci intereant. Dies ad eam rem sumuntur sereni, & iis id faciūt ferè à quarta ad decimam horam, quoniam sole calidiore tonsa, ex sudore eius lana fit mollior, & ponderosior, & colore meliore. Quam demptam, & conglobatam alii uellera, alii uelumina appellant: ex quorum uocabulo animaduerti licet, prius lanæ uulsuram quàm tonsuram inuentam. Qui etiam nunc uellunt, ante triduo ieiunas habent, quòd languidæ minus radices lanæ retinent. Omnino tonsores in Italia primum uenisse ex Sicilia dicuntur post Romam conditam anno quadringentesimo quinquagesimoquarto, ut scriptū in publico Ardeæ in literis extat, eosq; adduxisse Publiū Ticiniū Menā: Olim tōsores nō fuisse adsignificant antiquorū statuæ, quod pleræq; habent capillū, & barbā magnā. Suscipit Cossinius. Vt fructum ouis è lana ad uestimentum, sic capra pilos ministrat ad usum nauticum, & ad bellica tormēta, & fabrilia uasa. Neq; non quædā nationes harum pellibus sunt uestitæ, ut in Getulia, & Sardinia. Cuius usum apud antiquos quoque Græcos fuisse apparet, quòd in tragœdiis senes ab hac pelle uocantur διφθερίαι, & in comœdiis, qui in rustico opere morantur, ut apud Cæcilium in Hypobolimæo habet adolescens, apud Terentium in Heautontimorumeno senex. Tondentur, quòd magnis uillis sunt in magna parte Phrygiæ, unde celicia, & cætera eius generis ferri solēt. Sed quòd primum ea tonsura in Cilicia sit instituta, nomen id Cilicas adiecisse dicunt. Illi hoc. Neque ab hoc, quod mutaret Cossinius, & simul uituli libertus in urbem ueniens ex hortis diuertitur ad nos, & ego ad te missus inquit ibam, domum rogatum, ne diem festum faceres breuiorem, & mature uenires. Itaque discedimus ego, & Scrofa in hortos ad uitulū Nigrum Turannium. Mox illi partim domum, partim ad Lenatem.

M. Terentii

M. TERENTII VARRONIS DE RE RVSTICA

Liber Tertius & Vltimus.

Caput primum.

CVM duæ uitæ traditę ſint hominum, ruſtica & urbana, Quinte Pinni, dubium non eſt, quin hæ non ſolum loco diſcretæ ſint, ſed etiam tempore diuerſam originẽ habeant: antiquior enim multo ruſtica, quod fuit tẽpus, cum rura colerent homines, neq; urbem haberent. Etenim uetuſſimum oppidum cum ſit traditũ Græcum Bœotiæ Thebæ, quod rex Ogyges ædificauerit, in agro Romano Roma, quam Romulus rex. Nam in hoc nunc denique eſt, ut dici poſſit nõ cum Ennius ſcripſit, Septingenti ſunt pauloplus, aut minus anni,

Auguſto augurio poſtquã inclyta condita Roma eſt. Thebæ, quæ ante cataclyſmon Ogygi conditæ dicuntur, eæ tamen circiter duo millia annorum & centum ſunt. Quod tẽpus ſi referas ad illud principium, quo agri coli ſunt cœpti, atq; in caſis, & tuguriis habitabant, nec murus, nec porta quid eſſet ſciebant, immani annorum numero urbanis agricolæ præſtãt. Nec mirum, quod diuina natura dedit agros, ars humana ędificauit urbes. Cum artes omnes dicantur in Græcia intra mille annorum tempora repertæ, agri nunquam non fuerunt in terris, qui coli poſſint. Neque ſolum antiquior cultura agri, ſed etiam melior. Itaque non ſine cauſa maiores noſtri ex urbe in agris redigebant ſuos ciues quod et in pace à ruſticis Romanis alebãtur, & in bello ab his tuebantur. Nec ſine cauſa terram eandẽ appellabant matrem, & Cererem, & qui eam colerent, piam & utilem agere uitam credebant, atq; eos ſolos reliquias eſſe ex ſtirpe Saturni regis. Cui conſentaneum eſt, quod initia uocantur potiſſimum ea, quę Cereri fiunt ſacra. Nec minus oppidi quoq;

nomen Thebæ indicant antiquiorem esse agrum, quod ab agri genere non à conditore ei nomen est impositum. Nam lingua Prisca & in Græcia æoles Bœotij sine afflatu uocant æolis Thebas, & in Sabinis quo è Græcia uenerunt Pelasgi, etiam nunc ita dicunt. Cuius uestigium in agro Sabino uia salaria non longe à Reate miliarius cliuus appellātur Thebæ, cum agriculturam primo propter paupertatem maxime indiscretam haberent, quòd à pastoribus, qui erant orti in eodem agro & serebāt, & pascebant: qui postea creuerūt peculia diuiserunt, ac factum ut dicerētur alij agricolæ, alij pastores. Quæ ipsæ pars duplex est, tametsi ab nullo satis discreta, q̊d altera est uillatica pastio, altera agrestis. Hæc nota & nobilis, quod pecuaria appellatur, & multum homines locupletat, & ob eam rem aut cōductos, aut emptos habent saltus. Altera uillatica, quod humilis uidetur, à quibusdam adiecta ad agriculturam cum esset pastio, neq; explicata tota separatim, quod sciam ab ullo: itaq; cum putarem esse rerum rusticarum, quæ cōstituta sunt fructus causa tria genera, unum de agricultura, alterū de re pecuaria, tertium de uillaticis pastionib⁹, tres libros institui. E queis duos scripsi, primum ad Fundaniam uxorem de agricultura, secundum de pecuaria ad Turannium Nigrum. Qui reliquus est tertius de uillaticis fructibus in hoc ad te mitto, quòd uisus sum debere pro nostra uicinitate, et amore scribere potissimum ad te. Cum enim uillam haberes opere tectorio, & intestino, ac pauimētis nobilibus lithostrotis spectandam, parum putasses esse, ni tuis quoq; literis ornati parietes essent. Ego quoq;, quo ornatior ea esse posset fructu quam factu, quoad facere possem, hæc ad te misi, recordatus de ea re sermones, quos de uilla perfecta habuissemus.

Caput II.

Comitijs ædilicijs cum sole caldo ego, atq; Axius senator tribulis suffragium tulissemus, & candidato, cui studebamus, uellemus esse præstò, cum domum rediret, Axius mihi dum dirimuntur inquit suffragia, uis potius uillæ publicæ utamur umbra, quàm priuati candidati tabella, dum ita ædificemus nobis? Opinor inquam non solum quod dicitur, Malum consilium consultori esse pessimum, sed etiā bonum consilium, qui consulit, & qui consulitur, bonum habēdum: itaq;

itaq; imus, uenimus in uilllam. Ibi Appium Claudium augurem sedentem inuenimus in subsellijs, ut consuli, si quid usus poposcisset, esset præstò. Sedebat ad sinistrã eius Cornelius Merula consulari familia ortus, & Fircellius Pauo Reatinus, ad dexterã Minutius Pica, & M. Petroni⁹ Passer. Ad quem cum accessissemus, Axius Appio subridens, recipis nos inquit, in tuũ ornithona, ubi sedes inter aues? Ille, ego inquit te, præsertim cuius aues hospitales etiam nunc ructor, quas mihi apposuisti paucis ante diebus in uilla Reatina ad lacum Velini eunti de cõtrouersijs Interamnatium, & Reatinorum cognituro. Sed non hæc inquit uilla, quanq̃ ædificarint maiores nostri, frugalior, & melior est, q̃ tua illa perpolita in Reatino. Nunc ubi hic uides citrum, aut aurum? num minium, aut armenium? num aliquod emblema, aut lithostrotum? quæ illic omnia contra. Et cum hæc sit communis uniuersi populi, illa solius tui. Hæc quò succedant è campo ciues, & reliqui omnes, illa quò equæ, & asini. Præterea cum ad Remp. administrandam hæc sit utilis, ubi cohortes ad delectum cõsuli adductæ considant, ubi arma ostendant, ubi censores censu admittant populum. Tua inquit Axius, hæc in campo martio extremo utilis, & non delitijs sumptuosior, q̃ omnes omnium Reatinæ, tum & oblita tabulis est pictis, nec minus signis ornata. At meã uestigium ubi sit nullũ Lysippi, aut Antiphyli uidebis, sed crebrum satoris, & pastoris: & cum uilla non sit sine fundo magno, & eo polito cultura, tua ista neq; agrum habet ullum, neque bouem, nec equam. Deniq; quid tu habes simile uillę illius, quam tuus auus, & proauus habebat? Nec enim hæc ut illa fœnisicia uidet arida in tabulato, nec uindemiã in cælla, neq; in granario messem. Nam quod extra urbẽ est ædificium, nihilo magis, ideo est uilla, q̃ eorum ædificia, qui habitant extra portam flumentanã, aut in Aemilianis. Appius subridens, Quoniã ego ignoro inquit, quid sit uilla, uelim me doceas, ne labar in imprudentiam, quod uolo emere à M. Seio in Hostiensi uillam. Quòd si ea ædificia uillæ non sunt, quæ asinum tuum, quẽ mihi quadraginta millibus emptũ ostendebas apud te, non habent, metuo ne pro uilla emam Hostię in littore Seianas ædes. Quod ędificium hic me Lucius Merula impulit, ut cuperem habere, cum

diceret nullam se accepisse uillam, qua magis delectatus esset, cum apud eum dies aliquot fuisset. Nec tamen ibi se uidisse tabulam pictam, neq; signum æneum, aut marmoreũ ullum: nihilo magis torcularia uasa uindemiatoria, aut serias olearias, aut trapeta. Axius respicit Merulam, & quid igitur inquit est ista uilla? si nec urbana habet ornamenta, neq; rustica membra. Cui ille. Non minus uilla tua erit uilla ad angulum, Velini quam neq; pictor, neque tector uidit unquam, quàm illa in Rosea, quæ est polita opere tectorio eleganter, quam dominus habes communem cum asino. Cũ significasset nutu, nihilo minus esse uillam eã, quæ esset simplex rustica, quàm eam, in qua esset utrunq; & rustica scilicet, & urbana, & rogasset quid ex his rebus colligeret. Quid inquit, si propter pastiones tuus fundus in Rosea probandus sit, & quod ibi pascitur pecus, ac stabulatur, recte uilla appellatur. Hæc quoq; simili de causa debet uocari uilla, in qua propter pastiones fructus capiũtur magni. Quid enim refert utrũ propter oues, an propter aues fructus capias? án ne dulcior est fructus apud te ex bubulo pecore, unde apes nascuntnr, quàm ex apibus, quæ ad uillam, in aluearijs opus faciunt? & num pluris nunc tu é uilla illic natos uerres lanio uendis, quàm hic apros milliarios emis? Qui minus ego inquit Axius istas habere possum in Reatina uilla. Nisi si apud Seium Siculum sit mel corsicum in Reatino, & hic aprum glans cum pascit emptitia facit pinguem, illic gratuita exilem. Appius, Posse apud te fieri inquit Seianas pastiones non negauit Merula, ego non esse ipse uidi. Duo enim genera cum sint pastionum. Vnum agreste, in quo pecuariæ sunt, alterum uillaticum, in quo sunt gallinæ, ac columbę, & apes, & cætera, quæ in uilla solent pasci, de quibus & pœnus Mago, & Cassius Dionysius, & aliĳ quid separatim, ac dispersim in libris reliquerunt, quos Seius legisse uidetur, & ideo ex his pastionibus ex una uilla maiores fructus capere, quàm aliĳ faciunt ex toto fundo. Certe inquit Merula. Nam ibi uidi greges magnos anserum, gallinarũ, columbarũ, gruũ, pauonum, nec non glirium, pisciũ, aprorum, & cætera uenatiõis: ex quibus rebus scriba librarius libert⁹ eius, qui apparuit Varrõi, & me absente patrono, hospitio accipiebat, in annos singulos plus quinquagena mil-

na millia HS è uilla capere dicebat. Axio admirāti, certe nostri inquam materteræ meæ fundum in Sabinis, qui est ad quartum & uicesimum lapidem uia salaria à Roma. Quid ni inquit? ubi æstate diem meridie diuidere soleam, cum eo Reate ex urbe, aut cum inde uenio hyeme noctu ponere castra. Atq; in hac uilla qui est ornithon, ex eo uno quinque millia scio uenisse turdorum denarijs ternis, ut HS sexaginta millia ea pars uillæ reddiderit eo anno, bis tantum quàm tuus fundus ducentorum iugorū Reate reddit. Quid sexagintamillia inquit Axius? LX. LX. derides? sexaginta millia inquam. Sed ut ad hunc bolum peruenias, opus erit tibi aut epulum, aut triumphus alicuius, ut tunc fuit Scipionis Metelli, aut collegiorum cœnæ, quæ tunc innumerabiles, excandefaciebant annonam macellli. Reliquis annis omnibus & hanc expectabis summam spero non tibi decoquet non ornithon. Neq; hoc accedit his moribus, nisi raro, ne decipiaris. Quotus enim quisq; est annus, quo non uideas epulum, aut triumphum, aut collegia non epulari, quæ nūc innumerabiles incendunt annonam. Sed propter luxuriā inquit, quodāmodo epulum quotidianum est intra ianuas Romæ. Nónne item L. Albuti' homo (ut scitis) apprime doctus, cuius Luciliano charactere sunt libelli, dicebat in Albano fundum suum pastionibus semper uinci à uilla? agrū enim minus denamillia HS reddere, uillā plus uicena. Idē secundum mare quo loco uellet, si parasset uillam, se supra centum millia è uilla recepturum, Age non M. Cato nuper cum Luculli accepit tutelā, è piscinis eius quadraginta millibus sextertijs uendidit pisces? Axius, Merula inquit recipe me quæso discipulum uillaticæ pastionis. Ille. Quin simulac promiseris minerual, incipiam inquit. Axius. Ego uero non recuso, uel hodie & ex ista pastione crebro. Appius. Credo simulac primum ex isto uillatico pecore mortui erunt anseres, aut pauones. Cui ille. Quid enim interest, utrum morticinas editis uolucres, an pisces? quos nisi mortuos estis nunquam? Sed oro te inquit, induce me in uiam, disciplinæ uillaticæ pastionis, ac uim, formamq; eius exponere Merula non grauare. Cap. III.

Primum inquit dominum scientem esse oportet eorum animalium, quę in uilla, circūmue eam ali, ac pasci possunt,

ita ut domino sint fructui, ac delectationi. Eius disciplinæ genera sunt tria, ornithones, leporaria, piscinæ. Nunc ornithonas dicam omnium alitum, quæ intra parietes uillæ solent pasci. Leporaria te accipere uolo, nō ea, quæ tritaui nostri dicebant, ubi soliti lepores sint, sed omnia septa affixa uillæ quæ sunt, & habent inclusa animalia, quæ pascātur. Similiter piscinas dico eas, quæ in aqua dulci, aut salsa inclusos habent pisces ad uillam. Harum singula genera minimū in binas species diuidi possunt. In prima parte ut sint, quæ terra modo sunt contenta, ut sunt pauones, turtures, turdi. Altera species eorum sunt, quæ non sunt contenta terra solum, sed etiam aquam requirunt, ut sunt anseres, querquedulę, anates. Sic alterum genus illud uenaticum duas habet diuersas species. Vnam, in qua est aper, caprea, lepus. Altera item extra uillam, quæ sunt, ut apes, cocleæ, glires. Tertij generis aquatilis item species duæ, partim quòd habēt pisces in aqua dulci, partim quòd in marina. De his sex partibus adhuc ista tria genera artificum comparanda, aucupes, uenatores, piscatores, ut ab his emenda, quæ tuorum seruorum diligentia tuearis in fœtura ad partus, & nata nutricare saginareq́ꝫ, in macellum ut perueniant. Neq́ꝫ non etiam quædam assumenda in uillam sine retibus aucupis, uenatoris, piscatoris, ut glires, cocleæ, & gallinæ. Earum rerū cultura instituta prima, ea, quæ in uilla habentur, non solum augures Romani ad auspicia primum pararunt pullos, sed etiam patres familiæ rure. Secunda, quæ maceriæ ad uillam uenationis causa cluduntur, & propter aluearia. Apes enim subter subgrundas ab initio uillatico usæ tecto. Tertia piscinæ dulces fieri cœptæ, & è fluminibus captos recepere se ad pisces. Omnibus tribus his generibus sunt bini gradꝰ, superiores, quos frugalitas antiqua, inferiores, quos luxuria posterior adiecit. Primus em̄ ille gradus antiquus maiorum nostrorum erat, in quo essent auiaria, duo duntaxat, in plano cohors in qua pascebantur gallinæ, & earum fructus erant oua, & pulli. Alter sublimis, in quo erant columbæ in turribus, aut summa uilla. Contra nunc auiaria sunt nomine mutato, quòd uocantur ornithones, quæ palatum suaue domini parauit, ut tecta maiora habeant, quàm tum habebant totæ uillæ, in quibus stabulentur

tur turdi, ac pauones. Sic in secunda parte, ac leporario pater tuus Axi præterquam lepusculum è uenatione uidit nũquam. Neq; enim erat magnum id septum, quod nunc ut habeant multos apros, ac capras, cõplura iugera maceriis concludunt. Non tum inquit mihi, cum emisti fundum Thusculanum à M. Pisone in leporario apri fuerunt multi. In tertia parte quis habet piscinam, nisi dulcem? & in ea duntaxat squalos, ac mugiles pisces? Quis contra nunc rhynton nõ dicit sua nihil interesse, utrum his piscibus stagnum habeat plenum an ranis? Non Philippus cum ad Minidium hospitem Cassini diuertisset, & ei è uicino flumine lupum piscem formosum apposuisset, atq; ille gustasset & expuisset, dixit, Peream ni piscem putaui esse? Sic nostra ętas inquam, luxuria propagauit leporaria, ac piscinas protulit ad mare, & in eas pelagios greges piscium reuocauit. Non propter hos appellati Sergius Orata, & Lucius Murena? Quis enim propter nobilitatem ignorat piscinas Philippi, Hortẽsii, & Lucullorũ? Quare unde uelis me incipere Axi dic.

Cap. IIII.

Ille ego uero inquit (ut aiunt post principia in castris) id est ab his potius incipiendum temporib⁹, quàm superioribus, quod ex pauonibus fructus capiuntur maiores, quàm è gallinis. Atq; adeo non dissimulabo, q̊d uolo de ornithone primum, quod lucri fecerunt hoc nomẽ turdi. HS. enim sexagintamillia fircellina excandere me fecerunt cupiditate. Merula, Duo sunt inquit ornithonis genera. Vnum delectationis causa, ut Varro hic fecit noster sub casino, quod amatores inuenit multos. Alterum fructus causa, quo genere macellarii, & in urbe quidam habent loca clausa, & rure maxime conducta in Sabinis, quod ibi propter agri naturam frequentes apparent turdi. Ex his tertii generis uoluit esse Lucullus coniunctum auiarium, quod fecit in Thusculano, ut in eodem tecto ornithonis inclusum triclinium haberet, ubi delicate cœnitaret, & alios uideret in mazonomo positos coctos, alios uolitare circa fenestras captos. Qđ inutile inuenerunt. Nam nõ tantum in eo oculos delectant intra fenestras aues uolitantes, quãtum offendit, quod alienus odor oppletnares.

Cap. V.

Sed quod te male arbitror Axi dicam, de hoc ornithõe.

quòd fructus causa faciunt: unde nonnulli sumuntur pingues turdi. Igitur testudo (ut peristylum tectum tegulis, aut rete) fit magna, in qua millia aliquot turdorum, ac merularum includere possint. Quidam cum eo adiiciunt præter eas aues, alias quoq; quæ pingues ueneunt care, ut milliariæ, ac coturnices. In hoc tectum aquam uenire oportet per fistulam, & eã potius per canales angustas serpere, quæ facile extergeri possint. Si enim late ibi aqua diffusa, & inquinatur facilius, & bibitur inutilius, & ex eis caduca, quæ abundat, & exit per fistulam, facit, ut luto aues laborent. Ostium habere humile, & angustum, & potissimum eius generis, quòd cochleã appellant, ut solet esse in cauea, in qua tauri pugnare solent. Fenestras raras, per quas non uideantur extrinsecus arbores, aut aues, quod earum aspectus, ac desyderium macrescere facit uolucres inclusas. Tantum luminis habere oportet, ut aues uidere possint, ubi assidant, ubi cibus, ubi aqua sit. Tectorio tecta esse leui circum ostia, ac fenestras, ne qua intrare mus, aliáue quæ bestia possit. Circum huius ædificii parietes intrinsecus multos esse palos, ubi aues assidere possint. Præterea & perticas inclinatas ex humo ad parietem, & in eis transuersas alias gradatim modicis interuallis annexas ad speciem cancellorum scenicorum, ac theatri. Deorsum in terram esse aquam, quam bibere possint. Cibatui offas positas, eæ maxime glomerantur ex ficis, & farre misto. Diebus uiginti ante quàm quis tollere uelit turdos, largius dat cibum, & aquæ plus ponit, & farre subtiliore incipit alere. In hoc tecto, caueaq; tabulata habeant aliquot ad perticæ supplementum. Contra hoc auiarium est aliud minus, in quo quæ mortuæ ibi sunt aues, ut domino numerum reddat, curator seruare solet. Cũ opus sunt ex hoc auiario, ut sumantur idoneæ, excludantur in minusculum auiarium, quod est coniunctum cũ maiore ostio, & lumine illustriore, quod seclusorium appellant. Ibi cum eum numerum habet exclusum, quem sumere uult, omnes occidit. Hoc ideo in seclusorio clam, ne reliqui, si uideant, despondeant animum, atq; alieno tempore uenditori moriantur. Non enim ut aduenæ uolucres faciũt pullos, ut in agro ciconiæ, in tecto hirundines, sic aut hic, aut illic turdi, qui cum sint nomine mares, re uera fœminæ

quoq;

quoq; sunt, neq; id non secutum ut esset in merulis, quæ nomine fœminino mares quoq; sunt. Præterea uolucres cum partim aduenæ sint, ut hirundines, & grues, partim uernaculæ, ut gallinæ, ac columbæ. De illo genere sunt turdi aduentitio, ac quotannis trans mare in Italiam aduolant circiter æquinoctium autumnale, & eodem reuolãt ad æquinoctium uernum. Et alio tempore turtures, ac coturnices immani numero. Hoc ita fieri apparet in insulis propinquis Pontia, Palmaria, Pandataria. Ibi enim in prima uolatura cum ueniunt, morantur dies paucos requiescendi causa. Idemq; faciunt cum ex Italia trans mare remeant. Appius Axio, Si quinq; millia hic conieceris inquit, & erit epulum, ac triumphus, sexaginta millia queuis statim in fœnus des licebit. Tum mihi, tu dic illud alterum genus ornithõis, qui animi causa constitutus à te sub Cassino fertur, in quo diceris longe uicisse non modo archetypon inuentoris nostri ὀρνιθοτροφεῖον M. Lenij Strabonis, qui Brundusij hospes noster primus in peristylo habuit exhedra conclusas aues, quas pasceret obiecto rete, sed etiam Thusculanum magnum ędificium Luculli. Cui ego, cum habeã sub oppido cassino flumen, quod per uillam fluat liquidum, & altum, marginibus lapideis, latum pedes LVII. & è uilla in uillã pontibus transeatur, lõgum pedes DCCCCL. directum ab insula ad Museum, quę est à Vinio fluuio, ubi confluit alter amnis ad summum flumen, ubi est Museum, circum huius ripas ambulatio est sub diuo, pedes latas denos. Ab hac ambulatiõe in agrum uersus, ornithonis locus ex duabus partibus dextra, & sinistra macerijs altis cõclusus. Inter quas locus, q est ornithonis, patet in latitudinem pedes XLVIII. deformatus ad tabulæ literariæ speciẽ cum capitulo forma, quæ est quadrata: patet in longitudinem pedes LXXII. qua ad capitulum rotundus est pedes XXVII. Ad hæc, ita ut in margine quasi infimo tabulæ descripta sit ambulatio, ab ornithone plumula, in qua media sunt caueæ, qua iter in aream est. In limine in lateribus dextra, & sinistra porticus sunt primoribus columnis lapideis intermedijs arbusculis humilibus ordinatæ, cum à summa macerie ad epistylium tecta porticus sit rete canabina, & ab epistylio ad stilobatem hæ sunt auibus omẽ genus oppletæ, quibus cibus administratur per

rete, & aqua riuulo tenui affluit, secundum stilobatis interionem partem dextra, ac sinistra ad summã aream quadratam è medio diuersæ duæ non latæ, sed oblongæ sunt piscinæ ad porticus uersus. Inter eas piscinas tantummodo accessus semita in tholũ, qui est ultra rotundus columnatus, ut est in æde Catuli, si pro parietibus feceris columnas. Extra eas columnas est sylua manu sata, grandibus arboribus tecta, ut infima perluceat, tota septa macerijs altis. Intra tholi columnas exteriores lapideas, & totidem interiores ex abiete tenues locus est pedes quinque latus. Inter columnas exteriores pro pariete reticuli è neruis sunt, ut perspici in sylua possit, & quæ ibi sunt, neq; auis ea transire. Intra interiores columnas pro pariete rete auiarium est obiectum. Inter has, & exteriores gradatim sunt structa (ut θέατρίδιον) auium mutilis crebris in omnibus columnis impositis sedilia auium. Intra rete aues sunt omne genus, maxime cantrices, ut lusciniolæ, ac merulæ, quibus aqua ministratur per canaliculum, cibus obijcitur sub rete. Subter columnarum stilobatem est lapis à falere pedem, & dodrantem altus, ipsum falere ad duos pedes altum à stagno, latum ad quinque, ut in culcitas, & columnellas conuiuæ pedibus circumire possint. In fimo intra falere est stagnũ cum margine pedali, & insula in medio parua. Circum falere, & natatilia sunt excauata anatũ stabula. In insula est columnella, in qua intus axis qui pro mensa sustinet rotam radiatã, ita ut ad extremum ubi orbile solet esse acutum, tabula cauata sit, ut tympanum in latitudinem duo pedes, & semipedem: in altitudinem palmum. Hæc ab uno puero, qui ministrat ita uertitur, ut omnia unà ponantur, & ad bibendum, & ad edendum, & admoueãtur ad omnes conuiuas. Ex suggesto faleris ubi solent esse περιπετάσματα, prodeunt anates in stagnum, ac nant, è quo riuus peruenit in duas, quas dixi, piscinas, ac pisciculi ultro ac citro commeant, cum & aqua calida, & frigida ex orbe ligneo, mensaq;, quam dixi, imprimis radijs esse epistomijs uersis ad unumquenque factum, sic ut fluat in conuiuam. Intrinsecus sub tholo stella lucifer interdiu, noctu hesperus, ita circumeunt ad infimum hemisperium, ac mouentur, ut indicent quot sint horæ. In eodem hemisperio medio circum cardinem est orbis

uen

uentorum octo, ut Athenis in horologio, quod fecit Cypreſtes. Ibiq; eminens radius à cardine ad orbem, ita moue tur, ut eum tangat uentũ, qui flet, ut intus ſcire poſſis. Cum hæc loqueremur, clamor fit in campo. Nos Athlætæ comitiorum unà cum id fieri non miraremur propter ſtudia ſuffragatorum, & tamẽ ſcire uellemus, quid eſſet, uenit ad nos Pantulæius Parra. Narrat ad tabulam, cum decũberet, quendam deprehenſum teſſerulas coniicientem in loculum, eum ad conſulem tractum à fautoribus competitorum. Pauo ſurgit, quòd eius candidati cuſtos dicebatur deprehenſus.

Cap. VI.

Axius de pauone inquit libere licet dicas, quoniam diſceſſit Fiſcellius, qui ſecus ſiquid diceret de his gentilitatis cauſa, fortaſſe ante eum duceret ſerram. Cui Merula, de pauonibus noſtra memoria inquit, greges habere cœpit, & ueniere magno. Ex his M. Aufidius Lurco HS ſexagena millia numũm in anno dicitur capere. Ex his aliquanto pauciores eſſe debent mares, quàm fœminæ, ſi ad fructum ſpectes, ſi ad delectationem contra: formoſior enim mas. Pauonum greges agreſtes tranſmarini eſſe dicuntur in inſulis Sami in luco Iunonis. Item in Planaſia inſula M. Piſonis. Hi ad greges conſtituendos parantur bona ætate, & bona forma. Huic enim natura, formæ è uolucribus dedit palmam. Ad admiſſuram hæ minores bimæ non idoneæ, nec iam maiores natu. Paſcuntur omne genus obiecto frumento, maxime ordeo. Itaque Seius his dat in menſes ſingulos, ordei ſingulos modios, ita ut in fœtura detur uberius, & antequàm ſalire incipiant. Is à procuratore ternos pullos exigit, eoſq;, cum creuerint, quinquagenis denariis uendit, ut nulla ouis hunc aſſequatur fructum. Præterea oua emit, ac ſupponit gallinis, ex quibus ex his excuſſos pullos refert in id tectum, in quo pauones habet, quod magnum pro multitudine pauonum fieri debet, & habere cubilia diſcreta, tectorio leuata, quo neque ſerpens, neque beſtia ulla accedere poſſit. Præterea locum habere ante ſe, quo paſtum exeant diebus apricis. Vtrunque locum purum eſſe uolunt hæ uolucres. Itaque paſtorem earum cum batillo circumire oportet, ac ſtercus tollere, ac conſeruare, quod & ad agriculturam idoneum eſt, & ad ſubſtramen pullorum. Primus

hoc

hos Q. Hortẽsius augurali cœna posuisse dicitur, quòd protinus factum tam luxuriosi, quàm seueri boni uiri laudabant. Quem cito secuti multi extulerunt eorum pretia, ita ut oua eorum denarijs ueneant quinis, ipsi facile quinquagenis, grex centenarius facile quadragena millia sextertia ut reddat, ut quidam Albutius aiebat, si in singulos ternos exigeret pullos, perfici sexagena posse.

Cap. VII.

Interea uenit apparitor Appij à consule, & augures ait citari. Ille foras exit à uilla. At in uillam intro inuolant columbæ, de quibus Merula: Axi, si unquam περιστεροτροφεῖον cõstituisses, has tuas esse putares, quamuis feræ essent. Duo eñ genera earum in περιστεροτροφείῳ esse solent. Vnum agreste, ut alij dicunt saxatile, quod habetur in turribus, ac columinibus uillæ, à quo appellatæ columbæ, quæ propter timorẽ naturalem summa loca in tectis captant. Quo fit, ut maxime agrestes sequantur turres, in quas ex agro euolant sua pte sponte, ac remeant. Alterum genus columbarum est clementius, quòd cibo domestico contentum intra limina ianuæ solet pasci. Hoc genus maxime est colore albo. Illud alterum agreste sine albo, uario. Ex his duabus stirpibus fit miscellum tertium genus fructus causa, atq; incedunt in locum unum, quòd alij nocãt περιστερῶνα, alij περιστεροτροφεῖον, in quo uno sæpe, uel quinq; millia sunt inclusæ. περιστερὼν fit, ut testudo magna camera tectus, uno ostio angusto, fenestris punicanis, aut latioribus, reticulatis utrinq;, ut locus omnis sit illustris, neùe serpens, aliúdue quod animal maleficum introire queat. Intrinsecus quamleuissimo marmorato toti parietes, ac cameræ oblinuntur, & extrinsecus circum fenestras, ne mus, aut lacerta, qua adrepere ad colũbaria possit. Nihil enim timidi⁹ columba. Singulis paribus columbaria fiunt rotunda in ordine crebra. Ordines quam plurimi possunt à terra usq; ad cameram. Columbaria singula esse oportet, ut os habeant, quo introire & exire possint. intus ternorum palmorum ex om̃ibus partibus sub ordines singulos tabulæ fictæ, ut sint bipalmes, quo utãtur uestibulo, ac prodeant. Aquam puram esse oportet, quæ influat, unde & bibere, & ubi se lauare possint. Permũdæ sunt enim hæ uolucres. Itaq; pastorẽ columbaria quotquot mẽsibus crebro oportet euerrere. Est enim quod cum inquinat

locum

locum appositum ad agriculturam, ita ut hoc optimum esse scripserint aliquot, siue si columbam quid offenderit, ut medeatur, si qua perierit, ut efferat. Siqui pulli idonei sunt ad uendendum, promat. Item quæ fœtæ sunt, ut certum locum disclusum ab aliis rete habeant, quo transferantur, è quo foras euocare possint matres. Quod quidē faciunt duabus de causis. Vna, si fastidiunt aut inclusæ cōsenescunt, quo libero aëre cum exierint in agros redintegrētur. Altera de causa propter illicium. Ipsæ enim propter pullos, quos habent, utiq; redeunt, nisi à coruo occisæ, aut ab accipitre interceptæ. Quos columbarii interficere solēt, duabus uirgis uiscatis defixis in terram inter se curuatis, cum inter eas posuerint obligatum animal, quod intercipere soleant accipitres, qui ita decipiuntur, cum se obleuerint uisco. Columbas redire solere ad locum licet animaduertere, quòd multi in theatro è sinu missas faciunt, atq; ad locum redeunt, quæ nisi reuerterentur, non emitterētur. Et cibus apponitur circum parietes in canalibus, quas extrinsecus per fistulas supplēt. Delectantur milio, tritico, ordeo, piso, faseolis, eruo. Item feras has in turribus, ac summis uillis, qui habēt agrestes columbas, quoad possunt immittunt in περιστερῶνας ætate bona, parantq; ut nec pullos, neq; uetulas, totidemq; mares quot fœminas habeant. Nihil columbis fœcundius. Itaque diebus quadragenis concipit, & parit, & incubat, & educat, & hoc ferè totum annum faciūt. Tantummodo interuallum faciunt à bruma ad æquinoctium uernum. Pulli nascuntur bini, qui simulac creuerunt, & habent robur, cum matribus pariunt. Qui saginare solent pullos columbinos, quo pluris uendant, secludunt eos, cum iam pluma sunt tecti. Deinde manducato candido farciunt pane hyeme hoc bis, æstate ter, mane, meridie, uesperi, hyeme demunt cibum medium. Qui iam pinnas habere incipiunt, in nido relinquunt illisis cruribus, & matribus, uberiut ut cibo uti possint, obiiciunt. Eo enim totū diem se, & pullos pascunt. Qui ita educantur, celerius pinguiores quàm alii fiunt, & candidiores: parentes eorum Romæ, si sunt formosi, bono colore, integri, boni seminis, paria singula uulgo ueneunt ducenis numis, necnon eximia singulis millibus numum, quas nuper cum mercator tāti emere uellet à L. Axio equite Roma-

mano, minoris quadringẽtis denarijs daturum negauit. Axius, Si possem inquit, emere περιστερῶνα factum, quemadmodum in ædibus cum habere uellem, fictilia columbaria, iam ijssem emptum, & misissem ad uillam. Quasi uero inquit Pica, non in urbe quoq; sint multi, columbaria qui in tegulis habent. An tibi non uidentur habere περιστερῶνας, cũ aliquot supra centum millium sextertium habeant instrumentum? è queis alicuius totum emas censeo, & antequã ædifices rure, magnum condiscas hic in urbe quotidie lucrum ex asse semissem condere in loculos. Cap. VIII.

Axius, tu Merula deinceps perge. Ille, Turturibus inquit, locum constituendum proinde magnum, ac multitudinem alere uelis. Eumq; item, ut de columbis dictum est, ut habeat ostium, ac fenestras, & aquam purã, ac parietes, ac cameras munitas tectorio. Sed pro columbarijs in pariete mutulos, aut palos in ordine, supra quos tegeticulæ canabinæ sint impositæ. Infimum ordinem oportet abesse à terra non minus tres pedes, inter reliquos dodrantes, à summo ad cameram ad semipedem, æque late mutili à pariete extare possunt, in quibus dies, noctesq; pascuntur. Cibatui quod sit, obijciunt triticum siccum in centenos uicenos turtures ferè semodium, quotidie euerrentes eorum stabula, à stercore ne offendantur, quod item seruatur ad agrum colẽdum. Ad saginandum appositissimum tempus circiter messem. Etenim matres eorum tũc optimæ sunt, cum pulli plurimi gignuntur, qui ad farturam meliores. Itaq; eorum fructus id temporis maxime consistit. Cap. IX.

Axius, Ego quæ requiro farturæ à sura membra de palumbis, de gallinis dic sodes Merula, tum de reliquis, siquid idoneum fuerit, ratiocinari licebit. Ille. Igitur sunt, gallinę quæ uocantur, generum trium, uillaticæ, & rusticæ, & Africanæ. Gallinæ uillaticæ sunt, quas deinceps rure habent in uillis. De his qui ὀρνιθοβοσκεῖον instituere uolunt, ijdem adhibita scientia, ac cura, ut capiant magnos fructus (ut maxime factitauerunt Deliaci) hæc quinq; animaduertant oportet. De emptione, cuiusmodi, & quammultas parent. De fœtura, quemadmodum admittant, & pariant. De ouis, quemadmodum incubent, & excudant. De pullis, quemadmodũ, & à quibus educentur. Hisce appendix adijcitur, pars quinta quem-

ta quemadmodum saginētur. E queis tribus generibus proprio nomine uocantur fœminæ, quæ sunt uillaticæ, gallinæ, mares galli, capi semimares, quòd sunt castrati. Gallos castrant, ut sint capi, candenti ferro inurentes calcaria ad infima crura usq; dum rumpantur, atq; extet ulcus, q̃d obliniūt figlina creta. Qui spectat, ut ὀρνιθοβοσκεῖον perfectum habeat, sint licet ei tria genera paranda, maxime uillaticas gallinas oportet, è queis in parando eligat fœcundas, plerū que rubicunda pluma, nigris pinnis, imparibus digitis, magnis capitibus, crista erecta ampla. Hæ enim ad partiones sunt aptiores, gallos salaces qui animaduertūt si sunt lacertosi, rubenti crista, rostro breui, acuto, oculis rauis, aut nigris, palea rubra subalbicanti: collo uario, aut aureolo, fœminibus pilosis, cruribus breuibus, unguibus lōgis, caudis magnis frequentibus pinnis. Item qui elati sunt, ac uociferant sæpe, in certamine pertinaces, & qui animalia, quæ nocent gallinis, non modo non pertimescant, sed etiā pro gallinis propugnent. Nec tamen sequendum in seminio legendo tanagricos, ac medicos, & chalcidicos, q̃ sine dubio sunt pulchri, & ad præliandum inter se maxime idonei, sed ad partus sunt steriliores. Si ducentas alere uelis, locus septus attribuendus, in quo duæ caueæ coniunctæ magnæ constituendæ, quæ spectent ad exorientem uersus, utræq; in longitudinem circiter decem pedes, latitudine dimidio minores, & altitudine paulo humiliores. Vtriusq; fenestræ latitudine trepidali, & eo pede altiores è uiminibus factæ raris, ita ut lumen præbeant multum, neq; per eas quicquam ire intro possit, quod nocere solet gallinis. Inter duas ostiū sit, qua gallinarius curator earum ire possit. In caueis crebræ perticæ traiectæ sint, ut omnes sustinere possint gallinas. Contra singulas perticas in pariete exculpta sint cubilia earū, ante sit (ut dixi) uestibulum septum, in quo diurno tēpore esse possint, atq; in puluere uolutari. Præterea sit cella grandis, in qua curator habitet, ita ut in parietibus circum omia posita sint cubilia gallinarū, aut exculpta, aut affixa firmiter. Motus enim cum incubant nocet. In cubilibus, cū parturiēt, acus sternendū: cū pepererint, tollere substramen, & recens aliud subijcere, quòd pulices, & cætera nasci solent, quæ gallinam conquiescere non patiuntur, ob quam

rem

rem oua aut inæquabiliter maturescunt, aut consenescunt. Quæ uelis incubet, negant plus uigintiquinq; oportere oua incubare, quamuis propter fœcunditatem pepererit plura. Optimum esse partum æquinoctio uerno, aut autumnali. Itaq; quæ ante, aut postea nata sunt, & etiam prima eo tempore, non supponenda, & ea, quæ subijcias, potius è uetulis quàm è pullastris, & quibus subijcias rostra, aut ungues non habeant acutos, quæ debent potius in concipiendo occupatæ esse quàm in cubando. Appositissimæ ad partũ sunt anniculæ, aut bimæ. Si oua gallinis pauonia subijcies, cum iam decem dies pauonia fouere cœpit, tum deniq; gallinacea subijcere, ut unà excudant. Gallinaceis enim pullis bis deni dies opus sunt, pauoninis ter noueni. Eas includere oportet, ut diem, & noctem incubent, præter quàm mane & uespere dum cibus, ac potio his detur. Curator oportet circumeat diebus interpositis aliquot, ac uertere oua, ut æquabiliter concalefiant. Oua plena sint, atq; utilia, nec ne animaduerti aiunt posse, si demiseris in aquam: quod inane natat, plenum desidit. Qui (ut hoc intelligant) concutiunt, errare, quod in eis uitales uenas confundunt. In ijs idẽ aiunt, cum ad lumẽ sustuleris, quod perlucet, id esse ob inane. Qui hæc uolunt diutius seruare, perfricant sale minuto, aut muria, atq; ita sinunt tres, aut quatuor horas, eaq; abluta condunt in furfures, aut acus. In supponendo oua obseruant, ut sint numero imparia. Oua quæ incubantur, si habeant in se semen pulli, curator quatriduo postquam incubari cœperint, intelligere potest, si contra lumen tenuit, & purum uniusmôi esse animaduerterit putãt eijciendũ, & aliud subijciendũ. Excussos pullos subducẽdũ ex singulis nidis, & subijciendum ei, quæ habeat paucos. Ab eaq;, si reliqua sint oua pauciora, tollenda, & subijcienda alijs, quæ nondum excuderint, & minus habent triginta pullos. Hoc enim gregem maiorem non faciendum. Obijciendum pullis diebus quindecim primis mane subiecto puluere (ne rostris noceat terra dura) polentam mistam cum nasturtij semine, & aqua aliquanto ante facta intrita, & ne tum deinde in eorum corpore turgescat, aqua prohibendum. Quando de clunibus cœperint habere pinnas, è capite, & è collo eorum crebro eligendi pedes. Sæpe enim propter eos consenescunt. Circum

caueas eorum incendendum cornu ceruinum, ne qua serpens accedat: quarum bestiarum ex odore solent interire. Prodigendi in solem, & sterquilinium, ut se uolutare possint, quod ita alibiliores fiunt. Neq; pullos tantum, sed omne ὀρνιθοβοσκεῖον cum æstate, tum utiq; cum tempestas est, molle, atq; apricum eligi debet intento supra rete, quod prohibeat eas extra septa uolare, & in eas inuolare extrinsecus accipitrem, aut quid aliud. Euitare item caldorem, & frigus oportet, quod utrunq; his aduersum. Cum iam pinnas habebunt, consuefaciendum, ut unam aut duas gallinas sectentur. Cæteræ ut potius ad pariendum sint expeditę quam in nutricatu occupatæ. Incubare oportet incipere secundum nouam lunam, quod fere quæ ante, pleraq; non succedunt. Diebus fere uiginti excudunt. De quibus uillaticis (quoniam uel nimium dictum) breuitate reliqua compensabo. Gallinæ rusticæ sunt in urbe raræ, nec fere mansuetæ sine cauea uidentur Romæ, similes facie non his uillaticis gallinis nostris, sed Africanis aspectu, ac facie incontaminata. In ornatibus publicis solent poni cum psitacis, ac merulis albis, item aliis id genus rebus inusitatis. Neq; fere in uillis oua, ac pullos faciunt, sed in syluis. Ab his gallinis dicitur insula Gallinaria appellata, quæ est in mari thusco secundum Italiam contra montes Ligusticos, uigintimillium Albingaunium, alii ab his uillaticis inuectis a nautis ibi feris factis procreatis. Gallinæ Africanæ sunt grandes, uariæ, gibberæ, quas μελεαγρίδας appellant Græci. Hæ nouissimæ in triclinium ganearium introierunt e culina propter fastidium hominum. Veneunt propter penuriam magno. De tribus generibus, gallinæ saginantur maxime uillaticę. Eas includunt in locum tepidum, & angustum, & tenebrosum, quod motus earum, & lux pinguitudini inimica, electis ad hanc rem maximis gallinis, nec continuo his, quas melicas appellant falso, quod antiqui ut thetin thelim dicebant, sic medicam melicam uocabant. Hæ primo dicebantur, quia ex Media propter magnitudinem erant allatæ, quæq; ex his generatæ postea propter similitudinem. Amplas omnes ex his, euulsis ex alis pinnis, & cauda farciunt turundis ordeaceis partim ad mistis ex farina loliacea, aut semine lini ex aqua dulci. Bis die cibum dant, obseruantes ex quibusdam signis, ut prior

ſit concoctus, quàm ſecũdum dent. Dato cibo, tum perpurgant caput, ne quos habeant pedes, rurſus eas concludunt. Hoc faciunt uſq; ad dies uiginti quinque. Tum deniq; pingues fiunt. Quidam ex triticeo pane intrito in aquã miſto uino bono, & odorato farciunt, ita ut diebus uiginti pingues reddant, ac teneras. Si in farciẽdo nimio cibo faſtidiũt, remittendum in datione pro portione, ſic ut decem primis proceſſit, in poſterioribus, ut diminuat eadẽ ratione, ut uigeſimus dies, & primus ſit par. Eodem modo palumbes farciunt: ac reddunt pingues. Cap. X.

Tranſi inquit Axius nũc in illud genus, q̊d uos philogręci uocatis ἀμφιβίον, quod non eſt ulla uilla, ac terra contentum, ſed requirit piſcinas, quas, quia ibi anſeres aluntur, nomine χηνοβοσκεῖον appellatis. Horum greges Scipio, Metellꝰ, & M. Seius habẽt magnos aliquot. Merula, Seius inquit, ita greges cõparauit anſerũ, ut hos quinq; gradus obſeruaret, quos in gallinis dixi. Hi ſunt de genere, de fœtura, de ouis, de pullis, de ſagina. Primum iubebat ſeruum in legendo obſeruare, ut eſſent ampli, & albi, quod plerunq; pullos ſimiles ſui faciũt. Eſt enim alterum genus uarium, quod ferum uocatur, nec cum his libenter congregatur, nec æque fit mãſuetum. Anſeribus ad admittẽdum tempus aptiſſimum eſt à bruma, ad pariendum, & incubandum à Cal. Martíj uſq; ad ſolſtitium. Saliunt ferè in aqua, dum ſe mergunt in flumen, aut piſcinam. Singulæ nõ plus quater in anno pariũt. Singulis ubi pariunt, faciundum haras quadratas circum binos pedes, & ſemipedem, Eis ſubſternendum palea. Notandum earũ oua aliquo ſigno, quòd aliena non excudunt. Ad incubãdum ſupponunt plerunq; nouem, aut undecim. Qui hoc minus ſeptem, qui hoc plus quindecim. Incubat tẽpeſtatibus dies triginta, tepidioribus uigintiquinq;. Cum excudit, quinq; diebus primis patiuntur eſſe cum matre. Deinde quotidie ſerenum cum eſt, producũt in pratis iuxta piſcinas, aut paludes: hiſq; faciunt haras ſupra terrã aut ſubtus, in queis non includant plus uicenos pullos. Eaſq; cællas prouident ne habeant in ſolo humorẽ, ſed habeant molle ſubſtramen è palea, aliáue qua re, néue eò accedere poſſint muſtellæ, aliæúe beſtiæ, quæ noceant. Anſeres paſcunt in humidis locis, ubi pabulum ſerunt, quòd aliquem fru-

ctum

ctum ferat, feruntque his herbam, quæ uocatur feris, quòd ea aqua tacta etiam cum est arida, fit uiridis. Folia eius decerpentes dant, ne si comederint, ubi nascitur, aut obterendo perdant, aut ipsi cruditate pereant. Voraces enim sunt natura. Quo temperandum iis, qui propter cupiditatem sæpe in pascendo si radicem prenderint, quam educere uelint è terra, obrumpunt collum. Perimbecillum enim id, ut caput molle. Si hæc herba non est, dandum ordeum, aut frumentum aliud. Cum est tempus farraginis, dandum ut in satu feris dixi. Cum incubant, ordeum his intritum in aqua apponendum. Pullis primum biduo polenta, aut ordeum apponitur, tribus proximis nasturtium uiride confectum minutatim ex aqua in uas aliquod. Cum autem sunt inclusi in haras, aut speluncas, ut dixi, uictui obiiciunt his polentam ordeaceam, aut farraginem, herbámue teneram aliquam concisam. Ad saginandum eligunt pullos circiter sexquimense qui nati sint, eos includunt in saginario, ibique polentam, & pollinem aqua madefacta dant cibum, ita ut perinde se saturent. Secundum cibum large ut bibãt faciunt potestatem. Sic curati circiter duobus mensibus fiũt pingues quotcunque sumpserũt. Locus solet purgari, quòd ipsi amant locum purum, neque ipsi ullum, ubi fuerint, relinquunt purum.

Cap. XI.

Qui autem uolunt greges anatum habere, & constituere νησσοτροφεῖον primum locum, queis est facultas, eligere oportet palustrem, quòd eo maxime delectantur: si id nõ potissimũ ibi, ubi sit naturalis aut lacus, aut stagnum, aut manufacta piscina, quò gradatim descendere possint. Septum altum esse oportet, ubi uersentur, ad pedes quindecim, ut uidistis ad uillam Sei, quòd uno ostio claudatur, circum totũ parietem intrinsecus crepido lata, in qua secundum parietem sint tecta cubilia, ante ea uestibulum exæquatũ tectorio opere testaceo. In eo perpetua canalis in quam & cibus ponitur, & immittitur aqua, sic enim cibũ capiunt. Omnes parietes tectorio leuigantur, ne feles, aliáue quæ bestia introire ad nocendum possit: id septum totum rete grandib⁹ maculis integitur, ne eo inuolare aquila possit, néue ex ea euolare anas. Pabulum his datur triticũ, ordeum, uinacei, uuæ, nonnunquam etiã ex aqua cammari, & quædã huiusmodi

aquatilia. Quæ in eo septo erunt piscinæ, in eas aquam large influere oportet, ut semper recens sit. Sunt item non dissimilia alia genera, ut querquedulæ, phalarides, sic perdices quę, ut Archelaus scribit, uoce maris audita, concipiũt. Quę ut superiores, neq; propter fœcunditatem, neque propter suauitatem saginãtur, sed sic pascẽdo fiunt pingues. Quod ad uillaticarũ pastionem primum actum pertinere sum ratus, dixi.

Cap. XII.

Interea redit Appius, & percunctati nos ab illo, & ille à nobis, quid esset dictum, ac factum, Appius, sequitur inquit actus secundi generis, affictitius ad uillam qui solet esse, ac nomine antiquo à parte quadam leporarium appellatum. Nam neque solum lepores in eo includuntur sylua, ut olim in iugero agelli, aut duobus, sed etiam cerui, aut capræ in iugeribus multis. Quintus Fuluius leporarium dicitur habere in Tarquiniensi septum, iugerum XL. in quo sunt inclusa non solum ea, quę dixi, sed etiam oues ferę, etiam hoc maius hic in statonensi, & quidam in locis aliis. In Gallia uero transalpina T. Pompeius tantum septum uenationis, ut circiter trigintamillia passuum locum inclusum habeat. Præterea in eodem consepto habere solet, de animalibus coclearia, atq; aluearia, atq; etiam dolia, ubi habeat glires conclusos. Sed horum omnium custodia incrementum, & pastio aperta, pręterquam de apibus. Quis enim ignorat septa è maceriis, ita esse oportere in leporario, ut tectorio tecta sint, & sint alta. Alterum ne feles, aut meles, aliáue quæ bestia intrare possit, alterum ne lupus transilire. Ibiq; esse latebras, ubi interdiu lepores delitescant in uirgultis, atq; herbis, & arbores patulis ramis quæ aquilæ impediant conatus. Quis itẽ nescit, paucos si lepores mares in fœminas intromiserit breui tẽpore fore ut impleatur? tanta fœcũditas huius quadrupedis. Quatuor enim modo si intromiseris in leporarium, breui solet repleri. Fit enim sæpe cum habent catulos recentes, alios ut in uentre habere reperiantur. Itaque de his Archelaus scribit, annorum quot sint si quis uelit scire, inspicere oportet foramina naturæ, quot sine dubio aliꝰ habet alio plura. Hos quoq; nuper institutum ut saginarẽt pleraq;, cum exceptos è leporario concludant in caueis, & loco clauso faciant pingues. Eorũ ergo tria gñа ferè sunt.

Vnum Italicum hoc nostrum pedibus primis humilibus, posterioribus altis, superiore parte pulla, uētre albo, auribus longis: qui lepus dicitur cum prægnans sit, tamen concipere. In Gallia transalpina, & Macedonia fiunt permagni. In Hispania, & in Italia mediocres. Alterius generis est, quod in Gallia nascitur ad alpes, qui hoc ferè mutant, quòd toti candidi sunt. Hi raro perferuntur Romam. Tertij generis est, q̃d & in Hispania nascitur, similis nostro lepori ex quadam parte, sed humile, quem cuniculum appellant. Lucius Aelius putabat ab eo dictum leporem à celeritudine, quòd leuipes esset. Ego arbitror à Græco uocabulo antiquo, q̃d eum Aeoles Beotij leporem appellant. Cuniculi dicti ab eo, quòd sub terra cuniculos ipsi facere soleant, ubi lateant in agris. Horum omniū tria genera, si possis, in leporario habere oportet, duo enim utiq; te habere puto, & quòd in Hispania annis ita fuisti multis, ut inde te cuniculos persecutos credam.

Cap. XIII.

Apros quidem habere posse in leporario, nec magno negotio tibi est, captiuos, & cicures qui ibi nati sint, & pingues solere fieri scis inquam Axi. Nam quem fundum in Thusculano emit hic Varro, à M. Pisone uidisti ad buccinā inflatam certo tempore apros, & capreas conuenire ad pabulum, cum è superiore loco è palæstra effunderetur apris glans, capreis uicia aut quid aliud. Ego uero inquit ille apud Q. Hortensium cum in agro Laurēti essem, ibi istuc magis τραγικῶς fieri uidi. Nā sylua erat (ut dicebat) supra quinquaginta iugerum maceria septa, quod non leporariū, sed θηριοτροφεῖον appellabat. Ibi erat locus excelsus, ubi triclinio posito cœnabamus. Quintus Orphea uocari iussit: qui cum eò uenisset cum stola, & cithara, & cantare esset iussus, buccinam inflauit, ubi tanta circunfluxit nos ceruorum, aprorū, & cæterarum quadrupedum multitudo, ut non minus formosum mihi uisum sit spectaculum, quā in circo maximo ædilium non sine Africanis bestijs cum fiunt uenationes.

Cap. XIIII.

Axius, tuas partes (inquit) subleuauit Appius ò Merula noster. Quod ad uenationem pertinet, breuiter secundus transactus est actus. Nec de cocleis, ac gliribus quæro, quod reliquum est, neq; enim magnum emolumētum esse potest.

Non istuc tam simplex est inquit Appius, quàm tu putas ô Axi noster. Nam & idoneus sub dio sumendus est locus coclearijs, quem totum circum aqua claudas, ne quas ibi posueris ad partum, non liberos earum, sed ipsas quæras. Aqua in quam cludendæ, ne fugitiuarius sit parandus locus. Is melior, quem & non coquit sol, & tangit ros. Qui si naturalis non est, ut ferè non sunt in aprico loco, neq; habeas in opaco, ubi facias, ut sunt sub rupibus, ac montibus quorum alluant radices lacus, ac fluuij, manu facere oportet rosidum: qui fit, si adduxeris fistulam, & in eam papillas imposueris tenues, quæ eructent aquam, ita ut in aliquem lapidem incidat, ac late dissipetur. Paruus his cibus opus est, & is sine administratore. Et hunc, dum serpit, non solum in area reperit, sed etiam si riuus non prohibet in parietes stãtes inuenit. Deniq; ipsæ exgruminantes ad propalam uitam diu producũt, cum ad eam rem pauca laurea folia interijciant, & aspergant furfures non multos. Itaq; coquus has uiuas an mortuas coquat, plerunque nescit. Genera coclearum sunt plura, ut minutæ albulæ, quæ afferuntur è Reatino, & maxime quæ de Illyrico apportãtur, & mediocres, quæ ex Africa afferuntur. Non quod in his regionibus quibusdam locis, eæ magnitudinibus non sint dispariles, nam & ualde amplæ sunt, quædam ex Africa, quæ uocãtur solitanæ, ita ut earum calices quadrantes octoginta capere possint, & sic in alijs regionibus eædem inter se collatæ & minores sunt, & maiores. Hæ in fœtura pariunt innumerabilia. Earum semen minutum, ac testa molli diuturnitate obdurescit, magnis insulis in areis factis, magnum bolum deferunt æris. Has quoq; saginare solent ita, ut ollam cum foraminibus incrustent sapa, & farre, ubi pascantur, quæ foramina habeat, ut intrare aër possit. Viuax enim hęc natura. Cap. XV.

Glirarium autem dissimili ratione habetur, quod non aqua sed maceria locus sepitur. Tota leui lapide, aut tectorio intrinsecus incrustatur, ne ex ea erepere possit. In eo arbusculas esse oportet, quæ ferant glandem: quæ cum fructũ non ferunt, intra maceriam iacere oportet glandem, & castaneam, unde saturi fiant. Facere his caueas oportet laxiores, ubi pullos parere possint. Aquam oportet esse tenuem, quod

quod ea non utuntur multum, & aridum locum quærunt. Hi saginantur in dolijs, quæ etiam in uillis habent multi, quæ figuli faciunt multo aliter, atq; alia, quod in lateribus eorum semitas faciunt, & cauum, ubi cibum constituant. In hoc dolium addunt glandem, aut nuces iuglãdes, aut castaneam. Quibus in tenebris, cum cumulatim positũ est in dolijs, fiunt pingues.

Cap. XVI.

Appius igitur relinquitur, inquit, de pastione uillatica tertius act⁹ de piscinis. Quid tertius inquit Axius? An quia tu solitus es in adolescentia tua domi mulsum non bibere propter parsimoniam, nos mel negligemus? Appius nobis, uerum dicit inquit. Nam cum pauper cum duobus fratribus, & duabus sororibus essem relictus, quarum alteram sine dote dedi Lucullo, à quo hæreditate mi cessa primum, & primus mulsum domi meæ bibere cœpi ipse, cum interea nihilo minus penè quotidie in conuiuio omnibus darem mulsum. Præterea meum erat non tuum, eas nouisse uolucres, quibus natura plurimum ingenij, atq; artis tribuit, itaq; eas melius me nosse, quàm te, ut scias, de incredibili earum auium natura audi. Merula, ut cætera fecit, ἱστορικῶς quæ sequi melliturgi soleant, demonstrabit. Primum apes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo corpore putrefacto. Itaq; Archelaus in epigrammate ait eas esse

βοὸς φθινομένης πεποιημένα τέκνα. Idem:

ἵππων μὲν σφῆκες γενεὰ μόσχων δὲ μέλισσαι.

ἵπποι μὲν σφηκῶν γένεσις μόσχοι δὲ μελισσῶν.

Hæ apes non sunt solitaria natura, ut aquilæ, sed ut homines. Quod si hoc faciunt etiã graculi, at non idem, quod hic societas operis, & ædificiorum, quod illic nõ est. Hic ratio, atq; ars, ab his opus facere discunt, ab his ædificare, ab his cibaria condere. Tria enim harum, cibus, domus, opus, neq; idem q̊d cibus cera, neq; quod ea mel, nec quod mel domus, nã in fauo cælla ex angulis totidem, quot habet ipsa pedes (quod geometræ ἑξάγωνον fieri in orbi rotundo ostendũt) ut plurimũ loci includant. Foris pascuntur, intus fauos melle farciunt, quod dulcissimum quidẽ est, & dijs, & hominibus acceptũ, quod fauus uenit in altaria, & mel ad principia cõuiuij, & in secundam mensam administratur. Hæ ut hominũ ciuitates, quod hic est & rex, & imperium, & societas, quod

sequuntur omnia pura. Itaq; nulla harum assidit in loco inquinato, aut eo, qui male oleat, neque etiam in eo, qui bona olet unguenta, itaq; his unctus qui accesserit, pungunt. Nõ ut muscæ liguriũt, quòd nemo has uidet (ut illas) in carne, aut sanguine, aut adipe. Ideo modo considunt, in quo est sapor dulcis: minime malefica, quod nullius opus uellicãs facit deterius. Neq; ignaua, ut nõ ei, qui eius opus conetur disturbare, resistat. Neq; tamen nescia suæ imbecillitatis, quæ cum causa Musarum esse dicantur uolucres, quòd & si quando displicatæ sunt, cymbalis, & plausibus, numero reducũt in locum unum. Et ut his dijs Helicona, atq; olympon attribuerunt hoĩes, sic his floridos, & incultos natura attribuit montes. Regem suum sequuntur quocunq; it, & fessum sublevant, & si nequit uolare, subuolant, quòd eum seruare uolunt. Neque ipsæ sunt inficiantes, necnon oderunt inertes. Itaq; impetentes à se eijciunt fucos, quod hi neq; adiuuant, & consumunt mel. Quos uociferantes plures persequũtur. Etiam paucæ extra ostium aluei obturant omnia, qua uenit inter fauos spiritus, quam ἐριθάκην appellant Græci. Omnes ut in exercitu uiuunt, atq; alternis dormiunt, & opus faciunt pariter, & ut colonias mittunt. Hiq; duces conficiũt quædam ad uocem ut imitatione tubæ: tum id faciunt, cum inter se signa pacis, ac belli habeant. Sed ò Merulã Axius noster ne dum hæc audit, physicam addiscat, quod de fructu nihil dixi, nunc cursu lampada tibi trado. Merula, de fructu inquit, hoc dico, quòd fortasse an tibi satis sit Axi, autorẽ habeo non solum, qui aluearia sua locata habet quotannis quinis millibus pondo mellis, sed etiam hunc Varronem nostrum, quem audiui dicentem, duos milites se habuisse in Hispania fratres Veianios ex agro Falisco locupletes, quibus cum à patre relicta esset parua uilla, & agellus non sanè maior iugero uno, hos circum uillam totam aluearium fecisse, & hortum habuisse, ac reliquum thymo, & cythiso obseuisse, & apiastro, quod alij μελίφυλλον, alij μελισσόφυλλον, quidã μέλινον, appellant. Hos nunquam minus, ut per æque ducerent dena millia sextertia ex melle recipere esse solitos, tũ eos & uelle expectare, ut suo potius tempore mercatorem admitterent, quàm celerius alieno. Dic igitur inquit Merula, ubi & cuiusmodi facere me oporteat aluearium, ut magnos

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

gnos capiã fructus. Ille. μελιττῶνας ita facere oportet, quos
alij μελιττοτροφεῖα appellãt, eandem rem quidam mellaria.
Primum secundum uillam, potissimũ ubi non resonent ima
gines. Hic enim sonus harũ fugæ causam existimatur esse.
Præterea procerum esse oportet aëre temperato, neq; æsta-
te feruido, neq; hyeme non aprico, ut spectet potissimũ ad
hybernos ortus, quæ propè se loca habeat ea ubi pabulum
sit frequens, & aqua pura. Si pabulum naturale non est, ea
oportet dominum serere, quæ maxime sequuntur apes, ea
sunt, rosa, serpyllum, apiastrũ, papauer, faba, lens, pisum,
cyperum, medica, & maxime cythisum, quod ualentibus u-
tilissimum est. Etenim ab æquinoctio uerno florere incipit,
& permanet ad alterum æquinoctium autumni. Sed ut hoc
aptissimum ad sanitatem apium, sic ad mellificium thymũ.
Propter hoc siculum mel fert palmam, quod ibi thymũ bo-
num, & frequens est. Itaq; quidam thymum contundunt in
pila, & diluunt in aqua tepida, ea conspergunt omnia semi
naria consita apium causa. quod ad locum pertinet, hoc ge
nus potissimum eligendum iuxta uillam, non quod non in
uillæ porticu quoq; quidam (quo tutius essent) aluearia col
locarint. Aluos ubi sint, alij faciunt ex uiminibus rotũdas,
alij è ligno, ac corticib⁹, alij ex arbore caua, alij fictiles, alij
etiam ex ferulis quadratas longas pedes circiter ternos, la-
tas pedem, sed ita uti cum parum sit qua cõpleant, eas coan
gustent, ne in uasto loco, & inani despondeant animũ. Hæc
omnia uocant à mellis alimonio, aluos, quas ideo medias
uidentur facere angustissimas, ut figuram imitentur earũ.
Fictiles fimo bubulo obliniunt intus, & extra ne asperitate
absterreantur, easq; aluos ita collocãt in mutilis parietis,
ut ne agitentur, néue inter se contingant. Cum in ordinem
sint positæ, sic interuallo interposito, alterum, & tertium
ordinem infra faciunt, & aiunt potius hinc demi oportere,
quàm addi quartum. Media aluo, in qua introeant apes, fa
ciunt foramina parua dextra, ac sinistra. Ad extrema, qua
mellarij fauum eximere possint, opercula imponunt aluis.
Optimæ fiunt cortice, deterrimæ fictiles, quod & frigore
hyeme, & æstate calore uehementissime commouentur. Ver
no tempore, & æstiuo ferè ter in mense mellarius inspicere
debet fumigãs leuiter eas, & à spurcitijs purgare aluum, &

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

uermiculos eijcere. Preterea ut animaduertat, ne reguli plures existant: inutiles enim fiunt propter seditiões, & ut quidam dicunt, tria gña cum sint ducum in apibus, niger, ruber, uarius (ut scribit Menecrates) duo niger, & uarius, qui ita melior, ut expediat mellario cum duo sunt eadem aluo, interficere nigrum, quem scit cum altero rege esse seditiosum, & corrũpere aluum, quod fuget, aut cũ multitudine fugetur. De reliquis apibus optima est parua, uaria, rotũda. Fur, qui uocatur ab alijs fucus, alter est lato uentre. Vespa, quę similitudinem habet apis, neq; socia est operi, & nocere solet morsu, quam apes à se secernunt. Eæ differũt inter se, quæ feræ, & cicures sunt. Nunc feras dico, quæ in syluestribus locis pascitant, cicures, quæ in cultis. Syluestres minores sunt magnitudine, & pilosæ, sed opifices magis. In emẽdo emptorem uidere oportet ualeant, an sint ægræ. Sanitatis signa, si sunt frequentes in examine, & si nitidæ, & si opus, quod faciunt, est æquabile, ac leue. Minus ualentium signa si sunt pilosæ, & horridæ, ut puluerulentæ, nisi opificij eas urget tẽpus. Tum enim propter laborẽ asperantur, & macescunt. Si transferendæ sunt alui in alium locum, id facere diligenter oportet, & tẽpora, quibus id potissimum facias animaduertendum, & loca, quo transferas, idonea prouidẽdum. Tempora, ut uerno potius quàm hyberno, quod hyeme difficulter consuescunt, quo sunt translatæ manere, itaq; fugiunt plerũq;. Si è bono loco transtuleris eo, ubi idonea pabulatio non est, fugitiuæ fiunt. Nec si ex aluo in aluum in eodem loco traijcias, negligenter faciendum. Sed si transituræ sunt apes ea, apiastro perfricãdum, quòd illiciũ hoc illis, & faui melliti intus ponẽdi, à faucibus nõ longe, ne cum animaduerterint aut inopiam escæ habuisse dicantur, aut cũ sunt apes morbidæ propter primores uernos pastus, qui ex floribus nucis Græcæ, & cornu fiunt, cæliacas fieri, atq; urina pota refici. De his propolim uocant, è quo faciunt ad foramen introitus protectum in aluum maxime æstate. Quam rẽ etiam nomine eodẽ medici utuntur in emplastris. Propter quam rem etiam carius in sacra uia, quã mel uenit. Erythacen uocant, quo fauos extremos inter se conglutinant, quod est aliud melius propoli, itaque in hoc uim esse illiciendi. Quo circa examen ubi uolunt considere,
cum

cum ramũ, aliámue quã rem obliniunt hoc, admisto apiastro. Fauus est quem fingunt multi cauatum è cera, cũ singula caua sena latera habeant, quot singulis pedes dedit natura. Neq; quæ afferuntur ad quatuor res faciendas propolim, erythacen, fauum, mel, ex ijsdẽ omnibus rebus carpere dicuntur simplex ministeriũ, q; è malo punico, & asparago cibũ carpant solum, ex olea arbore ceram, è fico mel, sed nõ bonum. Duplex ministeriũ præberi, ut è faba, apiastro, cucurbita, brassica cerã, & cibum. Necnon aliter duplex, quod fit è malo, & pyro syluestri, cerã, & mel. Item aliter duplex, q; è papauere ceram, & mel. Triplex ministerium quoq; fieri uti ex nuce græca, & è lapsana cibum, mel, ceram. Item ex alijs floribus ita carpere, ut alia ad singulas res sumant, alia ad plures. Necnon etiam aliud discrimen sequantur in carptura, aut eas sequatur, ut in melle, quod ex alia re faciunt liquidũ mel, ut ex siseris flore, ex alia cõtra, spissum, ut è rore marino. Sic ex alia re, ut è fico mel insuaue, è cythiso bonum, è thymo optimum. Cibi pars quoq; potio, & ea his aqua liquida, unde bibant, esse oportet: eamq; propinquam, quæ præterfluat, aut in aliquem locũ influat, ita ut ne altitudine descendat duos, aut tres digitos, in qua aqua iaceant testæ, aut lapilli, ita ut extent paulum, ubi assidere, & bibere possint. In qua diligenter habenda cura, ut aqua sit pura, quod ad mellificium bonum uehementer prodest. Quòd non omnis tempestas ad pastum prodire longius patitur, præparandus his cibus, ne tum melle solo cogantur uiuere, aut relinquere exinanitas aluos. Igitur ficorum pinguium circiter decem pondo decoquunt in aquæ congijs sex, quas coctas in offas propè apponunt. Alij aquam mulsam in uasculis propè ut sit curant. In quam addunt lanam purpuream, per quam sugant uno tenore, ne potu nimium impleantur, aut ne incidant in aquam. Singula uasa ponunt ad aluos singulas, & hac supplentur. Alij ficum, & uuam passam cum pinserunt, affundunt sapa, atque ex eo factas offas apponunt. Id tempestatibus, & hyeme cum in pabulum procedere non possunt. Cum examen exiturum est, quod fieri solet, cũ adnatæ prosperè sunt multæ, ac progeniem ueteres emittere uolunt in coloniam: ut olim crebro Sabini factitarunt propter multitudinẽ libero

rum

rum, duo solent praeire signa. Vnum, quod superioribus diebus maxime uespertinis multae ante foramen (ut uuae) aliae ex aliis pendent conglobatae. Alterum, quod cum iam euolaturae sunt, aut etiam inceperunt, consonant uehementer, perinde ut milites faciunt, cum castra mouent, quae primo tum exierunt in conspectu uolitant, reliquas quę nondum congregatae sunt expectantes, dum conueniāt. Cum in mellario id fecisse sunt animaduersae, iaciundo in eas puluerē, & circum tinniēdo aere, perterritas quò uoluerit perducet. Non longe inde ramum, uel quid aliud oblinunt erithace, atq; apiastro caeterisq; rebus, quibus delectantur. Vbi consederunt, afferunt aluum propè eisdem illiciis illitam intus, & propè apposita, fumo leui circumeundo cogunt eas intrare. Vt in nouam coloniam cum introierint, permaneāt adeo libenter, ut etiam si proximam posueris illam aluum, unde exierunt, tamen nouo domicilio potius sint contentae. Quod ad pastiones pertinere sum ratus, quoniam dixi, nunc iam cuius causa adhibetur ea cura, de fructu dicā. Eximendorum fauorum signum sumunt ex ipsis, cum plenas aluos habent, & cum illos geminauerint, ex apibus coniecturam capiunt si intus faciunt bombum, & cum introeūt, ac foras, trepidant, & si opercula alui cum remota sint, fauorum foramina obducta uidentur mellis membranis. Cū sint repleti melle, in eximundo quidam dicūt oportere nouem partes tollere, decimam relinquere. Quòd si omne eximas, fore ut discedant. Alii hoc plus relinquūt, quàm dixi, ut in aratis qui faciūt restibiles segetes, plus tollunt frumēti ex interuallis, sic in aluis, si nō quotannis eximas, aut nō quoq; multum, & magis his assiduas habeas apes, & magis fructuosas. Eximendorum fauorum primum tempus esse putant uergiliarum exortu. Secundum aestate exacta, ante quàm totus exoriatur arcturus. Tertium post uergiliarū occasum, & ita si foecūda sit aluus, ut ne plus tertia pars eximatur mellis, reliquum hyemationi relinquatur. Si uero aluus nō sit fertilis ubi quid eximatur, exemptio cum est maior, neq; uniuersam, neq; palam facere oportet, ne deficiant animum: fauorum, qui eximuntur, si qua pars mellis nihil habet, aut habet inquinatum, cultello praesecatur. Prouidēdum ne infirmiores à ualentioribus opprimātur. Eo enim

minuitur

minuitur fructus. Itaq; imbecilliores secretas subijciũt sub alterum regem. Quæ crebrius inter se pugnabunt, aspergi eas oportet aqua mulsa. Quo factu non modo desistunt pugna, sed etiam conferciunt se lingentes, eo magis si mulso sunt aspersæ, quo propter odorem auidius applicant se, atque obstupescũt potantes. Si ex aluo minus frequentes euadunt, ac subsidit aliqua pars, suffumigandum, & propè fumus apponendus bene olentium herbarum maxime apiastri, & thymi. Prouidendum uehementer ne propter æstũ, aut propter frigus dispereant. Siquando subito imbri in pastu sunt oppressæ, aut frigore subito ante quàm ipsæ prouiderint (id ferè ꝗd accidit raro, ut decipiãtur) & imbris guttis uberius offensæ iacent postratæ, & afflictæ, colligẽdum eas in uas aliquod, & reponendum in tecto loco, ac tepido, prono ad meridiem quammaxime tempestate bona, & uas ipsum cinere facto è ficulneis lignis infricandũ paulo plus caldo quàm tepidiore. Deinde concutiẽdum leuiter, ut manu non tangas, & ponendæ in sole. Quæ enim sic concinnatæ concaluerunt, restituunt se, ac reuiuiscunt, ut solet similiter fieri in muscis aqua necatis. Hoc faciundum secundum aluos, ut reconcinnatæ ad suum quæq; opus, & domicilium redeant.

Cap. XVII.

Interea redit ad nos Pauo, & si uultis inquit anchoras tollere, latis tabulis sortitio fit tribuũ, ac cœpti sunt à præcone renuntiari quem quæq; tribus fecerint ædilem. Appius confestim surgit, ut ibidem candidato suo gratularetur, ac descenderet in hortos. Merula, Tertium actum de pastionibus uillaticis postea inquit tibi reddam Axi. Consurgentibus illis, Axius mihi, respectantibus nobis, quòd & candidatum nostrum uenturum sciebamus, Non labores inquit hoc loco discessisse Merulam. Reliqua enim ferè mihi sunt nota. Quòd cum piscinarum genera sint duo, dulciũ, & salsarum, alterum apud plebem, & sine fructu, ubi lymphæ aquam piscinis nostris uillaticis ministrant. Illæ autem maritimæ piscinæ nobilium quibus Neptunus, ut aquam, sic & pisces ministrat, magis ad oculos pertinent, quàm ad uesicam, & potius marsupium domini exinaniunt, quã replẽt. Primum enim ædificantur magno, secundo implentur magno, tertio alũtur magno. C. Hirrius circum piscinas suas,

ex ædi-

ex ædificiis duodena millia sextertia capiebat. Eam omnē mercedem escis, quas dabat piscibus, consumebat. Non mirum: uno tempore enim memini hūc Cæsari sex millia murenarum mutua dedisse in pondus, & propter piscium multitudinem quadragies sextertio uillam uenisse. Quare nostra piscina ac mediterranea plebeia recte dicitur dulcis, & illa amara. Quis enim nostrum non una contentus est hac piscina? Quis contra, maritimas non ex piscinis singulis plures coniunctas habet? Nam ut Pausias, & cæteri pictores eiusdem generis loculatas magnas habent arculas, ubi diuersi colores sint certas, sic hi loculatas habent piscinas, ubi dispares disclusos habeant pisces, quos perinde ut sacri sint, ac sanctiores q̄ illi in Lydia, quos sacrificanti tibi Varro ad tibicen Græcum gregatim uenisse dicebas ad extremum littus, atq; aram, ꝙ eos capere auderet nemo, cum eodem tempore insulas Ludinorū ibi corrosas uidisses. Sic hos pisces nemo cocus in ius uocare audet. Quintus Hortensius familiaris noster, cum piscinas haberet magna pecunia ædificatas ad baulos, ita sæpe cum eo ad uillam fui, ut illum sciam semper in cœnam pisces puteolos mittere emptum solitū. Neq; satis erat eum non pasci piscinis, nisi eos ipse pasceret ultro. Ac maiorem curam sibi haberet, ne eius esuriēt mulli, quàm ego habeo, ne mei in Rosea esuriant asini: & quidem utraq; re & cibo, & potione, cum non paulo sumptuosius, quàm ego his ministret uictum. Ego enim uno seruulo ordeo non multa aqua domestica, meos multinumos alo asinos. Hortensius primum qui ministrarent piscatores habebat complures, qui pisciculos minutos aggerebant frequenter, ut à maioribus absumerentur. Præterea salsamenta in eas piscinas emptitia conijciebat, cum mare turbaretur, uti per tempestatem suis piscibus è macello cætariorum uti è mari obsonium preberet, cum neq; è uerriculo illi in littus educere possent uiuam saginam plebeiæ cœnæ pisces. Celerius uoluntate Hortensij ex equili educeres rhedarios, ut tibi haberes, mulos, quàm è piscina barbatū mullum. At inquit ille, Non minor cura eius erat de ægrotis piscibus, quàm de minus ualentibus seruis. Itaq; minus laborabat, ne seruus æger, quàm aquam frigidam biberent sui pisces. Etenim hac incuria laborare aiebat M. Lucullū,

& pisci-

& piscinas eius despiciebat, ꝙ æstuaria idonea non haberet, ac in residem aquam, & locis pestilētibus habitarent pisces eius. Contra ad Neapolim L. Lucullus, posteaquam perfodisset montem, ac maritima flumina immisisset in piscinas, quæ reciprocæ fluerent, ipse Neptuno non cederet de piscatu, factum esse enim ut amatos pisces suos uideatur propter æstus eduxisse in loca frigidiora, ut Appuli solent pecuarij facere, ꝙ propter calores in montes sabinos pecus ducunt. In Baiano autem tanta ardebat cura, ut architecto permiserit, ut suam pecuniam consumeret, dummodo perduceret specus è piscinis in mare, obiectaculo quo æstus bis quotidie ab exorta luna ad proximam nouam introire, ac redire rursus in mare possit, ac refrigerare piscinas. Nos hæc. At strepitus à dextra, & eccum recta candidatus noster designatus ædilis. Cui nos occurrimus, & gratulati in capitolium prosequimur, ille inde eundo suam domũ, nos nostram. Opinionis nostræ sermonem de pastione uillatica summatim hunc, quem exposui, habeto.

FINIS.

PALLADII

RVTILII TAVRI AEMILIANI VIRI illustris de re rustica Liber Primus.

De præceptis rei rusticæ. TIT. I.

PARS est prima prudentiæ ipsam, cui præcepturus sis, æstimare personam. Neq; enim formator agricolæ debet artibus, & eloquentia rhetores æmulari: quod à plerisq; factum est, qui dũ diserte loquunt rusticis, assecuti sunt, ut eorum doctrina nec à disertissimis possit intelligi. Sed nos recidamus præfationis moram, ne, quos reprehendimus, imitamur. Dicendũ autem nobis est (si diuina fauerint) de omni agricultura, & pascuis, & ædificijs rusticis, secundum fabrican

bricandi magistros, eorumq; inuentionibus, & omni gene re eorum, quæ uel facere, uel nutrire oportet agricolam ra tione uoluptatis, & usufructus, suis tamen temporibus per uniuersa distinctis sanè in primis hoc seruare constitui, ut eo mense, quo ponenda sunt singula, cum sua omni exe quar disciplina.

De quatuor rebus, quibus agricultura consistit. Titu. II.

PRimo igitur eligendi, & bene colēdi agri ratio quatuor rebus constat aëre, aqua, terra, industria. Ex his tria naturalia, unum facultatis, & uoluntatis. Naturæ est, quod in primis spectare oportet, ut eis locis, quæ colere destinabis, aër sit salutaris, & clemens, aqua salubris, & facilis, uel ibi nascens, uel adducta, uel imbre collecta, terra uero fœcunda, & situ commoda.

De aëris probatione. Tit. III.

AEris igitur salubritatem declarant loca ab infimis uallibus libera, & nebularum noctibus absoluta, & habitatorum consyderata corpuscula, si eis color sanus, capitis firma synceritas, inoffensum lumē oculorum, purus auditus, & si fauces commeatum liquidæ uocis exercent. Hoc genere benignitas aëris approbatur. His autem contraria noxiū cœli illius spiritum confitentur.

De aqua probanda. Tit. IIII.

AQuę uero salubritas sic agnoscit. Primū ne à lacunis, aut à palude ducatur, ne de metallis originem sumat, sed sit perspicui coloris, neq; ullo aut sapore, aut odore uitietur, nullus illi limus insidat, frigus tepore suo mulceat, æstatis incendia frigore moderetur. Sed quia solet his omnibus ad speciem custoditis occultiorem noxam tectior seruare natura, ipsam quoq; ex incolarū salubritate noscamus, si fauces bibentium puræ sunt, si saluo capite, in pulmonibus, ac thorace aut nulla est, aut rara causatio. Nam plerunq; has noxas corporis ad inferiorem partem, quæ suprà sunt corrupta demittunt ut uitiato capite ad pulmones, uel stomachum morbi causa decurrat, tunc culpandus aër potius inuenitur. Deinde si uenter, aut uiscera, uel latera, uel renes nullo dolore, aut inflatione uexentur, si uitia nulla uesicæ sunt. Hæc, atq; his similia si apud incolas pro maiori parte

constare

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

cōſtare uideris, nec de aëre aliqd, nec de fontibus ſuſpiceris.

De qualitate terrarum. Tit. V.

IN terris uero quærenda fœcunditas. Ne alba, & nuda ſit gleba, ne macer ſabulo ſine admiſtione terreni, ne creta ſola, ne arenæ ſquallentes, ne ieiuna glarea, ne auroſi pulueris lapidoſa macies, ne ſalſa, uel amara, ne uliginoſa terra, ne tofus arenoſus, atq; ieiunus, ne uallis nimis opaca, & ſolida. Sed gleba putris, & fere nigra, & ad tegēdam ſe graminis ſui crate ſufficiens, aut miſti coloris, quæ & ſi rara ſit, tamen pinguis ſoli adiunctione glutinetur. Quæ protulerit nec ſcabra ſint, nec retorrida, nec ſucci naturalis egentia ferat. Quod frumentis dandis utile ſignum eſt, ebulum, iuncum, calamum gramen, trifolium non macrum, rubos pingues, pruna ſylueſtria. Color nanque non magnopere quærendus eſt, ſed pinguedo, atq; dulcedo. Pinguē ſic agnoſcis. Glebam paruulam dulci aqua conſpergis, & ſubigis ſi glutinoſa eſt, & adhæret, conſtat illi ineſſe pinguedinem. Item ſcrobe effoſſa, & repleta, ſi ſuperauerit terra, pinguis eſt, ſi defuerit, exilis, ſi conuenerit æquata, mediocris. Dulcedo autem cognoſcitur, ſi ex ea parte agri, quæ magis diſplicet, glebam fictili uaſe dulci aqua madefactam iudicio ſaporis explores. Vineis quoq; utilem per hæc ſigna cognoſces. Si coloris, & corporis rari aliquatenus, atque reſoluti eſt. Si uirgulta, quæ protulit, leuia, nitida, procera, fœcunda ſunt, ut pyros ſyueſtres, prunos, rubos, cæteraq; huiuſmodi, neq; intorta, neq; ſterilia, neque macra exilitate languentia. Situs uero terrarum neq; planus, ut ſtagnet, neq; præruptus, ut defluat, neq; obrutus ut in imum deiecta ualle ſubſidat, neq; arduus ut tempeſtates immodice ſentiat & calores. Sed ex his omnibus utilis, ſemper eſt ęquata mediocritas, & uel campus apertior, & humorem pluuium cliuo fallente ſubducens, uel collis molliter per latera inclinata deductus, uel uallis cum quadam moderatione, & aëris laxitate ſubmiſſa, uel mons alterius culminis defenſus obiectu, & à moleſtioribus uentis aliquo liber auxilio, uel ſublimis aſper, ſed ne moroſus, & herbidus. Sed cum ſint genera terrarum plurima, ut pinguis, aut macra, ſpiſſa, uel rara, ſicca, uel humida, & ex his pleraq; uitioſa, tamē propter ſeminum differentiam ſæpæ neceſſariam maxime, ſicut ſu-

L pra

pra dixi, eligendus est pinguis, ac resolutus ager, qui minimum laborem poscit, & fructum maximum reddit. Secūdi meriti est spissus, qui labore quidem maximo, tamen ad uota respondet. Illud uero deterrimum genus est, quod erit siccum simul, & spissum, & macrum, uel frigidum: qui ager pestiferi more fugiendus est.

De industria, & necessarijs ad rura sententijs. Tit. VI.

SEd ubi hæc, quæ naturalia sunt, neq; humana ope curari possunt, diligentius æstimaueris, exequi te conuenit partem, quæ restat, industriæ: cuius hæc erit cura uel maxima, ut has, quas subieci, ex omi opere rustico imprimis debeas tenere sententias. Præsentia domini profectus est agri. Color terræ nō magnopere desyderetur, quia bonitatis incertus est autor. Genera omnium surculorum, uel frugum præclara, sed terris tuis experta committe. In nouo enim genere seminum, ante experimentum nō est spes tota ponenda. Locis humidis semina citius, quàm siccis degenerant, quare subinde succurrat electio. Ferrarij, lignarij, doliorum, cuparumq; factores necessario habendi sunt, ne à labore solēni rusticos causa desyderandæ urbis auertat. Locis frigidis à meridie uineta ponantur, calidis à septentrione, temperatis ab oriente, uel (si necesse sit) occidente. Operarum ratio unum modum tenere nō potest in tanta diuersitate terrarum, & ideo soli, & prouinciæ cōsuetudo facile ostendit, qui numerus unamquanque rem faciat, siue in surculis, siue in omni genere satorum. Quæ florent, constat non esse tangenda. Bene eligi serenda non possunt, nisi hoc officium prius eligens assumat, in rebus agrestibus maxime officia iuuenum congruunt, imperia seniorum. In uitibus putandis tria consyderanda sunt, fructuū spes, successura materies, locus qui seruet, ac reuocet. Vitem si maturius putes, plura sarmenta, si serius, fructus plurimos consequeris. De locis deterrimis sicut arbores, ita uites conuenit ad meliora transferre. Post bonam uindemiam strictius, post exiguam latius puta. In omni opere inserendi, putandi, ac recidendi, duris, & acutis utere ferramentis. In uite, uel arbore quæ facienda sunt, perage ante apertionem floris, & gemmæ. In uineis aratro prætermissa fossor emendet. Locis calidis,

lidiis, ficcis, apricis, pampinandum non eſt, cum magis uitis optet operiri. Et ubi uineas uulturnus exurit, aut flatus aliquis regionis inimicus, uitem tegamus ſtraminibus uel aliũ de quæſitis. Ramus lætus, uiridis, & ſterilis in media olea abſcindendus eſt, uelut totius arboris inimicus, Sterilitas, & peſtilentia æquo modo fugiendæ ſunt. In paſtinato ſolo inter nouellas uites omnino nihil eſt conſerendum. Græci iubent exceptis caulibus, tertio anno quæ libebit, iniungere. Omnia legumina Græcis autoribus, ſeri iubentur in ſicca terra, faba tantummodo in humida debet ſpargi. Domino, uel colono confinia poſſidenti, qui fundum, uel agrum ſuũ locat, dãnis ſuis, ac litibus ſtudet. In agro periclitantur interiora, niſi colantur extrema. Omne triticum in ſolo uliginoſo poſt tertiã ſationẽ in gen⁹ ſilignis cõmutatur. Tria mala æque nocent, ſterilitas, morbus, uicinus. Qui terrã ſterilem uineis occupat, & laboribus ſuis, & ſumptibus eſt inimicus. Campi largius uinum, colles nobilius ferunt. Aquilo uites ſibi obiectas fœcundat, auſter nobilitat. Ita in arbitrio noſtro eſt, utrum plus habeamus, an melius. Neceſſitas ferijs caret. Quamuis temperatis agris ferendum ſit, tamen ſi ſiccitas longa eſt ſemina locata tutius in agris, quã in horreis ſeruabuntur. Viæ malitia æque & uoluptati, & utilitati aduerſa eſt. Qui agrum colit, grauem tributis creditorẽ patitur, cui ſine ſpe abſolutionis aſtrictus eſt. Qui arando crudum ſolũ inter ſulcos relinquit, ſuis fructibus derogat, terræ ubertatem infamat. Fœcundior eſt culta exiguitas, quàm magnitudo neglecta. Nigras uites omnino repudies, niſi in prouincijs, in quibus eius generis quo acinaticiũ fieri conſueuit. Longius adminiculum uitis incrementa producit. Teneram, & uiridem uitem ferri acie ne recidas. Omnis inciſura ſarmẽti auertatur à gẽma, ne eam ſtilla, quæ fluere conſueuit extinguat. Pro macie, uel ſoliditate uitiſſ nutriẽda ſarmẽta putator iniungat. Terra profunnda (quod Græci aſſerunt) oleæ grandes arbores efficit, fructus minores, & aquatos, ac feros, magiſq; amurcæ proximos. Aër oleas tepidus iuuat, & uẽtus mediocris ſine ui, & horrore perflabilis. Vitis, quæ ad iugũ colitur, per ætatẽ ad hoc perducenda eſt, ut locis moleſtiorib⁹ quatuor pedibus à terra, placidioribus uero ſeptẽ ſummitas eius inſurgat. Hortus, qui cœlo

clemēti subiacet, & fontano humore percurritur, propè est, ut liber sit, & nullam serendi disciplinam requirat. Subligatio acerbis uuis facienda est quando excutiendi, aut rumpēdi acini nulla formido est. Ligatura in uitibus locum debet mutare, ne unum semper assiduitas conterat uinculorū. Fossorem si apertis uitis oculus uiderit, cæcabitur spes magna uindemiæ, & ideo, dum est clausus, fodiatur. Terræ altitudinem cum fœcunditate, si ad frumenta, duobus pedibus explora, quatuor uero, si ad arbusta, uel uites. Vitis nouella ut facile incrementum culta consequitur, ita interitum celerem, si negligatur, incurrit. Modum tene æstimatis facultatibus tuis in assumptione culturæ, ne superatis uiribus, excedente mensura, turpiter deseras, quod arroganter assumis. Semina plusquam annicula esse non debent, ne uetustate corrupta non prodeant. Frumentum collis quidem grano robustius, sed mensuræ minus refundet. Omnia, quæ seruntur, crescente luna, & diebus tepidis sunt serenda: nam tepor euocat, frigus includit. Si tibi ager est syluis inutilibus tectus, ita eum diuide, ut loca pinguia puras reddas nouales, loca sterilia syluis tecta esse patiaris, quia illa naturali ubertate respondent, hæc beneficio lætantur incendij. Sed sic urenda distingues, ut ad incensum agrum post quinquenniū reuertaris: ita efficies, ut æqualiter uel sterilis gleba cum fœcunda contendat. Græci iubent oliuam, cum plātatur, & legitur, à mundis pueris, atque uirginibus operandum, credo recordati arbori huic esse præsulem castitatē. Nomina frumentorum superfluum est præcipere, quæ aut loco subinde, aut ætate mutantur. Hoc satis est, ut eligamus præcipua in ea regione, quam colimus, uel exploremus aduecta. Lupinus, & uicia pabularis, si uirides succidantur, & statim supra sectas eorum radices aretur, stercoris similitudine agros fœcundant, quæ si exaruerint ante quàm proscindas, in his terræ succus aufertur. Ager aquosus plus stercoris quęrit, siccus minus. Calidis, maritimis, siccis, apricis, campestribus locis omne opus uinearum maturius inchoetur, frigidis, mediterraneis, humidis, opacis, montanis locis tardius, quod non solum de mensibus, aut diebus dixerim, sed etiam de horis operandi. Omne opus rusticum, cū fieri præcipitur, neque cito est, si ante quindecim dies, neque tarde, si

de, si post quindecim fiat. Frumenta omnia maxime lætant patenti campo, & soluto, & ad solem recliui. Spissa, & cretosa, & humida terra bene far, & triticum nutrit: ordeũ agro soluto delectatur, & sicco, nam in lutoso sparsum moritur. Trimestris satio locis frigidis & niuosis conuenit, ubi qualitas æstatis humecta est, cæteris raro respondet euentu. Semen trimestre locis tepidis melius respondebit, si seratur autumno. Si necessitas coget in salsa terra aliquid operari, extremo autumno plantanda est uel conserunda, ut malitia eius hybernis imbribus eluatur. Aliquid etiã terræ dulcis, uel arenæ subijciẽdum est, si illi uirgulta committimus. Seminarium mediocri terra instituere debemus, ut ad meliorem quæ sata fuerint, transferantur. Lapides, qui insuper sunt, hyeme rigent, æstate feruescunt, idcirco satis, arbustis, & uitibus nocent. Terra, quę circa arbores mouetur, ita est uicibus permutãda, ut ei, quæ in summo fuerat, ima succedat. In lætandis arboribus crates faciemus, terrã prius trunco admouentes, & mox lætamen, ut sic opus naturæ beneficio alternante cumuletur. Agri præsulem non ex dilectis, & tenere educatis seruulis ponas, quia fiducia præteriti amoris impunitatem culpæ præsentis expectat.

De agri electione, uel situ. Tit. VII.

In eligendo agro, uel emẽdo consyderare debebis, ne bonum naturalis fœcunditatis colentium deprauauerit inertia, & in degeneres surculos uber soli feracis expenderit, q̊d quamuis emendari possit insitione meliorum, tamẽ harum rerum sine culpa melior usus est, quàm cum spe corrigendi serus euentus. In seminibus ergo frumentorum præsens emedatio poterit esse. In uineis maxime consyderandum, atque uitandum est, quod pleriq; fecerunt studendo famæ tãtum, & latitudine pastinorum, semina uitium statuentes, uel sterilia, uel saporis indigni, quod grandi tibi labore constabit, ut corrigas, si agrum compares uitijs talibus occupatum. Positio ipsius agri, qui eligendus est, ea sit. In frigidis prouincijs orienti, aut meridiano lateri ager esse debet oppositus, ne alicuius magni montis obiectu, his duabus partibus exclusis algore rigescat, aut per partem septentrionis remoto, aut per occidentis in uesperam sole dilato. In calidis uero prouincijs, pars potius septentrionis optanda

est, quæ & utilitati, & uoluptati, & saluti æqua bonitate respondeat. Si uicinus est fluuius, ubi statuimus fabricæ sedē parare, eius debemus explorare naturam, quia plerunque quod exhalat, inimicum est, à quo (si talis sit) conueniet refugere conditorē. Palus tñ omni modo uitanda est, præcipuæ ab austro est, uel occidente, & siccari consueuit, æstate propter pestilentiã, uel animalia inimica, quæ generat.

De ædificio. Tit. VIII.

Aedificium pro agri merito, & pro fortuna domini oportet institui: quod plerunq; immodice sumptum difficilius est sustinere, quàm condere. Ita igitur æstimanda est eius magnitudo, ut si aliquis casus incurrerit, ex agro, in quo est, unius anni, aut ut multum biennij pensione reparetur. Ipsius autem prætorij situs sit loco aliquatenus erectiore, & sicciore, quàm cætera, & propter iniuriam fundamentorum, & ut læto fruatur aspectu. Fundamenta autem hoc modo ponenda sunt, ut latiora sint ex utraq; parte semipedis spatio, q̃ parietes insuper struēdi corpus increscet. Si lapis, uel tofus occurrat, facilis causa est collocandi, in quo sculpi tantum fundamenti forma debebit, unius pedis altitudine, uel duorū. Et si solida, uel constricta inuenietur argilla quinta, uel sexta pars altitudinis eius, quæ supra terram futura est, fundamētis deputetur: quod si terra laxior fuerit, modo maioris altitudinis obruantur, donec munda sine ruderum suspicione occurrat argilla, quæ si omnino desit, quartam mersisse sufficiet. Studendū præterea ut hortis, & pomarijs cingi possit, aut pratis. Sed totus fabricæ tractus unius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem respiciat, in primo angulo excipiens ortum solis hyberni, & paululum ab occidente auertatur hyemali. Ita proueniet, ut per hyemē sole illustretur, & calores eius æstate non sentiat.

De hybernis, & æstiuis mansionibus, & pauimentis. Tit. IX.

Forma tamen debet esse eiusmodi, ut ad habitationē breuiter collectas & æstati, & hyemi præbeat mansiones. Quæ hyemi parantur ita sint constitutæ, ut possit eas hyberni solis totus propemodum cursus hilarare. In his pauimēta opportuna esse debebunt. Primum in fabricis planis earū obseruan

seruandum est, ut æqualis, & solida contignatio fiat, ne gradus ambulantium tremorem fabricæ titubantis excutiat. Deinde ut axes quernæ cũ æsculeis non misceantur. Nam quercus humore concepto, cũ se cœperit siccare, torquebit, & rimas in pauimento faciet: æsculus aũt sine uitio durat. Sed si quercu suppetente æsculus desit, subtiliter quercus siccetur, & transuersus, atq; directus duplex ponatur ordo tabularum, clauis frequentibus fixus. De cerro, aut fago, aut farno diutissime tabulata durabunt, si stratis super paleis, uel filice, humor calcis nusquã ad tabulati corpus accedat. Tunc super statumina bis rudus, id est saxi cõtusi duas partes, & cũ una calcis tẽperatæ constitues. Hoc cũ ad sex digitorum crassitudinem feceris, & regula exploraueris æquale, si loca hyemalia sunt, tale pauimentũ debebis imponere, in quo uel nudis pedibus stantes ministri hyeme non rigescant. Inducto itaq; rudere uel testaceo pauimento, congestos, & calcatos spisse carbones cum sabulone, & fauilla, & calce permisces, & huius impensæ crassitudinẽ sex uncijs iubebis imponi, quod exæquatum nigra pauimenta formabit, & siqua fundẽtur ex poculis, uelociter rapta desugent. Sed si æstiuæ mansiones sunt, orientem solstitialem, & partem septentrionis aspiciant, & uel testaceum (sicut supra diximus) accipiant pauimentum, uel marmora, uel tesseras, uel scutulas, quibus æquale reddatur angulis, lateribusq; coniunctis. Si hæc deerunt, supra marmor tusum cernatur, aut arena cum calce inducta leuigetur.

De calce, & arena. Tit. X.

Præterea scire est necessarium construenti, quæ calcis, & arenæ natura sit utilis. Arenæ ergo fossiciæ genera sunt tria, nigra, cana, rufa: omnium præcipuæ rufa melior: meriti sequentis est cana: tertium locum nigra possidet. Ex ijs, quæ compressa manu edit stridores, erit utilis fabricanti. Item si panno, uel linteo candidæ uestis inspersa, & excussa nihil maculæ reliquerit, aut sordis, egregia est. Sed si fossilis arena non fuerit, de fluminibus, aut glarea, aut littore colligetur. Marina arena tardius siccatur, & ideo non continue, sed intermissis temporibus construenda est, ne opus onerata corrũpat camerarũ q̊q; tectoria salso humore dissoluit. Nã fossiles arenæ cementicijs parietibus, & cameris

celeri siccitate utiles sunt, melioresq́, si statim, cum effossæ sunt, calci misceãtur, nam diutino sole, aut pruina, aut imbre uanescunt. Fluuiales tectoriis magis poterunt conueniri. Sed si uti necesse sit maris arena, erit commodum prius eam lacuna humoris dulcis immergi, ut uitium salis aquis suauibus elota deponat. Calcem quoq; ex albo saxo duro, uel tiburtino, aut colũbino fluuiali coquemus, aut rubro, aut spongia, aut marmore. Postremo quæ erit ex spisso, & duro saxo, structuris conuenit, ex fistuloso uero, aut molliori lapide, tectoriis adhibetur utilius. In duab⁹ arenæ partibus calcis una miscenda est. In fluuiali uero arena si tertiam partem testæ cretæ addideris, operum soliditas mira præstabitur.

De latericiis parietibus. Tit. XI.

Quod si lateritios parietes in prætorio facere uolueris, illud seruare debebis, ut perfectis parietibus, in summitate quæ trabibus subiacebit, structura testacea cũ coronis prominentibus fiat sesquipedali altitudine, ut si corruptæ tegulæ, aut imbrices fuerint, parietem non possint stillicidia penetrare per pluuiam. Deinde prouidendum est, ut siccis, & asperatis parietib⁹ lateritiis inducatur tectorium, quod humidis, ac leuibus adhærere non poterit, & ideo tertio eos prius debebis obducere, ut tectorium sine corruptione suscipiant.

De lumine, & altitudine. Tit. XII.

In primis studendum est in agresti fabrica, ut multa luce clarescat: deinde ut partes temporibus diuisas, sicut supra dixi, congruis partibus offeramus, id est æstiuas septentrioni, hybernas meridiano, uernas, & autumnales orienti. Mẽsura uero hæc seruãda est in triclinijs, atq; cubiculis, ut quãta latitudo, & longitudo fuerit, in unum computetur, & eius medietas in altitudinem conferatur.

De cameris cannicijs. Tit. XIII.

Cameras in agrestib⁹ ædificiis ex ea materia utilius erit formare, quæ facile inuenietur in uilla. Itaq; aut tabulis faciemus, aut cannis, hoc genere. Asseres ligni Gallici, uel cupressi directos, & æquales constituemus in eo loco, ubi camera faciẽda est, ita ordinatos, ut inter se sesquipedalis mẽsura sit uacua. Tunc eos catenis ligneis ex iunipero, aut

oliua, aut buxo, aut cupresso factis ad contignationem suspendemus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Postea palustrem cannam, uel hanc crassiorem, quæ in usu est, contusam facta, & strictim iuncta crate subnectimus, & per omne spatium cum ipsis asseribus, & perticis alligamus. Dehinc primo impẽsa pumicea induemus, & trulla æquabimus, ut inter se cannarum membra constringat. Post arena, & calce coæquabimus. Tertio tusi marmoris puluerem mistum cum calce ducemus, & poliemus ad summum nitorem.

De opere albario. Tit. XIIII.

Opus quoq; albarium sæpe delectat, cui calcem debebimus adhibere, cum multo tempore fuerit macerata: ergo ut utilem probes, ascia calcem quasi lignum dolabis. Si nusquam acies eius offenderit, & si quod asciæ adhæret, fuerit molle, atq; uiscosum, constat albarijs operibus cõuenire.

De tectorijs. Tit. XV.

Parietum uero tectura sic fiet fortis, & nitida. Prima trullis frequenteŕ inductio. Cum siccari cœperit iterum inducatur, ac tertio. Post hæc tria coria ex marmoreo grano cooperiatur ad trullam. Quæ inductio ante tandiu subigenda est, ut rutrum, quo calx subigitur, mundũ leuemus. Hæc quoq; marmoris grani inductio cum siccari cœperit, aliud corium subtilius oportet imponi: sic & soliditatem custodiet, & nitorem.

De uitanda ualle. Tit. XVI.

Vitandum ex autem, quod pleriq; fecerunt aquæ causa, uillas in infimis uallibus mergere, & paucorum dierum uoluptatem præferre habitatorum saluti: quod etiam magis metuemus, si prouincia quam colimus, de morbis æstate suspecta est. Cui si fons desit, aut puteus, cisternas construere conueniet, quibus omnium conduci possit aqua tectorum. Fiunt autem hoc modo.

De cisternis, & maltha frigidaria. Tit. XVII.

Signinis parietibus magnitudo ea, cui delectaris, & sufficis, cõstruatur, longior magis quàm latior. Huius solum alto rudere solidatum relicto fusoris loco testacei pauimẽti sueprfusione leuigetur. Hoc pauimentum omni cura cedendũ est ad nitorem, & lardo pingui decocto assidue per-

fricandum. Quod ubi deducto humore ſiccatum eſt, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam parietes ſimili corio uelentur obducti, & ita poſt diuturnam, & ſolidam ſiccitatẽ, aquæ præbeatur hoſpitium. Anguillas ſanè, piſceſq́ fluuiales mitti in his, paſciq́ conueniet, ut horũ natatu aqua ſtãs agilitatem currentis imitetur. Sed ſi aliquando in quocũq loco pauimenti, uel parietis tectura ſuccumbat, hoc genus malthæ adhibebimus, ut humor in exitum nitens poſſit includi. Rimas, & lacunas ciſternarum, & piſcinas, uel puteos farciemus hoc genere, & ſi humor per ſaxa manabit, picis liquidæ quantum uolueris, & tantundem ſumes unguinis, quod uocamus axungiam, uel ſeuum. Tunc in olla utrunq miſcebis, & coques donec ſpumet, deinde ab igne remouebis. Cum fuerit eadem refrigerata permiſtio, calcem minutim ſuper adiicies, & ad unum corpus omnia miſta reuocabis. Cumq́ uelut ſtrigmentum feceris, inſeres locis corruptis, ac manantibus, & preſſum ſumma denſitate calcabis. Salutare erit aquas illuc per tubos fictiles duci, & opertis immeare ciſternis. Nam cœleſtis aqua ad bibẽdum omnibus anteferť, ut & ſi fluens adhiberi poſſit, quæ ſalubris nõ eſt, lauacris debeat, & hortorum uacare culturæ.

De cælla uinaria. Tit. XVIII.

Cællam uinariam ſeptentrioni debemus habere oppoſitam frigidam, uel obſcuræ proximam longe à balneis ſtabulis, furno, ſterquiliniis, ciſternis, aquis, & cæteris odoris horrendi, ita inſtructam neceſſariis, ut non uincatur à fructu, ſic autem diſpoſitam, ut baſilicæ ipſius forma calcatorium loco habeat altiore conſtructum. Ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda uina hinc inde depreſſi, ſint, gradibus tribus ferè, aut quatuor aſcendať. Ex his lacubus canales ſtructi, uel tubi fictiles circa extremos parietes currãt, & ſubiectis lateri ſuo doliis per uicinos meatus manantia uina defundant. Si copia maior eſt, medium ſpatium cupis deputabitur, quas ne ambulacra prohibeant, baſellis altioribus impoſitas, uel ſupra obruta dolia poſſumus collocare ſpatio inter ſe largiore diſtantes, ut (ſi res exigat) curantis tranſitus poſſit admitti. Quod ſi cupis locum ſuum deputabimus, is locus ad calcatorii ſimilitudinem podiis breuibus, & teſtaceo pauimento ſolidetur, ut etiam ſi ignorata

ſe cupa

ſecupa diffuderit lacu ſubdito excipiantur non peritura uina, quæ fluxerint.

De horreis. Tit. XIX.

Situs horreorum quamuis ipſam ſeptentrionis deſyderet partem, & ſuperior, & longe ab omni humore, & lætamine, & ſtabulis ponendus eſt, frigidus, uentoſus, & ſiccus, cui prouidendum ſtructure diligentia, ne rimis poſſit abrumpi. Solum igitur omne bipedis ſternatur, uel minoribus laterculis, quos ſuffuſo teſtaceo pauimēto debemus imprimere. Tunc diuiſas cællas (ſi magnus ſperabitur ſeminū modus) grano cuiq; tribuemus, & ſi terræ pauperies minora promittit, uel craticijs podijs erunt diſcernenda granaria, uel uimineis uaſculis reditus tenues colligemus. Sed factis granarijs, amurca luto miſta parietes linuntur, cui aridi oleaſtri, uel oliuæ folia pro paleis adijciuntur: quo tectorio ſiccato, rurſus amurca reſpergitur, quæ ubi ſiccata fuerit, frumenta condentur. Hæc res gurgulionibus, & cæteris noxijs animalibus inimica eſt. Aliqui coriandri folia frumentis miſcent ad ſeruādum profutura. Nihil tamē diu cuſtodiendis frumentis commodius erit, quàm ſi ex areis in alterum locum uicinum transfuſa refrigerentur aliquātis diebus, atq; ita horreis inferantur. Negat Columella uentilanda eſſe frumenta, quia magis miſcentur animalia totis aceruis, quæ ſi non moueantur, in ſummitate intra menſuram palmi ſubſiſtent, & hoc uelut corrupto corio cætera illæſa durabunt. Aſſerit idem, noxia animalia ultra prædictam menſuram non poſſe generari. Herba coniza ſicca (ut Græci aſſerunt) ſubſtrata frumentis addit ætati. Ab horreis tamen auſter debet eſſe auerſus.

De olei factario. Tit. XX.

Olearis cęlla meridianis ſit obiecta partibus, & cōtra frigus munita, ut illi per ſpecularia debeat lumē admitti. Ita & operas, quæ hyeme futuræ ſunt, nullus algor impedit & oleū, cum premetur, adiutū teporibus, frigore non ualebit aſtringi. Trapetis, & rotulis, & prælo nata eſt forma, quam conſuetudo dictauit. Receptacula olei ſemper munda ſint, ne nouos ſapores infecta ueteri rancore corrumpant. At ſi quis maiori diligentiæ ſtudet, ſubiectis hinc inde cuniculis pauimenta ſuſpendat, & ignē ſuggerat fornace ſuccēſa. Ita

purus

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

purus calor olei cællam sine fumi nidore uaporabit, quo sę pe infectum, colore corrumpitur, & sapore.

De stabulis equorum, uel boum. Tit. XXI.

Stabula equorum, uel boum meridianas quidem plagas respiciant, non tamen egeant septentrionis luminibus, quę per hyemem clausa nihil noceant, per æstatem patefacta refrigerent. Ipsa stabula propter ungulas animalium, ab omni humore suspensa sint. Boues nitidiores fient, si focum proxime habeant, & ignis lumen intendant. Octo pedes ad spatium standi singulis boum paribus abundant, & in porrectione. XV. Plancæ roboreæ supponantur stationibus equorum cum stramine, ut iacentibus molle sit, stantibus durum.

De corte. Tit. XXII.

Cors ad meridiem pateat, & obiecta sit soli, quo facilius hyeme aliquem teporē concipiat, propter ea, quæ insunt animalia, quibus etiam ad æstatis temperandum calorē porticus furcis, asseribus, & fronde formari debēt, quæ uel scādulis, uel (si copia suppetit) tegulis, uel (si facilius, & sine impensa placuerit) tegentur caricibus, aut genistis.

De auiarijs. Tit. XXIII.

Circa parietes cortis extremos auiaria facienda sunt, quia stercus auium maxime necessarium est agriculturæ, excepto anserū lætamine, quod satis omnibus inimicū est. Sed habitacula cæterarū auium maxime necessaria sunt.

De columbarijs. Tit. XXIIII.

Columbarium uero potest accipere sublimis una turricula in prætorio constituta, leuigatis, ac dealbatis parietibus, in quibus à quatuor partibus (sicut mos est) fenestrellæ breuissimę fient, ut columbas solas ad introitum, exitūq; permittant. Nidi figuruenť interius. A mustellis tutæ fient, si inter eas frutex uirgosus sine folijs asper, uel uetus spartea proijciatur, qua animalia calciantur, ut eam secretò nō uidentibus alijs unus attulerit, non pereunt. Et neq; locum deserunt, si per omnes fenestras aliquid de strangulati hominis loro, aut uinculo, aut fune suspēdas. Inducunt alias, si cumino pascantur assidue, uel setosi hirci alarum balsami liquore tangatur. Fœtus frequentant, si ordeum torrefactum, uel fabam, uel herbum sæpe consumant. Triginta

autem

autem columbis uolantibus diurni tres sextarij tritici suffi cient, aut creturæ, ita ut herbſi fœtus gratia mensibus præbeamus hybernis. Rutæ ramulos pluribus locis oportet cõtra animalia inimica suspendere.

De turturibus. Tit. XXV.

Sed columbarij cællæ duo subiecta cubicula fiant. Vnũ breue, & propè obscurum, quo turtures claudi possint, quos nutrire facillimum est. Nam nihil expetunt, nisi ut æstate, qua sola maxime pinguescunt, triticum, uel milium mulsa maceratum semper accipiant. Semodius unus diurnus centum uiginti turturibus sufficit. Aqua sanè eis frequẽter mũdior debet offerri.

De Turdis. Tit. XXVI.

Aliud uero cubiculum turdos nutriat, qui si alieno tempore saginentur, & uoluptatem cibi, & reditum maximum præstant, parcitati beneficium ministrante luxuria. Sit autem locus mũdus, & lucidus, & undiq; leuigatus. Transuersæ in hoc perticę figuntur, quibus possint post inclusum uolatum sedere. Rami etiam uirides sæpe mutentur. Caricæ tunsæ mistis pollinibus largissime præbeantur. Myrti etiã, si facultas est, lentisci oleastri, edere, arbuti semina interdũ ad excludenda fastidia, & maxime aqua munda præbeat. Claudantur illæsi, & recẽter capti mistis aliquibus ante nutritis, quorum societate ad capiendos cibos pauidam nouæ captiuitatis mœstitudinem consolentur.

De Gallinis. Tit. XXVII.

Gallinas educare nulla mulier nescit, quæ modo uideatur industria. Hoc de his præcepisse sufficiat, ut fumo, puluere utantur, & cinere. Sint præcipuæ nigræ, aut flaui coloris, sed albæ uitentur. Vinaccæ cibo sterilescunt. Ordeo semicocto & parere sæpe coguntur, & reddent oua maiora. Duobus cyathis ordei bene pascitur una gallina, quæ sit uaga. Supponenda sunt his semper oua numero impari, luna crescente, à decima usq; in quintamdecimam. Pituita his nasci solet, quæ alba pellicula linguam uestit extremam. Hæc leuiter unguibus uellitur, & locus cinere tangitur, & allio trito plaga mundata conspergitur. Item allij mica trita cũ oleo faucibus inseritur: staphisagria etiam prodest, si cibis misceatur assidue. Si amarum lupinum comedant, sub ocu-

lis illis

lis illis grana ipsa procedũt, quæ nisi acu leuiter apertis pelliculis auferantur, extinguunt. Oculos portulacæ succo forinsecus, & mulieris lacte curemus, uel hāmoniaco sale cui mel, & ciminum æquale miscentur. Pediculos earum perimit staphisagria, & torrefactum ciminum pari pondere, & & pariter tunsa cum uino, & amari lupini aqua, si penetret secreta pennarum.

De pauonibus. Tit. XXVIII.

Pauones nutrire facillimum est, nisi fures, aut animalia inimica formides, qui plerunq; per agros uagantes sponte se pascunt, pullosq; educũt, & altissimas uespere arbores petunt. Vna uero his cura debetur, ut incubantes per agrum fœminas, quæ hoc passim faciunt, à uulpe custodias. Ideo in insulis breuibus meliori sorte nutriuntur. Vni masculo fœminæ quinq; sufficiunt. Masculi oua, & pullos suos persequuntur uelut alienigenas prius quàm illis cristarũ nascatur insigne. Ab Idibus Februarijs calere incipiunt. Faba leuiter torrefacta in libidinem prouocãtur, si eis quinto quoq; die tepida præbeatur. Sex cyathi uni sufficiũt. Cupidinem coẽundi masculus confitetur, quoties circa se amictum caudæ gemmantis incuruat, & singularum capita occulta pennarum locis suis exerit cum stridore procurrens. Si oua pauonum gallinis supponantur, excusatæ matres ab incubatione tribus uicibus per annum fœtus edũt. Primus partus quinq; ouorum, secundus quatuor, tertius trium, uel duorum esse consueuit. Sed electæ (si hoc placuerit) nutrices gallinæ sint, quæ à primo incremento lunæ nouem diebus habeant nouem oua supposita, quinq; pauonina, & cætera sui generis. Decima die oua omnia gallinacea subtrahantur, & alia item gallinacea totidem recentia supponãtur, quot ablata sunt, ut trigesima luna, hoc est expletis triginta diebus, possint cum pauoninis ouis aperiri. Oua autem pauonum, quæ gallinæ subiecta sunt, sæpe manu conuertantur, quia hoc ipsa facere uix ualebit. Vnam partem oui notabis ut te subinde conuertisse cognoscas. Maiores tamen gallinas oportet eligere, nã minoribus pauciora suppones. Natos autem pullos si ad unam transferre à pluribus uelis, dicit Columella uni nutrici uigintiquinq; sufficere. Mihi uero, ut bene educi possint, uidentur quindecim satis esse. Pri

mis

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

mis diebus far ordei cõsperſum uino, pullis dabitur, uel undecũq; cocta pulticula, & refrigerata. Poſtea adiicietur porrum conciſum, uel caſeus recens, ſed expreſſus, nam ſerum pullis nocet. Locuſtæ etiã pedibus ablatis præbẽtur. Ita paſcendi ſunt uſq; ad ſextum menſem. Deinde ordeũ poteris præbere ſolenniter. Trigeſimoquinto tamen die poſtquam nati ſunt, etiam in agrum tutò eiici poſſunt comitãte nutrice, paſcendi, cuius ſingultu reuocantur ad uillam. Pituitas uero, & cruditates iis remediis ſubmouebis, quibus gallina curatur. Maximum illis periculum eſt, cũ incipit criſta produci, nam patiuntur langores infantum ſimilitudine, cum illis tumentes gingiuas denticuli aperire nituntur.

De phaſianis. Tit. XXIX.

In phaſianis nutriendis hoc ſeruãdum eſt, ut nouelli ad creandos fœtus parentur, id eſt qui anno ſuperiore ſunt editi: ueteres enim fœcundi eſſe non poſſunt. Ineunt fœminas menſe Martio, uel Aprili. Duabus unus maſculus ſufficit, quia cæteras aues ſalacitate non æquat. Semel in anno fœtus creant. Viginti ferè ouis pariendi ordo cõcluditur. Gallinæ his melius incubabunt, ita ut quindecim phaſianina oua nutrix una cooperiat, & cætera ſui generis ſupponantur. In ſupponendo, de luna, & diebus quæ ſunt in aliis dicta ſeruẽtur. Trigeſimus dies maturos pullos in lumẽ emittet. Sed per quindecim dies diſcocto, ac refrigerato leuiter ordei farre paſcentur, cui uini imber aſpergitur. Poſt triticum fractum præbebis, & locuſtas, & oua formicæ. Sanè ab aquæ prohibeantur acceſſu, ne eos pituita concludat. Quod ſi pituitam patientur phaſiani, allio cum pice liquida trito roſtra eorum debebis aſſiduus perfricare, uel uitium, ſicut gallinis fieri conſueuit, auferre. Saginandi hæc ratio eſt, unius modii triticea farina in breuiſſimas offulas redacta clauſo phaſiano per XXX. dies miniſtrata ſufficiat: uel, ſi ordeaceam farinã præbere uolueris, unius, & ſemiſſis modii farina per prædictos dies ſaginã replebit. Obſeruandũ ſanè eſt, ut offulæ ipſæ oleo leuigentur aſperſo, & ita inferãtur faucibus, ne ſub infima linguæ parte mergantur: quod ſi euenerit, ſtatim pereunt. Illud quoq; magnopere curemus ne præbeantur noua alimenta, niſi digeſtis aliis, quia eos facilime onus cibi herentis extinguit.

De Anseribus.

Anser sanè nec sine herba, nec sine aqua facile sustinetur: locis consitis inimicus est, quia sata & morsu lædit, & stercore: pullos præstat, & plumas, quas & autumno uellamus, & uere. Vni masculo tres fœminæ sufficiāt. Si desit flumen, lacuna formetur. Si herba non suppetit trifolium, fœnum græcum, agrestia intyba, lactuculas seremus alimēto. Albi fœcundiores sunt, uarñ, uel fusci minus, quia de agresti genere ad domesticum transierunt. Incubant à Calendis Martñ usq; ad æstiuum solstitium. Plus parient, si gallinis oua illarum supponantur. Extremum partum matribus iam uacaturis educare permittimus: pariture ad harā perducantur. Cum semel hoc feceris, consuetudinem sponte retinebunt. Gallinis sicut pauonina, etiam anseris oua supponas. Sed anserina oua ne noceant suppositis, subñciatur urtica. Perui primis decem diebus intus pascendi sunt, postea sereno eos poterimus educere, ubi urtica non fuerit, cuius aculeos reformidant. Quatuor mensibus bene saginantur, nam melius pinguescunt in tenera ætate. Polēta dabitur in die ter. Large uagādi licentia prohibetur, loco obscuro claudentur, & calido, sic maiores etiam secundo mense pinguescunt. Nam paruuli sępe die trigesimo moriuntur. Saginātur uero melius, si ad facietatem milium præbeamus infusum. Inter anserum cibaria legumen omne porrigi potest, excepto eruo. Cauendum est etiam, ne pulli eorū setas gluttiant. Græci saginādis anseribus polētæ duas partes, & fur fures quatuor aqua calida temperant, & ingerunt pro appetentis uoluptate sumēda: tribus per diem uicibus potu adiuuant: media quoq; nocte aquam ministrant: peractis uero XXX. diebus, si ut iecur his tenerescat, optabis, tunsas caricas, & aqua maceratas in offas uolutabis exiguas, & per dies uiginti continuos ministrabis anseribus.

Ce piscinis. Tit. XXXI.

His ordinatis, cætera exequenda sunt. Nam piscinæ duæ uel solo impressæ, uel cæso lapide circa uillam esse debebūt, quas facile est aut fonte, aut imbre suppleri, ut una ex his usui sit pecoribus, uel auibus aquaticis, alia madefaciat uirgas, & coria, & lupinos, & siqua rusticitas consueuit infundere.

De fœni-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

De fœnili, paleario, lignario. Tit. XXXII.

Fœni, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert in qua parte fiant, dummodo siccæ sint, atque perflabiles, & longe remoueantur à uilla propter casum surripientis incendij.

De sterquilinio. Tit. XXXIII.

Stercorum congestio locum suum tenere debebit, qui abundet humore, & propter fœtoris horrenda à prætorij cõuertatur aspectu. Humor abundans hoc præstabit stercori, ut siqua insunt spinarum semina, putrefiant. Stercus asinorum primum est maxime hortis, deinde ouillum, & caprinum, & iumentorum: porcinum uero pessimũ, cineres optimi. Sed columbinum feruidissimum, cæterarumq; auium satis utile est, excepto palustrium. Stercus, quod anno requieuerit, segetibus utile est, nec herbas creat: si uetustius sit, minus proderit. Pratis uero recentia stercora proficient ad uber herbarum. Et maris purgamenta, si aquis dulcibus eluantur, mista reliquis uicem stercoris exhibebunt, & limus, quem scaturiens aqua, uel fluuij incrementa respuerint.

De locis horti, & pomarij, & sepibus, & serendi tempore. Tit. XXXIIII.

Horti, & pomaria domui proxima esse debebunt. Hortus sit sterquilinio maxime subiectus, cuius succo spõte fœcundet. Ab area longe situs sit, nam puluerem palearum patitur inimicum. Felix positio est, cui leniter inclinata planicies cursus aquæ fluentis per spatia discreta deriuat. Si fons desit, aut imprimendus est puteus, aut, si nequeas hoc, piscina superius construenda est, ut illinc aquas pluuia conferente, hortus per æstiuos rigetur ardores. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus, uel quatuor pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum, qui sic cultus negligat siccitates. Sed huic quamuis contra necessitatem mista stercore quælibet terra cõueniat, tamẽ hæc genera sunt in electione uitanda, creta, quam argillam dicimus, atq; rubrica. Illud quoq; custodies in hortis, quos humoris natura non adiuuat, ut diuidas per partes, & hyeme ad meridiem, æstate ad septentrionem spatia colenda conuertas. Debent etiam horti esse clausi sed munitionis multa sunt genera.

Alij luto inter formas clauso, parietes figuratos ex lateribus imitantur. Quibus copia suppetit, maceries luto, & lapide excitant. Pleriq; sine luto congesta in ordinem saxa componunt. Nonnulli fossis spatia colenda præcingunt, quod uitandum est, quia horto subducit humores, nisi forte locus palustris colatur. Alij spinarum plantas, & semina in munitione disponunt. Sed melius erit rubi semina, & spinæ, quæ rubus caninus uocatur, matura colligere, & cum farina erui ex aqua macerata miscere, funes de hic sparteos ueteres hoc genere mistionis sic inducere, ut intra funes semina recepta seruentur usq; ad uerni temporis initia. Tunc ubi sepes futura est, duos sulcos tribus à se pedibus separatos sesquipedis altitudine faciemus, et per utrosq;, funes cum seminibus obruemus leui terra. Ita trigesima die procedunt sentes, quos teneros adminiculis opus est adiuuare, quibus inter se sentes per spatia uacua relicta iungentur. Partes sanè horti sic diuidendæ sunt, ut eæ, in quibus autumno seminabitur, uerno tempore pastinentur : quas seminibus uere cōplebimus, autumni tēpore debebimus effodere. Ita utraq; pastinatio decoquetur beneficio algoris, aut solis. Areę faciendæ sunt angustiores, & longæ, id est duodecim pedum longitudine, & sex latitudine, ut sint ꝓpter spatia utrinq; purganda diuisæ. Margines uero earum locis humidis, uel irriguis duobus pedibus erigātur, siccis uno extulisse sufficiet. Inter areas (si humor consueuit effluere) spatia altiora ipsis areis esse debebunt, ut facilius ingrediatur aream de superiore parte humor admissus, & ubi sitientem saturauerit, in alias possit exclusus auerti. Serēdi tempora licet per mēses certa signemus, tamen secundum loci, & cœli naturam unusquisq; custodiat. Frigidis locis autumnalis satio celerior fiat, uerna uero tardior. Calidis autem regionibus, & autumnalis serior fieri potest, & uerna maturior. Quæcunque serenda sunt, cum luna crescit, seminentur, quæ secanda sunt, uel legenda, cum minuitur.

De remedijs horti, uel agri. Tit. XXXV.

Contra nebulas, & rubiginem, paleas, & purgamēta pluribus locis per hortum disposita simul omia, cū nebulas uideris instare, cōbures. Contra grandinem multa dicuntur. Panno roseo mola cooperitur. Itē cruentæ secures contra cœlum

cœlum minaciter leuantur. Item omne horti ſpatium alba uite præcingitur: uel noctua pennis patentibus extenſa ſuffigitur, uel ferramenta, quibus operandum eſt, ſepo unguntur urſino. Aliqui urſi adipē cū oleo tuſum reſeruāt, & falces hoc, cū putaturi ſunt, ungunt. Sed hoc in occulto debet eſſe remedium, ut nullus putator intelligat, cuius uis tanta eſſe perhibetur, ut neq; gelu, neq; nebula, neque alio malo poſſit noceri. Intereſt etiam ut res profanata non ualeat. Contra culices, & limaces uel amurcam recētem, uel ex cameris fuliginem ſpargimus. Contra formicas, ſi in horto habent foramē, cor noctuæ admoueamus, ſi foris ueniunt, omne horti ſpatium cinere, aut cretæ candore ſignemus. Contra erucas ſemina, quæ ſpargēda ſunt, ſemperuiuæ ſucco madefiāt, uel erucarum ſanguine. Cicer intra olera propter multa portenta ſerendum eſt. Aliqui cinerem de fico ſuper erucas ſpargūt. Item ſquillam uel in horto ſerunt, uel certe ſuſpendunt. Aliqui mulierem menſtruantem, nuſquā cinctam, ſolutis capillis, nudis pedibus contra erucas, & cætera, hortum faciunt circumire. Aliqui fluuiales cācros pluribus locis intra hortum clauis figunt. Contra animalia, quæ uitibus nocent, cantharides, quas in roſis inuenire conſueuimus, oleo merſas reſolui patieris in tabem, & cum putandæ ſunt uites, hoc oleo falces putatorias perunges. Extinguntur cimices amurca, & felle bubulo lectis, aut locis perunctis, uel folijs ederę tritis ex oleo, uel incenſis ſanguiſugis. Vt olera animalia infeſta nō generent, in corio teſtudinis omnia ſemina, quæ ſparſurus es, ſicca: uel mentam locis pluribus maxime inter caules, ſere: hoc præſtare fertur eruū aliquantulum ſatum, præcipue ubi radices, & rapa naſcuntur. Vel acre acetum ſucco iuſquiami miſtū, fertur olerū pulices necare, ſi ſpargas. Campas fertur euincere, qui fuſticulos allij ſine capitibus per horti omne ſpatium comburens, nidorem locis pluribus excitarit. Si contra eaſdē uitibus uoluerimus conſulere, allio trito falces putatoriæ ferētur unguendæ. Naſci quoq; prohibentur, ſi circa arborum, uel uitium crura bitumen, & ſulfur incendas. Vel ſi ablatas de horto uicino campas excoquas aqua, & per horti tui ſpatia uniuerſa diffundas. Ne cātharides uitibus noceant, in cote, qua falces acuunt, ipſæ ſunt cōterēdę. Democrit⁹ aſſerit,

neq; arboribus, neq; satis quibuslibet noceri posse à quibus cunq; bestiis, si fluuiales cancros plurimos, uel marinos, q̃s Græci παγούρους nominant, nõ minus quàm decem fictili uasculo in aqua missos tegas, & sub dio statuas, ut decem diebus sole uaporẽtur. Postea quæcunq; illæsa uolueris esse, ea aqua perfundas, & octonis diebus peractis hoc repetas, donec solide, quæ optaueris adolescãt. Formicas abiges, si origano, & sulfure tritis foramen asperges. Hoc & apibus nocet. Item coclearum uacuas testas si usseris, & eo cinere foramen inculces. Culices galbano infuso fugantur, aut sulfure. Pulices amurca per pauimentũ frequenter aspersa, uel cimino agresti cum aqua trito, uel si cucumeris agrestis semen aqua resolutum sæpe infundes, uel aquam lupinorum psilotri austeritatibus iunctam. Mures si amurcam spissam patinæ infuderis, & in domo nocte posueris, adhærebunt. Item necabuntur, si helleboro nigro caseum, uel panem, uel adipes, uel polentam permisceas, & offeras. Et agrestis cucumeris, & coloquintidis suffusio sic nocebit. Aduersus mures agrestes Apuleius asserit semina bubulo felle maceranda ante, quàm spargas, Nonnulli rhododaphnis foliis aditus eorum claudunt, qui rosis his, dum in exitu nitũtur, intereunt. Talpas Græci hoc genere persequuntur. Nucẽ perforari iubent, uel aliquod pomi genus soliditatis eiusdem. Ibi paleas, & ceram cum sulfure sufficienter includi. Tunc omnes paruulos aditus, & reliqua spiramenta talparum diligenter obstrui, unum foramen, quod amplum sit reseruari, in cuius aditu nucem intus incensam, sic poni, ut ab una parte flatus possit accipere, quos ab alia parte diffundat, sic impletis fumo cuniculis talpas uel fugere protinus, uel necari. Mures rusticos, si querneo cinere aditus eorũ saturés, attactu frequenti scabies occupabit, ac perimet. Serpentes propè omni austeritate fugantur, & nocentes spiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vramus galbanum, uel cerui cornua, radices lilii, capræ ungulas. Hoc genere monstra noxia prohibentur. Opinio Græcorum est, si nubes locustarum repente surrexerint, latentibus intra tecta cunctis hominibus eam posse transire: quòd si in obseruantes homines sub aëre deprehendant, nulli fructuum noceri, si continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam dicuntur

cuntur amari lupini, uel agrestis cucumeris aqua decocta, si murie mista fundatur. Existimãt aliqui locustas, uel scorpios fugari posse, si aliqui ex eis urantur in medio. Campas nonnulli ficulneo cinere persequũtur: si permanserint, urina bubula, & amurca æqualiter mista cõferueant, & ubi refrixerint, olera omnia hoc imbre consperge. πρασοκουρίδας Græci uocant animalia, quæ solent hortis nocere: ergo uentriculum ueruecis statim occisi plenũ sordibus suis spatio, quo abundant, leuiter debebis operire. Post biduum reperies ibi animalia ipsa congesta. Hoc cum bis, uel tertio feceris, genus omne, quod nocebit, extingues. Grandini creditur obuiare, siquis crocodili pellem, uel hyænæ, uel marini uituli per spatia possessionis circunferat, & in uillæ, aut cortis suspendat ingressu, cum malum uiderit imminere. Item si palustrem testudinem dextra manu supinam ferens uineas perambulet, & reuersus eodẽ modo sic illam ponat in terra, & glebas dorsi eius obiiciat curuaturæ, ne possit inuerti, sed supina permaneat. Hoc facto fertur spatiũ sic defensum nubes inimica transcurrere. Nonnulli ubi instare malum uiderint, oblato speculo imaginem nubis accipiũt, & hoc remedio nubem (seu ut sibi obiecta displiceat, seu tãquam geminata alteri cedat) auertunt. Item uituli marini pellis in medio uinearum loco uni superiecta uiticulæ creditur contra imminens malum totius uineæ membra uestisse. Omnia semina horti, uel agri feruntur ab omnibus malis, ac monstris tuta seruari, si agrestis cucumeris tritis radicibus ante macerentur. Item equæ caluaria, sed non uirginis, intra hortum ponenda est, uel etiam asinæ. Creduntur enim sua præsentia fœcundare, quæ spectant.

De area. Tit. XXXVI.

Area longe à uilla esse non debet, & propter exportandi facilitatem, & ut fraus minor timeatur domini, uel procuratoris uicinitate suspecta. Sit autem uel strata silice, uel saxo montis excisa, uel sub ipso trituræ tempore ungulis pecorum, & aquæ admistione solidata, clausa deinde, & robustis munita cancellis propter armenta, quæ, cum teritur, inducimus. Sit circa hanc locus alter planus, & purus, in quem frumenta transfusa refrigerentur, & horreis inferantur, quæ res in eorum durabilitate proficiet. Fiat dein

de undecunq; proximum tectum, maxime in humidis regionibus: sub quo propter imbres subitos frumēta (si necessitas coēgerit) raptim uel munda, uel semitrita ponantur. Sit autem area loco sublimi, & undecunq; perflabili, longe tamen ab hortis, uineis, atq; pometis. Nam sicut radicibus uirgultorum prosunt lætamen, & paleæ, ita insidentes frondibus eas perforant, atq; arere compellunt.

De apium castris. Tit. XXXVII.

Apibus stationem non longe à domini ædibus in horti parte secreta, & aprica, & à uentis remota, & calidiore locare debemus: quæ in quadratam constituta mensuram fures, & accessus hominum, pecudumq; submoueat. Sit abundans floribus, quos in herbis, uel in fruticibus, uel in arborib⁹ procuret industria. Herbas nutriat, origanum, thymū, serpillum, satureiam, melisphyllum, uiolas agrestes, asphodillum, citraginem, amaracum, hyacinthum, qui iris, uel gladiolus dicitur similitudine foliorum, narcissum, crocum, cæterasq; herbas suauissimi odoris, & floris. In fruticibus uero sint rosæ, lilia fabæ, rosmarinus, hederæ. In arboribus ziziphus, amygdalus, persicus, pyrus pomiferæq; arbores, quibus nulla amaritudo respondet flore, uel succo. Syluestria uero glandifera robora terebinthus, lētiscus, cædrus, tilia, ilex minor, & cinus, sed taxi remoueātur inimicæ. Primi saporis mella thymi succus effundit. Secundi meriti timbra, serpyllum, uel origanum. Tertij meriti rosmarinus, & satureia. Cætera, ut arbutus, & olera, saporem rustici mellis efficiunt. Sint autem arbores à septētrionali parte dispositæ. Frutices, atq; uirgulta ordines suos sub macerijs exequantur. Herbas deinde in plano post frutices conseremus. Fons, uel riuus huc conueniat otiosus, qui humiles transeūdo formet lacunas, quas operiant rara, & trāsuersa uirgulta, sedes tutas apibus præbitura, cum sitient. Sed ab his apium castris longe sint omnia odoris horrendi, balneæ, stabula, coquinæ fusoria. Fugabimus præterea animalia, quæ sunt apibus inimica, lacertos, blattas, & his similia. Aues etiā pānis, & crepitaculis terreamus. Purus custos, freques, & castus accedat, habens noua aluearia præparata, quibus excipiatur examinum rudis iuuentus. Vitetur odor cœni, & cancer adustus, & locus, qui ad humanā uocem falsa imitatio-

tatione respondet. Absint & herbæ, titimallus, helleborū, tapsia, absinthium, cucumis agrestis, & omnis amaritudo conficiendæ aduersa dulcedini.

De uasculis apium formandis. Tit. XXXVIII.

Aluearia meliora sunt, quæ cortex formabit raptus ex subere, quia non transmittunt uim frigoris, aut caloris. possunt tamen & ex ferulis fieri: si hæ desint, salignis uiminibꝰ fabricentur, uel ligno cauatæ arboris, aut tabulis, more cuparum. Fictilia deterrima sunt, quæ & hyeme gelantur, & æstate feruescunt. Sed inter ea loca, quæ muniri debere præcepimus, podia ternis alta pedibus fabricentur inducta testaceo, & albario opere leuigata propter lacertarum, cæterorumq; animalium noxam, quibus est moris irrepere, & supra hæc podia aluearia collocentur, ita ut non possint imbre penetrari, spatiolis inter se patētibus segregata. Angustus tamē aditus admittat examina propter frigoris, & caloris iniuriam. Sanè uentis frigidioribus altus paries resistat, qui locum possit defensis sedibus apricare. Aditus oēs soli opponantur hyberno, qui in uno corpore duo, uel tres esse debebunt ea magnitudine, quæ apis formam non possit excedere. Sic enim noxijs aīalibus ingressu resistet angusto: uel si apes obsidere uoluerint exeūtes, alio, ubi nō fuerint, utent egressu.

De apibus emendis. Tit. XXXIX.

Apes si emendæ sunt, prouideamus ut plena aluearia cōparentur, quā rē uel inspectio, uel murmuris magnitudo, uel frequentia monstrat cōmeantis, ac remeantis examinis, & ex uicina potius q̄ ex longinqua regione, ne aëris nouitate tententur. Si uero longius aduehendæ sunt, collo nocte portentur, nec collocare, nec aperire aluearia nisi uespere instante debemus. Speculemur deinde per triduum, ne omne ianuas suas egrediatur examen. Hoc em̄ signo fugam meditātur assumere. Contra hæc, & cætera suo unūquodq; mense reuidebimus. Tamē creduntur non fugere, si stercus primogeniti uituli adlinamus oribus uasculorum.

De balneis. Tit. XL.

Non alienum est, si aquæ copia potiatur, patrēfamiliâs de structura balnei cogitare: quæ res & uoluptati plurimū cōfert, & saluti. Itaq; balneū cōstituemꝰ in ea parte, q̄ calor futurus est, loco ab humore suspenso, ne id uligo fornaci-

bus uicina refrigeret. Lumina ei dabimus à parte meridiana, & occidentis hyberni, ut tota die solis iuuetur, & illustretur aspectu. Suspēsuras uero cællarum sic facies. Aream primo bipedis sternis, inclinata sit tamen stratura ad fornacē ut si pilam miseris, intrò stare non possit, sed ad fornacem recurrat. Sic eueniet, ut flamma altum petendo, cællas faciat plus calere. Supra hanc straturam pilæ laterculis argilla subacta, & capillo constructæ fiant distantes à se spatio pedis unius, & semissis altæ pedibus binis semis. Super has pilas bipedæ constituantur binæ in altum, atq; in his super fundantur testacea pauimēta, & tunc, si copia est, marmora collocentur. Miliarium uero plumbeum, cui ærea patina subest, inter soliorum spatia forinsecus statuemus fornace subiecta, ad quod miliarium fistula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad soliū similis magnitudinis fistula ꝓcedat, quæ tantum calidæ ducat interius, quantum fistula illi frigidi liquoris intulerit. Cællæ autem sic disponātur, ut quadræ non sint, sed (uerbi gratia) si XV. pedibus lōgę fuerint. X. latæ sint: fortius enim uapor inter angusta luctabitur. Soliorum forma pro uniuscuiusq; uoluntate fundetur. Piscinales cællæ in æstiuis balneis à septentrione lumen accipiant, in hyemalibus à meridie. Si fieri potest, ita constituātur balneæ, ut omnis earū per hortos decurrat eluuies. Cameræ in balneis si signinę fiant, fortiores sunt. quæ uero de tabulis fiunt, uirgis ferreis transuersis, & ferreis arcubus sustinentur. Sed si tabulas nolis imponere, super arcus, ac uirgas, bipedas constitues ferreis anchoris colligatas, capillo inter se, atq; argilla subacta cohærentes, & ita impensam testaceam subter inducis: deinde albariſ operis nitore decorabis. Possumus etiam, si compēdio studemus, hyberna ædificia balneis imponere: hinc & habitatiōi teporem submittimus, & fundamenta lucramur.

De malthis, calidaria, & frigidaria. Tit. XLI.

Scire conuenit, quoniam de balneis loquimur, quæ sunt malthæ calidariæ, uel frigidariæ, ut siquando in soliis scissa sunt opera, possit repēte succurri. Calidariæ compositio talis est. Picem duram, ceram albam ponderibus æquis, stupam picis liquidæ totius pōderis dimidiam partem, testam minutam, florem calcis, omnia simul mista in pila contundes,

des, & iũcturis curabis inserere. Aliter. Ammoniacũ remissum, ficum, stupam, picem liquidam tundis pilo, & iuncturas oblinis. Aliter. Ammoniacum, & sulfur utrunq; resolutum line, uel infunde iuncturis. Item picem duram, ceram albam, & ammoniacum super remissum, simul iuncturis adline, & cautere cuncta percurre. Item florem calcis cũ oleo mistum iũcturis illine, & caue ne mox aqua mittatur. Aliter. Sanguini taurino, & oleo florem calcis admisce, & rimas cõiunctionis obducito, Item ficum & picem duram, & ostrei testas siccas simul tundes. His omnibus iuncturas diligenter adlines. Item malthæ frigidariæ, sanguinem bubulum, florem calcis, scoriam ferri, pilo uniuersa cõtundes, & ceroti instar efficies, & curabis adlinire. Item seuũ liquefactum cribellato cineri admistũ frigidæ aquæ inter rimas labẽti, si allinat, obsistet.

De pistrino. Tit. XLII.

Si aquæ copia est, sulfura balnearum debent pristina suscipere, ut ibi formatis aquariis molis sine animalium, uel hominum labore frumenta frangãtur.

De instrumentis agrestium. Tit. XLIII.

Instrumenta uero hæc, quæ ruri necessaria sunt, præparemus. Aratra simplicia, uel si plana regio permittit, aurita, quibus possint contra statiões humoris hyberni, sata cel siore sulco attolli. Bidentes, dolabras, falces putatorias, quibus in arbore utamur, & uite. Item messorias, uel fœnarias, ligones, lupos, id est serrulas manubriatas minores, maioresq; ad mensurã cubiti, quibus facile est, quod per serram fieri non potest, resecando trunco arboris, aut uitis interseri: acus, per quas in pastinis sarmenta merguntur, falces à tergo acutas, atq; lunatas, cultellos item curuos minores, per quos nouellis arboribus surculi aridi, aut extantes facilius amputentur. Item falciculas breuissimas tribulatas, quibus filicẽ solemus abscindere, serrulas minores, uangas, rũcones, quib⁹ uepra persequimur, secures simplices, uel dolabratas, sarculos, uel simplices, uel bicornes, uel ascias in auersa parte referentes rastros. Item cauteres, castratoria ferramẽta, atq; tonsoria, uel quę ad animaliũ solent pertinere medicinam. Tunicas uero pelliceas, cum cucullis, & ocreas, manicasq; de pellibus, quę uel in syluis, uel in uepribus, rustico operi, & uenatorio possint esse commu

M 5 nes

nes. Expletis his, quæ pertinent ad generale præceptum, nũc operas suas singulis mensibus explicabimus, & à mense Ianuario faciemus initium.

PALLADII

DE RE RVSTICA LIBER SECVNDVS.

De ablaqueandis uitibus. Tit. I.

IAnuario mẽse locis temperatis ablaqueandæ sunt uites, ꝙ Itali excodicare appellant, id est circa uitis radicẽ dolabra terrã diligenter aperire, & purgatis oĩbus uelut lac⁹ efficere, ut solis teporib⁹, & imbrib⁹ prouocent.

De pratis abstinendis, in locis macris. Tit. II.

Apricis, aut macris, aut aridis locis prata iam purganda sunt, & à pecore uindicanda.

De proscindẽdis agris, & iungendis bobus, uel arandi disciplina. Tit. III.

Pingues, & sicci agri proscindi, & apparari iã possunt. Sed boues melius collo, quàm capite iunguntur, quos, ubi ad uersuram uenerint, arator retineat, & iugũ propellat, ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem in arationibus longior, quàm centum uiginti pedum esse non debet. Seruandum uero est, ne inter sulcos non mota terra relinquatur. Glebæ omnes dolabris dissipandæ sunt. Sed æqualiter terram motam esse cognoscis, si transuersam per sulcos perticam mittas. Quæ res sæpius facta, bubulcos ab hac negligentia submouebit. Obseruandum est, ne lutosus ager aretur, aut (quod sæpe fit) post longas siccitates leui imbre perfusus. Nam terra, quæ lutosa tractatur in primordio, fertur toto anno non posse tractari. Quæ autem supra leuiter infusa est, & subter sicca, si tunc aretur, asseritur per triennium

nium sterilis fieri. Et ideo mediocriter infusus ager, ut nec lutosus, nec aridus sit, proscindi debet. Si collis est, transuersus per latera sulcetur. Quæ forma tunc seruanda est, cum semen accipiet.

De ordeo gallatico serendo. Tit. IIII.

Si clemens fuerit hyems, ordeũ gallaticum, quod graue, & candidum est, circa Idus Ianuarias feramus locis temperatis. Octo modijs iugerum complebitur.

De cicercula serenda. Tit. V.

Cicercula hoc mense seritur loco læto, cœlo humido. Tres modij iugerum complent. Sed hoc genus seminis raro respondet, quia decipitur austro, uel siccitate dum floret, quod tunc propè necesse est euenire.

De uicia serenda, cum disciplina sua.

Tit. VI.

Hoc mense ultimo colligendi seminis causa non pabuli secandi uicia seritur. Iugerum sex modij occupant. Serenda est in terra proscissa post horam secundam, uel tertiã, cum ros esse desierit, quẽ ferre non potest. sed statim cooperienda est ante noctem. Nam si nuda manserit, noctis humore corrumpitur. Obseruandum est ne ante uigesimamquintã lunam seratur, quia satam limaces persequuntur.

De fœno græco serendo. Tit. VII.

Fœnum græcum in Italia colligendi seminis causa, mense Ianuario ultimo, circa Februarias Calendas serimus. Sex modij iugero sufficiunt. Arandũ est spisse, sed non alte. Nam si plus q̃ quatuor digitis obruatur, difficile nascitur. Idcirco quidã minimis aratris proscissa prius terra seminant, & sarculis statim sata cooperiunt.

De eruo serendo. Tit. VIII.

Eruum seri & hoc mense nouissimo potest, loco sicco, & macro. In iugero quinq; modij seruntur.

De sarriendis frumentis, & leguminibus. Tit. IX.

Hoc mense serenis, & siccis diebus, dum gelicidium non est, sunt sarculanda frumẽta. Quod opus pleriq; negãt fieri debere, quia radices eorum detegantur, aut incidantur, & necentur frigore subsecuto. Mihi autẽ uidetur herbosis locis tm̃ esse faciendum. Sed triticum, & far sarritur quatuor

foliorum

foliorum, ordeum quinq;, faba, & legumina, cum supra ter ram quatuor digitis fuerint. Lupinus uero, qui unam radicem habet, si sarculetur, extinguitur, quod nec desyderat, quia herbas præter auxilium cultoris affligit. Faba autem si bis sarculetur, proficiet, & multum fructum, & maximũ afferet, ut ad mensuram modij complendi fresa propemodum sicut integra respõdeat. Si siccas segetes sarculaueris, aliquid contra rubiginem præstitisti, maxime si ordeũ siccum sarrietur.

De pastinandi generibus, & scrobibus uitium.

Tit. X.

Pastinum fieri nunc tempus est: quod tribus fit generibus, aut terra in totum fossa, aut sulcis, aut scrobibus. Terra tota debet effodi, ubi ager immundus est, ut syluestribus trficis, & radicibus filicis, uel herbarum noxiarum spatia liberentur. Vbi autem mundæ sunt nouales, scrobibus pastinemus, aut sulcis: sed sulcis melius erit, quia humorem in tota spatia pastinata transmittunt. Fiunt ergo sulci tanta longitudine, quantam destinaueris tabulæ, latitudine pedum duorum & semis, uel trium, ita ut iuncti duo fossores designatum linea spatium bidẽtibus persequãtur altitudine trium, uel duorum, et semis pedum. Deinde si per homines uinea colenda est, tantum crudi soli relinquimus, & sic alter sulcus imprimitur. Si uero arandæ sunt uineę, quinque, uel sex pedum spatia, quę non sunt fodiẽda, in medio relinquemus. Quod si scrobes fieri placeat, faciemus tribus pedibus altas, duobus semis latas, tribus longas: siue fossoribus colãtur uineta, seu bubus, eadem spatia quæ inter sulcos sunt dicta, seruare debemus. Vltra uero tres pedes altius fodiendæ scrobes non sunt, ne laborent frigore sarmenta, quæ pangimus. Latera scrobibus æqualiter incisa sint, ne obliqua uitis saucietur alte nitentibus ferramentis cum fossor incumbet. Pastini uero, quod omne uersabitur, trium uel duorum semis pedum altitudine terra uniuersa fodietur, in quo erit diligentia, ne crudum solũ fraude occulta fossor includat. Quam rem subinde custos uirga, in qua prædictæ altitudinis modus designatus est, per spatia, quæ fodiuntur, exploret. Radices omnes, & purgamenta, maximæ rubi, & filicis in summum regeri faciat. Quæ cura in omni positionis genere

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

nere, & ubique seruanda est.

De tabulis uinearum. Tit. XI.

Tabulas autem pro domini uoluntate, uel loci ratione faciemus, siue integrum iugerum cōtinentes, seu medium, seu quartanariam tabulam, quæ quartam iugeri partem quadrata conficiet.

De mensura pastini. Tit. XII.

Mensura uero pastini hæc est, ut in tabula quadrata iugerali, centeni octogeni pedes per singula latera dirigātur, qui in se multiplicati trecētas uiginti quatuor decempedas quadratas per spatium omne complebunt: secundum hunc numerum omnia, quæ uolueris pastinare, discuties. Decem & octo enim decempedę, decies & octies supputatæ, trecentas uiginti quatuor explebunt. Quo exemplo doceberis in maiore agro, uel minore mensuram.

De solo, & cœlo, & loco pangendis uineis congruenti, & ea, quæ illuc pertinet disciplina. Tit. XIII.

Sed solum uineis ponendis nec spissum sit nimis, nec resolutum, propius tamen resoluto: nec exile, nec lætissimū, tamen læto proximum: nec campestre, nec præceps, sed potius edito campo, nec siccum, nec uliginosum, modicè tamē rosidum, nec salsum, nec amarum, quod uitium sapore corrupto uina contristat. Cælum mediocris qualitatis, tepidū tamen magis quàm frigidum, siccum potius quā nimis imbridum. Sed ante omnia uitis procellas, uētosq; formidat. Ad pastinandum rudes agros potius eligamus, uel maxime syluestres. Vltima conditio est eius loci, in quo fuerunt uetusta uineta. Quòd si necessitas coēgerit, prius multis arationibus exerceatur, ut abolitis radicibus prioris uineæ, & omni earum carie, & squalore depulso, nouella uitis tutius possit induci. Tofus, & alia duriora, ubi gelu relaxantur, & solibus, pulcherrimas uineas ferunt refrigeratis æstate radicibus, & humore detento. Sed & soluta glarea, & calculosus ager, & mobiles lapides (si tamen hæc omnia glebis se pinguibus miscuerint) & silex, cui terra superposita est, quia frigidus est, & humoris tenax, radices æstate sitire non patitur. Item loca, ad quæ de cacuminibus terra decurrit, uel ualles, quas fluminum saturabit aggestio, sed hoc in iis lo-

cis, quæ

cis, quæ gelu, & nebulis infecta esse non possunt. Argillosa terra commoda est, argilla autem sola grauiter inimica, & cætera, quæ in generalibus dixi. Nam locus, qui misera uirgulta produxerit, uel uliginosus, uel salsus, uel amarus, uel siticulosus, & aridus, reprobatur. Niger sabulo, & rubẽs utilis est, sed cui fortis terra permista est. Carbũculus, nisi stercoretur, macras uineas reddit. In rubrica difficilius cõprehendunt, quamuis postea nutriantur. Sed hoc genus terræ operib⁹ inimicum est, quia paruo humore nimis madescit, & paruo sole nimis durescit. At maxime utile solum est, q̊d inter omnes nimietates temperamentũ tenebit, & raro proximum, quàm denso fuerit. Plagam cœli uinea spectare debet locis frigidis meridianam, calidis septentrionalem, tepidis orientem, si tamen austros, uel euros regio non habeat inimicos. Quòd si hoc est uitium, melius in aquilonẽ, uel fauonium uineta dirigimus. Sed locus qui pastinandus est, prius impedimentis, & omnibus elisis liberetur arboribus, ne post, calcatu assiduo terra effossa solidetur. Si cãpus est, duobus semis pedibus pastinetur, si cliuus, tribus, collis prærupt⁹ quatuor, ne citius terra decurrat, uallis uero duobus pedibus. Sed ager uliginosus, qui humores altius fossus eructat, sicut Rauennatis soli, non amplius q̃ in pedẽ semis effodiatur. Illud experimentis assiduis comprehendi, uites melius prouenire, si uel statim fossæ terræ, uel non longe ante pangantur, cum tumor pastini nondum repetita soliditate subsedit. Hæc quoq; in faciendis sulcis, & scrobibus approbaui, maxime ubi mediocris est terra.

De lactuca, nasturtio, eruca, caulibus, allio, & ulpico serendis. Tit. XIIII.

Mense Ianuario lactuca serẽda est, uel decembri, ut plãta eius Februario trãsferatur. Itemq; Februario seritur, ut possit Aprili mense transferri. Sed certũ est eam toto anno bene seri, si locus sit lætus, stercoratus, irriguus. Anteq̃ pangatur, radices eius resecemus æqualiter, & liquido fimo linamus, uel quæ iã pactæ sunt, nudatæ lætamen accipiant. Amant solũ subactum, pingue, humidum, stercoratũ. Inter has herba manu euellenda est, non sarculo. Latior fit si rara ponatur, uel cũ producere incipiet caulem, eo leuiter inciso, gleba prematur, aut testa. Candide fieri putãtur, si flumi-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

minis arena, uel litoris frequenter spargatur in medias, & collectis ipsæ folijs alligentur, Si uitio loci, uel tẽporis, uel seminis cito lactuca durescit, plãta eius auulsa, & denuo posita teneritudinem cõsequetur. Itẽ multis seminibus cõdita nascetur, si caprini stercoris baccã subula excauaueris, & in ea semen lactucæ, nasturtij, ocymi, erucæ, radicis immiseris, & tunc inuolutam fimo baccam, terra optime culta, breui scrobe demerseris. Raphanus nitit in radicẽ. Cætera semina in summo lactuca pariter mergẽte, prosiliũt, singulorum sapore seruato. Alij hoc ita assequuntur. Auulsæ lactucæ folia carpunt, quæ radicibus iuncta sunt, & in eisdẽ gradibus surculo punctis, præter raphanum, semina supra dicta deponunt, ac fimo adlinunt. Sic obruta iterũ lactuca prædictorũ seminum caulibus ambietur. Lactuca dicta est, quod abundantia lactis exuberet. Hoc mense nasturtiũ constat, & omni tempore esse ponendum, loco quali placebit, & cœlo: fimum non desyderat: humorem, quamuis diligat, tamen deesse non curat. Si cum lactuca seratur, nasci fertur egregie. Et nunc, & mensibus, quibus uolueris, & locis, erucam serere nil moreris. Hoc etiam mense caules, & toto anno seri possunt, sed melius alijs, quibus adscriptum est. Hoc etiam mense allium, & ulpicum bene seritur, sed allio alba terra proficiet.

De pomis, sorbo, amygdalo, nuce, iuglande, & cæteris pomis. Tit. XV.

Mense Ianuario, Februario, & Martio, locis frigidis, calidis uero Octobri, & Nouembri sorba seruntur egregie, ita ut matura in seminario ipsa poma pangantur. Ego expertus sum multas arbores ex pomis sponte progenitas & in crescendo, & in ferendo extitisse felices. Plantas etiam si quis ponere uoluerit, habebit arbitrium, dummodo calidis locis mense Nouembri, tẽperatis Ianuario, uel Februario, frigidis Martio inclinãte disponat. Amat loca humida, mõtana, & frigidis proxima, & solum pinguissimum, cuius indicium certissimum facit, si frequens ubicunque nascatur. Planta est transferenda robustior, scrobem desyderat altiorẽ, & spatia longiora, ut (quod illi maxime prodest) à uẽtis frequẽtibus agitata grãdescat. Si uermes patietur infestos, qui in ea rufi, ac pilosi solẽt medullę interna sectari aliqs ex

his sine

his fine arboris iniuria detractos, uicino crememus incen-
dio. Creduntur hoc genere uel fugere, uel perire. Si minus
ferre cœperit, tedæ cuneus eius radicibus inferatur, uel cir-
ca partem ultimam fossa facta, cumulo ingesti cineris adæ-
quetur. Mense Aprili sorba inseruntur in se, in cydoneo, in
spina alba, uel trunco, uel cortice, sorba seruantur hoc ge-
nere. Lecta duriora, ac posita, ubi mitescere cœperint, ficti-
libus usq; ad plenũ claudantur urceolis, gypso desuper te-
ctis, & bipedanea scrobe loco sicco sub sole merguntur ope
re peruerso, & desuper spissius terra calcatur. Itẽ secta per
partes siccantur in sole, & seruãtur in uasculis in hybernũ.
Cum uoluerimus uti, aqua feruenti macrata reuirescunt sa
pore iucundo. Aliqui cum pediculis suis uiridia lecta suspẽ
dunt locis opacis, & siccis. Item ex sorbis maturis, sicut ex
pyris uinum fieri traditur, & acetum, Alij sorba in sapa as-
serunt diu posse seruari.

De amygdalo.

Amygdalus seritur Ianuario, et Februario, item locis ca
lidis Octobri, & nouembri, semine et plantis, quæ de maio
ri radice tolluntur. Sed in hoc genere arboris nihil utilius
est, quam seminarium facere. Fodiemus ergo altam pede u-
no semis aream, in qua obruemus amygdala, non amplius
quatuor digitis, ita ut acumina figamus in terra, spatio in-
ter se binorum pedum separata. Amant agrum durum, sic-
cum, calculosum, cœlum calidissimum, & quia mature flore
re consueuerunt, ita statuendæ sunt, ut arbores ad meridiẽ
spectẽt. Cum in seminario adoleuerint, relictis ibi quæ spa
tio sufficiant plantis, alias transferemus mense Febr. Sed ip
sa amygdala ad ponẽdum & noua legamus, et grandia, quę
ante quam ponamus pridie mulsa aqua, ita ut ne nimis ma-
ceremus, ne germen extinguat ex multo melle mordacitas
Alij prius fimo liquido per triduum nuces eas macerant, de
inde die, & nocte esse patiuntur in mulsa, sed quæ suspicio-
nem tantum possit habere dulcedinis. Cum in seminario a-
mygdala disponimus, si siccitas intercesserit, ter in mense ri
gemus, & herbis nascentibus circunfodiendo sæpe purgemus.
Terra seminarij lætamen debet habere admistũ. Spatia in-
ter arbores uiginti, aut uigintiquinq; pedum dedisse suffi-
ciat, Putandæ sunt Nouembri mense, ut superflua, & arida,
et den-

& densa tollamus. Seruandæ sunt à pecore, quia si rodantur, amarescũt. Circunfodi nõ debent quoties florent, quia inde flos eius excutitur. In uetustate plus affert. Si ferax nõ est, tedæ cuneum terebrata radice mergamus, uel silicem sic inseramus, ut libro tegẽte claudatur. Locis frigidis, ubi metus est de pruina, Martialis dicit hoc remedio subueniri. Ante quàm floreant radices nudantur, & albi lapides minutissimi misti arenis congeruntur, & ubi tam tempus uidebitur, ut debeant germinare, effossi iterum lapides submouentur. Teneras nuces amygdalus creabit (ut dicit) si ante florẽ radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur. Ex amaris dulces fiunt, si circunfosso stipite tribus digitis à radice fiat cauerna, per quam noxiũ desudet humorem, uel medius truncus terebretur, & cuneus ligni melle oblitus imprimatur, uel si circa radices suillum stercus affundas. Amygdala ad legendum maturitatem fatentur, cũ fuerint spoliata corticibus. Hæc sine cura hominis seruantur in longum. Si difficulter corium dimittent, paleis obruta continuo relaxabunt. Item decoriata, si aqua marina lauemus, aut salsa, & candida fiunt, & plurimum durant. Mẽse Decembri, uel Ianuario circa idus amygdalus inseritur, locis uero frigidis & Februario. Si tamen surculos condias ante quàm germinent, utiles sunt, qui de summitate sumuntur. Inseruntur & sub cortice, & in trunco. Inseruntur in se, & in persico. Græci asserunt nasci amygdala scripta, si aperta testa nucleum sanum tollas, & in eo quodlibet scribas, & iterum luto, & porcino stercore inuolutum reponas.

De nuce iuglande. Tit. XVI.

Nucem iuglãdem seremus extremo Ianuario, uel Februario. Amat loca montana humida, & frigida, plerunque lapidosa. Potest tamen & locis temperatis iuuante humore nutriri. Serenda est nucibus suis eo more, quo & amygdala feruntur, & iisdem mensibus. Sed quas Nouembri mense disponis, aliquatenus in sole siccabis, ut exiccetur noxium uirus humoris. Quas uero mẽse Ianuario, uel Februario positurus es, aqua simplici pridie macerabis. Ponemus autem transuersas, ut latus, id est carina ipsa, figatur in terra. Cacumen ipsum, cum ponimus nucem, in aquilonis partem dirigemus. Lapis subter, uel testa ponenda est, ut radicem nõ

simpliciter, sed repercussa respergat. Lætior fiet, si sæpius transferatur. In frigidis locis bima, in calidis trima transferri debet. Radices plantarum (sicut in aliis arboribus solemus) in hoc genere resecare non debes. Fimo bubulo ima planta tingenda est, sed melior cinis aspergatur in scrobibus, ne calore stercoris aduratur, nam cinis creditur uel corticis teneritudinem procurare, uel fructuum densitatẽ afferre. Altis scrobibus delectatur pro arboris magnitudine, & desyderat interualla maiora, quia stillicidiis foliorũ suorum proximis, uel sui generis nocebit arboribus. Debet aliquando circunfodi, ne caua fiat uitio senectutis, quæ si uitietur, canalis longus à summo trunco ad imum debet excudi, sic beneficio solis, & uenti durescunt, quæ in putredinem transibant. Si dura nux erit, uel nodosa, cortex circuncidendus erit, ut uitium mali deducat humoris. Alii radicum summa præcidunt. Alii terebratæ radici palum de buxo imprimunt, uel cuprinum clauum, uel ferreum. Si tarentinam facere uolueris, solam nucis carnem lana propter formicas obuolutam in seminario debebis obruere. Si ferentem iam in hoc genus uelis mutare, lixiuio per annum continuum ter rigabis in mense. Cortex in nuce dimissus maturitatis indicium est, qualis debet & poni. Nuces seruantur uel paleis obrutæ, uel arena, uel foliis suis aridis, uel arca ex ligno suo facta inclusæ, uel cœpis mistæ, quibus hanc uicissitudinẽ reddunt, ut eis aretudinem tollant. Martialis asserit, & expertum se ait, uirides nuces tantum liberas putaminibus suis melle demergi, & post annum uirides esse, & ipsum mel ita medicabile fieri, ut ex eo facta potio arterias curet, & fauces. Inseritur, ut pleriq; asserunt, mense Februario in arbuto, sed melius in trũco, ut alii, & in pruno, & in se.

De aliis pomis, quæ maxime per alios menses seruntur.

Hoc mense tuberes inseruntur cydoneo. Nunc locis temperatis persicorum ossa ponuntur. Et inseritur eadem per ficus in se, in amygdalo, & in pruno, sed pruna armenia inseremus, & præcoqua. Nunc etiam prunus inserenda est ante, quàm gumminet, in se, & in persico. Et cerasus opportune inseretur agrestis.

De signandis animalibus, & lardi, & pernarum confectione, & echini, & rapis. Tit. XVII.

Hoc mense (sicut Columella dicit) maturi agni, & animalia omnia minora, atq; maiora charactere signētur. Hoc tēpore lardi, echini salsi, raporum condiendorum, & pernarum iusta confectio est.

De oleo myrtino. Tit. XVIII.

Hoc mense ex baccis myrti oleum conficies hoc modo. Vnciam foliorum per olei libram unam mittes, & per uncias decem uini ueteris stiptici heminam, & cum oleo bullire facies. Iccirco autem uino respergentur folia, ne frigantur ante, quàm decoquantur.

De uino myrtite. Tit. XIX.

Item eisdem baccis uinum myrtite sic facies. In uini ueteris sextariis urbicis. X. mittis grana myrti confracta sextarios urbicos. III. quæ sint decem & nouē diebus infusa. Postea expressis myrti granis colabis, & in eo uino mediū croci scrupulum, & folii unum scrupulum mittis, & ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.

De oleo laurino. Tit. XX.

Item ex lauri baccis oleum conficietur hoc modo. Lauri baccas quamplurimas, & maturitate turgentes in aqua calida bullire facies, & ubi diu ferbuerint, olei, quod ex se dimiserint, supernatantis undam pennis leuiter cogentibus in uasa transfundes.

De oleo lentiscino. Tit. XXI.

Lentiscini etiam olei matura confectio est, quæ fit taliter. Grana matura lētisci quamplurima colligis, & una die, ac nocte supra se aceruata esse patieris. Deinde sportā granis eisdem plenam cuicunq; uasculo superponis, & calida adiecta calcabis, & exprimes. Tunc ex eo humore, qui defluxerit, supernatans oleum lentiscinum sicut laurinum colligetur. Memento autem (ne rigore possit astringi) aquam calidam sæpe suffundere.

De gallinarum partu. Tit. XXII.

Gallinarum partus fœcunditatem repetit hoc mēse post brumalem quietem, & incipiunt ad educandos pullos oua supponi.

De cædenda materie. Tit. XXIII.

Hoc etiam mense cædenda materia est ad fabricam, cum luna decrescit, & ridicæ, uel pali faciendi.

De horis. Tit. XXIIII.

Hic mensis in horarum spatio cum Decembri mense cõuenit, quarum sic mensura colligitur.

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X.
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes	XXIX.

PALLADII

DE RE RVSTICA LIBER TERTIVS.

De pratis seruandis, & lætamine saturandis. Tit. I.

FEbruario mense locis temperatis prata incipiẽt custodiri, quæ prius (si macra sunt) sparso lætamine saturẽtur, quod eijciendum est luna crescente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis ualebit, quod à superiori parte fundetur, ut succus eius per totum possit elabi.

De proscindendis collibus. Tit. II.

Locis

Locis tepidis, aut si clemens tempus, & siccum fuerit, colles pingues uel hoc mense proscinde.

De satione trimestri. Tit. III.

Hoc mense serendum omne trimestrium genus.

De serenda lenticula, item cicercula. Tit. IIII.

Hoc etiam mense lenticulam seres solo tenui, & resoluto, uel etiam pingui, sed sicco maxime, quia luxuria, & humore corrumpitur: usque ad duodecimam lunam bene seminatur, quæ, ut cito exeat, atque grandescat, prius cũ fimi ariditate, miscenda est, atque ubi ita requieuerit quatuor, aut quinque diebus, tunc spargitur. Iugerum modiũ unius semen implebit. Hoc etiam mẽse cicercula seritur, loco, & modo, quo ante descripsi.

De serendo cannabo. Tit. V.

Hoc mense ultimo cannabum seris terra pingui, stercorata, rigua, uel plana, atque humida, & altius subacta. In uno pede quadrato sex eiusdem seminis grana ponuntur.

De agris medice parandis. Tit. VI.

Nunc ager, qui accepturus est medicam, de cuius natura, cum erit serenda, dicemus, iterandus est, & purgatis lapidibus, diligenter occandus. Et circa Martias Calendas subacto sicut in hortis solo, formandæ sunt areæ latæ pedibus decem. longę pedibus quinquaginta, ita ut eis aqua ministretur, & facile possint ex utraque parte runcari. Tunc iniecto antiquo stercore in Aprilem mensem reseruentur paratæ.

De eruo serendo. Tit. VII.

Hoc mense toto eruum adhuc seri potest, quia Martio serendum nõ est, ne pastu suo pecoribus noceat, & boues reddat insanos.

De curandis uitibus, & arboribus, & ordeo gallatico serendo. Tit. VIII.

Nunc pomis, & uitibus uetus urina si affundatur, & numero fructuum præstat, & formæ cui proderit, ut amurcã misceamus insulsam maxime in oleis: sed hoc frigidioribus diebus ante quàm feruor incipiat. Etiam nunc ordeum gallaticum, quod graue & candidum est, seretur locis frigidis circa Martias Calendas.

De ponendis uineis pastino, uel scrobibus, aut sulcis,

& omni, quæ illuc pertinet, disciplina. Tit. IX.

Hoc mēse omnia genera pastinati soli, seu sulci, seu scrobes uitibus cōpleantur. Naturæ autem uitis cœlū omne solumq; sustentat, si genera cōuenienter aptentur. Plano igitur loco statues uitem, cuius genus nebulas sustinet, & pruinas: collibus, quod siccitatem durat, & uentos. Pingui agro graciles, atq; infœcundas, macro feraces, & solidas, dēso ualidas, atq; frondosas, frigido, & nebuloso, quæ hyemē celeri maturitate præueniunt, aut quæ duris acinis inter caligines securius florent, uentoso stabiles, & tenaces, calido grani tenerioris, & humidi, sicco eas, quæ pluuias ferre nō possunt: & ne multa dicamus, eligenda sunt genera, quę professione uitiorum suorū contraria loca diligunt iis in quibus durare non poterunt. Placida sanè regio, & serena totò genus omne suscipiet. Vitium genera numerare non attinet, sed notum est maiores uuas pulchræ speciei, grani callosi, & sicciores ad mensam: feracissimas uero, & cutis tenerioris, & sapore nobiles, & maxime quæ citius deflorescūt, uindemiis esse seruādas. Loca naturam plerisq; uitibus mutant. Solæ amineæ ubicunq; sint, uinum pulcherrimū reddunt. Calidum statum potius quàm frigidum sustinebunt. De pingui ad macrum transire non possunt, nisi stercus adiuuerit. Harum duo genera sunt, maior, & minor. Sed minor melius deflorescit, & citius, internodiis minoribus, & grano breuiore. Si arbori applicetur, pinguem terram, si colatur in ordines, mediocrem desyderat. Imbres contemnit, & uentos, nam maior sæpe uitiatur in flore. Sunt & apianæ præcipuæ. Satis est genera ista dixisse. Industrius uir probata deligat, & terris talibus mandet, quæ imitari eas possint, unde sumuntur: sic merita sua quæque seruabit. Sed uitem, uel arborem melius erit de exili ad pinguem trāsferre: nam si à pingui terra ad solum exile transierunt, utiles esse non poterunt. Eligenda sunt sarmenta, quæ pangimus de uite media, neq; de summa, neq; de infima, quinq; uel sex gemmarū spatio, à ueteri procedētia, quia non facile degenerant, quæ de locis talibus transferuntur. Sumātur autem de uite fœcunda, neq; putemus brachia esse fertilia, quæ uuas singulas, aut binas producūt, sed quæ multa ubertate curuantur: nam potest ferax uitis feraciores in se habere

bere materias. Erit & hoc signum fertilitatis, si de duro aliquo loco fructũ citabit, si fœtu impleuerit ramulos ex ima parte surgentes. Sed hoc signis positis per uindemias est notandum. Ad pangendum, nouellus palmes debet eligi, duri in se nihil habens, & ueteris sarmenti, quia hoc putrescente sæpe corrũpitur. Summa flagella repudiemus, ac surculos, qui licet bono loco nati sint, tamen feracitate caruerunt. Pampinarius, qui de duro nascitur, etiã si attulerit fructus, pro frugifero non est ponendus, in suo enim loco fœcundatur à matre, translatus uero tenet sterilitatis uitium, quod nascendi conditione suscepit. Caput sarmenti, cum deponitur, torquendum non est, nec aliquo modo uexandum, nec demersa penitus fœcundiore parte, quòd sterili proximum est, supra terram relinquatur: deinde quoniam ipsa tortura uexatio est, & pars ea, de qua radix futura presumitur, iniuriæ nulli subijcienda est, cum qua contendere cogatur, ante quàm teneat. Ponẽdæ sunt uites placidis diebus, ac tepidis. Curandumq́ue ne sarmenta sole urantur, aut uento, sed uel statim ponantur, uel obruta reseruentur. Hoc mense, ac deinceps toto uere uinea ponẽda est regionibus frigidis, pruinosis, pinguibus campis, & humidis prouincijs. Sit autem mensura sarmenti cubitus unus. Vbi pinguis est natura terrarum, maiora inter spatia relinquemus: ubi exilis, angusta. Nonnulli itaque in ijs uitibus, quas toto solo pastinato disponunt, ternos pedes inter singulas uites quoquouersus dimittunt. Sed hoc genere diuisionis in iugerali tabula pangent tria millia tricenta uicena una sarmenta. Quod si duos semis pedes inter uites relinqui placuerit, in eadem tabula ponentur uites quatuor millia septingentæ quinquaginta tres. Sed ad ponendũ utemur hoc ordine. Lineã, seruatis ijs spatijs, quæ placuerit custodire, cãdidis signis, uel quibuscũque notabimus: tũc dẽsa per tabulã linea, in eis locis surculos, uel calamos figemus, ubi unaquæque uitis uẽtura est. Ita spatium totius tabulæ surculis complebitur ad numerũ uitium futurarũ: atque is qui puncturus est proiecta circa surculos sarmẽta sine ullo errore deponet. Prterea nõ est uno genere uitium omne pastinum conferendum, ne annus iniquius generi spem uindemiæ totius extinguat. Et ideo quatuor, aut quinque eximij generis sarmẽta pãgemus: sed maxi

me expediet genera tabulatim disponi, & decimanis diuidi, nisi deterreat operis difficultas: quòd si est uetus uinea, singulorum generum surculis tabulatim poterimus insere re: & facile hoc genus colendi, quod est pulchrum, atque utile consequemur. Ita & maturitatis, & floris tempora, quæ inuite diuersa sunt, suis temporibus opportunius obtinere poterimus. Nec paruo constabit, si legatur maturitas cum acerbitate, dispendium, cum unius tempestiuam uindemiā sequi, fit permista cruditate uitiosum, & alterius seras maturitates expectare damnificum. Huic commodo adijcitur, quòd pro generum diuersitate per gradus accedente uindemia minor operarum numerus eam poterit expedire, & generatim condere, ac melius puros sapores, sine luctamine alterius generis unaquæque uina seruare. Hoc si difficile uidebitur, non alias simul cōseras, quàm quæ & sapore, & flore, & maturitate conueniunt. Sed hæc in pastinis, uel sulcis ratio erit, in scrobibus uero per angulos quatuor sarmenta deponis. Sed (ut asserit Columella) uinaceā stercori mistam simul sparges, & si exile solum fuerit, pinguem terrā scrobi inferes, uel aliunde portatam. Cum uero plantā, uel malleolū disponimus, modice humido solo, sed potius arido, q̃ lutoso duabus gemmis supra terram relictis sarmenta ponemus obliqua, & sic facilius comprehendent.

De arbustiuis uitibus, & plantis arborum uitiferarum. Tit. X.

Quod si arbustum te habere delectat, plantam generosæ uitis prius in seminario nutrire debebis, ut inde radicata transferatur ad scrobem, cui arbor iniuncta est. Seminarium uero dicimus æquè fossam tabulam pedum duorū seriū altitudine. In hac, quam pro numero ponendarum uitium, uel qualiumcunque plantarum protendis, aut contrahis breuissimo spatio distantia inter se sarmenta depones: si uallis, aut humectus est campus, trium gemmarum exceptis minutis, quas habebit inferius, & ubi cōualuerint, hinc post biennium radicatas uites, uel arbusculas transferas, quas cum depones in scrobe, ad singulas materias rediges, putatis om̄ibus, quæ scabra sunt, curtatis etiam radicibus, si quas potueris inuenire uexatas. In scrobe autem ad arbustum faciendum duas radicatas uites deponis, hoc seruans, ne se

ne se in radice contingant: sed lapides quinum propè librarum medios in utranq; constitues, & ipsas uites ad scrobis latera discreta coniunges. Mago asserit, scrobem nō primo anno esse complendam, sed subinde coæquandam, quæ res uitem faciet altius fundare radices: sed hoc aridis prouincijs forte conueniet, humidis autem sata putrefient recepto humore, nisi statim terra cumulet. Sed arbusta qui faciet, plantas arborū de his generibus ponat, si agro suppetit abū dantia, opulo, ulmo, fraxino in montanis, & asperis, in quibus ulmus minus læta est. Has etiam Columella dicit seminario debere nutriri. Mihi uidetur, quod nulla prouincia sit, quę non ex his quancunq; sponte producat, plantas etiā maiores de locis quibuscunq; translatas, uel eorum generū truncos radicatos hoc tempore circa scrobem uitis oportere constitui. Sed si ager frumentarius fuerit, ubi arbusta dispōis, quadragenos pedes inter arbores relinque, ut seri possit, in exili autē uicenos. in scrobe uero uitis ab arbore sua sesquipedis spatio distare debebit. Nam uitis multum subiecta arbori, incremento arboris opprimetur. Caueis etiam munienda est aduersum pecoris appetētis iniurias, & arbori suæ protinus alliganda. Est & aliud de transferēda ex arbusto uite compēdium. Fit ex uimine parua corbicula, quæ mensura pedis, uel aliquanto minus circini spatio possit amplecti. Hæc ad arborem, cui uitis inhæret, fertur, & in fundi media parte pertunditur, quo sarmenti uirgam possit admittere. Inducto itaq; sarmento uitis eius, de qua trāsferre disponis, corbicula ipsa ex aliqua arboris parte suspēditur, & uiua terra repletur, ut sarmentum terra possit includi, quod sarmentum prius intorquetur. Ita exacto annui temporis spatio, sarmentum, quod clausum est, radices creabit intra prædictam corbiculā. Tunc sub fundo corbis incisum radicatum sarmentum cum ipsa corbe portabitur ad locum, quem uitibus arbustiuis destinabis implere, ubique obruetur circa arboris maritandæ radices. Hoc genere quantum uolueris numerum uitium transferes sine ambiguitate prehendendi.

De uineis prouincialibus. Tit. XI.

Vineæ in prouincijs multis generibus fiunt: sed optimū genus est, ubi uitis uelut arbuscula stat breui crure funda-

ta. Hæc primo calamo iuuatur, donec solidetur: sed altior sesquipede esse nō debet: ubi robusta fuerit, sola cōsistet. Aliud genus est, in quo cānis pluribus circa dispositis, ipsa uitis per cānas sarmētis ligatis in orbiculos flectitur se sequētes. Vltimæ positionis uitis est, quæ per terrā proiecta discūbit. Hæ omnes & scrobibus ponuntur, & sulcis.

De putandis uineis communibus, altis, uel humilibus. Tit. XII.

Hoc mense locis frigidis aliquatenus, & temperatis uitium iusta putatio est. Sed ubi multæ sunt uineæ, diuidātur, & pars earum, quæ septētrionem respiciet, uerno putetur: alia pars aduersa clementioribus plagis, recidatur autūno. Sed in putatione semper nitamur, ut uitis fiat in crure robustior, néue debili uiticulæ duo duramenta seruemus. Auferenda sunt lata, intorta, debilia, malis locis nata sarmenta. Focaneus etiam, qui inter duo brachia melius nascitur, debet abradi: qui si pinguitudine sua brachium quodcunque proximum debilitauerit, illi deciso ipse succedat. Erit tamē optimi putatoris, inferius sarmentum, quod bono loco natum fuerit, reparandæ uitis causa semper tueri, & ad unā, uel duas gemmas relinquere. In locis clementioribus altius uitem licebit expandere: in exilibus, aut æstuosis, aut decliuibus, aut procellosis humilior est habēda. Locis pinguib⁹, singulis brachiis uitiū bina flagella dimitte. Sed erit sapientis æstimare uim uitis. Nam quæ altius tollitur, & fœcunda est, plus quā octo palmites habere non debet, ita ut conseruemus semper in inferiore parte custodem. Circa crus quicquid nascitur, amputandum est, si non desyderet uinea reuocari. Quod si truncus uitis sole, aut pluuiis, aut noxiis animalibus est cauatus, purgamus quicquid est mortuum, plagasq; eas amurca linimus, & terra: quòd proderit aduersum prædicta. Cortex etiā recisus, & pendens à uite tollatur: quæ res minorē fecem reddit in uino. Muscus radatur ubicūq; repertus. Sed plagæ, quas in duro uitis accipiet, obliquæ, & rotūdæ esse debebūt. Decisis, sicut supra dixi, male natis omnibus, & ueteribus, nouellos, & fructuarios serua. Vngues etiam custodum siccos, & annotinos recide, & omnia, quæ uetera, uel scabra reperies. Illæ, quę alti⁹ colunt, ut in iugo, uel pergula, ubi quatuor pedibus supra terram leuatæ

leuatæ steterint, quaterna brachia, habeant. Si macra uitis erit, in singulis brachijs singula flagella dimittimus, si pinguis, bina. Sed prouidendum, ne in ima parte sint sarmenta, quæ seruas. Quod cum fit, uitis, tanquam si fulgure tangatur, arescit. Relinquenda sunt sarmenta neq; circa durum, neq; in summo, quia hæc uelut pampinaria minus afferũt, illa uitem nimietate fœtus onerant, & longius ducũt. Quare in medio loco seruanda sunt, quæ tuemur. Plaga non iuxta gemmam, sed aliquanto superius fiat, & euertatur à gẽma propter lachrymam defluentem.

De putatione arbusti. Tit. XIII.

Vitis, quæ in arbore collocatur, prima eius materia ad secundam, uel tertiam gemmam præcidatur. Deinde omnibus annis aliquid per ramos crescere subinde patiamur, unam materiam semper ad cacumen arboris dirigentes. Sed qui fructum uolunt maximum, materias plures per ramos submittunt: qui uinum melius, sarmenta in cacumen extẽdunt. Fortioribus ramis arborum plures materiæ, debilioribus imponendæ sunt pauciores. Putandi autem ratio talis est, ut & uetera sarmenta, quibus primi anni fructus pependit, omnia recidantur, & noua circũcisis capreolis, & ramulis inutilibus dimittantur. Sed prouidendum est, omnibus annis uitem resolui, ac religari, quia refrigeratur: Ita formandi sunt rami arborum uitiferarum, ne alter sub alterius linea dirigatur, sed loco pingui ulmus à terra octo pedibus, gracili uero septem sine ramo relinquẽda est. In solo rosido, & nebuloso rami arboris uitiferæ in oriẽtem, & occidentem putatione dirigantur, ut latera uacua solis radijs mẽbra totius uitis ostẽdant. Agendũ est autem, ut uitis spissa non sit in arbore, & deficientibus primis arboribus substituendæ sunt aliæ. In loco cliuoso humilius rami arborũ seruandi sunt: in plano, & uliginoso altius. Palmites ad arborem non duro uimine ligentur, ne eos uinculum recidat, aut atterat. Hoc autẽ noueris, quia palmes quod extra ligaturam pendens habuerit, fructum induet, quod infra ligaturam, materiæ sequentis anni deputabit.

De prouincialibus uineis putãdis. Tit. XIIII.

Vites, quas prouinciali more uelut arbusculas stare dixi, si instituere uelis, ramos à quatuor partibus his relinques,

& in

& in eis brachiis sarmenta pro uitis possibilitate seruabis. Vites autem, quæ cannis in orbem cinguntur, sic putentur, quemadmodum eæ, quę nitúntur ridicis, aut palis. Ille uero quæ sine adminiculis iacent, quod pro sola indigentia faciē dum est, uel necessitate prouinciæ, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis uinea strictius est putanda.

De nouellæ uitis putatione. Tit. XV.

Nouellam uitem Columella dicit à primo anno ad unā materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiæ consuetudo est. Anno secundo expleto, quia uel intereant uites in totum recisæ, uel in fœcunda sarmēta producant, quæ amputato capite uelut pāpinaria de duro coguntur exire, quare iuxta ipsam commissuram ueteris sarmenti, unam, uel duas gemmas censemus relinquendas: q̊d est merito in uiticula fortiore seruandum, & sanè excipiendam calamis nouellam, uel exiguis palis, ut tertio anno robustiores possit accipere. Nam quadrima nouella, ubi lætū solū est, tres materias merito nutrire cogetur. Statim post putationem sarmenta decisa à uineis, & rubi, & impedimētum fossoris omne tollatur.

De propaginibus. Tit. XVI.

Hoc etiam mense propagādæ sunt uites: sed uetus, & excesa uinea, cuius duramenta longe processerunt, ut Columella dicit, mergis melius reparabitur, quàm si in fossione totius corporis obruatur, quod agricolis certum est displicere. Mergum dicimus, quoties uelut arcus supra terram relinquitur, alia parte uitis infossa. Nam (ut ait Columella) cum totæ stratæ sunt, plurimis radicibus totius corporis fatigantur. Mergi uero post biennium reciduntur in ea parte, quæ supra est, & in loco iustas uites relinquunt. Sed (ut agricolæ asserunt) post biennium si recidas, plerunq; infirmas habent radices, & repente simul pereunt.

De insitionibus. Tit. XVII.

Hoc mense calidis, & apricis locis optime celebratur insitio, quæ fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri possunt, tertium reseruatur æstati. Sunt autem genera inserendi hæc, aut sub cortice, aut in trunco, aut emplastro. Inseremus ergo sic: Arborem uel ramum, in loco, qui nitidus est,

&, sine

& sine cicatrice, serra recidemus non læso cortice. Post serraturam, plagam ferramentis acutis incidamus. Inde quasi cuneum tenuem ferreum, uel osseum, maxime leoninũ, inter corticem, & lignum tribus propè digitis cõsyderanter deponimus, ne corticis fascia dissipetur, & in eum modum subducto cuneo, statim surculum mergimus una parte decisum salua medulla, & cortice partis alterius, qui supra arborẽ sex, uel octo digitis emineat. Duos, uel tres, uel plures surculos pro trunci qualitate constituimus: quaternis digitis, uel amplius inter eos spatium relinquimus: tunc iũco, aut ulmo, aut uimine stringimus, & supra lutum musco tectum ponemus, ac ligabimus, ut quatuor digitis supra lutũ possit surculus eminere. Plerosq; delectat strictum primo sectæ arboris truncũ uinculis arctioribus in medio findere, & ibi surculos ex utraq; parte rasos in modum cunei, ut integra sit medulla demergere, præmisso ante cuneolo, quo subducto, depositus surculus redeunte in plagam materia, possit astringi. Sed hoc utrunq; genus uernum est, & fit crescente luna, ubi incipit gemma arborum turgescere. Surculi autem, qui inserendi sunt, sint nouelli, fertiles, nodosi, de nouo nati, ab orientali arboris parte decisi, crassitudine digiti minoris, bifurci, uel trifurci gemmis pluribus uberati. Si arborem minorem desyderabis inserere, in qua sine dubio meliora incrementa proueniunt, circa terram secato, & quod melius est, surculos inter lignum, corticemq; depone, tunc stringe. Quidam rasum ex utraq; parte surculum conuenientem soliditati arboris inserendæ sic in medio deponunt, ut cortex surculi undiq; cortici arboris reddatur æqualis. Sed in nouella arbore terra mota usque ad ipsum insitum colligatur, quæ res eam à uẽto, & calore defendet. Mihi asseruit diligens agricola, omne insitum sine dubio comprehendere, si depositis surculis uiscum, nõ temperatũ in ipsa plaga pariter mergamus, quasi glutino quodam succos materiæ utriusq; misturum. De emplastratione suo mense dicemus. Quartum genus Columella sic retulit. Gallica terebra usq; ad medullam arborem perforandam, plaga interi⁹ leuiter inclinata. Ibi educto omni scrobe, uitẽ, uel ramum ad modum foraminis impressi delibratum sucidum tamen, & humentem stricte imprimi, una aut dua-

bus

bus gemmis foris relictis. Tunc argilla, & musco locum diligenter operiri. Ita & uites in ulmo inseri posse commissas. Hispanus quidam mihi hoc genus nouæ insitionis ostendit, quod ex persico se asserebat expertum. Salicis ramum brachij crassitudine, solidum longum cubitis duobus, aut amplius terebrari iussit in medio, & plantam persici in eodem loco, in quo consistit, spoliatam ramis omnibus, solo capite relicto per ipsum saligni manubrij foramen induci: tunc eundem salicis ramum terræ capite utroq; demerso, in arcus similitudinē debere curuari, foramen luto, musco, uinculis stringi: anno deinde exempto, ubi infra medullā salicis caput plantæ sic cohæserit, ut unitas sit ex duobus mista corporibus, plantam subter incidi, atq; transferri, & aggerari terram, quæ arcum salicis cum persici cacumine possit operire: hinc persici poma sine ossibus nasci: sed hoc locis humidis conuenire, uel riguis, & salices aquationibus adiuuandas, ut & natura ligni uigeat, quæ delectatur humore, & superfluentem copiam succi germinibus ministret alienis.

De instituendis oliuetis. Tit. XVIII.

Hoc mense locis temperatis instituemus oliueta, quæ uel pastinis conserenda sunt, ut extremas circa decimanū tabulas cingant, uel suum locum tenebunt. Si ponuntur in pastino, radicatæ plantæ decisis capitibus, & brachijs, & in truncum redactæ usq; ad mensurā cubiti unius, & palmi in fermento terræ fossæ defigantur, locum palo antea deprimente ordei grana subteriaciantur, & amputetur ijs quicquid putridi inuentum fuerit, aut arentis, & tunc amputata capita luto uelentur, & musco, ulmeis uinculis, uel tenacibus quibuscunq; constricta. Sed maximū beneficiū est, ut proficiat incremento, si rubrica partes notentur, quibus obuersæ steterunt, & contra eas simili ratione ponantur. Sint à se discretæ pedibus quindecim, uel uiginti. Omnis subinde circa eas herba uellatur: & quoties imber se infuderit, breuissimis, ac frequētissimis fossionibus solicitentur. Et subinde ducta à trūco terra, atq; permista in aliquanto altiores cumulos congeratur. Quod si oliuetū suo loco facere uolueris, hæc genera terrarum sequeris. Terram, cui mista sit glarea, aut cretam sabulonis coniunctione resolutam, aut

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

pinguem sabulonem, aut terram naturæ densioris, & humidæ. Creta figuli omnino repudianda est, & uliginosa, & in qua semper humor assistit, & sabulo macer, & nuda glarea: quamuis enim comprehendat, non conualescit. Potest seri & ubi arbutus, aut ilex steterat. Nam cerrus, & æsculus excisa radices noxias relinquit, quarum uirus oleam necat. Locis æstuosis septentrionali colle, frigidis meridiano gaudet. Medijs cliuis delectatur. Neq; imum locum, neque arduum patitur, magis modicos cliuos diligit, sicut est regio Sabina, uel Bætica. Baccarum genus numerosum est, & plurium uocabulorum, sicut Pausia, Orchis, Radius, Licinia, Cominia, & cæteræ, quas nominare non attinet. Pausia tamen oleum, quod reddit, dum uiride est, optimum est, sed cito uetustate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimum Sergia. Sed de his hæc generaliter præcepisse sufficiet, maiores baccas cibo, minores oleo profuturas. Si frumentarius ager est, quem conserimus olíueto, quadragenis inter se pedibus distent: si macer, uicenis quinis. Melius faciemus, si ordines in fauonium dirigamus. Cum deponētur, in scrobes siccas cōstituantur quaternis pedibus fossas. Glarea etiam, ubi lapides defuerint, misceat, & stercus. Si clausus locus est, modice supra terram, quæ ponuntur, emineant. Si pecora formidantur, altiores trunci esse debebunt. In siccis uero prouincijs cum pluuiæ desunt, rigare conueniet. Si prouincia indiget oliuetis, & non est unde planta sumatur, seminariū faciendum est, id est tabula effossa, sicut superius dixi, ut ibi (sicut Columella dicit) rami serra incisi in modum sesquipedalem deponantur. Inde post quinquennium poterit ualida planta transferri, & locis frigidis hoc mense plantari. Scio plerosq; quod facilius, atq; utilius est, radices olearū, quæ in syluis plerunque sunt, aut in locis desertis, in cubitalem mensuram recisas, aut in seminario, si placuerit, aut in oliueto solere disponere, & admistione stercoris adiuuare. Quare proueniet, ut ex unius arboris radicibus numerosa planta nascatur.

De pomiferis, & spatijs earum generale præceptum. Tit. XIX.

Etiam pomiferas arbores possumus in pastinis à septentrionali regione disponere, de quibus sigillatim dicemus,

quæ specialiter sunt tenenda. Nam pomis eadem conuenit terra, quæ uitibus. Scrobes autem maioris facies, ut materiæ prosit, & fructui. Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes relinques. Plantas statues radicatas, quod est melius, sed seruabis, ne cacumina aut manu fracta, aut erosa non crescant. Vnumquenque ordinem suo generi deputabis, ne infirmæ à ualentioribus opprimantur. Plantas similiter notabimus, ut ipsis, quib⁹ steterāt cardinibus, opponamus. De cliuo sicco, & exili, in planū, pinguem, & humidū transferemus. Si truncos ponere uolueris, supra terrā propè tribus pedibus erigātur. Vbi duas in una scrobe plantas deponis, cauendum est, ne se contingant, nam uermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores sunt, quæ seminibus, hoc est nucibus suis, quàm quę plantis ponuntur, aut ramis. Vbi regio siccior est, aquationibus adiuuētur.

De fodiendis, palandis, & ligandis uitibus, uel lætandis arboribus, & plantis circumfodiendis. Tit. XX.

Nunc locis maritimis, & calidis fodiendæ sunt uites: uel (si hæc prouinciæ consuetudo est) exarandæ, & in eisdē locis palandæ, aut ligandæ sunt uineæ prius, quàm gēma procedat, cuius concussione, uel attritu incurritur grande dispendium. Nunc oleæ, cæteræque arbores lætamen accipiūt decrescente luna. Sufficiet autem maiori arbori uehes una, minori media, ita ut subducta à radicibus terra, & fimo permista, reuocetur. Tempore hoc si quæ sunt in seminariis plantæ, circunfodiendæ sunt, & amputandi eis rami superflui, uel radiculæ, quas circa in superiore parte miserunt.

De rosis, liliis, croco, uiolis conserendis. Tit. XXI.

Hoc mense rosaria conseremus, quæ sulco breuissimo, aut scrobibus ponēda sunt, uel uirgultis, uel etiam semine. Semina autem rosarum non putemus medios flosculos esse aurei coloris, quos rosæ ferunt, sed baccas nutriunt, quas in breuissimi pyri similitudinem plenas seminibus post uindemiam reddunt maturas, quarum tamen maturitas ex colore fusco, & mollicie poterit æstimari. Si qua etiam sunt antiqua rosaria, hoc tempore circūfodiuntur sarculis, uel dolabris, & ariditas uniuersa reciditur. Nūc & quæ rara sunt,

possunt

possunt ducta uirgarum propagine reparari. Si rosam tem perius habere uolueris, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die. Nunc & liliorum bulbos ponemus, uel lilia ante habita sarriemus summa diligẽtia, ne oculos circa radicẽ nascẽtes, & minores bulbulos sauciemus, qui à matre subtracti, atque in alios digesti ordines noua lilieta formabũt. Item uiolarum plantæ, & croci bulbi serendi sunt, uel subtiliter (si fuerant ante) fodiendi.

De lini semine serendo. Tit. XXII.

Hoc mense aliqui lini semen læto solo iugerum X. modios spargunt, & lina consequuntur exilia.

De cannetis, & asparagis, & plantis salicũ, & genestæ, & seminarijs myrti, & lauri.

Tit. XXIII.

Tempore hoc canneta ponenda sunt factis breuissimis scrobibus, & oculis cãnarum per singulas scrobes obrutis, qui semipedis spatio inter se distare debebunt. Si calidæ, & siccæ prouinciæ studemus, ualles humidas, uel irriguas opus est deputare cannetis. Si frigida regio est, locis medijs instituantur, sed succo uillarum subditis. Inter hæc asparagorum etiã semina spargere possumus, ne mista nascantur, quia & asparagi coluntur, & incenduntur eo more, quo cãnæ. Sed si sunt antiqua canneta, hoc tempore sarrientur, recisis, quæ in radice purganda sunt, id est putribus male porrectis, & siqua gignendi oculos non habebunt. Nunc salicis plantas, & omnium generum, quæ arbusto applicãdæ sunt, uel genestas (ubi deerunt) obruemus. Ex baccis etiã myrti, & lauri seminaria faciemus, uel si fuerant, excolemus.

De hortis. Tit. XXIIII.

Circa Idus Februarias sepes hortorum ex cõgesto in funibus spinarum semine faciẽdæ sunt, sicut dictum est, cum de munimine loqueremur hortorũ. Item Græci dicunt de crassa rubi uirga fieri debere particulas, & palmaribus scrobibus obrui, & quotidie donec frondeant, fossione, & rigatione nutriri. Hoc mense lactuca seritur, ut possit Aprili mense trãsferri. Item carduus seritur, & nasturtium, & coriandrum, & papauer, sicut mense Nouembri, & allium, & ulpicum. Nunc satureia seritur pingui agro, non stercorato, sed

to, ſed aprico, uel melius mari proximo, & cum cepullis mi ſta ſeminatur. Hoc etiam menſe cepullas ſeris, ſed cõſtat & uere, et autũno eſſe ſeminãdas. Si ſemẽ eius ſeueris, in caput creſcit, et minus reddit in ſemine. Si capitulũ ponas, ipſum maceſcit, & multum ſemen educit. Terram cepę deſyderant pinguem, uehementer ſubactam, irriguam, ſtercoratam. Ibi areas faciemus omnibus herbis, & radice purgatas. Seremus placido, & ſereno die, maxime auſtro, uel euro flantibus. Si minuente luna ſerantur, tenues, & acriores proueniunt: ſi creſcente, robuſtæ, & ſaporis humecti. Rarius ſunt ponẽdæ, runcandæ, ac ſarculandæ ſunt ſæpius. Si capita uoluerimus his eẽ maiora, folia omnia debemus auferre, & ſic ſuccus ad inferiora cogetur. De quibus uero ſemina colligenda ſunt, iuuentur amminiculis, ubi caulem cœperint excitare. Cum niger color ſeminis fuerit, præferunt maturitatis indicia. Vellendi ſunt thalli adhuc ſemiſicci cum ſemine, & ſic in ſole ſiccandi. Hoc menſe anetum ſeres locis frigidis. Omnem cœli ſtatum patitur, ſed tepidiore lætatur. Rigetur ſi ſe imber abſtineat: ſeratur rarius. Aliqui ſemẽ eius non obruunt, opinantes quòd à nulla aue tangatur. Nunc & ſinapi ſerere poſſumus. Hoc etiam menſe caules ſeremus, qui & toto anno ſeri poſſunt: ſolum pingue, & ſatis ſubactum diligunt: argillam, & glaream timẽt: ſabulone, et arenis non delectantur, niſi perennis unda ſuccurrat. Omnem cœli ſtatum caulis patitur, frigidum magis. Contra auſtrũ poſiti citius ferunt, contra ſeptentrionẽ ſerius. Sed hic caulis & ſapore, & robore uincit. Cliuis delectatur, & ideo ponende ſunt plantæ per puluinos arearum. Gaudet ſtercore, & ſarculatione. Rarius poſitus conualeſcit. Celerius coquitur uirore ſeruato, ſi dum eſt trium, uel quatuor foliorum, nitrum cribello deſuper ſpargas, ut ſpeciem pruinæ canẽtis imitetur. Columella dicit plantarum radices alga marina inuoluendas ſeruandæ uiriditatis cauſa, fimo ſimul adhærente. Ponende ſunt plantæ maioris incrementi, quia licet ſerius compre hendant, fortiores fient. Si hyems eſt, tepido iam die, ſi æſtas, cum ſol in ueſperam declinatur, plãta pangenda eſt. Vaſtior fiet, ſi terra operiatur aſſidue. Semen braſſicę uetuſtum mutatur in rapa. Hoc menſe poſt Idus ſpongias aſparagorum uel nouas formare incipiemus

ex ſe-

ex semine, uel antiquas ponemus. Mihi etiam illud utile ui det, ac diligẽs, ut asparagi agrestis radices plurimas in unũ locũ congeremus cultũ, uel certe saxosum, quæ statim fru ctũ dent ex loco, qui aliud nil alebat, & has annis omnibus incendamus in scopis, ut fructus frequẽtior surgat, & for tior. Hoc autẽ genus est sapore iucũdius. Nunc etiã malua seri potest. Mentã quoq; sere plãtis, uel radicib⁹ loco humi do, uel circa aquas. Apricũ solũ, nec pingue, nec stercoratũ desyderat. Hoc mense fœniculũ seres loco aprico, & modicè saxoso: seritur primo uere. Pastinaca & semine ponetur, & plantis loco pingui, soluto altius pastinato, raram statues, ut robur accipiat. Cunela etiã nũc seritur, & colitur eo mo re, quo alliũ, uel cepulla. Nunc cærefoliũ locis frigidis post Idus seratur: desyderat agrũ lætũ, humidũ, stercoratũ. Hoc mense betam feremus, quãuis possit & tota æstate seminari. Amat agrũ putrẽ, humidũ, lætum. Transferenda est qua tuor, aut quinq; foliorũ radicib⁹ fimo recẽti oblitis. Amat frequẽter effodi, & multo stercore saturari. Hoc mense por rus serendus: quem si sectilem uelis, post duos menses, quã satus est, poteris desecare manentẽ in areis suis: quamuis as serat Columella etiam sectiuum diutius duraturum, melio remq;, si transferatur, & quoties secabitur, aqua iuuetur, & stercore. Si capitatum facere uelis, q̊d uere seueris, Octobri mense transferre debebis. Serendus est loco læto, & maxi me campestri, area plana, pastinata alte, & diu subacta, & stercorata. Si sectiuum uelis, spissius: si capitatum, rarius se res. Sarculo frequentandus est, & herbis liberandus. Cum digiti crassitudinem habuerit, à media parte præcisis folijs, & truncatis radicibus trãsferatur, oblitus fimo liquido, quaternis, uel quinis digitis separetur. Cum radices aget, modice comprehendendus, & alleuandus est sarculo, ut su spensus à terra quod spatij uacuum subter inuenerit, capi tis uastitate cogatur implere. Item plura semina in unũ li gata si deposueris, grãdis porrus nascet̃ ex om̃ibus. Itẽ si ca piti eius rapæ semẽ immittas sine ferro, & pãgas, multũ fer tur in crescere, melius, si frequenter hoc facias. Hoc mense inula seritur, quo cãneta ponuntur. Seritur oculis sicut ca lami, quos abscindere, & terra leuiter debem⁹ obruere, ter ra fossa, & subacta, excitatis ad lineã puluinis, quibus eius

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

oculos oportet infodere, trium pedum inter se spatio sepa rantur. Hoc mense colocasiæ bulbos ponemus. Amant humidum locum, pinguem, maxime irriguum. Circa fontes lætantur, & riuos, nec de soli qualitate curant, si perpetuo foueantur humore. Frondere propè semper possunt, si tanquam citreta tegumẽtis defendantur à frigore. Hoc mense ciminum, & anisum seritur loco bene subacto, & cui lętamẽ admisceas. Quod satũ est, herbis purgetur assidue.

De pomis, & primo de pyrio. Tit. XXV.

Plantas pyrorum mense Februario locis frigidis ponemus, calidis uero Nouembri: sed mense Nouembri pyra locis tepidis conserenda sunt, ut solo iuuentur irriguo: ita & florem plurimum proferent, & magnitudinem pomi turgẽtis acquirent. Nasci tamen tali solo maxime diligunt, quale uinetis diximus conuenire: sed læto solo & ualidas arbores, & fructus plurimos consequemur. Lapidosi generis pyra uitium mutare creduntur, si terris mollibus conserãtur. Sed pyrum plantis serere propè tardus euentus est: tamen quibus hoc placuit, ut semina generosa nihil sibi de agestri asperitate permisceant, plantas bimas, aut trimas eo more, quo oleæ ponuntur, radicatas magnis scrobibus ponant, supra terram tribus altas, uel quatuor pedibus, quarum decisa cacumina argilla mista musc⁹ debet operire. Nam siquis pyrorum semen aspergat, nasci quidem necesse est, originẽ suam refouente natura, cuius æternitati nulla tarditas potest afferre fastidium: sed homini hoc expectare longinquũ est, cum & serò ueniant, & de generis nobilitate decedant. Melius ergo hoc mense Nouembri fiet, ut pyrorum plantas radicatas seramus agrestium, subactis bene scrobibus, ut cũ prehenderint, inserantur. Hoc autem interest, quod quę plãtis suis feruntur, dulcedinem, ac teneritatem seruant, diu tamen seruata non durant: insita uero, moram temporis sustinebunt. Spatia inter pyros triginta pedum mensura discernat. Genus hoc arboris, ut proficiat, frequenti humore, & assiduis fossionibus est colendum, usqueadeo, ut tempore, quo florere consueuit, nihil perditura credatur de flore prolato, si eam tũc fossor adiuuerit. Multum proficis, si interiecto anno quale libet lætamen adiungas: sed bubulum spissa, & grauia poma generare fertur. Aliqui cinerem miscent,

ſcent, credentes hinc contrahi pomis argutos ſapores. Generum uarietates exequi ſuperuacuum puto, cum in ponẽdis, uel excolendis nulla ſit diſtantia. Si languida arbor eſt pyri, uel ablaqueatæ radicem terebras, & ibi ligneum palũ de primis, uel in trunco ſimiliter terebrato ex teda cuneum figis, uel, ſi hoc deſit, ex quercu. Vermes eius arboris & nati necantur, & naſci prohibentur, radicibus felle taurino frequenter infuſis. Item feces uini ueteris recentes, ſi radicibus affundantur per triduum, diutius arbores in floribus laborare non faciunt. Si lapidoſa pyrus eſt, ab extremis radicibus terram priorem leuabis, & ſecernes omnes lapillos, quibus diligenter remotis, alteram terram cribro cretam in loco eius infundes: ſed hoc proderit, ſi rigare non ceſſas. Menſe Februario, & Martio prius inſeritur, more, quo dictum eſt, cum de inſitione loqueremur, ſub cortice, & in trunco. Inſeritur autem pyro agreſti, malo, ut nõnulli amygdalo, & ſpino, ut Vergilius, orno, & fraxino, cydonio, ut aliqui, & punico, ſed fiſſo ligno. Surculus pyri, qui inſeritur ante ſolſtitium, anniculus eſſe debet, & prius quàm figatur, folijs, & omni tenera parte priuari: poſt ſolſtitium uero cum figis, qui ſummum germen incluſit. Pyrus omni genere inſeritur, Condienda ſunt pyra ita, die placido decreſcente luna à uigeſima ſecunda uſq; in octauam. Eadem poma ſicca, & manu lecta ab hora ſecunda in quintam, uel à ſeptima in decimam, à caducis diligenter electa integra, & propè dura, & aliquanto uiridia in picato uaſe clauduntur, quod operculo tegitur, & deorſum os eius inclinaf, atq; breui ſcrobe obruitur in eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. Item quę dura ſunt, in carne, & cute, prius in aceruo poſita, ubi ſe mollire cœperint, in uas fictile bene coctum, picatũq; ponuntur, & operculo ſuperueniente gypſantur. Vas breui ſcrobe demergitur in eo loco, qui quotidie ſole tangatur. Plurimi pyra obruta inter paleas, aut frumenta ſeruarunt. Alij ſtatim lecta cum tenacibus ſuis picatis urceis condiderunt, & oribus uaſculorum gypſo, uel pice clauſis ipſa ſub diuo obruta ſabulone texerunt. Alij pyra, quæ ſe non contingerent, in melle ſeruarunt. Item pyra diuiſa, & purgata granis, in ſole ſiccantur. Aliqui aquam ſalſam, cum cœperit undare calefacta, diſpumant, & ei poſt iam frigidæ pyra

ſeruãda demergũt. Tunc exẽpta poſt tẽpus exiguũ cõdunt urceo, & eius lito ore cõſeruant: uel nocte, & die in frigida ſalſa manere patiuntur: poſt in aqua pura biduo macerãt, deinde in ſapa, uel paſſo, uel dulci uino merſa cuſtodiunt.

Vinum pyri, & acetum.

Vinum de pyris fit, ſi contuſa, & ſacco rariſſimo condita ponderibus comprimantur, aut prælo. Hyeme durat, ſed prima aceſcit æſtate. Acetũ ſic fit de pyris. Pyra ſylueſtria, uel aſperi generis matura in cumulo reſeruantur per triduum. Deinde mittuntur in uaſculo, cui fontana, aut pluuialis aqua miſcetur, & opertũ uas per XXX. dies relinquitur, ac ſubinde quantum ſublatũ fuerit aceti ad uſum, tantum redditur aquæ ad reparationem.

Linquamen ex pyris.

Linquamen de pyris caſtimoniale ſic fiet: Pyra maturiſſima cum ſale calcantur integra. Vbi carnes eorum fuerint reſolutæ, uel in cupellis, uel in uaſculis fictilibus picatis cõdiuntur. Poſt menſem tertium, ſuſpenſæ eæ carnes liquorẽ dimittunt ſaporis iucundi, ſed coloris albiduli. Circa hoc illud proderit, aut tempore, quo ſaliuntur, pro aliqua parte uina nigella permiſceas.

De malo.

Menſe Februario, & Martio mala feramus, ſi calida, & ſicca regio eſt Octobri, & Nouẽbri. Eorũ plura ſunt genera, quæ numerare ſuperfluum eſt. Amant pingue, ac lætũ ſolum & cui humorẽ non tã rigatio, quàm natura ſuppeditet. Et ſi in arena, uel argilla ſit, rigatiõibus adiuuetur. Mõtanis locis debent ad meridiem uerſa conſtitui. Et frigido ſolo prouenit, ſi cœli tepor adiuuerit: nec in aſperis, & humectis ſedem recuſant. Macrum, & aridum ſolum poma uermiculoſa efficit, & caduca. Seruntur omni genere, ſicut pyri: neq; exarari, neq; effodi deſyderant. Iccirco eis magis prata conueniunt. Stercus ouillum tñ non exigunt quidẽ, ſed libenter aſſumunt, uel ſi cineris pulueres miſceantur. Amant modeſtas rigationes. Putatio illis apta eſt, ſed maxime ut arida, & male nata tollantur. Citius ſeneſcit hæc arbor, & in ſenectute degenerat. Si caduca ſunt poma, fiſſæ radici lapis iniectus poma retinebit: lacertæ uiridis felle ſi tangantur cacumine, non putreſcit. Vermes eius ſuillo

ſterco

stercore misto, humanæ urinæ, aut felle bubulo extinguntur: qui si plures circa arborem sunt, æreo scalpro semel rasi non ultra nascentur, si ea loca, unde rasi sunt, bubulum stercus obducat. Si spissa poma ramos onerabunt, interlegenda sunt quæq; uitiosa, ut alimentũ cæteris succus æquiparet, & generosis abundantiam ministret, quam numerosa utilitate perdebat. Malus omni generi inseri potest, quo pyrus. Mense Februario, Martio, & aliis, quibus pyrus inseritur in malo, in pyro, in spino, pruno, sorbo, persico, platano, populo, salice. Diligenter legenda sunt mala, quæ uolumus custodire. Ea in locis obscuris, ubi uentus non sit, stramentis prius in crate subiectis, in cumulos secreta disponimus, qui cumuli frequenti diuisione separentur. Aliqui diuersa dixerũt, uel singula in uasculis fictilibus picatis, atq; oblitis claudi, uel argilla inuolui, uel solos pediculos creta adlini, uel in tabulis substrata palea disponi, & stramentis de superiore parte cooperiri. Mala rotunda, quæ orbiculata dicũtur, sine cura toto anno seruari possunt. Alii in puteo, uel in cisterna mergunt uasa fictilia, quibus diligenter picatis, & clausis mala committuntur. Alii ex arbore mala illæsa sumpserunt, & pediculis eorum pice feruenti mersis, supra tabulatum per ordinem disponunt, nucum foliis subter expositis. Plerique scobem populi, uel abietis inter mala diffundunt. Constat mala sic ponenda, ut pediculorum partes deorsum facias, neq; ante, quã usui necessaria uideantur esse, cõtingas. Vinũ, & acetum fit ex malis, sicut ex pyris ante præcepi. Cydoniis serendis pleriq; tempora diuersa dixerunt: tamen mihi usu compertum est in Italia circa Vrbem, mense Februario, uel inchoante Martio plantas cydoniorum radicatas in pastinato solo tenuisse adeo feliciter, ut sæpe sequentis anni fruge gauderẽt, si posita maioris status fuissent. Locis siccis, & calidis, extremo Octobri, uel Nouembri inchoante ponantur. Amant cydonii locum frigidum, humectum. Si in tepido statuuntur, opus est illis rigatione succurri. Ferunt tamen statum mediocris situs, inter naturam frigoris, & caloris, & in planis, & in decliuibus proueniunt, tamen magis inclinata, & deuexa desyderant. Serunt aliqui cacuminibus, & talea, sed tardus est in utroque prouentus. Ita ponendæ sunt largæ arbores

cydonii, ne alteram quatiente uento stillicidium tangat alterius. Dum minor est, uel quando ponitur, iuuetur stercore, maior uero cinere, uel crætæ puluere semel toto anno radicibus misso. Poma in his & cito matura, & maioris incrementi assiduus humor efficiet. Rigādæ sunt, quoties cœlestis negatur infusio, & circumfodiendę locis calidis, Octobri mense, & Nouembri, frigidis uero Februario, uel Martio. Nisi enim circunfodiantur assidue, aut steriles efficiuntur, aut earum poma degenerant. Putandæ sunt, sicut probaui, & à uitiosis omnibus liberandæ. Si arbor ægra est, amurca aquæ æqualiter mista radicibus debet affundi, aut calx uiua temperata cum creta, uel resina locularis pici liquidæ mista trunco arboris adlini, uel ablaqueatæ arbori circa radices imparis numeri poma cydonia pro magnitudine eius ponenda, & obruenda firmantur: quod annis singulis factum, custodiet à uitiis, sed arboris longæ derogabit ætati. Mense Februario cydonia inseruntur, melius in trunco, quàm in cortice. Recipiunt in se surculos prope oīs generis punici, sorbi, omnium malorum, quæ meliora producunt. Inseruntur autem nouellæ arbores, quibus succus est in cortice: si maior est, circa radicem melius inseretur, ubi cortex, & lignum beneficio soli adhærētis humescit. Legenda sunt matura cydonia, quæ hoc more seruantur, uel inter binas tegulas posita, si luto ex om̄i parte claudantur, uel si de fruto coquātur, aut passo. Alii quæ maiora sunt de fici foliis inuoluta custodiunt. Alii tantum locis siccis reponunt, à quibus uentus excluditur. Alii canna, uel ebore in quatuor partes diuisa, sublatis om̄ibus, quæ in medio sunt, in uase fictili melle obruunt. Alii in melle sic integra dimittunt. In quo genere condiendi satis matura deliguntur. Alii milio obruūt, uel paleis separata demergunt. Alii plenis uino optimo uasculis mittunt: uel uini, & defruti ad seruāda cydonia, æquum corpus efficiunt. Alii doliis musti mergunt, atq; ita claudunt, quod odoratū reddit & uinum. Alii in patina noua sicco gypso obruunt separata cydonia.

Siliqua.

Siliqua Februario mense seritur, & Nouembri & semine, & plantis: amat loca maritima, calida, sicca, campestria: tamen (ut ego expertus sum) in locis calidis fœcūdior fiet, si adiu-

ſi adiuuetur humore: poteſt & taleis poni. Scrobem deſyderat largiorem. Inſeri etiam poſſe menſe Februario credunt aliqui, in pruno, uel amygdalo. Siliquæ ſeruantur diutiſſimè, ſi expendantur in cratibus.

Morus.

Amica eſt morus, & uitis. Mori naſcuntur ex ſemine, ſed & poma, & uirgulta degenerant. Serenda eſt taleis, uel cacuminibus, melius autem taleis ſeſquipedalibus, ex utraq; parte leuigatis, ac fimo oblitis. Cum locum palo ante fecerimus, immergimus, ac tegimus cinere terris admiſto, non amplius quam quatuor digitis operimus. Seremus à medio Februario, & toto Martio, locis uero calidioribus, Octobri poſtremo, uel Nouembris initio, ſed uerno maxime, die nono Calendarum Aprilium. Amant loca calida, ſabuloſa, & plerunq; maritima. In tofo, uel argilla uix comprehendunt. Humor aſſiduus moris prodeſſe non creditur: foſſionibus lætatur, & ſtercore. Putria in his, & arida poſt triennium ſunt putanda. Plantã, ſi robuſta eſt, transferes menſe Octobri, uel Nouẽbri: ſi tenera, Februario, & Martio. Scrobes deſyderãt altiores, interualla maiora, ne altera umbris prematur alterius. Feracem, altioremq; arborem mori fieri aliqui tradiderunt, ſi perforato hinc inde trunco ſingulos cuneos inſeramus, terebinthi hinc, inde lentiſci. Circa Octobris Calendas morus ablaqueãda eſt, & radicibus eius uini ueteris recentiſſimæ feces infundẽdæ. Inſeritur autẽ in fico, & in ſe tantum ſub cortice. Vlmo inſita comprehẽdit, ſed parturit magnæ infelicitatis augmenta.

Auellana.

Auellanæ ponendæ ſunt nucibus ſuis: nõ amplius ſupra terra ducenda eſt, quàm craſſitudine digitorum duorũ. Plãtis tamen, & ſobole expertus ſum melius prouenire. Menſe Februario, ſeu planta, ſeu ſemen exponitur: gaudent loco macro, humido, frigido, & ſabuloſo. Menſe Iulio circa Nonas auellana matura eſt: locis tamen calidis.

Mixa.

Nunc ſeruntur mixa ex nucleis in aliquo uaſe poſitis, donec plantæ induant firmitatem, cœlo tepido, terra ſoluta, humore moderato. Inſeruntur menſe Martio ſorbis uel ſpinis.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

De pomis aliorum mensium.

Etiam nunc tuberes feruntur, & inferuntur, & ossa duracinorum, uel plantæ eiusdem generis ponuntur, & transferuntur, & inseri possunt: & mespilus inseretur, & ossa ponentur prunorum. Ficus etiam locis temperatis nunc poni potest, & sorbus hoc etiam mense seri, & amygdali semina in areis obrui, & locis temperatis nunc inseri mense inchoante, frigidis uero exeunte, conditis tamen surculis antequàm germinent. Et pistaciæ planta uel nunc statui, aut inseri potest, & castanearum semina spargi. Nuces quoque iuglandes etiam nunc seminariis recondi, & ipsum genus inseri, & frigidis, & humectis locis nunc poterunt pineta seminari.

De educatione porcorum. Tit. XXVI.

Nunc uerres maxime fœminas inire debebunt. Legendi sunt uasti, & ampli corporis, sed rotundi potius quàm longi uentre, & clunibus magnis, rostro breui, ceruice glandulis spissa, libidinosi, anniculi, qui usque ad quadrimos inire fœminas possunt. Scrofas uero longi lateris debemus eligere, & quibus ad sustinendum fœturæ onus magnus se uenter effundat, cætera uerribus similes. Sed in regionibus frigidis densi, & nigri pili, in tepidis qualescūq; prouenerint. Fœmina ad creandum, usq; in annos septem partus onera gestare sufficiet, ad concipiendum, annicula debet incipere. Quarto exempto mense pariunt, ubi quintus incipiet. Incipiunt autem (sicut dixi) mense Februario, ut solidioribus herbis nati, & stipula succedente pascantur. Vbi facultas est transigendi, uenditis qui subinde nati sunt, celerior matribus fœtura reparatur. Genus hoc omnibus locis haberi potest, melius tamen agris palustribus quàm siccis, præcipue ubi arborum fructuosarum sylua suppetit, quæ subinde maturis fructibus alterna per annum mutatione succurrat. Maxime locis graminosis, & cānarum, uel iunci radice nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hyemem, nonnunquam præbenda sunt pabula glandis castaneæ, uel frugum uilia excrementa cæterarum. uerno magis cum lactent nouella uirentia, quæ porcis solent nocere. Neq; gregatim claudendæ sunt porcæ more aliarum pecudum, sed haras sub porticibus faciemus, quibus mater unaquæque clau-

claudatur, & alumnum gregem tutior ipsa defendat à frigore. Quæ haræ à superiori parte detectæ sint, ut libere numerum pastor exploret, & oppressis à matre fœtibus sæpe subueniat subtrahendo. Curabit autem ut fœtus proprios cum unaquaque procludat. Plus uero quàm octo (sicut Columella dicit) nutrire non debet. Mihi uero utilius probatur experto, porcam, cui pabula suppetunt, ut plurimum sex nutrire debere, quia licet plures possit educare, tamen frequentiore numero sucta deficiet. In porcis etiam illud est commodum, quòd immissi uineis nec dum turgentibus, uel exacta uindemia gramine persecuto diligentiam fossoris imitantur.

De uino myrtice aliter. Tit. XXVII.

In huius mensis initio aliter myrtite sic facies. Mittes uini ueteris decem sextarios in lagœna, & baccarum myrti libras V. miscebis. Cum XX & duorum dierum spatium cõfusa transegerint, per quos uas quotidie conuenit agitari, tunc palmea sporta colabis, & prædictis X. sextariis mellis optimi fortiter triti pondo. V. miscebis.

De uite thyriaca. Tit. XXVIII.

Thyriacam uitem sic facies, cuius iste profectus est, ut uinum eius, uel acetum, uel uua, uel sarmentorum cinis proficiat contra morsus omnium bestiarum.

Fit autem sic. Sarmentum, quod pangendum est, triũ digitorum spatio in ima parte findatur, & sublata medulla ad eius uitem thyriacæ medicamen addatur. Tunc terræ mandetur uinculo diligenter astrictum. Aliqui eadem sarmenta iam medicamine satiata, intra squillæ bulbũ recondũt, & terris prædicta ratione committunt. Aliqui antidoti eius affusione radices uitis infundunt. Sanè sarmẽtum, si de hac uite sumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis non tenebit. Oportebit autem thyriacæ infusione assidua, uim succi senescentis iterare.

De uua sine granis. Tit. XXIX.

Est pulchra species uua, quæ granis interioribus caret. Hinc efficitur, ut summa iucunditate sine impedimento sorberi possit, uelut unum omnium corpus uuarum. Fit autem Græcis autoribus hac ratiõe, per artem succedente natura. Sarmentum, quod obruendum est, quantũ latebit in terra, tantum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

tantum findere debebimus, & medulla omni ſublata, ac diligenter excalpta, membra iterum diuiſæ partis adiuuare, & uinculo conſtricto deponere. Vinculum tamē papyro aſſerunt eſſe faciendum, & ſic in humida terra eſſe ponēdum. Diligentius quidam ſarmentum reuinctum quantum exciſum eſt, intra ſquillæ bulbum demergūt, cuius beneficio aſſerunt ſata omnia comprehendere poſſe facilius. Aliȷ̄ tempore, quo uites putant, ſarmentum fructiferum putatæ uitis in ipſa uite, quam poſſint de alto ſublata medulla excauant non diuiſum, & calamo affixo alligant, ne poſſit inuerti. Tunc ὀπὸν κυρηναϊκὸν quod Græci ſic appellant, in excauata parte ſuffundunt, ex aqua prius ad ſapæ pinguedinem reſolutum, & hoc tranſactis octonis diebus ſemper renouant, donec uitis germina nouella procedant. Et in granatis malis fieri hoc poſſe firmatur à Græcis, & in ceraſis opus eſt experiri.

De uite nimis lachrymoſa. Tit. XXX.

Vites, quæ lachrymarum nimietate tabeſcunt, & deplorando uim roboris ſui auertunt à fructu, trunco earum lacerato Græci ſinum fieri iubent. Si hoc minus proderit,, radicum robur pingue reſcindi, aut afferat medicinam uulnus impreſſum: tunc inſulſa amurca ad medietatem decocta, & refrigerata plagæ exciſio perlinetur, & ſub hac acetum acre fundatur.

Myrtitis alia confectio apud Græcos. Tit. XXXI.

Græci etiam myrtite ſic præcipiunt temperari. Myrti baccas maturas in umbra ſiccatas, & poſtea tuſas uncias octo mittis in linteo, & ſuſpendis in uino, & uas cooperies, ac linibis, & cum plurimis diebus ſic fuerit, auferes, & uteris. Aliqui myrti baccas ſine pluuia collectas maturas & locis ſiccioribus calcant, uel exprimunt, & uino miſcēt. VIII. cotularum menſuram per amphoram uini: quod uinū medicinæ quoq; proderit, ubi ſtipticis eſt utendum, ſtomachū ſolidare titubantem ſolet, reiectiones ſanguinis inhibere, fluorem uentris aſtringere, limū dyſentericæ paſſionis medicabiliter aſperare.

Vt propomata ſponte naſcatur. Tit. XXXII.

Conditum uel abſynthiatum, uel roſatum, uel uiolatum pro-

tum procedere ſponte fertur ex uitibus (ut natura ſuſcipiat, quod procurare ſueuit induſtria) ſi ſarmenta in uas aliquod ſemiplenum ſupradictis potionibus merſa ſeruētur, & uiuam terram ſimul reſoluas ad lixiuij modum, donec oculi ſarmentorum nitantur exire: tunc eadem ſarmenta gemmantia in quo uolueris loco, uitium cæterarum more deponas.

Vt botryones uarij naſcantur. Tit. XXXIII.

Vt uitis botryones & albos afferre poſſit, & nigros, Græci ſic fieri debere iuſſerunt. Si uicinæ ſunt uites nigra, & alba, cum putantur, ſarmenta utriuſq; inter ſe diuiſa ſic iunges, ut medios utriuſque generis oculos æquando reddere poſſis unitati: tunc papyro ligabis ſtricto, & molli, atque humida terra curabis adlinire, & interiectis ternis diebus adaquare, donec germen nouæ frondis erumpat. Hinc exempto tempore, ſi libuerit, genus efficies per plura ſarmenta.

De horis. Tit. XXXIIII.

Hic menſis in horarum menſura cum Nouembri menſe concordat, quas hac numeri ratione colligimus.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

PALLA-

PALLADII

DE RE RVSTICA LIBER QVARTVS.

De putandis uineis, & inserendis, & pangendis uitibus. Tit. I.

MARTIO mense locis frigidis putatio uinearum celebratur, de qua abunde Februario mense locuti sumus, usq; quo incipit gemma esse suspecta. Nunc oportet uineas inserere, cum uites nō aquato, sed spisso humore lachrymabunt. Seruabimus ergo ut trūcus, qui inseritur, solidus sit, & alimento humoris exuberet, neq; ulla uetustate, aut iniuria laceratus, arescat. Tunc decisæ uiti surculi, qui inserendi sunt, sint solidi, rotundi, gemmis spissis, & pluribus oculati. Tres tamē oculi in insitione sufficient. Radendum est ergo sarmentū ad mensuram digitorum duorum, ut ab una parte sit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam, sed leuiter radunt, ut incisura sensim possit in acumen exire, & ut corticata pars cortici nouæ matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus est, ut trunco iunctus adhæreat, qui oculus exteriorem partem debet aspicere uinculo salicis infuso, & paleato luto desuper alligari, tegumento quoq; aliquo à uentis & à sole defendi, ne hi quatiant, hic adurat. Vbi calor tēporis cœperit, ligaturæ ipsi pinnicillo circa uesperam tenuis debet frequenter humor affundi, ut hoc alimento contra uim cœli torrentis animetur. Cum ergo germen ruperit, & aliquod cœperit incrementum, calami adiutorio debet annecti, ne motus aliquis fragilē procedentis sarmenti quasset ætatē. Vbi solidius quantūcunq; processerit, uincula oportet abscindi, ne adolescētia mollissimi germinis nodo duræ constrictionis angatur. Aliqui infra terrā semipedis spatio effossæ uiti surculos inserunt, & beneficio congestionis

stionis accumulant, ut hoc quoq; nouis sarmētis præter nutricis alimenta subueniat. Nonnulli circa terras melius asserūt inserendū, quia in altiori difficilius cōprehendūt usq; ad Idus, uel æquinoctium uites locis frigidis pangēdæ sunt, seu pastinato, seu sulco, seu scrobibus, more, q̄ dictum est.

De pratis purgandis in locis frigidis, & proscindendis agris. Tit. II.

Nunc locis frigidis prata purganda, atq; seruāda sunt. Locis gelidis colles pingues, & agros uliginosos proscindere, atq; exarare conueniet. Veruacta etiam, quæ Ianuario mense sunt facta, repetere.

De panico, & milio serendo, cum ordine suo. Tit. III.

Calidis, & siccis regionibus panicum seremus, & miliū. Leuem, & solutam terram desyderant. Nec in sabulone solum, sed in arena quoque proueniunt, dummodo cœlo humido, & solo serantur irriguo, quia siccum, & argillosum agrum reformidant. Herbis liberētur assidue: quinq; sextarijs spatium iugeri complebitur.

De cicere serendo, cum ordine suo. Tit. IIII.

Nunc cicer utrunq; serere debemus loco lætissimo, cœlo humido: macerandum est pridie, ut possit citius nasci. Iugerum tribus modijs conseretur. Cicer grande nasci Græci dicunt, si infundatur aqua tepida pridie, amare etiam loca maritima, temperius prouenire, si seratur autumno.

De cannabo. Tit. V.

Hoc etiam mense cannabū serimus usq; in æquinoctium uernū, hac ratione, qua in Februario disputatum est.

De cicera. Tit. VI.

Nunc cicera seritur, quæ distat à cicercula solo colore, quo sordet, & nigrior est primo sulco, uel secundo, solo læto. Iugerum quatuor, uel tribus, uel etiam duobus modijs implebimus.

De nouellis puluerandis, & fodiendis uitibus, palandis, ac ligandis, & ueteranis uineis restituendis. Tit. VII.

Hoc mense nouella uinea incipit puluerari, quod nunc, ac deinceps per omnes Calendas usq; ad Octobres faciēdū est, non solum propter herbas, sed nę tenera adhuc semina,

soli-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

solidata terra constringat. Graminum radices, quæ plurimum uitibus nocent, extirpandæ sunt. Nunc locis frigidis uinearum fossio celebranda est: & palandæ, atque ligandæ sunt uites: sed nouellam mollibus uinculis alligemus, quia eam teneram uincula duriora præcidunt. Palus maioribus uitibus solidus, minoribus ponatur exilis. Propter umbræ molestiam statuatur ab aquilone, & plaga frigida, spatio quatuor digitorum, uel semipedis remotus à uite, ut possit ex omni parte circumfodi.

Vt uetus uinea reparetur.

Vineas ueteres nunc aliqui à terra altius truncant, studentes reparationi, sed uitiosum est. Nam plerunque uastior plaga sole putrescit & rorib⁹: quare hoc genere reparetur. Prius ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat: deinde infra terrã supra nodum recidatur, ut operta, de frigore, & sole nil timeat. Hoc faciendum est, si optimi generis uitis sit, & alte posita, alioquin generosis melius erit inferenda sarmentis. Omnia supra dicta locis calidis primo mẽse, frigidis uero, post Idus ipsius exequemur.

Aegras uites refouere.

Aegras uites, uel quibus fructus arescit, circumfodies, & urinam ueterem suffundes. Item cinerem sarmẽti, uel querci aceto mixtum subijce, aut incisas circa terram lætamine refoueto, & quæ germinant, fortiora dimitte.

Læsas bidente curare.

Cum uitis bidente lædit, aut ferro, plagam, si terræ iũcta est, adline stercore ouillo, uel caprino: tũc terra mista circumfossa ligare curato. Si in radice læsa est, operiens liquidum lætamen admisce.

De oleis amurca saginandis, & cætera earum cura. Tit. VIII.

Nunc oleis laborantibus circum radices insulsa amurca fundetur. Maximis arboribus (quod Columella dicit) sex congij, mediocribus quatuor, cæteris pro æstimati ne sufficiunt. Alij paleas fabę binos per maiorem arborem qualos. Alij ueteris urinæ humanæ trunco, quantum satis uidetur, affundunt, & arbori mortarium statim faciunt, maxime locis siccis, trunco ante cooperto. Oleam sterilem terebra gallica perforabis. Tũc duos frugiferæ arboris ab australi parte ramos

te ramos eiusdem magnitudinis tollis, & stricte in foramẽ utrunque conijcies uel lapidem, uel pini, uel querci palos, & abscisso eo, quod superabit, luto paleato curabis occulere. Sed si sine fruge luxuriant, oleastri palum radicibus eius infige. Nunc etiam quibus moris est, frumenta iterum sarrire conueniet. Nunc locis frigidis seminaria, quæ Februario mense dicta sunt, baccarum, & seminum fiunt, & rosaria in mensis initio percolantur.

De hortis. Tit. IX.

Nunc horti optime sumunt cultionis initia. Mense Martio carduus seritur. Terram stercoratã, & solutam diligit, quamuis in pingui possit melius prouenire. Et hoc illi contra talpas prodest, si pangatur in solido, ne terra ab inimicis animalibus facilius perforetur. Serendi sunt cardui luna crescente, in area iam parata semina, spatio semipedis discreta. Cauendum est, ne semina inuersa ponantur, nã debiles incuruos, & duros creabũt. Nõ alte imprimẽda sunt, sed tribus digitis cõprehensa mergantur, donec ad primos articulos terra perueniat. Tunc leuiter operiantur, & herbis liberentur assidue, donec plantaria solidentur, & rigentur, si æstus interuenit. Si cacumina seminum confringas, spinis carebunt. Item si semina eorum madefeceris per triduum laurino oleo, uel nardino, uel opobalsamo, uel succo rosę, uel masticino, & postea siccata depresseris, eiusdem saporis orientur, cuius unguentum semina combiberunt. Singulis sanè annis à codice auferendæ sunt plantæ, ut nec matres fatigẽtur, & soboles per alia spatia digeratur: cum aliqua tamen radices parte uellendæ sunt. Quos reseruabis ad semina colligenda, liberatos omnibus pullis testa super tegere debebis, aut cortice: nam solent semina sole, uel imbribus interire. Contra talpas prodest, catos frequenter habere in medijs carduetis. Mustellas habent plerique mansuetas. aliqui foramina earum rubrica, & succo agrestis cucumeris impleuerunt. Nonnulli iuxta cubilia talparum plures cauernas aperiunt, ut illæ territæ fugiant solis admissu. Plerique laqueos in aditu earum setis pendentibus ponunt. Hoc etiam mense ulpicum bene, & allium feremus, & cepullas, & cunelam locis frigidis, & anetum. Nunc & sinapis, & caules optime seruntur, uel plantantur, & malua seritur: &

armoracea, & origani planta transfertur. Lactuca, & beta, & porr⁹, & capparis seri possunt, & collocasia, & satureia, & nasturtium. Intyba etiam, & raphanos nunc aliqui serũt, quibus utantur æstate. Nunc melones serẽdi rarius. Distẽt inter se semina pedibus duobus, locis subactis, uel pastinatis, maxime arenis. Semina eius mulso, & lacte per triduũ maceranda sunt, & tunc iam siccata ponenda: hinc suaues efficientur. Odorati autem fiunt, si eorũ semina multis diebus inter rosæ folia sicca mergantur. Nunc & cucumeres seminantur, rare sulcis factis, altitudine sesquipedali, latitudine pedum trium. Inter sulcos VIII. pedum spatium crudum relinquas, ubi possint uagari. Herbis iuuantur, ideo sarculo, & runcatione non indigent. Semina si ouillo lacte, & mulso maceres, dulces nascentur & candidi. Longi, & teneri fiunt, si aquam in patenti uasculo sub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam festinando tales efficientur. Sine semine nascentur, si prius eorum semina oleo sabino perungantur, & herba ea, quæ culex dicitur, trita confricentur. Aliqui florem cucumeris cum uiticulæ suæ capite canne inserũt, cui prius omnes nodos perforauerint: ibi cucumis nascetur in nimiam longitudinem tensus. Oleum sic metuit, ut si iuxta posueris, uel ut hamus plicet. Quoties tonat, uelut timore perterritus conuertitur. Si eius florem sicut in sua uite est, in forma fictili clauseris, ac ligaueris, qualem uultum forma uel hominis, uel animalis habuerit, talem cucumis figuram præstabit. Hæc omnia Gargilius Martialis asseruit. Columella dicit, loco aprico, & stercoroso si rubos habeamus, aut ferulas, post autumni æquinoctium, his iuxta terram recisis, & excauatis ligneo stylo, inter medullas lætamẽ immittamus, & cucumeris semẽ addamus, hinc nasci fructus, qui possint & inter frigora nõ necari. Hoc mẽse asparagos seremus circa Apriles Cal. pingui loco, humido, subacto, ita ut minoribus fossulis ad lineã directis bina, aut terna grana semipedis spatio discreta ponãtur. Dehinc stercore solũ tegatur, et herbę subinde uellãtur, uel per hyemẽ supra stramina iaciãtur primo uere tollẽda. Hinc post trienniũ nascẽtur asparagi. Sed expeditior ratio est, si asparagorũ spõgias ponas, quæ cito fructũ ministrẽt. Hæ sic fient. Semina asparagi quanta tribus digitis cõprehende-

hendere possis, post Idus Febr. pingui, & stercorato solo in singulis fossis ponis, & leuiter obruis. His coëuntibus, radix connexa nascetur, quæ appellatur spongia. Sed & hæc moras habet. Nam per biennium in seminario suo est stercore, & assidua rūcatione nutrienda. Deinde post æquinoctium autumni transferetur, & uere asparagū dabit. Has erit utilius comparare, quā longa expectatione nutrire. Eas tamē in sulcis disponemꝰ, si loca sicca sunt inter medios sulcos, si humida, in summitate sulcorum. Humor spongias asparagorum transitu suo debet tantum rigare, non sistere. Asparagum, quem primo protulerint, confringere debemus nō auellere, ne adhuc inualidam moueamus spongiā: cæteris annis auellēdus est, ut oculos suæ germinationis aperiat, quia si deinceps refringas, loca, quę fœcūda esse cōsueuerūt, remanente asparagi radice claudentur. Ministrabūt aūt uere, & autumno reseruabis eū, de quo sumpturus es semina, postea scopas eius incendes: tunc circa hyemē spongijs adijcies stercus, & cinerem. Hoc mense ruta seritur locis apricis, solius cineris inspersione cōtenta. Loca desyderat altiora, unde humor elabitur. Si ponas semina eius adhuc clausa folliculis, singillatim manu debebis affigere. Si iā minuta sunt, sparsa iactabis, & rastro obducta cooperies. Caules eius, qui inclusis seminibus nati fuerint, fortiores erunt, sed serò nascent. Ramuli eius cū aliqua corticis parte conuulsi uerno tēpore pro plātis tenebūt: tota uero translata morietur. Nonnulli ramulos eius pertusæ fabæ inserunt uel bulbo, atq; ita obruunt alieno uigore seruandos. Prosequūtur etiam maledictis, & maxime in terra soluti lateris ponūt, quod prodesse certissimum est. Sed (ut asserunt) melius furtiua proueniet. Sub fici arboris umbra libentius acquiescit. Non effodi herba, sed optat auelli. Immundæ mulieris formidat attactum. Ab hoc mense usq; in Octobrē totū coriādrum seritur. Amat terrā pinguem, sed & macro solo nascitur. Semen melius putatur, quod uetustius fuerit: delectatur humore. Satū bene cū olere quocunq; nascetur. Hoc mēse cucurbita serenda est. Amat solū pingue, humidū, stercoratum, solutum. Hoc in cucurbitis insigne est, ꝙ longas pariunt, & exiles semina, quæ in earum ceruice nascūtur: quæ in uentre fuerant, cucurbitas faciunt crassiores: quæ in fun

do, iatas, si inuersis cacuminibus obruantur. Vbi adolescere cœperint, amminiculis adiuuentur. Quæ seruantur ad semina, usq; ad hyemem in sua uite dependeant, deinde sublatæ in sole ponantur, aut fumo: aliter semina putrefacta depereunt. Hoc mense blitus seritur solo qualicũq;, sed culto. Olus hoc neq; runcandum est, neq; sarculandum. Cum semel natũ fuerit, ipsum se permulta secula seminis sui deiectione reparabit, ut, etiam si uelis, uix possit aboleri. Nũc etiam serpyllum seritur plantis, & semine, sed uetustate meliori. Lætius frondebit, si iuxta piscinam, uel lacum, uel putei margines cõferatur. Anisum quoq;, & ciminum nunc bene seritur. Locis lætioribus melius prouenit, itemq; cæteris, si humore iuuetur, & stercore.

De pomis, & malo punico. Tit. X.

Locis temperatis mense Mart. uel Aprili mala punica seremus, calidis uero, & siccis, Nouembri. Amat hæc arbor solum cretosũm, macilẽtum, sed in pingui etiam prouenit. Regio illi est apta, quæ calida est. Seritur plantis de matrũ radice deuulsis. Sed quamuis multis generibus seratur, melius tamen ramus eius cubitalis incisus manubrij crassitudine, & capite utroq; acuta falce leuigatus, scrobi uelut obliquus immergitur: prius tamen porcino stercore & in capite, & in parte, quæ ima est, oblinatur, uel in crudo solo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius proueniet, si ponendus ramus gẽmata iam matre sumatur. Sed qui in scrobe deponit, si tres lapillos in ipsa radice constituat, prouidebit, ne poma findantur. Curandum ne uirgulta inuersa deponas. Creduntur acida fieri, si rigentur assidue, nam siccitas in his & suauitatem præstat, & copiam, cuius tamen nimietati aliquid debet humoris opponi. Circunfodi autumno debet, & uerno, Si acida nascãtur, modicum laseris cũ uino tritum per summa arboris cacumina oportet infundi, uel ablaqueatis radicibus tedæ clauus infigi, Alij algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli stercus miscent asininum, atq; porcinum: si florem non continet, urinam ueterem cum pari mensura aquæ temperabis, & ter per annũ in radicib⁹ infundes. Vni arbori amphora ingesta sufficiet, uel amurcam mittis insulsam, uel algam radicibus iunges, & bis rigabis in mense, uel arboris florentis truncum plumbeo cir

beo circulo debebis includere, uel corio anguis inuoluere. Si crepant poma, lapidem in media arboris radice suppo-nis, uel squillam circa arborem seris. Et si dum pendent poma, tenacibus, sicut in arbore habētur, intorseris, in totum annum sine corruptione seruabis. Si uermibus laborant, tā gis radices felle bubulo, & continuo moriuntur, aut clauo æneo, si uermes eosdem purges, difficile nascentur, uel asini urina stercori admista porcino uermibus obuiabit. Cinis cū lixiuo circa punici truncum frequenter infusus, læta, & fructuosa reddit arbusta. Asserit Martialis candida in his grana fieri, si argillæ & cretæ quartam partem gypsi misceas, & toto triennio hoc genus terræ radicibus eius adiungas. Idem dicit miræ magnitudinis fieri, si olla fictilis obruatur circa arborem punici, & in ea ramus cum flore claudatur, ne resiliat ligatus ad palum. Tunc cooperta olla contra aquæ muniatur incursus. Autumno patefacta suæ magnitudinis poma redhibebit. Multa in punico ipse asserit poma procedere, si titimalli, & portulacæ succus æqualiter mixtus ante quàm germinet, trūco arboris adlinatur. Inseri posse affirmat de ramorum connexione, ut medulla utrinq; diuisa se iungat. In se tantum inseri potest circa Apriles Cal. mense Martio ultimo. Sed secto trunco surculus recentissimus statim debet inseri, ne mora exiguum, qui inest, siccet humorem. Punica mala seruantur, si picatis pediculis ordinata suspēdas. Aliter. Lecta integra in aqua marina, uel muria feruēte mergantur, ut combibāt. Post triduum sole siccentur, ut sub dio nocte non maneant: post in loco frigido suspendantur. Cum uolueris uti aqua dulci pridie macerabis. Feruntur hæc pomis recentibus æmulari. Item si tactu inuicem separata paleis obruantur. Item fossa fit longa, & cortex eiusdem magnitudinis paratur, cui mala acutis surculis suis affigūtur. Tunc inuersus cortex supra fossam ponitur, ut mala sine terræ tactu subterpendentia ab humore defendat. Item si induantur argilla, & ea siccata loco frigido pendeant. Item si seriola sub dio obruatur, quæ habeat arenas usque ad medium, & mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis singulis, uel sambuci uirgulis, & ita separata in arenis figantur, ut ipsa quatuor digitis emineant ab arena. Hoc & sub tecto in scrobe bipedanea fieri potest, &

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

utilius est ad seruandum, si cum ramo longiore tollantur. Aliter. In seriola, cui ad medium aqua mittatur, suspendun tur mala, ne humorem tangant, & seria clauditur, ne uentus irrumpat. Item in dolio intra ordeum sic ordinātur, ne se inuicem tangant, & dolium desuper operitur. Vinum de malis granatis conficies hoc modo. Grana matura purgata diligenter in palmea fiscella mittis, & in coclea exprimis, & lente coques usq; ad medietatem: cum refrixerit, picatis, & gypsatis uasculis claudes. Aliqui succum non excoquunt, sed singulis sextarijs libras mellis singulas miscent, & in prędictis uasculis ponunt, & custodiunt.

De Citreo.

Mense Martio citri arbor quatuor modis seritur, semine, ramo, talea, claua. Amat terram rarioris naturę, cœlum calidum, humoremq; continuum. Si granis uelis serere, ita facies. Terram in duos pedes fodies, cinerem miscebis, breues areas facies, ut utrinq; per cannales aqua discurrat. In his areis palmarem scrobem manibus aperies, & tria grana deorsum uerso acumine iuncta constitues, & obruta quoti die rigabis. Citius procedent, si beneficio aquæ tepentis utaris. Natis germinibus semper proxima herba runcetur. Potest hinc trina plāta transferri. Si ramum uelis ponere, nō amplius sesquipede debebis immergere, ne putrescat. Claua feri commodius est, quæ sit manubrij crassitudine, longitudine cubitali ex utraque parte leuigata, nodis, & aculeis recisis, sed integra summitate gemmarum, per quas spes futuri germinis intumescat. Diligentiores & fimo bubulo ad linunt utrinq;, quod summum est, uel marina alga uestiūt, uel argilla subacta, partis utriusque extrema cooperiunt, atque ita in pastinato solo deponunt. Talea & gracilior, & breuior esse potest, quæ similiter ut claua mergetur. Sed talea palmis duobus supersit: claua omnis obruitur. In spatio non desyderat interualla maiora. Alijs arboribus nō debet annecti. Calidis locis, sed irriguis, et maritimis maxime gaudet, quibus humor exundat. Sed si quis hoc genus, ut in regione frigida nutriatur, extorquet, loco uel parietibus munito, uel in meridianam partem uerso disponat hanc arborē. Sed hybernis mensibus tectum stramine ualet agresti. Vbi æstas refulserit, aëri arbor nuda, & secura reddatur. Talea, siue

lea, siue claua eius calidissimis regionibus, & per autumnũ ponitur. Frigidissimis Iulio, & Augusto positas, & quotidianis regionib9 animatas, ipse usq; ad poma, & magna incrementa perduxi. Citreum iuuari creditur, si cucurbitæ uicinis locis serantur, quarum uites etiam cõbustæ utilem citri arboribus cinerem præbent. Gaudent assidua fossione, hinc proueniunt poma maiora. Nisi quæ arida sunt, rarissime debemus abscindere. Inseritur mẽse Aprili locis calidis, Maio frigidis, non sub cortice, sed fisso trunco circa ipsas radices. Inseritur & pyro, ut quidam uolunt, & moro, sed insiti surculi qualo de super omnino muniendi sunt, uel fictili uasculo. Asserit Martialis apud Assyrios pomis hanc arborem nõ carere: quod ego in Sardinia, & in territorio Neapolitano in fundis meis cõperi (quibus solum, & cœlũ tepidum est, & humor exundans) per gradus quosdã sibi semper poma succedere cum maturis se acerba substituãt, acerberũ uero ætatem florentia consequantur, orbem quendam continue fœcunditatis sibi ministrante natura. Feruntur acres medullas mutare dulcibus, si per triduum aqua mulsa semina ponenda macerẽtur, uel ouillo lacte, quod præstat. Aliqui mẽse Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrãt, ita ut altera parte non exeat: ex hoc humorẽ fluere permittunt, donec poma formentur: tunc foramen luto replent: sic quod est medium, fieri dulce confirmant. Citreum & in arbore potest per totum annum propemodũ custodiri. Melius si uasculis quibuscunq; claudatur. Si uelis legere, atque seruare, nocte luna latente debebis cum ramis foliatis carpere, & secreta disponere. Alĳ singula uasis singulis claudunt, uel gypso adlinunt, & opaco loco ordinata custodiũt. Pleriq; in cedri scobe, uel in straminibus minutis, uel in paleis tecta seruant.

Mespilum.

Mespila locis calidis maxime gaudent, sed irriguis tamen. frigidis quoque proueniunt, magis sabulone pingui, aut glareosa terra, cui arena permista est, uel argilla cũ saxis. Serenda est taleis mense Martio, uel Nouembri, sed solo stercorato, & subacto, ita ut utrunq; caput taleæ stercus obducat. Sunt eius incrementa tardissima. Amat putari, atque circũfodi, & parco humore inter siccitates sæpe refoueri. Seritur & semine, sed in longiorẽ speratur ætatẽ. Si uermibus

occupatur, stylo æreo purgandi sunt, & amurca, uel huma na uetere urina, uel uiua calce profundendi, sed parcius propter arboris noxã, uel aqua decocti lupini. Si putatur, hinc arbor sterilis fieri, fimus & cinis uitium simul, si radicibus infundantur, fertilem reddunt. si formicæ molestę sunt, rubrica cum aceto, & cinere temperata necabuntur. Si poma labuntur, frustum de eius radice præcisum in media trunci parte figatur. Inseritur mẽse Febr. in se & in pyro, & in malo. Surculus tamen eius ex arbore media debet assumi, nam de summitatibus uitiosus est. In trunco fosso inserenda est, nam corticis macies ieiuna nil nutriet. Mespila ad seruandum leguntur necdum mitia, quæ & in arbore diu durabunt, uel in urceolis picatis, uel in ordinem suspensa, uel, ut quidam, posca, uel sapa condita. Die serena legantur, ac media, & paleis obruantur discreta, ne ea uicissim tactus afficiat. Vel cum pediculis lecta semimatura, & salsa aqua per dies quinq; macerata, postea sæpe infundãtur, ut enatent. Seruantur & melle, sed si minus matura collegeris.

De ficu.

Calidis locis fici planta radicata Nouembri mense, temperatis Februario, frigidis melius Martio, uel Aprili ponẽda est. Si taleam, uel cacumen ponas, ultimo Aprili, cum ei se uiridior succus infuderit. Plantæ in scrobe depositæ lapides substituendi sunt, ad radicem fimo terra miscenda est. Si loca frigida sunt, plantarum cacumina diuisis cannæ internodijs defendantur à frigore. Si cacumen uelis ponere, trisulcum ramum bimum, uel trimum ab australi parte decidas, & sic obrues, ut diuisa cacumina terra interiacente uelut tres surculos reddant. Taleam sic ponemus, ut cætera, cui leuiter ab infima parte diuisæ lapidem mergemus in fisso. Ego mense Februario ultimo, uel Martio in Italia plantas grandes ficorum per pastinatum solum disposui, & eo anno poma peperere supra comprehendendi felicitatem, uelut tributa reddentes. Legendæ sunt plantæ, in quibus frequens nodus extuberat. Steriles creduntur, quę nitidę sunt, & oculos suos per longa internodia distulerunt. Si plantã fici prius nutrias in seminario, & maturam transferas in scrobem, poma generosiora producet. Aliqui multum prodesse confirmant, si plantam fici diuiso squillę bulbo intersi

tam,

tam, strictamq; uinculis collocemus. Scrobes amat altas, interualla maiora, terræ genus durum, & gracile, & siccum pro utili sapore pomorum. Prouenit & petrosis, atq; asperis, tamen potest locis propè omnibus seri. Quæ in montanis, & frigidis locis nascuntur, quia minus lactis habent, ad siccitatē durare nō possunt,. Vsus illis in uiridi est, melioris magnitudinis, & saporis arguti. Quę nascunt in cāpis, & locis calidis, & pinguiores sunt, & in siccitate durabiles. Si genera numerare uelim⁹, immēsum est: sufficit, q oībus æqua cultura est. Illa distātia est, q in caricis melius alba seruat. In locis nimie frigidis præcoquas ficus seram⁹, quæ cito ueniant, ut ante imbres genus hoc possit occurrere: calidis uero, & æstuosis eas, quæ serò maturant. Gaudet assidua fossione. Per autumnum proderit, si stercus admoueas, præcipue de auiarijs. Recidēda sunt in ea, quæ aut putria, aut male nata repereris: & ea ratione putanda est, ut inclinata per latera possit expandi. In locis humectis ficus saporis obtusi est, cui circuncisis contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem serūt, ut non sit necesse per singulas arbores pro remedio eadem poma suspendi. Mense Iunio, circa solstitiū caprificandæ sunt arbores fici, id est suspendendi grossi ex caprifico, lino, uelut sera pertusi. Si hoc desit, abrotani uirga suspēditur, aut callum, quod in ulmeis folijs inuenitur, aut arietina cornua circa radices arboris obruuntur, uel truncus arboris, quo loco turget, sacrificandus est, ut possit humor effluere. Ne uermes patiatur, ramum terebinthi, uel lentisci taleam cū plantis fici cacumine ponemus inuerso. Vncinis æreis tollēdi sunt uermes ex fico. Alij amurcam, alij ueterem urinam ablaqueatis radicibus miscent. Alij bitumen, & oleum, aut solam calcem uiuam latebris uermium linunt. Si formicæ molestæ sunt, rubrica, butyro, & pice liquida mista circa truncum debet induci. Alij coracinum piscem contra formicas in arbore suspendendum esse confirmant. Si fructus suos uelut ægra proijciet, alij rubrica, aut amurca insulsa mista aqua arborem liniunt, uel cancrum fluuialem cum ramo rutæ suspendunt: uel algam marinam, uel fascem lupinorum, uel radici terebratæ cuneum figunt, uel securi arboris corium sæpe proscindunt, cum folia incipiunt pro-

ducere fici,ut fructum multum,& pinguem ferant, in principio germinis cacumina summa decutimus, uel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit. Si maturam ficum uis serotinam facere,incipientes grossos decute, cum illis fabę fuerit magnitudo. Vt ficus cito maturet succo cepæ longioris cum oleo,& pipere mixto unge poma, quãdo grossi incipiunt subrubere. Aprili mense ficum debemus inserere inter corticem: uel si nouellæ arbores sunt, fisso ligno, quod statim operiendum est, & ligandum, ne uentus introeat. Melius comprehendunt, si circa terram recisa inserantur arbusta. Aliqui & Iunio mense inserunt. Surculus legendus est anniculus, inutilis enim creditur maioris, uel minoris ætatis. Inoculari ficus locis siccis Aprili, humidis melius Iunio mediante poterit, Octobri mẽse locis tepidis. Propagari ficus ramis potest. Inseritur autem in caprifico, in moro, in platano, & oculis, & surculis. Ficus uirides seruari possunt uel in melle ordinatæ, ne se inuicem tangant, uel singulę intra uiridem cucurbitam clausæ, locis unicuiq; cauatis, & item tessera, quæ secatur, inclusis, suspensa ea cucurbita ubi non sit ignis, uel fumus. Alij missas ficus recentes, minus maturas, in nouo uase fictili lectas cum pediculis, & à se separatas recludunt, & in dolio uini pleno uas natare permittunt. Martialis dicit, caricas per genera multa seruari, cum ratio una sufficiat. Ergo hoc genere, quo Campania tota custodit, seruare debemus, in cratibus ficus expanditur usq; ad meridiem, & adhuc mollis in qualum refunditur. Tunc calefacto furno ad panis coquendi modum suppositis tribus lapidibus, ne ardeat qualus includitur, & clauso furno ubi discocta ficus fuerit, sicut est calida, interpositis folijs suis, in uas fictile conditur bene picatum densius pressa, & operculo diligenter obducitur. Si pluuijs abũdantibus crates non possis expandere, sub tecto eas ita ponis, ut semipede erigantur à terra, & eas ad uicem solis, cinis calidus subiectus uaporet, & subinde ficus, sicut est diuisa, uertatur, ut ficorum coria siccentur, & pulpæ, tunc duplicatæ in cistellis seruentur, aut loculis. Alij maturas mediocriter ficus, & diuisas in cratibus expandunt toto solo siccandas, & recipiunt eas nocte sub tecta. Nunc ficulnea cacumina obruuntur utiliter, cum tumescunt, ut plantas faciant, si earũ

copia

copia nõ abũdat. Vt etiã uarios fructus una ficus exhibeat, ramos duos nigræ, & albæ arborũ inter se ita uinculo strin gis, ac torques, ut germina miscere cogatur, sic obruti, & stercorati, & humoribus iuti, ubi prodire cœperint, germi nantes oculos aliqua inter se annexione conglutina. Tunc germen adunatum parturiet duos colores, quos unitate di uidat, diuisione coniungat.

De pomis aliorum mensium.

Nunc & pyrus, uel malus inseri, ac seri potest, & cydonia, & prunus inseritur, & sorba ponuntur, & morus: nono Ca lendarum Aprilium die, & inseruntur pistacia, & locis fri gidis pini semen aspergitur.

De comparandis bobus, tauris, & uaccis.

Tit. XI.

Hoc mense comparandi sunt boues, qui tamẽ siue de no stris capiantur armentis, siue emantur, idcirco nunc cõpa rabũtur utilius, quia necdũ sagina tẽporis pleni aut cælare possunt fallaciã uenditoris, & uitia sua, aut repugnando do mituræ contumacẽ pleni roboris exercere fiduciã. Hæc tñ si gna spectanda sunt in bobus, seu de nostro seu de alieno gre ge fuerint cõparãdi, ut sint boues nouelli, quadratis, & grã dibus mẽbris, & solidi corporis, musculis, ac toris ubiq; sur gentibus, magnis auribus, latæ frontis, & crispæ, labris, o culisq; nigrantibus, cornibus robustis, ac sine curuaturæ prauitate lunatis, patulis naribus, & resimis, ceruice toro sa, atq; compacta, palearibus largis, & circa genua fluenti bus, pectore grandi, armis uastis, uentre non paruo, porre ctis lateribus, latis lumbis, dorso recto, & plano, cruribus solidis, neruosis, & breuibus, ungulis magnis, caudis lon gis, ac setosis, pilo totius corporis denso, ac breui, rubei ma xime coloris, aut fusci. Melius autem boues de uicinis locis comparabimus, qui nulla soli, aut aëris uarietate tentẽtur. Aut si hoc deest, de locis similibus ad similia transferamus. Illud ante uniuersa curandum est, ut uiribus ad trahendum comparentur æquales, ne ualentioris robur alteri procu ret exitium. In moribus hæc consyderanda sunt, Sint argu ti, mansueti, timentes hortamen clamoris, ac uerberis, cibi appetentes. Sed si regionis ratio patitur, nullus melior cib9 est quã uiride pabulũ. Vbi uero deest, eo ordine ministret,

quo pabuli copia, & laborum coget accessio. Nunc tauros quoq; (quibus cordi est armenta construere) comparabit, aut his signis à tenera ætate summittet. Vt sint alti, atq; ingentibus membris, ætatis mediæ, & magis quæ iuuentute minor est, quàm quæ declinet in senium. Torua facie, paruis cornibus, torosa, uastaq; ceruice, uentre substricto. Vaccas etiam nunc maxime parabimus. Sed eligemus forma altissima, corporis longi, uteri capacis, & magni, alta fronte, oculis nigris & grandibus, pulchris cornibus, & præcipue nigris, aure setosa, palearibus, & caudis maximis, ungulis breuibus, & crurib⁹ nigris, & paruis, ætatis maximè trimæ, quia usq; ad decēnium fœtura ex his procedet utilior. Nec ante ętatem trimam tauros his oportet admitti. Sed erit studium diligentis, amotis senioribus, nouellas subinde conducere, & steriles aratro, ac laboribus deputare. Græci asserunt, si mares creare uelis, sinistrum tauri in coitu ligandū esse testiculum, si fœminas, dextrum: tamē tauros diu ante abstinēdos, ut cum tēpus est acrius in causas dilati feruoris incumbant. Sed his armentis hyeme maritima, quia melius frutetis, & his herba internascente saturantur, quamuis circa fluuios recte propter amœna loca pascantur: fœtura tamen aquis tepidioribus adiuuatur, unde magis utilius habētur, ubi pluuialis aqua tepentes format lacunas. Tolerat tamen frigus hoc armenti genus, & potest facile hybernare sub dio: quibus tamen septa fieri, propter iniuriam grauidarum, conuenit laxiora. Stabula uero utilia sunt strata saxo, aut glareis, aut arenis, deuexa aliquatenus, ut humor possit elabi, parti meridianæ obuersa propter flatus glaciales, quibus aliquis resistere debet obiectus.

De domandis bobus. Tit. XII.

Hoc mense ultimo domandi sunt trimi boues, quia post quinquennium bene domari non possunt, ætatis repugnante duritia, Capti ergo statim domētur, qui quidem prius, cū teneri fuerint, frequenti manus attrectatione mansuescāt. Sed stabulum noui boues largioribus spatijs habere debebunt, ut & ante stabulum loca nullis concludantur angustijs, & producti non aliqua uitiētur offensa. In ipso uero stabulo asseres transuersi à terra septem pedibus alti configātur, ad quos boues ligentur indomiti. Tunc eligis absolu

tam

tam tempestatibus, & impedimentis omnibus diem: qua capti perducantur ad stabulum: quorum si nimia fuerit asperitas, uno die, ac nocte inter uincula mitigentur ieiuniis: tunc appellationibus blandis, & illecebris oblatorum ciborum, non à latere, neq; à tergo, sed à fronte accedens bubulcus admulceat: naresq́;, & terga pertractet, mero subinde conspergens: hac tamen cautione, ne aliquem calce contingat, aut cornu: quod uitiũ, si in primordijs effectui sibi cessisse senserit, obtinebit. Tunc mitigatis, os, & palatum salibus fricabis, & in gulam demitte præsulsi adipis librales offas, & uini sextarios singulos cornu infundente per fauces: quę res intra triduum totius sæuitiæ iram resoluet. Aliqui eos inter se iungunt, ac docent onera tentare leuiora, & q̊d utile est, si arationi parantur, subacto prius solo exercendi sunt, ut nouus labor tenera adhuc colla non quasset. Expeditior autem ratio est domandi, ut asperum bouem mansueto, & ualido boui coniungas, quo ostendente facile ad omnia cogetur officia. Si post domituram decumbit in sulco, non afficiatur igne, uel uerbere, sed potius, cum decumbit, pedes eius ita ligentur uinculis, ut non possit progredi, aut stare, uel pasci. Quo facto, siti, ac fame lassatus carebit hoc uitio.

De equis, equabus, & pullis, & eorum ætate. Tit. XIII.

Hoc mense saginati, ac pasti ante admissarij generosis equabus admittendi sunt, & repletis fœminis, item ad stabula colligendi. Neq; tamen æqualem numerum omnibus debemus adhibere, sed æstimatis uiribus uniuscuiusq; admissarij, submittẽdi sunt pauca, uel numerosa cõiugia, quæ res efficiet admissarios non parua ætate durare. Iuueni tamen equo, & uiribus, formaq́; constanti non amplius quàm duodecim, uel quindecim debemus admittere, cœteris pro qualitate uirium suarum. Sed in admissario quatuor spectanda sunt, forma, color, meritum, pulchritudo. In forma hoc sequemur, uastum corpus, & solidum, robori conueniens altitudo, latus longissimum, maximi, & rotundi clunes, pectus late patens, & corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus, & solidus, & cornu concauo, altius calciatus. Pulchritudinis partes hæ sunt: ut sit exiguum caput, &

siccum

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

siccũ, pelle propemodum solis ossibus adhærente. Aures breues, & argutæ, oculi magni, nares patulæ, coma, & cauda profusior, ungularum solida & fixa rotunditas. Colores hi præcipui, badius, aureus, albineus, russeus, murteus, ceruinus, gilbus, scutulatus, albus, guttatus, cãdidissimus, niger, pressus. Sequentis meriti, uarius cum pulchritudine nigro, uel albineo, uel badio mistus, canus cum quouis colore, spumeus, maculosus, murin⁹, obscurior. Sed in admissarijs præcipue legamus clari, & unius coloris, cæteri uero despiciendi, nisi magnitudo meritorum culpam coloris excuset. Eadem in equabus consyderanda sunt, maxime ut sint longi & magni uentris, & corporis: sed hoc in generosis seruetur armentis. Cæteræ passim toto anno inter pascua, dimissis secum maribus impleantur. Equarum natura est, partũ spatio duodecimi mensis absoluere. Illud in admissarijs seruandum est, ut medijs aliquibus spatijs separentur, propter noxam furoris alterni: sed his armẽtis pascua legamus pinguissima, hyeme aprica, frigida, & opaca prouideamus æstate, nec adeo mollibus locis nata, ut ungularum firmitas de asperitate nil sentiat. Si equa marẽ pati noluerit, trita squilla naturalia eius infecta libidinem cõcitabunt. Deinde grauidæ non urgeantur, nec famem, uel frigus tolerent, nec inter se loci comprimantur angustijs. Generosas equas, & quę masculos nutriunt, alternis annis submittere debebimus, ut pullis puri, & copiosi lactis robur infundant, cæteræ passim replendæ. Aetas incipientis admissarij quinti anni initio esse debebit. Fœmina recte & bima concipiet, quia post decennium iners ex ea soboles, & tarda nascetur. Pulli equarum nati manu tangendi non sunt, quia eos tactus lædit assiduus: quantum ratio patitur, defendantur à frigore. In pullis pro ætatis merito ea sunt consyderanda, quæ signum bonæ indolis monstrant, quæ in patribus, uel matribus spectanda præcepi: dabit & hilaritas, & alacritas, agilitasq́; documentum. Nunc domandi sunt pulli, ubi tẽpus bimæ ætatis excesserint. Consyderanda sunt magna, longa, musculosa, & arguta corpora, testiculi pares, & exigui, & cętera, quę in patribus dicta sunt. Mores, ut uel ex summa quiete facile concitentur, uel ex incitata festinatione non difficile teneantur. Aetatis consyderatio talis est. Bimo, & sex men-

sium

fium dentes medij superiores cadũt. Quadrimo camini mutantur. Infra sextum annum molares superiores cadũt. Sexto anno quos primo mutauit, exæquat, Septimo anno omnes dẽtes eius explent. Latẽt ab hinc ætatis notæ: sed pro uectioribus tempora cauari incipiunt, supercilia canescere, dentes plerunque prominere. Hoc mẽse omnia quadrupedia, maxime equos castrare debemus.

De mulis, & asinis. Tit. XIIII.

Si quem mulorum genus creare delectat, equam magni corporis, solidis ossibus, & forma egregia debet eligere: in qua non uelocitatẽ, sed robur exquirat. Aetas à quadrima usque ad decennẽ huic admissuræ iusta couueniet. Si asinus equã fastidit admissus, ostẽsam prius asinam (donec coẽundi uoluptas solicitetur) adhibemus: qua subducta, equã libido incitata nõ spernet, & rapt⁹ illecebris generis sui in permistionẽ consentiet alieni. Si morsu furens lædit obiectas, aliquatenus labore mitescat, Creãtur ex equa, & asino, uel onagro, & equa. Sed generosius nullum est huiusmodi animal, quàm quod asino creante nascetur. Vtiles tamẽ admissarij nascentur ex onagro, & asina: qui post in sobole secutura agilitatẽ, fortitudinẽque restituant. Admissarius tamẽ asinus sit huiusmodi, corpore amplo, solido, musculoso, strictis, & fortibus membris, nigri, uel murini maxime coloris, aut rubei: qui tamen si discolores pilos in palpebris, aut auribus geret, colorẽ sobolis plerunque uariabit. Minor trimo, maior decenni non debet admitti. Annicula mula debet à matre depelli, & per mõtes asperos pasci, ut itineris laborem in tenera ætate solidata contemnat. Minor uero asellus maxime agro necessarius est, qui & laborem tolerat, & negligentiam propemodum non recusat.

De apibus. Tit. XV.

Hoc mense maxime apibus solet morbus incumbere: nã post hyberna ieiunia titimalli, & ulmi amaris floribus, qui prius nascuntur, auidius appetitis solutionem uentris incurrũt, & pereũt, nisi affueris uelocitate remedij. Præbebis ergo mali granati cum uino amineo grana cõtrita, uel uuæ passæ cum rore syriaco, & austero uino, uel simul omnia leuigata, & incocta uino aspero. Quæ deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur. Item rosmarinus aqua mulsa

deco

decoctus cōgelatur, & in imbrice ponitur succus huiusmodi. Quod si horridæ uidentur, atque contractę torpere silentio, & mortuarum corpora frequēter efferre, canalibus ex canna factis mel cum gallæ puluere, uel siccæ rosæ coctum debebis infundere. Illud ante omnia expediet, ut putres partes fauorum, uel uacuas ceras, quas aliquo casu examen ad paucitatem redactum non ualebit implere, semper recidas acutissimis ferramentis subtiliter, ne mota alia pars fauorū cogat apes domicilia concussa deserere. Nocet apibus plerūque facilitas sua. Nam si nimijs floribus annus exuberat, dū solam curam gerendi mellis exercent, de prole nil cogitāt. Cuius omissa reparatione populus idem labore confectus extinguitur, totius gentis exitio. Itaque cum mellis nimietatem uideris ex florum grandi, & continua messe defluere, interiectis ternis diebus, clauso foramine nō eas patiaris exire. Ita ad generandam sobolem conferentur. Nunc circa Calendas Apriles curādi sunt aluei, ut omnia purgamenta tollantur, & sordes, quas tempus contraxit hybernum, & uermiculi, & tineæ, & araneæ, quibus corrumpitur usus fauorum, & papiliones, qui uermiculos stercore suo faciunt nasci. Tunc fumus incensi, et sicci bubuli stercoris adhibeatur, qui aptus est apium saluti. Quæ purgatio frequenter usque in autumni tempora celebretur. Hæc omnia, cæteraque efficies castus, & sobrius, & alienus à balneis, uel à cibis acribus, & odoris immundi, atque omnibus salsamentis.

De horis. Tit. XVI.

Hic mensis ad deprehendendas horas consentit Octobri.

Hora	I.	pedes	XXV.
Hora	II.	pedes	XV.
Hora	III.	pedes	XI.
Hora	IIII.	pedes	VIII.
Hora	V.	pedes	VI.
Hora	VI.	pedes	V.
Hora	VII.	pedes	VI.
Hora	VIII.	pedes	VIII.
Hora	IX.	pedes	XI.
Hora	X.	pedes	XV.
Hora	XI.	pedes	XXV.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER QVINTVS.

De medica serenda, & disciplina eius. Tit. I.

APRILI mense in areis, quas ante (sicut diximus) præparasti, medica serẽda est. Quę semel seritur, decem annis permanet, ita ut quater, uel sexies possit per annum recidi. Agrum stercorat, macra aĩalia reficit, curat ægrota. Iugerũ eius toto anno tribus equis abunde sufficit. Singuli cyathi seminis occupant locum latum pedibus quinque, longum pedibus decem. Sed mox ligneis rastellis obruantur iacta semina, quia sole citius comburuntur. Post sationem ferro locum tangi non licet, sed rastris ligneis frequenter herba mundetur, ne teneram medicam premat. Prima messis eius tardius fiet, ut aliquantũ semen excutiat. Cæteræ uero messes quàm uolueris cito peragantur, & iumentis præbeantur. Sed primo parcius præbenda est nouitas pabuli, inflat enim, & multum sanguinem creat, Vbi secueris, sæpius riga. Post paucos dies, cũ fruticare cœperit, omnes alias herbas runcato: ita & sexies per annum metis, & annis decem poterit manere continuis.

De inserenda olea. Tit. II.

Nunc locis temperatis oliua inseratur, quæ inseritur inter corticem more pomorum, sicut supradictum est: sed ut oleastro inseras, contra illud, quod ex olivueto insito, & casu incenso renascitur oleaster infelix, sic prouidendum est. Positis prius oleastri brachijs in scrobe, in qua disponemus inserere, scrobes ita replebimus, ut mediæ uacuę sint. Cum comprehenderit oleaster, inseremus in infimo, uel insitum ponemus: & insitionem propèinfra terram nutriemus. Deinde sicut adolescit, terram subinde colligimus. Ita commis-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

ſura in profundo latente quiſquis urit, aut cædit, oliuæ locum non aufert pullulandi: quæ & apertam redeundi felicitatem de olea, & occultam ualendi feracitatem de oleaſtri connexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inſerunt, & ubi comprehẽderint, cum aliqua parte radicis auellunt, & transferunt more plantarum. Græci oleas ab octauo Calendarum Aprilium die, uſq; in tertium nonarum Iulij inſeri debere præcipiunt: ita ut locis frigidis ſerius, calidis maturius inſerantur. Locis frigidiſſimis nunc uinearum foſſio ante Idus peragenda eſt, & ſiqua de martio menſe restabant. Vites quoque inſerimus. Seminaria quæ ſunt ante facta, herbis liberentur, & leuiter circumfodiantur. Nunc locis mediocriter ſiccis milium ſerimus, & panicum. Hoc menſe pingues campi, & agri, qui diu aquam tenẽt, proſcindantur poſt Idus, cum & omnes herbas protulerint, & earum ſemina nondum maturitate firmata ſint.

De hortis. Tit. III.

Hoc etiam menſe ultimo, & propè uere tranſacto braſſicam ſerere poſſumus, quæ cauli ſeruiet, quia cymæ tempus amiſit. Nunc apium bene ſeritur locis calidis, & frigidis, terra quali uolueris, dummodo ibi ſit humor aſſiduus, quamuis naſci, ſi neceſſe fuerit, & in ſiccitate non deneget. Et propè omnibus mẽſibus, à primo uere uſq; ad autumnũ feratur extremum. Ex ipſius genere eſt hippoſelinon durius tamen, & auſterius, & helioſelinon molli folio, & caule tenero, quod naſcitur in lacunis, & petroſelinon maxime locis aſperis. Hæc omnia genera poſſunt habere diligentes. Apios maiores facies, ſi ſemen quantum tribus digitis comprehendi poteſt, linteolo clauſeris rariore, & breui foſſa obrueris. Ita omnium ſeminum germen capitis unius ſoliditate nectetur. Criſpi fiunt, ſi ſemina ante tundantur, uel ſi ſuper areas naſcentes aliqua pondera uolutentur, aut pedibus proculcentur enata. Apij ſemina uetuſtiora citius naſcuntur, quæ nouella ſunt, ſerius. Hoc menſe atriplicem ſeremus, ſi rigare poterimus, & Iulio, & cæteris uſque ad autumnum, menſibus. Amat aſſiduo humore ſatiari. Semen, ſtatim cum ſpargitur, obruendum eſt, herbæ ei ſubinde uellantur. Transferri neceſſarium non eſt, cum bene ſeritur, tamen poteſt melius adoleſcere, ſi ſpatio rariore

panga-

pangatur, & iuuetur succo lætaminis, & humoris. Ferro tamen rescindendum semper est, quia ita pullulare non cessat. Nunc ocymum seritur: cito nasci dicitur, si statim, cum seueris, aqua calida perfundas. Rem miram de ocymo Martialis affirmat, quod modo purpureos, modo albos flores, modo roseos pariat, & si ex eo semine frequenter seratur, modo in serpyllum, modo in sisimbrium mutetur. Hoc etiam mense melones, & cucumeres seruntur, & porrus, & in primordio capparis, & serpyllum, & colocasiæ plantaria ponemus, & lactucas, & betas, & cepullas, & coriandrum seremus, & intyba secunda satione, quibus utamur æstate, & cucurbitas, & mentam radice, uel planta,

De zizipho, cum disciplina sua. Tit. IIII.

Locis calidis Aprili mense ziziphum conseremus, frigidis uero Maio, uel Iunio, Amat loca calida, aprica. Seritur ossibus, & stipite, & planta. Crescit tardissime. Sed si plantam ponis, Martio magis in terra molli: si ossibus seras, in scrobe palmari, ita ut terra grana per scrobem cacuminibus ponantur inuersis. Quibus in imo, & in summo affundatur lætamen, & cinis, & herbis adnascentibus manu planta liberetur erumpens. Cum pollicis soliditati similis fuerit, transferatur in locum pastinatum, uel in scrobem. Terram diligit non nimis lætam, sed proximam tenui, atq; ieiunæ. Per hyemem prodest illi, ut circa codicem lapidum cumulus aggeretur, qui æstate debet auferri. Si arbor hæc tristis est, ferrea strigili subrasa hilarior fiet, uel si fimum bubulum radicibus modice, & frequenter affundas. Zizipha collecta matura in longo uase fictili seruantur oblito, & loco sicciore composito: uel recenter lecta poma, si guttis uini ueteris perfundas, efficitur, ne ea rugarum deformet attractio. Seruantur etiam decisa cum ramis suis, aut fronde sua inuoluta, atq; suspensa.

De pomis aliorum mensium. Tit. V.

Hoc etiam mense locis temperatis mala granata ponuntur, ea ratione, qua dictum est, & inserũtur. Nam circa Calẽdas Maias persicus inoculari potest, quo more emplastratur ficus, sicut diximus, cum de insitione loqueremur. Hoc mẽse calidis locis citri arbor inserit̃, sicut supra memoraui.

Nunc locis frigidis fici plantaria disponemus, seruantes eã, quæ supradicta est, disciplinam. Nunc etiam ficus debemus inserere in ligno, uel sub cortice, sicut ante præcepi, & eã locis siccis inoculare. Nunc plãta palmarum, quã cephalonẽ uocamus, locis apricis, & calidis est ponenda. Hoc mense sorbum poterimus inserere in se, in cydonio, in spina alba.

De oleo, & uino uiolaceo. Tit. VI.

Tot uiolæ uncias infundas, q̃t olei libras miseris, & diebus XL. sub dio habere debebis. Violæ purgatæ, ut de rore nihil habeãt, libras quinq; uini ueteris X. sextarĳs debebis infundere, & post XXX. dies X. mellis põderib⁹ tẽperare.

De armentis. Tit. VII.

Hoc mense uituli nasci solent, quorum matres abundantia pabuli iuuentur, ut sufficere possint tributo laboris, & lactis. Ipsis aũt uitulis tostum, molitumq; miliũ cum lacte misceatur saluiati more præbendum. Nunc locis calidis tondeantur oues, & serotini fœtus hoc mense signentur. Nunc etiam prima est admissura, quæ excellit, arietum, ut agnos iam maturos hybernum tempus inueniat.

De apibus. Tit. VIII.

Hoc mense locis apricis apes quæremus: sed loca mellifica indicant apes, si circa fontes frequentissimæ pascantur: nam si rariores uidebuntur, in his locis mellificari utiliter non potest: quod si frequentes aquantur, ubi sint examina earum, hoc genere possumus inuenire. Ac primo quàm longe sint, exploremus, aut proxime rubricam liquidam breui uasculo infusam geramus, & obseruemus fontes, aut aquas uicinas: tunc dorsa apum bibentium tangamus illo liquore tincta festucula, atq; ibidẽ moremur. Si cito reuersæ fuerint quas tinximus, hospitia earum proxima esse noscemus: si tarde, spatio longiore summota, quod pro mora tẽporis æstimamus. Ad proxima facile uenies, ad longinqua hoc genere perduceris. Cannæ unum internodium cũ suis recidas articulis, & in latere aperies: ibi mel exiguum, uel defrutum mittes, & iuxta fontem pones: cum ad eum conuenerint apes, atq; ingressæ fuerint post odorem, foramẽ pollice claudes apposito, & unam tantum patieris exire, cuius fugam persequere, ea tibi partem demonstrat hospitĳs: cum ipsam cœperis non uidere, alteram continuo dimittes,

& seque

& sequeris: ita singulæ subinde dimissę, te facient usq; ad lo cum examinis peruenire. Aliqui mellis breuissimum circa aquam uasculum ponunt, de quo cum apis aquam degusta uerit, ad commune pabulum pergens, alias exhibebit: quarum frequentiam subinde crescentem, notata reuolantium parte usq; ad examina persequeris. Quod si est examen in spelunca reconditum, fumo eijcietur, & cũ exierit, æris sonitu territum in frutice, uel in aliqua syluæ se parte suspendet, & ita admoto uasculo recipietur. Si uero in cauæ arboris ramo fuerit, acutissima serra idem ramus supra infraq; decisus, & munda ueste coopertus poterit afferri, & inter aluearia collocari. Vestigantur autem mane, ut tota dies sufficiat ad sequendum, nam uespere peracto operæ ad aquam plerunq; non redeunt. Vasa aũt, quibus recipiuntur, perfricanda sunt citreagine, uel herbis suauibus, & cõspergenda imbre mellis exigui: q si uerno fiat, & circa fontes aluearia sic tincta ponantur, locis quibus apum frequentia est, multitudinem sibi spõte cõducent, si tñ seruari à furibus possunt. Hoc etiã mense, sicut supra, purganda sunt aluearia sordibus, & necandi papiliones, qui maxime abũdant florẽtibus maluis, quos hoc genere intercipiemus. Vas æneum miliario simile, id est altũ, & angustũ uespere inter aluearia collocemus, & in fundo eius ponamus lumẽ accẽsum. Illuc papiliones conuenient, & circa lumen uolitabunt, & angustia uasculi ab igne proximo interire cogentur.

De horis. Tit. IX.

Huius mensis horæ, mensis horis Septembris æquantur hoc genere.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XXIII.
Hora	III.	pedes	X.
Hora	IIII.	pedes	VII.
Hora	V.	pedes	V.
Hora	VI.	pedes	IIII.
Hora	VII.	pedes	V.
Hora	VIII.	pedes	VII.
Hora	IX.	pedes	X.
Hora	X.	pedes	XIIII.
Hora	XI.	pedes	XXIIII.

PALLADII
DE RE RVSTICA LIBER SEXTVS.

De panico, & milio, de florentibus satis, de recidendo fœno. Tit. I.

MAIO mense locis frigidis, & humectis panicum seremus, & milium more, quo dixi. Nunc omnia propè, quę sata sunt, florent, neq; tãgi à cultore debebunt. Florent autem sic. Frumenta, & ordeum, & quæ sunt seminis singularis octo diebus florebunt, deinde per dies XL. grandescent flore deposito usque ad maturitatis euẽtum: quæ uero duplicis seminis sunt, sicut faba, pisum, cæteraq; legumina, XL. diebus florent, simulq; grandescunt. Hoc mense in locis siccis, calidis, siue maritimis fœna recidantur, prius tamen quã exarescant. Quòd si pluuijs infusa fuerint, conuerti ante non debent, quàm pars eorum summa siccata sit.

De nouellæ uitis sarmentis relinquendis, & pampinandis alijs uitibus. Tit. II.

Nunc consyderemus nouellæ uitis sarmenta, quæ protulit, & ei pauca, & solida relinquamus, & adminiculis firmemus, donec brachia prolata durescant. Non autem amplius resectæ, & pullulanti uiticulæ, quàm duæ, uel tres materiæ relinquantur, & alligentur propter iniuriam uenti. Ideo autem tres materias dixi debere dimitti, ne dissipantibus uentis nulla remaneat, si in primordio reliqueris pauciores. Hoc mense pampinari cõueniet: sed tunc est opportuna pãpinatio, cũ teneri rami digitis stringentibus crepabunt sine difficultate carpẽtis: hæc res uuas efficit pinguiores, & maturitati consulit solis admissu.

De proscindendis, & aperiendis nouis agris. Tit. III.

Nunc quoq; pingues agri, & herbosi proscindantur: sed si agros

si agros incultos uolueris aperire, consyderabis, siccus, an humidus sit ager, syluis, aut gramine, frutetis uestitus, aut filice. Si humidus erit, fossarum ductibus ex omi parte siccetur. Sed apertæ fossæ notæ sunt, cęcę uero hoc genere fiunt. Imprimuntur sulci per agrum transuersi altitudine pedum ternûm: postea usq; ad medietatem lapidibus minutis replẽtur, aut glarea, & super terra, quã egesseramus, æquatur. Sed fossarum capita unã patentẽ fossam petant, ad quã decliues decurrant: ita & humor deducetur, & agri spatia nõ peribunt. Si defuerint lapides, sarmentis, uel stramine subiecto cooperiantur, uel quibuscunq; uirgultis: sed si nemorosus est, extirpatis, aut raro relictis arboribus excolatur. Si lapidosus, per macerias saxorum à turba collectas & purgari poterit, & inde muniri. Iuncus, & gramen, & filices frequenti aratione uincentur. Sed filicem, si sæpe fabam conseras, uel lupino, & si subinde nascentem mucrone falcis incidas, intra exiguum tempus absumes.

De occandis uitibus, arboribusq;, & rude cædenda, fodiendis seminariis, putandis oleis, & lupino uertendo. Tit. IIII.

Hoc mense arbores, & uites, quæ ablaqueatæ fuerant, occare, hoc est, operire iam conuenit. Nunc ad rudem faciendam sylua cædatur, quando omni fronde uestita est. Cedendi autem hic modus est, ut optimus operarius in alta sylua modii spatium, mediocris uero tertia minus possit abscindere. Nunc & seminaria fodiũtur assidue, & locis prægelidis, & pluuiosis oleæ putantur, & eis muscus abraditur. At siquis lupinum stercorandi agri causa seminabit, aratro illũ nunc debebit euertere.

De hortis. Tit. V.

Hortorum spatiã, quæ per autumnum seminibus implẽda destinantur, aut plantis, nunc conueniet pastinare. Hoc mense apium bene seritur, sicut iam ante dictum est, uel coriandrum, & melones, & cucurbitæ, carduus, & radices, & ruta pangentur. Porri quoq; planta transfertur, ur rigationibus animetur.

De pomis. Tit. VI.

Locis calidis nũc mala punica florere incipiunt. Ramus ergo cũ flore (sicut Martialis dicit) si obruto circa arborem

fictili uase claudatur, & ne resiliat, ligetur ad palum, pro ua sculi magnitudine pomum reddit autumno. Hoc etiã mense locis calidis emplastrari persicus potest. Locis frigidis nunc citri arbor inseritur, & ea, quę dicta est, disciplina seruetur. Nunc frigidis locis ziziphũ conseremus, & ficum inserimus. Hoc etiã mense palmæ planta disponitur.

De armentis, item de castrandis bobus. Tit. VII.

Nunc castrandi sunt uituli, sicut Mago dicit, tenera ætate, ut fissa ferula testiculi comprimantur, & paulatim confracta resoluantur. Sed hoc luna decrescente uerno, uel autumno fieri debere præcipit. Alij ligato ad machinam uitulo, duabus angustis regulis stagneis, sicut forcipibus ipsos neruos apprehendunt, qui Græce κρεμαστῆρες dicuntur. His comprehensis tentos testiculos ferro resecant, & ita recidunt, ut aliquid de his capitibus neruorum suorum dimittatur hærere, quæ res & sanguinis nimietatem prohibet, & non omnino iuuencos subducto robore uirilitatis effœminat. Nec admittẽdum est, quod plerią faciunt, ut statim castratos coire compellant, nam certũ est ab eis generari, sed ipsos fluxus sanguinis interire. Vulnera uero castraturæ cinere sarmentorũ, & spuma linentur argenti. Castratus abstineatur à potu, & cibis pascatur exiguis, & sequenti triduo præbeantur ei teneræ arborum summitates, & fruteta mollia, & herbæ uiridis coma: dulciora sagina roris, aut fluminis. Pice etiam liquida misto cinere, & modico oleo post triduum uulnera diligenter unguenda sunt. Sed melius genus castrationis sequens usus inuenit. Alligato enim iuuẽco, atq; deiecto, testiculi stricta pelle clauduntur, atq; ibi lignea regula premente, deciduntur ignitis securibus, uel dolabris, uel, quod est melius, formato ad hoc ferramento, ut gladij similitudinem teneat. Ita enim circa ipsam regulam ferri acies ardentis imprimitur, unoq; ictu & moram doloris beneficio celeritatis absumit, & ustis uenis, ac pellibus à fluxu sanguinis strictis, plagam cicatrix quodammodo cũ ipso uulnere nata defendit.

De tonsuris ouium. Tit. VIII.

Locis temperatis nunc ouium celebranda tonsura est. Sed tonsas oues hoc unguine medicemus. Succum decocti lupini, feces uini ueteris, & amurcam pari mensura miscebis,

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

bis, & in unum corpus omnia redacta curabis adlinire. Post triduum deinde, si mare uicinum est, littori mergatur extremo: si in mediis terris pascimus, aqua cœlestis cum sale paululum decocta sub dio debebit pecorum tonsa, & uncta membra diluere. Hoc enim modo curatum pec⁹ toto anno, nec scabrum fieri dicitur, & prolixas lanas creare fertur, ac molles.

De caseo faciendo. Tit. IX.

Hoc mense caseum coagulabimus syncero lacte coagulis uel agni, uel hœdi, uel pellicula, quæ solet pullorum uētribus adhærere, uel agrestis cardui floribus, uel lacte ficulno, cui serum debet omne deduci, ut & ponderibus urgeat. Vbi solidari cœperit, loco opaco ponat, aut frigido, & pressus subinde adiectis pro acquirenda soliditate ponderibus, trito, ac torrefacto sale debet aspergi, & iam durior uehemētius premi. Post aliquot dies solidatæ iam formulæ per crates ita statuantur, ne inuicem se unaquæque contingat. Sit autem loco clauso, & à uentis remoto, ut teneritudinē seruet, atq; pinguedinem. Vitia casei sunt, si aut siccus sit, aut fistulosus: quod eueniet, aut si parum prematur, aut sales inimicos accipiat, aut calore solis uratur. In recenti caseo conficiendo aliqui nucleos uirides pineos terunt, atque ita misto lacte gelant. Aliqui thymum tritum, & frequenter colatum congelant. Qualemcunq; etiam saporem uelis, efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento, seu piperis, seu cuiuscunq; pigmenti.

De apibus. Tit. X.

Hoc mense incipiunt augeri examina, & in extremis fauorum partibus maiores creantur apiculæ, quas aliqui reges putant, sed Græci eos οἴστρους appellant, & necari iubent, quia requiem concutiunt quiescentis examinis. Nunc papiliones abundant, quos necemus, more, quo dixi.

De pauimentis, & solariis. Tit. XI.

Nunc circa extremū mensem pauimēta in solariis fiunt: quæ in frigidis regionibus, & ubi pruinæ sunt, glacie suspenduntur, & pereunt. Sed si hoc placuerit, sternemus duplices ordines tabularum trāsuersos, atq; directos & paleam, uel filicem supra constituemus, & æqualiter æquabimus saxo, quod manum possit implere. Pedaneum super rudus indu

cimus, & assiduo uecte densamus: tunc ante, quàm rudus sic cetur, bipedas, quæ per om̃ia latera canaliculos habeant digitales, iungemus, ita ut calce uiua ex oleo temperata, bipedarũ canales, qui inter se cõnectendi sunt, implcantur, & earũ coniunctione rudus omne cooperiatur, Nam siccata oĩs materia unũ corpus efficiet, & nullum transmittet humorem. Postea sex digitorum testaceum superfundimus, & frequẽter uirgis uerberabimus, ne rimis possit aperiri. Tunc tessellas latiores, uel tabellas q̃lescunq; marmoreas, aut paginas imprimemus, & hãc constructionẽ res nulla uitiabit.

De lateribus faciendis. Tit. XII.

Hoc mense lateres faciendæ sunt ex terra alba, uel creta, uel rubrica. Nam qui ęstate fiunt, celeritate feruoris in summa cute siccantur, interius humore seruato: quæ res scissuris eos faciet aperiri. Fiunt autem sic. Terra creta diligẽter, & omni asperitate purgata, mista cum paleis diu macerabitur, & intra formam lateri similem deprimetur. Tunc ad siccandũ relicta, subinde uersabitur ad solis aspectum. Sint uero lateres longitudine pedum duorum, latitudine unius, altitudine quatuor unciarum.

De rosato. Tit. XIII.

Quinq; libras rosæ pridie purgatæ, in uini ueteris X. sextarios mergis, & post XXX. dies X. despumati mellis libras adijcies, & uteris.

De oleo liliaceo. Tit. XIIII.

Per olei libras singulas dena lilia curabis infundere, & uas uitreum XL. diebus locare sub dio.

De oleo roseo. Tit. XV.

In olei libras singulas, rosæ purgatæ singulas uncias mittis, & VII. diebus in sole suspendis, & luna.

De rhodomeli. Tit. XVI.

In succi rosæ sextarijs singulis libras singulas mellis admisces, & diebus XL. sub sole suspendis.

De rosis uiridibus seruandis. Tit. XVII.

Rosas nondum patefactas seruabis, si in canna uiridi stante, fissa, recludas ita, ut fissuram coire patiaris: & eo tempore cannam recidas, quo rosas uirides habere uolueris. Aliqui olla rudi conditas, ac bene munitas sub dio obruunt, ac referuant.

De ho-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

De horis. Tit. XVIII.

In horarum menſuris Maius reſpondet Auguſto.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XIII.
Hora	III.	pedes	IX.
Hora	IIII.	pedes	VI.
Hora	V.	pedes	IIII.
Hora	VI.	pedes	III.
Hora	VII.	pedes	IIII.
Hora	VIII.	pedes	VI.
Hora	IX.	pedes	IX.
Hora	X.	pedes	XIII.
Hora	XI.	pedes	XXIII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER SEPTIMVS.

De area paranda. Tit. I.

IVNIO menſe area paranda eſt ad trituram, cuius primo terra radatur, deinde effoſſa leuiter miſtis paleis, & amurca æquatur inſulſa. Quæ res à muribus, & formicis frumenta defendit. Tunc premenda eſt rotundo lapide, uel columnæ quocunq; fragmento, cuius uolutatio poſſit eius ſpatia ſolidare. Dehinc ſole ſiccetur. Aliqui mundatis arëis aquam ſpargunt, & minuta ibi pecora diu ſpatiari, ac proculcare compellunt. Et cum terra ungulis ſtricta fuerit, ſpectant ſolidam ſiccitatem.

De meſſibus. Tit. II.

Nunc primo ordei meſſis incipitur, quæ conſummanda eſt ante quā grana arefactis ſpicis lapſa decurrāt, quia nullis, ſicut triticū, folliculis ueſtiuntur. Quinq; modios recidere poteſt pleni agri opera una meſſoris experti, mediocris uero tres, ultimi etiā minꝰ. Sed ordei culmos iacere in agris

aliquam

aliquantulum sinamus, quia fertur hoc more grandescere. Nunc etiam mense postremo locis maritimis, & calidioribus, ac siccis tritici messis abscinditur. Quam paratam esse cognosces, si æqualiter spicarum populus maturato rubore flauescat. Pars Galliarum planior hoc compĕdio utitur ad metendum, & præter hominum labores, unius bouis opera spatium totius messis absumit. Fit itaq; uehiculũ, quod duabus rotis breuibus fertur, huius quadrata superficies tabulis munitur, quæ forinsecus recliues in summo reddant spatia largiora. Ab eius frõte carpenti breuior est altitudo tabularum. Ibi denticuli plurimi, ac rari ad spicarum mensuram constituuntur in ordinem, ad superiorem partem recurui. A tergo uero eiusdem uehiculi duo breuissimi temones figurantur, uelut amites basternarum. Ibi bos capite in uehiculum uerso iugo aptatur, & uinculis, mansuetus sanè, qui non modum compulsoris excedat. Hic ubi uehiculum per messes cœpit impellere, omnis spica in carpentum denticulis comprehensa cumulatur abruptis, ac relictis paleis, altitudinem, uel humilitatem plerunq; bubulco moderante, qui sequitur, & ita per paucos itus, ac reditus breui horarum spatio tota messis impletur. Hoc campestribus locis, uel æqualibus utile est, & ijs, quibus necessaria palea non habetur.

De agris proscindendis, de uineis occandis, fodiendis, uicia, fœno Græco recolligendis.
Tit. III.

Nunc frigidissimis locis, quæ Maio sunt prætermissa faciemus. Agros æque proscindemus herbosis, & gelidis partibus. Vineta occabimus. Colligemus uiciam, fœnum Græcum resecabimus ad pabulũ. Hoc mense locis frigidis peragenda est leguminum messis: itaq; lenticulam collectam, cineri mistam bene seruabimus, uel uasis olearijs, aut salsamẽtarijs, repletis, statimq; gypsatis. Nunc & faba luna minuẽte uelletur. Ante lucem sanè, & ante quàm luna procedat, excussa, & refrigerata ponatur. Ita gurguliones non patientur infestos. Hoc mense lupinus colligitur, & si placuerit, statim separetur ex area: sed longe ab humore est ponẽdus in horreis. Sic enim diutissime custoditur, maxime si granaria eius afflauerit fumus assiduus.

De hor-

De hortis. Tit. IIII.

Hoc mense circa solstitium brassicam seremus, quam inchoante transferemus Augusto, uel irriguo loco, uel pluuia initiante madefacto. Apium quoque bene serere poterimus, betas, & radices, & lactucas, & coriandrum, si rigemus.

De pomis. Tit. V.

Hoc etiam mense ramus punici (sicut supra diximus) poterit intra fictile uasculum claudi, ut ad eius magnitudinē poma restituat. Nunc pyra, uel mala, ubi ramos multa poma densabunt, interlegenda sunt quæcunq; uitiosa, ut succus, qui ingrate his posset impēdi, ad meliora uertatur. Hoc etiam mense, locis frigidis, ziziphum serere poterimus. Nunc caprificandæ sunt arbores fici, sicut in eius narrauimus disciplina. Aliqui eas & hoc mense inserunt. Locis frigidis persicus inoculatur, palmæ planta circūfoditur. Hoc mense, uel Iulio celebratur insitio in pomis, quæ emplastratio dicitur. Solis arboribus conuenit, quibus pinguis succus in cortice est, ut ficis, & oleis, ac similibus ut Martialis dicit, & persico. Fit autem sic. Ex nouellis ramis, & nitidis, ac feracibus gemmam, quæ bene apparebit sine dubio processura, duobus digitis quadratis circumsignabis, ut ipsa statuatur in medio, & ita subtiliter corticem leuabis acutissimo scalpro, ne gēma lędatur. Item ex ea arbore, cui uelimus inserere, similiter cum gemma tolletur emplastrum, nitido tamē, atq; uberi loco. Tunc ibi conuenienter astringitur, & pressum circa gemmam uinculis cogitur sine germinis læsione cohærere, ut ea, quæ appositæ redditur, locum gēmæ prioris includat: tunc luto superlinis, & liberam gemmam relinques. Ramos superiores eius arboris secabis, ac stirpes, & ab uno & uiginti diebus exactis, resoluto uimine uinculorum, reperies externi seminis gemmam mire in arboris alienæ membra transisse.

De armentis, & eorum castratura: de caseo, & tonsuris. Tit. VI.

Hoc etiam mense urtuli recte (ut dictum est ante) castrātur. Nunc etiam caseum iure conficimus, & oues in frigida regione tondemus.

De apibus, aluearijs, & reliquis. Tit. VII.

Hoc mense aluearia castrabuntur, quæ matura esse ad mellis reditum signis quampluribus instruemur. Primum, si plena sunt, apum subtile murmur audimus. Nam uacuę sedes fauorum, uelut cōcaua ædificia, uoces, quas acceperint, in maius extollunt. Quare cum murmuris sonus magnus, & raucus est, agnoscimus non esse idoneas ad metendū crates fauorum. Item cum fucos à sedibus suis, qui sunt apes maiores grandi intentione deturbant, matura mella testantur. Castrabūtur autem aluearia matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus asperantur. Fumus admouetur ex galbano, & arido fimo bubulo, quem in pultario factis carbonibus conuenit excitare. Quod uas ita figuratum sit, ut uelut inuersi infundibuli angusto ore fumum possit emittere, atq; ita cedentibus apibus, mella recidentur. Ad examinis pabulum hoc tempore pars fauorū debet quinta dimitti. Sanè putres, ac uitiosi faui de aluearijs auferantur. Nunc mella conficimus congestis in mundissimū sabanum fauis, ac diligenter expressis. Sed ante quàm premamus, partes fauorum corruptas, uel pullos habentes recidemus, nam malo sapore mella corrumpunt. Mel recēs paucis diebus apertis uasculis habendum est, atq; in summitate purgandū, donec refrigerato calore musti more deferueat. Nobilius mel erit, quod ante expressionē secundam, uelut sponte profluxerit. Hoc etiā mense cerā conficimus, quæ in uase æneo feruenti aqua pleno minute concisis fauorū reliquijs mollietur, & deinde in alijs uasculis sine aqua resoluta digeretur in formas. Nunc si mense ultimo, noua egrediuntur examina, custos esse debebit attentus, quia nouellæ apes uagantibus animis iuuentute, nisi seruentur effugiunt. Exeuntia in aditu suo morantur uno, aut duobus diebus, quę statim nouis aluearijs excipienda sunt. Obseruabit autem custos assiduus usq; in octauam, uel nonam horam, quia post hæc tēpora non facile fugere, aut emigrare consueuerunt, quāuis aliquæ statim & procedere, & abire non dubitent. Signa futuræ fugæ hæc sunt. Ante biduum, uel triduū acrius tumultuantur, & murmurant. Quod ubi apposita frequenter aure explorator agnouerit, solicitior aduersum hæc esse debebit. Solent hæc signa & cum pugnaturæ sunt, facere: quarum pugnam compescit puluis, aut mulsæ aquæ imber aspersus

spersus. Inest illi ad originis suæ reparandam concordiam, dulcis autoritas, Sed cum se agmina sic pacata, in ramo, aut loco quocunque suspenderint, si unius uberis eductione pendebunt, noris aut unum regem esse uniuersis, aut reconciliatis omnibus manere cōcordiam. Si uero duo, uel plura ubera suspendens se populus imitatur, & discordes sunt, & tot reges esse, quot uelut ubera uideris, confitentur. Vbi globos apium frequētiores uideris, uncta manu succo melissophylli, uel apij reges requiras. Sunt autem paulo maiores, & oblongi magis, q̄ cæteræ apes, rectioribus cruribus, neque grandibus pennis, pulchri coloris, & nitidi, leues, sine pilo, nisi forte pleniores, quasi capillum gerunt in uentre, quo tamē non utuntur ad uulnus. Sunt alij fusci, atque hirsuti, quos oportet extingui, & pulchriorem relinqui, qui si frequenter uagatur cum examinibus, exectis alis reseruetur: hoc enim manente nulla discedet. Sed si nulla nascant examina, duorum, uel trium uasculorum multitudinem in unum conferre possumus: dulci tamen liquore consperfas apes, atque inclusas, per triduū tenebim9, apposito cibo mellis, & exigua tm̄ spiracula relinquemus in cælla. Quod si uelis aluеariū, cui per aliquam pestem multitudo subducta est, populi adiectione reparare, consyderabis in alijs abundantibus, ceras fauorum, & extremitates, quæ pullos habent, & ubi signū nasciturі regis inueneris, cum sobole sua recides, & in id aluearium pones. Est aūt hoc futuri regis signū. Inter cætera foramina, quæ pullos continent, unū maius, ac longius uelut uber apparet. Sed tunc transferendi sunt, qū erosis cooperculis ad nascendum maturi capita nituntur exercere, nā si immaturos transtuleris, interibunt. Si autem se subitum leuabit examen, strepitu æris terreatur, aut testulæ: tūc ad aluearium redibit, aut in proxima fronde pendebit, & inde in nouum uas herbis consuetis, & melle consperfum manu attrahatur, aut trulla, & cum in eo loco requieuerit, uespere inter alia collocetur.

De pauimentis, & latere. Tit. VIII.

Hoc etiam mense pauimenta faciemus sub dio, & lateres, more quo dixi.

Qualiter fructuum uenturorum experimenta sumentur. Tit. IX.

Græci asserunt Aegyptios hoc more prouentum futuri cuiusq; seminis experiri. Aream breuē loco subacto, & humido nunc excolunt, & in ea diuisis spatijs omnia frumēti, uel leguminum semina spargunt. Deinde in ortu caniculæ, qui apud Romanos quartodecimo Calendarum Augustarum die tenetur, explorant quæ semina ortum sydus exurat, quæ illæsa custodiat. His abstinent, illa procurant, quia indicium noxæ, aut beneficij, per annum futurū generi unicuiq;, sydus aridum præsenti exitio, uel salute præmisit.

De oleo chamæmilleo. Tit. X.

Per olei libras singulas chamæmillæ herbæ florentis, aureæ medietatis, proiectis albis folijs, quibus flos ambitur, unciarum singularum pōdus infundis, & quadraginta diebus in sole constitues.

De œnanthe. Tit. XI.

Syluestres uuas, cum florent, sine rore colligimus, & expandimus in sole, nequid restet humoris, & flos ad excutiē dum siccior apparetur. Tunc cribello spisso cernimus, ut grana non transeant, sed flos solus decidat. Hunc in melle seruamus infuso: & cum diebus XXX. fuerit conditum, temperamus eo genere, & more, quo rosatum moris est temperare.

De alica. Tit. XII.

Ordeum semimaturum, cui adhuc superest aliquid de uirore, per manipulos ligabis, & torrebis in furno, ut facile mola possit infringi, & in modio uno salis aliquantū, dum molitur, miscere curabis, ac seruas.

De horis. Tit. XIII.

Iunius, ac Iulius horarū sibi æqua spatia contulerunt.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.
Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

PALLADII
DE RE RVSTICA LIBER OCTAVVS.

De iterandis agris, de messe triticea: de extirpandis uepribus, & filicetis: de arboribus operiendis nouellis. Tit. I.

IVLIO mense agri, qui Aprili proscissi fuerant, circa Calendas iterantur. Nunc locis temperatis tritici messis expletur, more, quo dictum est, syluestres agri utilissime extirpabuntur arboribus, atq; uirgultis, cũ luna decrescit, desectis radicibus, atq; combustis. Hoc mense arbores, quæ in messe steterant, sectis messibus obruantur aggestione terrarum propter nimios solis ardores. Opera una XX. maximas obruet. Nunc & nouellæ uites mane, & uespere iam calore deposito effodi debent, & auerso gramine puluerari. Hoc mense, utiliter, uel ante caniculares dies, filices extirpabis, & caricem.

De hortis. Tit. II.

Hoc etiam mẽse cepullas serimus, irriguis, ac frigidis locis, & radicem, & attriplicem, si rigare possumus, & ocymũ, maluas, betas, lactucas, & porros rigandos. Hoc mense loco irrriguo, napos seremus, & rapa, solo putri, & soluto, nec spisso. Locis humidis lætantur, & campis. Sed napus in sicco, & propè tenui, atq; deuexo, & sabuloso melior nascit. Loci proprietas utrunq; semen in alterum mutat. Nam rapa in alio solo per biennium sata mutantur in napos, alio uero, napus transit in rapum. Subactum solum, stercoratũ, uersatumq; conquirunt, quod & ipsis, & segetibus proderit, quæ ibi anno eodem serũtur. Iugero raporum quatuor sextarij, napi autem quinq; sufficiunt. Si spissa sunt, interuelles aliqua, ut cætera roborentur. Vt uero semina maiora

redigatur, eruta rapa, foliis omnibus purgas, & ad dimidij digiti crassitudinem in caule succides. Tunc in sulcis diligẽter subactis, octonis digitis separata obrues, & iniicies terram, & calcabis, ita magna nascentur.

De pomis. Tit. III.

Hoc etiam mense emplastratio celebrari potest, sicut ante demonstraui, & pyrus, uel malus locis humidis nunc insita me explorante processit. Hoc etiam mense in pomis se rotinis, quæ ubertate nimia ramos onerauerunt (sicut prædixi) interlegenda sunt, siqua uitiosa repereris, ut arboris succum uertamus ad meliorum nutrimenta pomorum. Nunc citri taleam, loco irriguo, frigidis regionibus me plantasse memini, & quotidianis animasse liquoribus, quæ & nascendo, & afferendo uotum felicitatis æquauit. Hoc tempore, locis humidis inoculari ficus, & inseri citrius potest. Mẽse iam medio, palmę planta circunfodi. Nũc locis temperatis, amygdala matura sunt ad legendum.

De armentis. Tit. IIII.

Hoc tempore maxime tauris submittendæ sunt uaccæ, quia decem mensium partus sic poterit maturo uere concludi, & certum est eas post uernam pinguedinem gestientes ueneris amare lasciuiam. Vni tauro quindecim uaccas Columella asserit posse sufficere, curandumq; ne concipere nequeant nimietate pinguedinis. Si abundantia pabuli est in regione, qua pascimus, potest annis omnibus in fœturã uacca submitti. Si uero indigetur hoc genere, alternis temporibus onerandæ sunt, maximeq;, si eædem uaccæ alicui operi seruire consueuerunt. Hoc mense arietes candidissimi eligẽdi, & admittendi sunt mollibus lanis, in quibus non solum corporis cãdor consyderandus est, sed etiam lingua, quæ si maculis fuscabitur, uarietatem reddit in sobole. De albo, plerunq; nascitur, coloris alterius. De fuscis nunquam (sicut Columella dicit) potest albus creari. Eligemus arietem altum, procerum, uentre promisso, & lanis candidis tecto, cauda longissima, uelleris densi, fronte lata, magnis testib9, ætatis primæ, qui tamen usq; in octo annos potest utiliter inire. Fœmina debet bima submitti, quæ usq; in quinquennium fœturæ necessaria est, anno septimo deficit. Eligenda est uasti corporis, & prolixi uelleris, ac mollissimi, lanosi, & magni

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

& magni uteri. Sed prouidendum est in hoc genere, ut pabuli ubertate saturetur, & longe pascatur à sentibus, qui & lanam minuunt, & corpus incidunt. Admittēdi sunt mēse Iulio, ut nati ante hyemem conualescant. Aristoteles asserit, si masculos plures creari uelis, admissuræ tempore siccos dies, & halitum septētrionis eligendum, & contra eum uētum greges esse pascendos. Si fœminas generari uelis, austri captandos flatus, & in eum pascua dirigenda, ac si ineundas matres, ut mortuarum, uel uitiosarum numerus nouella sobole reparetur. Autumno debiles quæq; prætio mutentur, ne eas imbecillas hybernum frigus absumat. Aliqui duobus ante mensibus arietes à coitu reuocant, ut facem libidinis augeat dilatio uoluptatis. Quidam coire sine discretione permittunt, ut hoc eis genere per annum totum fœtura non desit.

De extirpando gramine. Tit. V.

Hoc mense, cum sol cancri tenebit hospitium, luna sexta in capricorni signo posita, gramen ablatum Græci asserunt nihil de radicibus rediturum. Item si bidentes cyprei fiant, & sanguine tingantur hircino, & post fornacis ardores nō aqua, sed eodem sanguine temperentur, per eos erutū gramen extingui.

De uino scyllite. Tit. VI.

Hoc mense uinum scyllite sic facimus. Scyllam de montanis, aut maritimis locis sub ortu canicularum lectam procul à sole siccamus. Ex hac in uini amphoram unius libræ mensuram mittimus, incisis ante tamen superfluis, & abiectis folijs, quibus pars extrema uallatur. Quidam uelamina ipsa filo inserta suspendunt, ut uino infusa mergantur, & non admista fecibus post quadraginta dierum spatium serta, quæ appensa sunt auferantur. Hoc uini genus tussi resistet, uentrem purgabit, flegma dissoluet, splenetícis proderit, acumen præstabit oculorum, concitabit digestionis auxilia.

De hydromelli. Tit. VII.

Inchoantibus canicularibus diebus, aquam puram pridie sumis ex fonte. In tribus aquæ sextarijs unum sextarium non despumati mellis admisces, ac diligenter per carnarias diuisum quinq; horarū spatio cōtinuo per inuestes

pueros curabis agitare uasa ipsa concutiens. Tunc XL. diebus, ac noctibus patieris esse sub cœlo.

De aceto scyllitico. Tit. VIII.

Squillæ albæ crudæ proiectis duris, atq; extrinsecus positis omnibus teneram medietatem ad libram, & sex uncias per minutas partes recides, & in aceti acerrimi duodecim sextarijs merges. Vas signatum XL. diebus patieris esse sub sole. Post abiecta squilla acetum diligentius excolabis, & in bene picato uase transfundes. Aliud acetũ digestioni, & saluti accommodum. Squillæ dragmas VIII. aceti sextarios XXX. mittis in uasculo, & piperis unciam unam, mentæ, & casiæ aliquantum, & post aliquod tempus uteris.

De sinapi. Tit. IX.

Sinapis semen ad modum sextarij unius, & semis, redigere curabis in puluerem, cui mellis pondo V. olei Hispani unam libram, aceti acris unum sextarium misces, & tritis omnibus diligenter uteris.

De horis. Tit. X.

Iulij, & Iunij horas per mensurarum libra composuit.

Hora	I.	pedes	XXII.
Hora	II.	pedes	XII.
Hora	III.	pedes	VIII.
Hora	IIII.	pedes	V.
Hora	V.	pedes	III.
Hora	VI.	pedes	II.
Hora	VII.	pedes	III.
Hora	VIII.	pedes	V.
Hora	IX.	pedes	VIII.
Hora	X.	pedes	XII.
Hora	XI.	pedes	XXII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER NONVS.

De agris

De agris exilibus arandis, de apparanda uindemia, de occatione uinearum locis frigidis. Tit. I.

AVGVSTO mense ultimo circa Calendas Septembris ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimis locis uindemiæ apparatus urgetur. Hoc etiam mense locis frigidissimis occatio uinearum fit.

De exili, & misera uinea reficiẽda. Tit. II.

Hoc tempore, si terra exilis in uinea est, & uinea ipsa miserior, tres, uel quatuor lupini modios in iugero spargis, atque ita occabis. Quod ubi fruticauerit, euertitur, & optimũ stercus præbet in uineis, quia lætamen propter uini uitium non conuenit inferre uinetis.

De pampinandis, & obumbrandis uitibus, & extirpandis carectis, atq; filicetis. Tit. III.

Nunc locis frigidis pampinatur, locis uero feruentibus, ac siccis obumbratur potius uua, ne ui solis arescat, si aut uineæ breuitas, aut facultas operarum permittit. Hoc etiã mense extirpare possumus carecta, atq; filiceta.

De urendis pascuis. Tit. IIII.

Nunc urenda sunt pascua, ut & altorum fruticum festinatio reprimatur ad stirpes, & incensis aridis noua lætius succedant.

De hortis. Tit. V.

Hoc etiam mense ultimo, siccis locis rapa, & napus serẽda sunt, hac ratione, qua ante dictum est. Hoc mẽse ultimo, locis siccioribus radices seruntur, quæ hyeme sui usum ministrent. Amant terram pinguem, solutam, & diu subactã, qualem rapa. Tofum, & glaream reformidant. Gaudent cœli statu nebuloso. Serendæ sunt spatijs grãdibus, & alte fossis. Meliores proueniunt in arenis. Serantur post nouã pluuiã, nisi possint forte rigari. Quod satum est, statim debet operiri leui sarculo. Iugerum duo sextarij, uel, ut quidam, quatuor, cum seruntur, implent. Lætamen non est ingerendum, sed potius paleæ, quia inde fungosæ sunt. Suauiores

fiunt, si eas aqua salsa frequenter aspergas. Radices fœmi-nini generis putantur, quæ minus acres sunt, & habent folia latiora, & leuia, & cũ iucunditate uirentia. Ex his ergo semina colligemus. Maiores fieri credunt, si sublatis oĩbus folijs, & solo tenui caule dimisso, sæpe terris operiantur. Si ex nimis acra dulcem fieri uelis, semina die, & nocte melle macerabis, aut passo. Raphanum tñ, sicut brassicã, cõstat esse uitibus inimicũ. Nam si circa se serantur, natura discordante refugiunt. Hoc etiam mense pastinacas seremus.

De pomis. Tit. VI.

Etiam nunc emplastrantur arbusta. Pyrum nunc plerique inserunt, & locis irriguis arborem citri.

De apibus. Tit. VII.

Hoc mẽse crabrones molesti sunt aluearijs apum, quos persequi, ac necare debemus. Nunc etiam quæ Iulio nõ excurrimus, exequamur.

De aqua inuenienda. Tit. VIII.

Nunc, si deerit aqua, eam quærere, ac uestigare debebis, quam taliter poteris inuenire. Ante ortũ solis ijs locis, quibus aqua quærenda est, æqualiter pronus mento ad solum depresso iacens in terra spectabis orientem, & in quo loco crispum subtili nebula aërem surgere uidebis, & uelut rorẽ spargere, signo aliquo uicinæ stirpis, aut arboris prænotabis. Nam constat siccis locis, ubi hoc fiet, áquam latere: sed terrarum genus consyderabis, ut possis uel de tenuitate, uel de abundantia iudicare. Creta tenues, nec optimi saporis uenas creabit. Sabulo solutus exiles, insuaues, limosas, & spatio altiore submersas. Nigra terra humores, et stillicidia nõ magna ex hybernis imbribus, & liquore collecta, sed saporis egregij. Glarea mediocres & incertas uenas, sed suauitate præcipuas. Sabulo masculus, & arena, & carbunculus certas, & ubertate copiosas. In saxo rubro bonæ, & abundantes sunt. Sed prouidendum est, ne inuentæ inter rimas refugiant, & per interuenia dilabantur. Sub radicibus montiũ, & in saxis, silicibus uberes, frigidæ, salubres. Locis campestribus salsæ, graues, tepidæ, insuaues: quarũ sapor si optimus fuerit, noueris eas sub terris exordium de monte sumpsisse. Sed in medijs campis montanorum fontium suauitatem consequenter, si umbrantibus tegantur arbustis. Sunt & hæc

& hæc signa uestigandæ aquæ, quibus tunc credimus, si neque lacuna est, neq; aliquis ibi ex consuetudine humor insidet aut præterit. Iuncus tenuis, salix, syluatica, alnus, uitex, arundo, edera, cæteraq;, siqua humore gignuntur. Locus ergo, ubi supradicta signa repereris, fodiatur latitudine pedibus tribus, altitudine pedibus quinq;, & proxime solis occasum, mūdum uas ibi æreum, uel plumbeum interius unctum inuersum ponatur in solo ipsius fossionis. Tunc supra fossæ labra crate facta de uirgis, ac frondibus, additaq; terra, spatium omne cooperiatur. Sequenti die aperto loco, si in eodem uase sudores intrinsecus inuenientur, aut stillę, aquas ibi esse non dubites. Item, si uas figuli siccum, neq; coctum eadem ratione ponatur, ac similiter operiatur, altero uero die, si aquarum uena est, in præsenti uas concepto humore soluetur. Item uellus lanæ æque positum, uel coopertum, si tantum colligit humoris, ut alia die fundat expressum, copias inesse testabitur. Item lucerna oleo plena, & accensa, si ibi similiter tecta ponatur, & secuto die inueniatur extincta superantibus alimētis, aquas idem locus habebit. Item si in eo loco focum feceris, & terra uaporata humidū fumū, nebulosumq; ructauerit, aquas inesse cognosces. His itaq; repertis, certa signorum firmante notitia, puteum fodies, & aquæ caput requires: uel si plura sunt, in unum colliges. Tamen maxime sub radicibus montiū in septentrionali parte quærendæ sunt aquæ, quia in his locis magis abundant, utilioresq; nascuntur.

De puteis. Tit. IX.

Sed in fodiendis puteis cauendum est fossorum periculū, quoniam plerunq; terra, sulfur, alumen, bitumen educit. Quorum spiritus misti anhelitum pestis exhalant, & occupatis statim naribus extorquent animas, nisi quis fugæ sibi uelocitate succurrat. Prius ergo, quàm descendatur ad intima, in eis locis lucernam ponis accēsam, quæ si extincta nō fuerit, periculum non timebis. Si uero extinguetur, cauendus est locus, quem spiritus mortifer occupabit. Quod si alio loco aqua non potest inueniri, dextera, leuaq;, puteos fodiemus, usq; ad aquæ ipsius libramentum, & ab his foramina hinc inde patefacta, uelut nares, intus agemus, qua nocens spiritus euaporet: quo facto, latera puteorū structura

ſuſcipiat. Fodiendus eſt autem puteus, latitudine octo pedũ quoquo uerſum, ut binos pedes ſtructura concludat: quæ ſtructura uectibus ligneis ſubinde denſetur, & ſtructa ſit lapide tofacio, uel ſilice. Si aqua limoſa fuerit, ſalis admiſtiõe corrigatur. Sed dum foditur puteus, ſi terra non ſtabit uitio generis diſſoluti, aut humore laxabit, tabulas obijcies directas undiq;, & eas tranſuerſis uectibus ſuſtinebis, ne fodientes ruina concludat.

De aqua probanda. Tit. X.

Aquam uero nouã ſic probabis: in uaſe æneo nitido ſpargis, & ſi maculam non fecerit, probabilis iudicetur. Item de cocta æneo uaſculo, ſi arenam, uel limum non relinquit in fundo, utilis erit. Item ſi legumina cito ualebit excoquere, uel ſi colore perlucido carens muſco, & omni labe pollutionis aliena. Sed qui in alto ſunt putei, perforatis uſq; ad infimam partẽ terris ad loca inferiora, poſſunt uice fontis exire, ſi uallis ſubiectæ natura permittat.

De aquæ ductibus. Tit. XI.

Cum uero ducẽda eſt aqua, ducitur aut forma ſtructili, aut plumbeis fiſtulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis. Si per formam ducetur, ſolidandus eſt canalis, ne per rimas aqua poſſit elabi: cuius magnitudo pro aquæ menſura facienda eſt. Si per planum ueniet, inter ſexagenos, uel cẽtenos pedes ſenſim reclinet ſtructura in ſeſquipedẽ, ut uim poſſit habere currendi. Si quis mõs interiectus occurrerit, aut per latera eius aquam ducemus obliquam, aut ad aquæ caput ſpeluncas librabimus, per quarum ſtructuram perueniat. Sed ſi ſe uallis interſerat, erectas pilas, uel arcus uſque ad aquæ iuſta ueſtigia conſtruemus, aut plumbeis fiſtulis clauſam deijci patiemur, & explicata ualle cõſurgere. Sed, quod eſt ſalubrius, & utilius, fictilibus tubis cum ducitur, duobus digitis craſſi, & ex una parte reddantur anguſti, ut palmi ſpatio unus in alterum poſſit intrare: quas iuncturas uiua calce oleo ſubacta debemus illinire. Sed ante quam in ijs aquæ curſus admittatur, fauilla per eos mixta exiguo liquore decurrat, ut glutinare poſſit, ſiqua ſunt uitia tuborum. Vltima ratio eſt, plumbeis fiſtulis ducere, quæ aquas noxias reddunt. Nam ceruſa plumbo creatur attrito, quæ corporibus nocet humanis. Diligentis erit aquarum receptacu

ptacula fabricari, ut copiam uel inops uena procuret.

De mensuris, & ponderibus fistularum. Tit. XII.

Mensura uero fistularum plumbo seruetur huiusmod'. Centenaria decem pedum mille ducentas libras habeat. Octogenaria noningentas. LX. Quinquagenaria similiter decem pedum pondo sexcenta. Quadragenaria pondo quadraginta LXXX. Tricenaria pondo tricentasexaginta. Vicenaria pondo ducentaquadraginta. Octonaria pondo nonagintasex.

De omphacomelli. Tit. XIII.

In uuæ semiacerbæ succi sextarijs sex, mellis triti fortiter duos sextarios debebis infundere, & sub solis radijs diebus XL. decoquere.

De horis. Tit. XIIII.

Augustum Maio per solis cursus æquauit.

Hora	I.	pedes	XXIII.
Hora	II.	pedes	XIII.
Hora	III.	pedes	IX.
Hora	IIII.	pedes	VI.
Hora	V.	pedes	IIII.
Hora	VI.	pedes	III.
Hora	VII.	pedes	IIII.
Hora	VIII.	pedes	VI.
Hora	IX.	pedes	IX.
Hora	X.	pedes	XIII.
Hora	XI.	pedes	XXIII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER DECIMVS.

De agris pinguibus tertiandis, uel implendis exilibus, & de stercorando. Tit. I.

SEPTEMBRI menſe ager pinguis, & qui diu tenere conſueuit humorē, tertia uice arabitur, quamuis humido anno poſſit & antea tertiari. Nunc ager humidus, planus, exilis, quem primo Auguſto arari diximus, iteratur, & ſeritur. Graciles cliui nunc primum arādi ſunt, & ſerēdi ſtatim circa æquinoctium. Agri nunc ſtercorandi ſunt, ſed in colle ſpiſſius in campo rarius lætamina diſponentur, cum luna minuitur, quæ res, ſi ſeruetur, herbis officiet. Vni iugero aſſerit Columella. XXIIII. ſtercoris carpenta ſufficere. In plano uero XVIII, Sed iidem cumuli tot diſſipādi ſunt, quot ea die poterunt exarari, ne ſtercora exſiccata nihil proſint. Eiiciuntur quidem lætamina, & qualibet hyemis parte. Sed ſi tempore ſuo eiici aliqua ratione non poterunt, ante quàm ſeras, more ſeminis per agros puluerem ſtercoris ſparge, uel caprinum manu proiice, & terram ſarculis miſce. Nec prodeſt nimium ſtercorare uno tempore, ſed frequenter, & modice. Ager aquoſus plus ſtercoris, ſiccus uero, minus requirit. Sed ſi lætaminis copia non abundat, hoc pro ſtercore optime cedit, ut ſabuloſis locis cretam, uel argillam ſpargas, cretoſis ac nimium ſpiſſis ſabulonem. Hoc etiam ſegetibus proficit, & uineas pulcherrimas reddit. Nam lætamē in uineis ſaporem uini uitiare conſueuit.

De ſerendo tritico, & adoreo in locis frigidis, & opacis. Tit. II.

Hoc menſe uliginoſis locis, aut exilibus, aut frigidis, aut opacis circa æquinoctium triticum, & adoreum ſeretur, dū ſerenitas conſtat, ut radices frumenti ante hyemem conualeſcant.

De remedio ſalſi humoris, de ſeminum menſuris, & diuerſis remediis ad ſationem pertinentibus. Tit. III.

Solet terra humorem ſalſum uomere, qui ſegetes necat. Vbi hoc fit, columbinum ſtercus, aut cupreſſi folia oportet inſpergere, & ita, ut eadem miſceantur, inarare. Melius tamen omnibus remediis erit, ſi aquarius ſulcus noxium deducat humorē. In mediocris agri iugero. V. tritici modios,

& adoreī

& adorei totidem conferemus, nam quatuor ager pinguis accipiet. Si modiũ quo feretur, hyenæ pelle ueftieris, & ibi aliquãdiu q̃d ferendũ eft, effe patieris, fata bene prouenire firmãtur. Item qm̃ quædam animalia fubterranea fectis ra dicibus necant plerũq; frumenta, cõtra hæc proderit, fi her bæ, quæ fedum dicitur, fuccus aquæ miftus una nocte made faciat, quæ fpargẽda funt femina, uel agreftis cucumeris hu mor expreffus, & eius radix trita, fi aqua diluat, & eodem quæ ferẽda funt, macerent humore. Aliqui ubi hæc fegetes fuas perferre fenferint, inter initia uitiorum infulfa amur ca, uel prædicta aqua fulcos, & aratra perfundunt.

De ferendo ordeo canterino. Tit. IIII.

Nunc gracili folo ordeum feritur canterinum, modijs V. per iugerum. Poft hoc genus agros ceffare patieris, nifi forte lætamen afpergas.

De lupino ferendo. Tit. V.

Nunc, uel maturius aliquanto, lupinus feritur in qualicunq; terra, uel crudo folo: cui hoc proderit, ut feratur ante, quàm frigus incipiat. Limofo agro nõ nafcitur: cretam reformidat. Amat exilem terram, atq; rubricam X. modijs iugeri menfura completur.

De pifo ferendo. Tit. VI.

Hoc menfe poftremo pifum feremus, terra facili, & foluta, loco tepido, cœlo delectatur humecto. Iugero quatuor modios, uel tres fparfiffe fufficiet.

De fifamo ferendo, & profcindendis agris ad medicam. Tit. VII.

Nunc fifamum feritur putri folo, uel pinguibus arenis, uel terra congeftitia. Iugero, quatuor uel fex fextarios feuiffe conueniet. Hoc menfe poftremo, prima uice agros pro fcindemus, qui habituri funt medicam.

De uicia, fœno græco, & farragine ferendis. Tit. VIII.

Nunc uiciæ prima fatio eft, & fœni græci cũ pabuli caufa feruntur. Viciæ VII. modij iugerũ, æquè & fœni græci femẽ implebit. Farrago etiam loco fterili ftercorato feritur: ordei canterini in iugero X. modios fpargimus circa æqui noctium, ut ante hyemem conualefcat. Si depafci fæpius ue lis, ufq; in Maiũ menfem eius paftura fufficiet: quod ex ea

femen

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

semen etiam redigere, usq; ad Martias Calendas, & dehinc pecora prohibebis.

De lupino serendo. Tit. IX.

Hoc mense, ut loca fœcundētur exilia, lupinus circa Idus seritur. Et ubi creuerit, uertit uomere, ut putrefiat excisus.

De pratis nouellis formandis, uel ueteribus excolendis. Tit. X.

Nunc prata si libuerit, possumus nouella formare. Si eligendi facultas est, locum pinguem, rosidum, planum, leniter inclinatum, uel huiusmodi uallem deputabimus, ubi humor nec statim præcipitari cogitur, nec diu debet inhærere. Potest quidem & soluto, & gracili solo prati forma, si rigetur, imponi. Extirpandus est itaq; locus hoc tempore, & liberandus impedimentis omnibus, uel herbis latioribus, & solidis, atq; uirgultis. Deinde cum frequenter exercitatus fuerit, ac multa aratione resolutus, submotis lapidibus, & glebis ubiq; confractis, stercoretur luna crescente recenti lætamine. Ab ungulis iumentorum summa intentione seruetur intactus, præcipue quoties humescit, ne inæquale solum reddant multis locis impressa uestigia. Sed si prata uetera muscus obduxerit, abradendus est, & scalptis eisdē locis fœni spargenda sunt semina, & quod ad necandū muscum prodest, cinis sæpius ingerendus. Quod si sterilis factus est locus carie, incuria, uetustate, exaretur, ac de nouo rursus æquetur. Nam prata sterilia plerunq; arare conueniet. Sed in nouo prato rapa conserere possumus, quorum messe finita, cætera, quæ dicta sunt, exæquemur. Viciam tamen fœni seminibus mixtam post hæc spargemus. Rigari uero antequām durum solum fecerit, non debebit, ne eius cratem minus solidam uis interflui corrumpat humoris.

De uindemia celebranda. Tit. XI.

Hoc mense locis tepidis, maritimisq; celebranda uindemia est, frigidis apparanda. In doliis picandis hic modus erit, ut dolium ducentorum congiorum XII. libris picetur: deinde pro minoris æstimatione subducas. Sed maturitatē uindemiæ cognoscimus hoc genere. Si expressa uua, uinacia, quæ in acinis cælantur, hoc est grana, sint fusca, & non nulla propemodum nigra: quam rem naturalis maturitas facit. Diligentiores optimæ ceræ in decem picis libras, unā

libram

libram miſcent, quæ & odori proficit, & ſapori, & picem le nitate permulcens frigoribus eam non patitur diſſilire. Picis tamē guſtu exploranda dulcedo eſt, quia ſæpe uina eius amaritudine uitiantur.

De panico, & milio metendis, & faſelo ad eſcam ſerendo, & apparandis aucupijs. Tit. XII.

Nunc quibuſdam locis panicum metetur, & milium. Tē pore hoc faſelus ad eſcam feratur. Nunc in amitibus apparetur aucupium noctuæ, cæteraq; inſtrumenta capturæ, ut circa Calendas exerceatur Octobris.

De hortis. Tit. XIII.

Nunc papauer ſeritur locis ſiccis, & calidis, poteſt & cum alijs oleribus ſeminari. Fertur utilius prouenire, ubi uirgæ, & ſarmenta combuſta ſunt. Tempore hoc braſſicam ſeres utilius, ut plantas eius Nouembri inchoante tranſponas: de quibus & hyeme olus, & uere poſſit cyma produci. Hoc menſe ſpatia hortorum, quæ per uernum ſeminibus impleturus es, alte tribus pedibus paſtinare debebis, & luna decreſcente his ſtercus inferre. Hoc menſe ultimo thymum ſeremus, ſed melius plantis naſcitur, quamuis poſſit & ſemine. Agrum diligit apricum, macrum, maritimum. Nunc circa æquinoctium ſeres origanum: ſtercorari, ac rigari, donec conualeſcat, appetit. Amat loca aſpera, atq; ſaxoſa. Hiſdem diebus ſeritur capparis: late ſerpit: ſucco ſuo terris nocet: ſerēdum eſt ergo, ne procedat ulterius, circumueniente foſſato, uel luto ſtructis parietibus, ſolo ſicco, & gracili: herbas ſponte perſequitur: floret æſtate. Sub occaſu uergiliarum capparis areſcit. Gith hoc menſe ultimo bene ſeritur. Hoc menſe naſturtium ſeremus, & anethum locis temperatis, & calidis, & radices locis ſiccis, & paſtinacas, & cæræfolium circa Octobres Calendas, & lactucas, & betas, & coriandrum, & primis diebus rapa, & napos.

De pomis. Tit. XIIII.

Menſe Septembri circa Calendas Octobres, uel Februario tuberes ſeremus ſobole, uel nucleis, cuius tenera diligenter nutriri debet infantia. Sumatur cum radicibus, planta diuulſa: bubulo fimo linatur, ac luto: ſtatuatur pingui terra, & ſubacta, ſubditis conchis, & marina alga: terris ma

gna

gna sui parte condatur. Alii pomis statim grana decussa, & sole siccata, pingui, & propè cribrata terra autūno tria simul ponunt, quæ feruntur in unum coire uirgultū, qd assidua rigatione iuuandum est, atq; fossura, quæ solū leuiter scalpens teneritudini robur indicat. Post annū deinde, uel aliquâto tardius quæ fuerit de semine planta transfertur: & hoc genere fructus efficit dulciores. Mense Ianuario ultimo, uel Februario tuberū surculus mirabiliter proficit cydonio insitus. Inseritur autem malis omnibus, & pyris, & prunis, & calabrici, melius trunco fisso, q̃ cortice: desuper qualo, uel fictili uase munit repletis usq; propè summitatē surculis terra subacta cum stercore. Prosunt tuberibus, quę malis prodesse memoraui. Tuberes seruabuntur, si obruantur in milio, uel urceolis picatis, & oblitis.

De pauimentis solariorū & latere. Tit. XV.

Hoc etiam mense pauimenta in solariis, & lateres faciemus eo more, quo Maio mense descripsi.

De diamoro. Tit. XVI.

Succum mori agrestis paululum facies deferuere. Tunc succi ipsius duas partes, & unam mellis admisces, & mista curabis ad pinguedinem mellis excoquere.

De seruandis uuis. Tit. XVII.

Vuas quas seruare uolumus, legamus illæsas, neq; acerbitate rigidas, neq; maturitate defluentes, sed quibus est & granum luce penetrabili splendidum, & tactus cum molli iucunditate callosus. Siqua sunt corrupta, uel uitiosa, resecemus, nec patiamur interesse, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta æstiui caloris induruit. Tunc incisos botryonum tenaces calida pice oportet amburi, atq; ita in loco sicco, frigido, & obscuro sine luminis irruptione suspendi.

De uite, cuius fructus humore putrescit. Tit. XVIII.

Vitis, cuius fructus humore putrescit, per latera pampinanda est ante trigesimum uindemiæ diem, & sola frons illa seruanda est, quæ in summitate posita solem nimium defendit à uertice.

De horis. Tit. XIX.

Septembris, & Aprilis dies horis similibus conferuntur.

Hora

Hora	I.	pedes	XXIIII.
Hora	II.	pedes	XIIII.
Hora	III.	pedes	X.
Hora	IIII.	pedes	VII.
Hora	V.	pedes	V.
Hora	VI.	pedes	IIII.
Hora	VII.	pedes	V.
Hora	VIII.	pedes	VII.
Hora	IX.	pedes	X.
Hora	X.	pedes	XIIII.
Hora	XI.	pedes	XXIIII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER VNDECIMVS.

De adoreo, tritico, ordeo, & eruo, lupino, & piso, sisamo, & faselo serendis. Tit. I.

OCTOBRI mẽse adoreum seremus, ac triticum. Iusta satio est à decimo Calẽdarum Nouembrium, usq; ad sextũ Idus Decembris regionibus temperatis. Nunc etiam lætamen effertur, ac spargitur. Hoc etiã mense seremus ordeum, quod dicitur canterinum. Seritur macra, & sicca terra, uel multum pingui. Nam quia hoc semine macescunt arua, pingui uincitur agro, alteri non habet quod amplius nocere possit, cum propter macritatẽ semen aliud ferre non ualeat. Læto agro non est serendũ etiam nunc eruũ, lupinus, & pisum, & sisamum. Seremus (ut dixi) sisamũ usq; ad Idus Octobres, & faselum, tamen terra pingui, ac restibili agro: quatuor modĳs iugerũ complebimus.

De lini semine serendo. Tit. II.

Hoc mense lini semen seremus, si placet, quod pro malitia sui serendum non est, nam terræ uber exhaurit. Sed si uelis loco

lis loco pinguissimo, & modice humido, seretur in iugero VIII. modijs. Aliqui macro solo spissum serunt: ita assequũtur, ut linum subtile nascatur.

De notanda uitium fertilitate, quam prouidebimus panctioni. Tit. III.

Nunc opportuna uindemia est cuius tempore notanda est fœcunditas uitium, & notis quibuscunq; signanda, ut ex his ad ponendum sarmenta possimus eligere. Asserit autem Columella, explorari fœcunditatem uno anno nõ posse, sed quatuor, quo numero cognoscitur uera generositas surculorum.

De ponendis uineis, uel propagandis, reparandis, putandis: & arbustis. Tit. IIII.

Hoc mẽse postremo, ubi calidi, ac sicci aëris qualitas est, ubi exilis, & aridus est cãpus, ubi collis præruptus, aut macer, uites utilissimè ponuntur, de quibus satis mense Februario disputaui. Nunc locis siccis, calidis, exilibus, macris, arenosis, aridis, quæcunq; de pastinis, de uitibus ponendis, putandis, propagandis, reparandis, uel arbusto faciendo, ante dicta sunt, rectius fiunt, ut contra exilitatem glebæ hybernis imbribus adiuuentur. Sic & humorem sitientibus conferunt, & recisa, uel mersa glacie non adurunt, quia talibus locis pruinarum uis, & natura uescitur.

De ablaqueanda nouella. Tit. V.

Post Idus Octobris ablaqueanda est oĩs nouella uinea, seu in pastino, seu in scrobibus, aut sulcis, ut amputentur radices superuacuæ, quas produxit æstate, quæ si conualuerint, inferiores radices faciunt interire, & ita remanebit uitis in summitate suspensa, quæ res eam frigori obnoxiam faciet, & calori. Sed hæ radiculæ non ad siccum debent recidi, ne aut plures inde nascantur, aut noua plaga corpori uitis impressa, ui secuturi algoris uratur. Recidemus autẽ relicto digiti spatio. Et si placida ibi hyems est, apertas relinquemus uites, si uiolenta, ante Decembres Idus operiemus, si præfrigida, aliquantum columbini stercoris sub ipsa hyeme circa uiticularũ uestigia elargiemur, q̃d contra frigus nimiũ Columella dicit toto faciendum esse quinquennio.

De utilitate propagandæ nunc uineæ. Tit. VI.

Hoc tempore idcirco locis, quibus dixi, propagatio melior est

lior est, quia firmandis radicibus uitis incumbit, cum proferendi palmites, eam cura non permouet.

De arboribus inserendis, uel uitibus. Tit. VII.

Hoc mense aliqui uites, & arbores locis calidissimis inserere consueuerunt.

De oliuetis instituendis, & colendis, uel remedijs eorum, uel oliuis condiendis, uel fossis, riuisq; purgandis. Tit. VIII.

Nunc etiam locis calidis, & apricis oliueta instituemus, more, uel ordine, quem Februarius mensis ostendit. Seminaria quoq; olearum locis talibus faciemus hoc tempore, & omnia, quæ ad oleam pertinebunt. Oliuas quoq; albas cō diemus, sicut postea referetur. Hoc tempore ablaqueandę sunt arbores oleæ prouincijs sicciorib⁹ ac tepidis, ita ut eis à superiori parte humor possit induci. Omnem sobolem cō uelli Columella præcipit, mihi autē uidetur paucas dimitti semper, ac solidas, ex quibus uel in uetustate: matris loco delecta succedat, uel melius nutrita, & aggestæ terræ beneficio, & iam suas habens radices, ad oliuetum faciendum sine cura seminarij transferatur arbuscula. Nunc, si suppetit, intermisso triennio stercoranda sunt oliueta, locis maxime frigidis. Caprini stercoris sex libræ uni arbori, uel cineris modijs singuli sufficient. Muscus tamen semper radatur arboribus: & putentur (sicut Columella dicit) octo annorum ætate trāsacta. Videtur mihi unoquoq; anno sicca, & infructuosa cum aliqua debilitate nascentia debere recidi. Quòd si fructus arbor lætos non afferet, terebretur gallica terebra usq; ad medullam foramine impresso, cui oleastri informis talea uehementer arctetur, & ablaqueatæ arbori amurca infusa, uel uet⁹ urina fundatur. Hoc enim uelut coitu steriles arbores uberantur, quas tamen durante malitia oportebit inserere. Hoc mense fossas, riuosq; purgabimus.

Remedium, si uua compluta est. Tit. IX.

Græci iubent, si uuam nimius imber infuderit, posteaq̄ mustum eius primo ardore feruebit, ut ad alia uascula trās feratur. Ita propter naturæ grauitatem remanēs aqua subsidet, & trāslatum uinum pure seruabitur, relicto quicquid se illi ex imbre miscuerat.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

De oleo uiridi faciendo, & laurino. Tit. X.

Nunc oleum uiride faciemus hoc genere. Oliuam quam recentissimam, cum uaria est, colligis, & si diebus aliquot collegeris, expandis, ne calefiat. Si qua ibi putris, aut sicca est, remoues. Vbi uero compleueris modũ factorũ, sales tritos, uel non tritos, quod est melius, in oliuam eandem mittis per decem modios, tres salis, & molis primo, & sic salitã in nouis canistris esse patieris, ut pernoctet cum salibus, & ducat in se eosdem sapores, ac mane premi incipiat, olei meliorem fluxum reddiտura, salis sapore concepto: canales sanè, & omnia receptacula olei, calida aqua prius lauabis, ut nihil de anni præteriti rancore custodiant. Focos etiam nõ propius admouebis, ne olei saporem fumus inficiat. Nunc mense postremo locis siccis, & calidis ad oleum faciendum lauri baccas legemus.

De hortis. Tit. XI.

Mense Octobri serenda sunt intyba, quæ hyeme seruiãt. Amant humores, & terram solutam. Arenosis, & salsis locis, atque maritimis summa proueniunt. Area his planior appareտur, ne radices eorũ terra fugiente nudentur. Quatuor foliorum transferantur ad locum stercoratum. Nunc plantæ cardui ponuntur, quas cum ponemus, radices earũ summas ferro resecamus, ac fimo tingimus, ternûm pedum spatio separamus incrementi causa, pedali scrobe depositas binas, aut ternas. Cinerem sæpe sub hyeme diebus siccis, fimumque miscebimus. Hoc mense sinapim seremus: terram diligit aratam, & si fieri potest, congestitiam, quamuis ubicunque nascatur: sarculari debet assidue, ut respergatur puluere, quo fouetur: non minus gaudet humore: de quo semẽ legere disponis, suo loco esse patieris: quod ad escã parabis, robustius facies transferendo. In sinapi uetus semen inutile est, uel sationi, uel usui: quod dentibus fractum, si intus uiride uidebitur, nouum est, si album fuerit, uetustatem fatetur. Hoc mense malua serenda est, quæ occursu hyemis ab incrementi longitudine reprimetur. Loco pingui delectat, & humido: gaudet lætamine. Transferuntur plantæ eius, cũ cœperint folia quatuor habere, uel quinque. Melius cõprehendit eius planta, quæ tenera est, maior enim translata languebit. Sapor illis est melior, si non transferãtur, sed ne

cito

cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas constitues, aut lapillos. Rara ponenda est: sarculo delectatur assiduo: sic liberandæ sunt herbis, ne motum sentiant in radice. Si transferendis plantis nodum facias in radice, sessiles fient. Nunc etiam locis temperatis, & calidis anethum seremus. Cepullæ seruntur etiam hoc mense, uel menta, & pastinaca, thymum, & origanum, & cappar mensis initio. Itē betam locis ficcioribus, nec non armoraceam seremus, uel transferemus ad culta, ut melior fiat, nā hæc agrestis est raphanus. Nunc porrū uerno satū transferre debemus, ut crescat in capite. Sanè sarculis circūfodiatur assidue, & cōprehensa porri plāta uelut tenacibus alleuetur, ut inanitas spatij, quæ radicib⁹ suberit, incremēto capitis suppleatur. Ocymum quoq; etiā nunc seremus, quod citius nasci fertur hoc tempore, si aceti imbre leuiter spargatur infusum.

De pomis. Tit. XII.

Cui placet curas agere seculorum, de palmis cogitet conserendis. Hoc igitur mense dactylorum non ueterū, sed nouorum, ac pinguium recentia ossa debebit obruere, terræ cinerem miscere. Si plantam uelit, ponenda est Aprili mense, uel Maio. Locis delectatur apricis, & calidis. Fouēda est, ut crescat, humore. Terram solutam, uel sabulonem requirit, ita tamen, ut quando planta deponitur, circa eam, uel sub ea pinguis terra fundatur. Annicula trāsferatur, aut bima Iunio mense, uel Iulio incipiente. Circūfodiatur assidue, ut rigatione continua æstatis uincat arbores. Aquis palmę aliquatenus salsis iuuant, quæ infici debent salibus, etiam si tales eas natura nō præbuit. Si ægra est arbor, feces uini ueteris ablaqueatæ oportet infundi, uel radicum superuacua capillamenta decidi, uel cuneum salicis interfossis radicibus premi. Constat autem locum propè nullis utilem fructib⁹, in quo palmæ sponte nascuntur. Pistacia seruntur autūno, & mense Octobri sobole, & nucibus suis. Sed melius ipsa pistacia iuncta ponuntur, mas, ac fœmina. Marem dicunt, cui sub corio uelut offei longi uidentur latere testiculi. Qui diligentius facere uoluerit, pertuosos caliculos, & stercorata terra repletos parabit, & in his pistacia terna cōstituet, ut ex omnibus germē quodcūq; procedat: quod ubi cōualuerit planta, hinc facilius transferatur mēse Februario.

Amat locum calidum, sed humectum, & rigatione gaudet, & sole. Inseritur terebintho mense Februario, uel Martio: at alij amygdalo inseri posse firmarunt. Cerasus amat cœli statum frigidum, solum uero positionis humectæ. In tepidis regionibus parua prouenit. Calidum non potest sustinere. Montana, uel in collibus constituta regione lætatur. Cerasi plantam syluestrem transferre debemus mense Octobri, uel Nouembri, & eam primo Ianuario, cum cõprehendit, inserere. Plantaria uero creari possunt, si prædictis mensibus spargantur poma, quæ summa facilitate nascetur, Ego sic huius arboris facilitatem probaui, ut uirgulta ex ceraso pro amminiculis per uineam posita in arborẽ prosiluisse confirmem. Et Ianuario mense seri potest. Inseritur mense Nouembri melius. Vel, si necesse sit, extremo Ianuario. Alij & Octobri inserenda esse dixerunt. Martialis in trunco inseri iubet. Mihi inter corticem, & lignum feliciter semper euenit. Qui in trunco conserunt, sicut Martialis dicit, omnem lanuginem, quæ circa est, auferre debebunt, quæ si remanserit, insitis nocere manifestat. In cerasis hoc seruandum est, & in omnibus gummatis, ut tunc inserãtur, quando his uel non est, uel desinit gumma effluere. Cerasus inseritur in se, in pruno, in platano ut alij, in populo. Amat scrobes altas, spatia largiora, assiduas fossiones. Putari in ea putria, & sicca debebũt, uel quæ densius arctata protulerit, ut rarescat. Fimum non amat, atq; inde degenerat. Cerasa ut sine osse nascantur, fieri Martialis hoc dicit. Arborem teneram ad duos pedes recides, & eam usq; ad radicem findes, medullam partis utriusq; ferro curabis abradere, & statim utrasq; partes in se uinculo stringis, & oblinis fimo, & summam partem, & laterum diuisuras. Post annũ cicatrix ducta solidatur. Hanc arborem surculis, qui adhuc fructum non attulerunt, inseris, & ut asserit, ex his sine ossibus poma nascentur. Si cerasus concepto humore putrescit, in trunco foramẽ accipiat, quo possit educi. Si formicas patitur, succum portulacæ debebis infundere, cũ aceti media parte permistum, uel uini fecibus truncum arboris florentis adlinire. Si æstu canicularum fatigatur, trium fontium singulos sextarios sumptos post solis occasum radicib⁹ arboris, iubeamus influere sic, ne remedium luna deprehendat,

dat, uel herbam symphoniacam circa arboris truncum torquebimus in coronam, uel ex ea iuxta imum codicem cubile faciemus. Cerasa non aliter, quàm in sole usq; ad rugas siccata seruantur. Mense Octobri aliqui mali arborem calidis, & siccis regionibus ponunt, & cydonia circa Nouembres Calendas, & sorbum, uel amygdala in seminarijs obruunt, & pini semen aspergunt. Hoc mense poma condienda sunt, atq; seruanda eo more, quo in singulorum titulis continetur, uelut quæque matura processerint.

De apibus. Tit. XIII.

Hoc etiam mense aluearia castrabuntur, more, quo dictũ est, quæ tamen oportet inspicere, & si abundantia est, demere, si mediocritas, partem mediam relinquere pro hyemis inopia: si uero sterilitas apparet in cællis, nil prorsus auferre. Mellis uero, & ceræ superius est demonstrata cõfectio.

Quæ Græci, uel alij super uina condienda, curandaq; dixerunt. Tit. XIIII.

Ne lecta prætercam, quæ Græci sua fide media de condiendi uini genere disputarunt, demonstrare curaui, qui uini naturam tali ratione discernunt, & hanc in eo uolunt esse distantiam, ut quod dulce est, grauius dicant, quod albũ, & aliquatenus salsum, conuenire uesicæ, quod croceo colore blandiur, digestioni accommodum, quod album, & stipticum, prodesse stomacho laxiori, transmarinum pallorẽ facere, & tantum sanguinem non creare. Vuis nigris fieri forte, rubeis suaue, albis uero plerunq; mediocre. In condiẽdo ergo uino aliqui Græcorum mustum decoctum ad medietatem, uel tertiam partem uino adijciunt. Alij Græci ita iubent aquam marinam mundam de puro, & quieto mari, quam anno ante compleuerint, reseruari, cuius talem esse naturam, ut & salsedine, uel amaritudine per hoc tempus careat, & odore, & dulcis fiat ætate. Ergo eius octogesimã partem musto admiscent, & gypsi quinquagesimã. Post tertiam deinde diem fortiter commouent, ac pollicentur non ætatem solum uino, sed splendorem quoq; coloris afferre. Oportet autem nona quaq; die uinum moueri, atq; curari, uel, si tardius, undecima. Frequens enim respectus faciet iudicare utrum uendenda sit species, an tenenda, Quidam resinæ siccæ tritæ uncias tres dolio immergunt, & permouẽt,

& uina diuretica sic fieri posse persuadent. Mustum uero, quod per pluuias frequentes leue est, sic curari debere iusserunt, quod probari gustu ipsius poterit. Omne mustum decoqui iubent, donec pars eius uigesima possit absumi, melius quoq; fieri, si centesimam partem gypsi adijcias. Lacedæmonij uero eousque decoquere, donec uini quinta pars pereat, & quarto anno usibus ministrare. Suaue uinum de duro fieri docet, si ordeacei pollinis cyathos duos simul cũ uino subactos mittas in uini uasculo, & hora una ibi esse patiaris. Aliqui feces uini dulcis admiscent. Aliqui addunt glicirizæ siccæ aliquantulum, & utuntur, cum diu uasorũ cōmonitione miscuerint. Vinum quoq; inter paucos dies optimi odoris effici, si baccas myrti agrestis montanas, siccas, & tunsas mittis in cadum, & decem diebus requiescere patiaris: tunc coles, & utaris. Vitis etiam flores arbustiuæ collectos in umbra siccare curabis. Tunc diligẽter tunsos, & cretos habebis in uasculo nouo, & cum uolueris, tribus cadis unam floris mensuram, quam Syri chenicam uocant, adijcies, & superlines dolium, & sexta, uel septima die aperies, & uteris. Vinum fieri ad potandum suaue ita dicunt. Fœniculi, uel satureiæ singulorum congruum modum uino immergi, atq; turbari, uel fructum, quẽ duæ nuces pineæ produxerint, torrefactum, & linteo ligatum mitti in uasculo, ac superliniri, & usui esse quinq; diebus exactis. Vinum autem uelut uetus effici de nouello, si amygdala amara, absynthium pini frugiferi gumen fœnum græcum simul frangas quantum sufficere æstimaris, & pariter tũdas, & ex his unum cyathum per amphoram mittas, & magna uina conficies. Si uero senseris peccatura, huic confectioni aloẽn, myrrham, crocomagma, singula modis æqualibus tunsa, & in puluerem redacta cum melle miscebis, & uno cyatho unam amphoram condire curabis. Anniculum quoq; uinum ut longam simulare uideatur ętatem, meliloti unciam unã, glicirizæ uncias tres, nardi celtici tantũdem, aloẽs epatici uncias duas tundis, & cernis, & in sextarijs quinquaginta coclearia sex reconde, & uas ponis in fumo. In album colorem uina fusca mutari afferunt, si ex faba lomentũ factum uino quis adijciat, uel ouorum trium lagœnæ infundat alborem, diuq; commoueat, sequenti die candidum reperiri: quod

quod si ex afra pisa lomentum adijciatur, eadem die posse mutari. Vitibus quoq; hanc esse naturam, ut alba, uel nigra si redigantur in cinerem: uinoq; adijciantur, ei unamquãq; formam sui coloris imponere, ut ex nigra fuscum, candidum uero reddatur ex alba, ea ratione scilicet, ut combusti sarmenti cineris modij unius mensura mittatur in dolium, quod habebit amphoras X. & triduo sic relictum post operietur, ac lutetur: album uel (si ita uisum fuerit) nigrum reperiri quadraginta diebus exactis. Vinum quoq; asserũt ex molli forte sic fieri. Altheæ, hoc est, ibisci folia, uel radices, aut eius caulem tenerum decoctum mitti, aut gypsum, aut ciceris cotulas duas, aut cupressi pillulas tres, aut buxi folia, quantum manus ceperit, aut apij semen, aut cinerem sarmentorum, cui uis flammæ corpus reliquit exile, omni soliditate detracta. Vinum uero eadem die ex austero lympidũ, atq; optimum fieri, si grana piperis decem, pistacia uiginti adiecto modico uino simul conteras, & in sex uini sextarijs mittas, diu omnibus ante cõmotis, tunc requiescere patiaris, & coles usui mox futurũ. Item feculentũ statim in lympidũ reddi, si VII. pini nucleos in unũ uini sextariũ mittas, diuq; cõmoueas, & paululum cessare patiaris, mox sumere puritatẽ, colariq; debere, & in usum referri. Item (q̃d Cretensibus oraculum Pythij Apollinis monstrasse memoratur) fieri sic candidũ, & sumere uetustatis saporem, si squinantos uncias quatuor, aloës epatici uncias quatuor, mastichis optimi unciã unam, cassię fistulæ unciã unam, piperis unciã unã, spinæ indicæ semunciã, myrrhę optimæ unciã unã, thuris masculi non rancidi unciam unã: tundis uniuersa, & in tenuissimũ puluerem cribro excutiente deducis. Cum uero mustum ferbuerit, despumabis, & om̃ia uuarũ grana, quæ feruor in summum reiecit, expelles. Tunc gypsi triti, atq; cribrati tres Italicos sextarios mittis, in uini amphoras decem, prius tamen partem quartam uini condiendi in alia uasa transfundis, & ita gypsum adijcies, & dolium uiridi, ac radicata canna per biduum fortiter agitabis. Tertia uero die, ex suprascriptis pulueribus quaterna coclearia cõpleta modestius in denas uini amphoras mittis, & uini, sicut supradictum est, quartã partẽ, quã alibi diffuderas, super adijcies, & dolium replebis, & item diu agitare cu-

rabis, ut specierum uis omne musti corpus inficiat. Tunc operies, atq; adlines relicto breui foramine, quo æstuãtia uina suspirent. Sed exemptis quadraginta diebus, & hoc spiraculum claudis, & deinde ut libuerit, gustas. Illud memento seruare præ cæteris, ut quoties uinum mouetur, inuestis puer hoc, aut aliquis satis purus efficiat. Linimẽtum quoq; dolij non gypso, sed sarmentorum cinere debebis inducere. Item uinum, quod salutare cõtra pestilentiam fit, & stomacho prosit, fieri hoc genere fertur. In optimi musti metreta una antequam ferueat, tũsi absynthij octo uncias linteo inuolutas demittis, & exactis, XL. diebus, curabis auferre. Id uinum refundis lagœnis minoribus, & uteris. Nunc condiunt, primo amne musti spumantis egesto, quibus moris est gypso uina medicari. Sed si natura leuius uinum est, & saporis humecti, in cõgijs centum, duos gypsi sextarios misisse sufficiet. Quod si uinum nascitur uirtute solidius, medietas abunde prædictis poterit satis esse mensuris.

Rosatum sine rosa fieri. Tit. XV.

Nunc rosatum sine rosa facies sic. Folia citri uiridia sporta palmea missa in musti nondum feruentis uase depones, & claudes, & exemptis quadraginta diebus melle addito, ad modum rosati, cum placebit, uteris.

De uinis pomorum. Tit. XVI.

Hoc mense, omnia, quæ locis suis leguntur, ex pomis uina conficies.

De œnomelli. Tit. XVII.

Mustum de maioribus, & egregijs uitibus post XX. dies, quàm leuatum fuerit ex lacu, quantum uolueris sumis, & ei mellis non dispumati optimi quintam partem prius tritam fortiter, donec albescat, admisces, & agitabis ex canna radicata uehementer. Mouebis autem sic per dies XL. continuos, uel quod est melius, quinquaginta, ita ut cũ moueris, mundo linteo tegas, per quod facile confectio æstuabunda suspiret. Post dies autem quinquaginta, munda manu purgas quodcunq; supernatabit, & in uasculo gypso diligẽter includis, & ad uetustatem reseruas. Melius tamen si in minora, & picata uascula proximo uere trãsfundas, & gypsata diligenter operias, & in terrena, & frigida cælla recondas, uel arenis fluuialibus, uel eodem solo, uascula ex aliqua parte

parte summergas. Hoc nulla uitiatur ætate, si tam diligenter effeceris.

De defruto, carœno, sapa. Tit. XVIII.

Nunc defrutum, carœnum, sapam conficies. Cum omnia uno genere conficiantur ex musto, modus his & uirtutem mutabit, & nomina. Nam defrutum à deferuendo dictum, ubi ad spissitudinem fortiter despumauerit, effectum est. Carœnum, cum tertia perdita, duę partes remanserint. Sapa, ubi ad tertias redacta descenderit, quam tamen meliorem facient cydonia simul cocta, & igni supposita ligna ficulnea.

De passo. Tit. XIX.

Passum nunc fiet ante uindemiam, quod Africa sueuit uniuersa conficere pingue, atq; iucundum, & quo ad conditum, si utaris mellis uice, ab inflatione te uindices. Leguntur ergo uuæ passæ quamplurimæ, & in fiscellis clausæ iunco factis aliquatenus rariore contextu, uirgis primo fortiter uerberantur. Deinde ubi uuarum corpus uis contusionis exoluerit, cochleæ supposita sporta comprimitur. Hinc passum est quicquid effluxerit, & conditum uasculo, mellis more, seruatur.

De cydonite. Tit. XX.

Abiecto corio mali cydonia matura in breuissimas, ac tenuissimas particulas recides, & proiicies durum, quod habetur interius. Dehinc in melle decoques, donec ad mensuram mediam reuertatur, & coquendo piper subtile conspergis. Aliter. Succi cydoniorũ sextarios duos, aceti sextariũ unũ semis, & mellis duos sextarios misces, & decoques, donec tota permistio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis, atq; zinziberis binas uncias miscere curabis.

De fermento musteorum seruando. Tit. XXI.

Ex nouo tritico purgato farriculum facies, & ex musto de sub pedibus rapto curabis infundere, ut ita modio farris lagœnam musti adiicias: deinde sole siccabis, & item similiter infundis, ac siccas. Hoc cum tertio feceris, panes ex eo breuissimos admodum facies musteorum, & in sole siccatos uasculis nouis fictilibus recondis, & gypsas. Pro fermento, quo tempore anni musteos facere uolueris, hoc uteris.

De uua paſſa. Tit. XXII.

Vuam paſſam Græcam ſic facies. Melioris acini, & dulcis, & lucidi botryones in ipſa uite torquebis, & patieris ſponte inareſcere, deinde ſublatos in umbra ſuſpendis, & uuam conſtrictam cum ponis in uaſculis, ſubſternis pampinos ſicco algore frigentes, & manu comprimis, & ubi uas impleueris, item pampinos addis nihilo minus non calentes, & operculabis, ac ſtatues in loco frigido ſicco, quem nullus fumus infeſtet.

De horis. Tit. XXIII.

October Martium ſimilibus umbris ſibi fecit æquari.

Hora	I.	pedes	XXV.
Hora	II.	pedes	XV.
Hora	III.	pedes	XI.
Hora	IIII.	pedes	VIII.
Hora	V.	pedes	VI.
Hora	VI.	pedes	V.
Hora	VII.	pedes	VI.
Hora	VIII.	pedes	VIII.
Hora	IX.	pedes	XI.
Hora	X.	pedes	XV.
Hora	XI.	pedes	XXV.

PALLADII

DE RE RVSTICA LIBER DVODECIMVS.

De ſatione tritici, farris, ordei, fabæ cum diſciplina, & de lenticula ſerenda, & de lini ſemine. Tit. I.

NOVEM-

NOVEMBRI mense triticum seremus, & far satione legitima, ac semente solenni. Iugerum utriusq; seminis modijs quinq; tenebitur. Nunc & ordeũ maturum adhuc seremus. In huius principio fabam spargimus, quæ pinguissimum, uel stercoratum desyderat locum, uel uallem quam succus ueniens à summitate, fœcundet. Primo seritur, deinde proscinditur, & tunc sulcatur. Occanda est large, ut tegi plurimum possit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabæ satione glebas non esse frangendas, ut per eas gelicidiorum tempore possint germina obumbrata defendi: satione eius generis, sicut opinio habet, non fœcundatur terra, sed minus læditur. Nam Columella dicit agrum frumentis utiliorem probari, qui anno superiore uacuus fuerit, q̃ qui calamos fabaceæ messis eduxit. Pingue iugerum sex modij occupant, mediocre amplius. Spisso bene prouenit. Macrũ solum, nebulosumq; non patitur. Curandum est præcipue, ut luna XV. seratur, si adhuc ictum solis repercussa nõ sensit. Aliqui dicunt quartamdecimã potius eligendã. Sanguine caponis Græci asserunt fabæ semina macerata herbis aduersantibus non noceri. Aqua pridie infusa citius nasci, nitrata aqua respersa cocturã non habere difficilẽ. Nunc seritur prima lenticula, sicut Februario mense narratum est. Hoc etiam toto mense poterit lini semen aspergi.

De pratis nouis instituendis, ponendis uitibus, & propagandis, & circumfodiendis nouellis. Tit. II.

In huius maxime mensis principio, possumus instituere noua prata, more, quo dictum est. Hoc etiam toto mense locis calidis, & siccis, uel apricis, erit uitium celebranda positio. Nunc & propago iure ducetur, & locis frigidis nouellas uites, & arborum plantas circumfodere, atque operire conueniet, & ante idus. Nunc mergus, hoc est propaginis curuatura post triennium, quàm pressa fuerat, reciditur à uite.

De uinea ueteri in iugo, uel pergula reparanda. Tit. III.

Nunc

Nunc, ac deinceps uinea uetus, quæ in iugo eſt, uel pergula, ſi robuſto, & integro trũco ſit, ablaqueata fimo ſatietur, & anguſtius putata inter quartum, & tertium pedem à terra uiridiſſima parte corticis, acuto ferramenti mucrone feriatur, ac foſſa frequentius incitetur. Nam (ſicut aſſerit Columella) ex eo loco germen plerunq; producit, & ueniente uere fundit materiam, qua uitis reparetur antiqua.

De putandis uitibus, & arboribus locis temperatis, & reliquis. Tit. IIII.

Nunc putatio autumnalis celebratur in uitibus, & arboribus, maxime ubi inuitamur tepore prouinciæ, & putantur oliueta, & oliua, cum uaria cœperit eſſe, colligit, ex qua primum fiet oleum. Nam cum tota nigreſcet, quod ſpei merito poſterauit, fundendi ubertate cõpenſat. Eſt utilis olearũ putatio, cęterarumq; arborũ, ſi loci patitur diſciplina, ut deciſis cacuminibus, rami fluentes per latera prona fundãtur. Quod ſi regno inſolens, & incuſtodita contigerit, agendum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, ut altitudine animalium ſupergreſſa, modus tranſcẽdatur iniuriæ, & arbor iam ſpatio ſuo tuta curetur.

De oliuetis ponendis, & curandis ægris arboribus, & reliquis. Tit. V.

Nunc etiam locis calidis, ac ſiccis regionibus oliueta ponuntur, ſicut Februario diſputatum eſt. Amat hæc arbor arduo locorum ſitu mediocriter ab humore ſuſpendi, ſcalpi aſſidue, lætaminis ubertate pingueſcere, feracibus uentis clementer agitari. Hoc etiam menſe oleis ſterilibus quæ ſupradicta ſunt remedia faciemus. Nunc & corbes, & pali, & ridicæ bene fieri poſſunt, etiam nunc locis tẽperatis, eſt laurini olei iuſta confectio.

De hortis. Tit. VI.

Hoc menſe allium bene ſeritur, & ulpicum terra maxime alba, foſſa, & ſubacta ſine ſtercore. Sulcos in areis facies, & ſemina in locis altioribus pones IIII. digitis ſeparata, neque altius preſſa. Sarculabis frequenter, inde plus creſcent. Si capitatum facere uolueris, ubi cœperit caulis prodire, proculca, ſuccus reuertetur ad ſpicas. Fertur, ſi luna ſub terris poſita ſeratur, & item ſub terris luna latente uellatur, odoris fœditate cariturum. Vel paleis condita allia, uel fumo

mo suspensa durabunt. Nunc & cepulla seri potest, & carduorum planta disponi, & amoracea seritur, & cunela.

De pomis. Tit. VII.

Hoc mense locis calidis, cæteris uero Ianuario persici ossa in pastinatis areis sunt ponenda, binis à se pedibus separata, ut cum ibi plantæ excreuerint, transferantur. Sed ossa ponantur acumine deorsum uerso. Et non amplius, quã duobus, aut tribus digitis obruantur. Ossa uero, quæ ponẽda sunt, aliqui siccata prius paucis diebus cineris mistione terra soluta in qualis reseruant. Ego uero usque ad serendi tẽpus sine ulla cura sæpe seruaui. Locis quidem qualibuscunque proueniunt. Sed & pomis, & frondibus, & durabilitate præcipua sunt, si cœlum calidum, solum arenosum, et humidum sortiantur. Frigidis uero, & maxime uentosis, nisi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Dum tenera sunt germina, sæpe herbis circumfossa liberentur. Bimam plantam recte transferemus scrobe breui. Nec à se longe statuendæ sunt, ut inuicem se à calore solis excusent. Ablaqueãdæ sunt per autumnum, & suis stercorandæ folijs. Putanda persicus in autumno est, ut arida, & putrida tantum uirgulta tollantur. Nam si quid uiride resecemus, arescit. Languenti arbori ueteris uini feces, aquæ mistas oportet infundi. Affirmantibus Græcis persicus scripta nascetur, si ossa eius obruas, & post dies VII. ubi patefieri cœperint, apertis his nucleos tollas & his cinnabari, quod libebit inscribas. Mox ligatos simul cum suis ossibus obruas diligentius adhærentes. Genera eorum sunt hæc, duracina, præcoqua, persica, armenia. Si hæc arbor ardore solis inarescit, frequenti aggestione cumuletur, uespertino iuuetur humore, obiectis defendatur umbraculis. Iuuat in ea & spolium serpentis appendi. Nunc iam contra pruinas stercus ingeratur persico, uel feces uini cum aqua permistę, uel quod magis prodest, aqua, in qua faba decocta est. Si uermes persicus patitur, cinis eos amurcæ mistus extinguit, uel bouis urina cum aceti tertia parte confusa. Si poma caduca sunt, nudatæ radici eius, uel trunco lentisci, aut terebinthi cuneus affigitur, uel terebratæ in medio, palus salicis imprimetur. Si poma rugosa creabit, aut putrida, circa imum truncum cortex recidatur, & cum inde modicus humor affluxerit, argilla uel paleato luto

plaga

plaga retegatur. Magna poma persicus affert, si floreti, per triduum ternos sextarios caprini lactis ingesseris. Contra uitia persici proficit spartum ligatum, uel spartea suspensa de ramis. Mense Ianuario, uel Februario locis frigidis, Nouembri calidis persicus inseratur, maxime circa terrã surculis plenioribus, & propè arborẽ natis. Nam cacumina uel nõ tenebunt, uel diu durare non poterunt. Inseritur in se, in amygdalo, in pruno: sed armenia, uel præcoqua prunis, duracina amygdalis melius adhærescũt, & tẽpus ætatis acquirunt. Mense Aprili, uel Maio locis calidis, in Italia uero utroque exeunte, uel Iunio persicus inoculari potest, quod emplastrari dicitur, præciso super trunco, & emplastratis pluribus gẽmis, more, quo dictum est. Persicus rubescit, si platano inserta figatur. Duracina seruantur, cõdita muria, & oximelle, uel detractis ossibus ficorum more in sole siccantur, ac pendent. Item sæpe uidi, detractis ossibus duracina melle condiri, & saporis esse iucundi. Item bene seruantur, si umbilicum pomi gutta picis calentis oppleueris, ut sic sapæ innatare cogantur uase concluso.

De pinu.

Pinus creditur prodesse omnibus, quæ sub ea seruntur. Pinum seremus nucleis suis, calidis, & siccis regionibus mẽse Octobri, uel Nouembri: frigidis, & humectis Februario, uel Martio. Amat locum gracilem, sæpe maritimum, inter montes, & saxa uastior, & procerior inuenitur: uentosis, & humidis, arborum fiunt incrementa lætiora. Sed siue montes uelis conserere, seu spatia quæcunque, hæc huic generi deputabis, quæ alteri utilia esse nõ possunt. Exarabis ergo ea loca diligenter, atque purgabis, & frumẽti more semẽ asperges, ac leui sarculo curabis operire, nec enim plusquam palmo debet abscondi. Defendenda est tenera arbor à pecore, ne calcetur inualida. Proficiet, si nucleos aqua ante triduũ macerabis. Aliqui dicunt fructum pineum trãslatione mitescere: sed plantas hoc modo procurant, ut prius multa semina in caliculis terra, & fimo repletis obruant, quæ ubi processerint, relicto eo, quod solidius est, auferunt alia: ubi iustum cœperit incrementum, trimam plantam cum ipsis caliculis transferunt, quibus fractis in scrobe indulgent radicibus largitatem. Terræ tamen equæ stercus admiscẽt, facientes

cientes straturam alterno ordine subinde crescentem. Seruandum est tamē, ut radix eius, quæ una, & directa est usq; ad summitatem suam possit integra, & illæsa transferri. Putatio nouellas pini arbores tantum promouet (quod expertus sum) ut quæ speraueras incrementa, duplicentur. Nuces pineæ & usque in hoc tempus in arbore esse possunt, & maturiores legentur. Prius tamen legendæ sunt, quàm patescant. Nuclei nisi purgati durare non possunt: tamen aliqui in uasis fictilibus nouis, & terra repletis, cum testis suis missos asi runt custodiri.

De pruno.

Pruna si ossibus ferantur autumno, mense Nouembri, solo putri, & subacto duobus palmis obruantur. Ossa eadem ponantur & mense Februario. Sed tunc prius lixiuio sunt maceranda per triduū, ut cito germinare cogantur. Ponuntur & plantis, quas sumemus ex codice mēse Ianuario exeunte, uel Februario circa idus radicibus fimo oblitis. Gaudent loco læto, & humido: cœlo tepido melius proferūtur, tamen queunt & frigidum sustinere. Locis lapidosis, & glareosis si iuuātur lætamine, excusant ne poma caduca, & uermiculosa nascantur. Extirpādæ sunt soboles à radice, exceptis rectioribus, quæ seruabuntur ad plantas. Si languida pruni arbor est, amurca cum aqua æqualiter temperata radicibus debet infundi, uel bubulum lotium solum, uel humanum uetus cum duabus aquæ partibus mixtum, uel cineres ex furno, maxime sarmentorum. Si poma decidāt, oleastri cuneum terebratæ infige radici. Vermes eius, atq; formicas, rubrica cum pice liquida si adlinatur, extinguet. Sed modestius propter arboris noxā, ne idem faciat remediū, quod uenenū. Iuuatur frequenti humore, & assidua fossione. Mense Martio extremo prunus inseritur melius trunco fisso, q̄ cortice, uel mense Ianuario, ante q̄ incipiat gumē lachrymare. Inseritur in se, & persicū recipit, uel amygdalū, uel malum, sed eam degenerem reddit, & paruā. Pruna siccantur in sole per crates loco sicciore disposita. Hæc sunt, quæ damascena dicuntur. Aliĳ in aqua marina, uel in muria feruente recenter lecta pruna demergunt, & inde sublata, aut in furno tepido faciunt, aut in sole siccari.

De castanea.

Castanea

Caſtanea ſeritur & plantis, quæ ſponte naſcuntur, & ſemine. Sed quæ plãtis ſeritur, ita ægra eſt, ut biennio de eius uita ſæpe dubitetur. Serenda eſt ergo ipſis caſtaneis, hoc eſt ſeminibus ſuis, menſe Nouembri, & Decembri, item Februario. Eligendæ ſunt caſtaneę ad ponendum recentes, grãdes, maturæ: quas ſi Nouembri menſe feramus, facilem ſe præſentia fructus ipſius præſtat. Si uero Februario ponamus, ut uſque tunc durent, ita faciendum eſt: in umbra caſtaneæ ſiccentur expanſæ. Tunc in anguſtum, & ſiccum locũ trãſlatæ cumulum faciunt, & eas omnes fluuialis arena diligenter operiat. Poſt dies XXX. eas remota arena in aquam frigidam mittis. Quæ ſanæ ſunt, merguntur: ſupernatat quęcunq; uexata eſt. Item quas probaſti, ſimiliter obrues, & poſt XXX. dies æque probas. Hoc cũ tertio feceris, uſq; ad ueris initiũ, ſerere debebis quæ manſerint illibatæ. Aliqui in uaſculis ſeruant, arena pariter omiſſa. Amant ſolum molle, & ſolutũ, non tamen arenoſum. In ſabulone proueniũt, ſed humecto. Nigra terra illis apta eſt, & carbũculus, & tofus diligenter infractus. In ſpiſſo agro & rubrica uix prouenit. In argilla, & glarea, non poteſt naſci. Diligit cœli ſtatum frigidum, ſed & tepidum non recuſat, ſi humor aſſenſerit. Delectatur cliuis, & opacis regionibus, ac maxime in ſeptentrionem uerſis. Paſtinari ergo locus debebit, qui huic deſtinatur arbuſto, altitudine pedis unius ſemis, uel duorũ, uel totus aut ſulcis in ordinem deſtinatis, aut certe aratris reſolui hinc inde findentibus. Qui fimo ſatiatus, ac redactus in puluerem, caſtanearum ſemen accipiat non amplius pedis dodrante demerſum. Vnicuiq; ſemini propter notã ſurculus debet affigi. Ipſa ſemina ſingulis locis ſimul terna, uel quina ponantur, & inter ſe quatuor pedum ſpatio ſeparentur: quibus transferre placuerit, bimas plantas transferre debebunt. Locus tamen deductoria liquoris accipiat, ne humor inſidens limo, germen extinguat. Cui placet, poteſt caſtaneæ in propaginem ducere ima uirgulta, quæ in radice naſcuntur. Nouum caſtanetũ circunfodi debet aſſidue. Menſe Martio, & Septembri, incrementum maius acquirit, ſi putationibus adiuuetur. Caſtanea inſeritur (ſicut probaui ipſe) ſub cortice menſe Martio, uel Aprili, tamen genere utroq; reſpondet. Poteſt & inoculari. Inſeritur in ſe, & in ſalice

salice, sed ex salice tardius maturat, & fit asperior in sapore. Castaneæ seruantur uel in cratibus dispositæ, uel intra sabulonem, ne inuicem tangantur immersæ, uel in uasculis fictilibus nouis conditæ, & loco ficciore defossæ, uel inclusę uirgeis ex fago receptaculis, & lutatæ, ut spiracula non relinquas, uel ordei paleis minutissimis obrutæ, uel palustri ulua figuratis densioribus sportis reclusæ.

De pomis alijs.

Hoc mense locis calidis, ac siccis regionibus agrestium pyrorum plantas ponimus, quas postea possimus inserere, & malorum, uel mali punici, & cydonij, & citri, & mespili, fici, sorbi, siliquę, & plantas agrestis cerasi, post inserendas, & mori taleas, & amygdali semina, & nuces iuglandes, si in seminarijs (quo dictum est more) pangantur.

De apibus. Tit. VIII.

Huius mēsis initio apes ex tamarisci floribus, reliquisq́; syluestribus mella conficiunt: quæ auferenda nō sunt, quia seruantur hyberno. Eodem mense sordibus liberandi sunt aluei, quia tota hyeme eos mouere, aut aperire non decet. Sed hæc de aprico, tepidoq́; facienda sunt, & pennis maxime auium maiorum, quæ habent rigorem, uel aliquo simili omnia interiora mundentur, quo manus non ualebit attingere. Tum rimas omnes, quæ sunt extrinsecus, luto, & fimo bubulo mistis linamus: & insuper genestis, uel alijs tegumentis similitudinem porticus imitemur, ut possint à frigore, & tempestate defendi.

Remedium uitibus, quæ sine fruge luxuriant. Tit. IX.

Locis calidis, & apricis uites, quæ fructu carent, fronde luxuriant, & pauperiem fœtuum compensant ubertate foliorum: nunc putare pressius conueniet: frigidis uero, mense Februario. Si permanebit hoc uitium, circumfossas arena fluuiali, uel cinere debebimus aggerare. Quidam lapides inserunt inter flexuosa radicum.

Remedium sterili uiti. Tit. X.

Hisdem temporibus, & locis uitem, quæ sterilis fuerit, Græci ita præcipiunt esse curandam. Trunco eius fisso lapidem afferunt includendū, & ibi urinæ ueteris humanæ quatuor cotulas circa truncum debere suffundi, ut ad radices

instillatio ipsa descendat. Tunc adiiciēda est terra admista lætamine, & circa radices, solum omne uertendum.

De rosario ex paucis uirgultis instituēdo. Tit. XI.

Quamuis mense Februario sunt conserenda rosaria, tamen locis calidis, apricis, atq; maritimis hoc etiā mēse po terimus instituere roseta. Quæ si indigus plantarum, uolueris ex paucis uirgulis habere copiosa, quaternorum digitorum surculos gemmantes cum geniculis suis debebis excidere, & in modum propaginis sternere, & stercore, ac rigationibus adiuuare. Vbi anni ætatem compleuerint, pedis spatio inter se transferre disiunctos, atq; ita solum, q̄d huic generi deputabis, implere.

De uua, quæ usque ad uer reseruetur in uite. Tit. XII.

Græcis asserentibus, ut uuam serues in uite usque ad ueris initia, circa ipsam uitem, quæ fructu plena est, loco umbroso scrobem fodies, altitudine trium pedum, latitudine duorum, & mittis sabulonem, & ibi calamos figis, in quib⁹ retorques assidue sarmenta fructibus plena, & illæsis botrionibus alligabis, ut solum non contingant, & cooperies, ut imber eò penetrare non possit. Item Græcis docentibus uuas in uite, aut poma in arbore si diu seruare uolueris, uasculis clausa fictilibus ac ima parte pertusis diligenter à summo tecta suspende, quāuis poma & gypso cooperta in longam seruentur ætatem.

De gregibus ouilli generis, & caprini. Tit. XIII.

Hoc mense agnorum prima generatio est. Sed agnus statim natus uberibus maternis admouendus est. Manu prius tamen exiguum lactis, in quo spissior est natura, mulgendum, quod pastores colostram uocant, nanq; hoc agnis, nisi auferatur, nocebit. Ac primo per biduū natus cū matre claudatur. Tunc septis obscuris seruetur, & calidis: ita secluso paruulorum grege matrices mittantur in pascua. Sufficiet autem prius quàm procedant matrices mane, & cum saturæ reuertuntur ad uesperā, agnis ubera haurienda permittere. Qui donec firmentur intra stabulum furfuribus uel medica herba, uel (si est copia) farina ordei pascantur ingesta, donec conceptum paulisper robur ætatis, pascuum matribus possint habere commune.

De pascen

De pascendi ordine.

Pascua ouillo generi utilia sunt, quæ uel in noualibus, uel in pratis ficcioribus excitantur. Palustria uero noxia sunt, syluestria damnosa lanatis. Salis tamen crebra conspersio, uel pascuis mista, uel canalibus frequenter oblata, debet pecoris leuare fastidium. Nam per hyemē, si penuria est, fœnum, uel palea, uel uicia, uel facilior uictus ulmi seruatis frondibus præbeatur, aut fraxini. Aestiuis mēsibus pascantur sub lucis initio, cum graminis teneri suauitatem roris mistura commendat. Quarta hora calescente potus puri fluminis, aut putei præbeatur, aut fontis. Medios solis calores uallis, aut arbor umbrosa declinet. Deinde ubi flexo iam die ardor infringitur, & solum primo imbre uespertini roris humescit, gregem reuocemus ad pascua. Sed caniculacularibus, & æstiuis diebus ita pascendæ sunt oues, ut capita gregis semper auertantur à solis obiectu. Hyeme autem, uel uere nisi resolutis gelicidijs ad pascua prodire non debent: nam pruinosa herba huic generi morbos creabit, ac tunc semel adaquare sufficiet. Grecas oues, sicut Asianas, uel Tarentinas moris est potius stabulo nutrire, quàm campo & pertusis tabulis, solum, in quo claudentur, insternere: ut sic tuta cubilia, propter iniuriam pretiosi uelleris, humor reddat elabens. Sed tribus, per annum totum, diebus aprico die lotas oues ungere oleo oportebit, & uino. Propter serpentes, qui plerunque sub præsepibus latent, cædrum, uel galbanum, uel mulieris capillos, aut ceruina cornua, frequenter uramus.

De capris.

Nunc hirci admittendi sunt, ut fœtum primi ueris fouere possit exortus. Sed caper eligendus est, cui sub maxillis duæ uidentur pēdere uerruculę, magni corporis, crassis cruribus, breui, plenaq; ceruice, auribus flexis, & grauibus, paruo capite, nitido, spisso, & lōgo capillo. Ad ineundas fœminas & ante anniculū cōgruus. Non autē durat ultra sexennium. Capella similis corporis, sed magnis uberibus est eligenda. Non tamen ita multæ capræ, ut oues una statione claudantur, quam luto, & stercore carere conueniet. Hœdis supra lactis abundantiam, edera, & abuti, & lentisci cacumina sunt sæpe præbenda. Trimæ educare optime possunt:

quod teneriores matres generant transfigendum est. Sed ultra VIII. annos seruandæ nõ sunt matrices, quia genus hoc longiore sterilescit ætate.

De glandibus colligendis. Tit. XIIII.

Hoc tempore glandis legendæ, ac seruãdæ cura nos excitet, quod opus fœmineis, ac puerilibus operis celebrabitur facile more baccarum.

De materie cedenda. Tit. XV.

Nunc materies ad fabricam cædenda est, cum luna decrescit. Sed arbores, quæ cædentur usq; ad medullã securibus recisas aliquandiu stare patieris, ut per eas partes humor, siquis in uenis continetur, excurrat. Vtiles autem sunt hæ maxime, Abies, quam Gallicam uocãt, nisi perluatur, leuis, rigida, & in operibus siccis perenne durabilis. Larix utilissima, ex qua si tabulas suffigas tegulis in fronte, atq; extremitate tectorum, præsidium contra incendia contulisti. Neque enim flammam recipiunt, aut carbones creare possunt. Quercus durabilis si terrenis operibus obruatur, & aliquatenus palis. Aesculus ædificijs, & ridicis apta materies. Castanea mira soliditate perdurat in agris, & tectis, & operibus cæteris intestinis, cuius solum pondus in uitio est. Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur. Populus utraq;, & Salix, & Tilia in scalpturis necessariæ. Alnus fabricæ inutilis, sed necessaria, si humidus locus ad accipienda fundamẽta palandus est. Vlmus, & Fraxinus si siccentur, rigescunt, ante curuabiles, catenis utiles habentur. Carpinus utilissima. Cupressus egregia. Pinus nisi in siccitate nõ durans, cui contra celerem putredinem comperi in Sardinia hoc genere prouideri, ut excisæ trabes eius, aut in piscina qualibet anno toto mersæ laterent, post operi futuri aut arenis obruerentur in litore, ut aggestionem, qua tectæ essent alternis æstibus reciprocans fluctus allueret. Cædrus durabilis, nisi humore tangatur. Quæcunq; autem ex parte meridiana cæduntur, utiliores sunt, quę uero ex septentrionali, proceriores, sed facile uitiantur.

De trãsferendis arborib⁹ maioris ætatis. Tit. XVI.

Hoc mense locis siccis calidis, & apricis maiores arbores transferemus trũcatis ramis, illæsis radicibus, multo stercore, & rigationibus adiuuandas.

De oleo

De oleo faciendo ſecundum Græcos, & emen-
dando. Tit. XVII.

Græci in conficiendi olei præceptis iſta iuſſerunt. Tantum legendum eſſe oliuæ quantum noctæ ueniente poſſimus exprimere. Molam primo oleo debere leuiter eſſe ſuſpenſam. Oſſa enim confracta ſordeſcunt: quare de ſolis carnibus ſit prima confectio, & de ſalignis caniſtros fieri debere uirgultis, quia genus hoc oleum dicitur adiuuare. Nobilius erit, quod ſponte defluxerit. Sales deinde, ac uitrum iubent nouo oleo miſceri, ut hæc res ſpiſſitudinem eius abſoluat. Deinde cum amurca ſubſederit, oleum purum XXX. diebus exactis, in uitrea uaſa transferri. Secũdum ſimili diſciplina fieri, ſed mola fortiore quaſſari.

Oleum liburnico ſimile. Tit. XVIII.

Oleum primum liburnico ſimile fieri aſſerunt Græci, ſi in optimo uiridi oleo inulam ſiccam, & lauri folia, & cyperum omnia ſimul tuſa, & ſubtiliter creta permiſceas cum ſalibus torrefactis, ac tritis, & diu oleo iniecta perturbes, deinde tribus, aut aliquanto amplius decurſis diebus, cũ quieuerit, utaris.

Vt oleum ſordidum purges. Tit. XIX.

Si ſordet oleum, frictos, & adhuc cælantes ſales inijci iubent, & diligenter operiri. Ita mundum reddi poſt tempus exiguum.

De oleo odoris horrendi. Tit. XX.

Si fuerit odoris horrendi, uirides oliuas ſine oſſibus tundi, & in olei metreta chœnicas duas mitti. Si baccæ defuerint, caules tenerrimos oleæ ſimiliter eſſe tundendos. Nonnulli utraq; permiſcent adiecto etiam ſale. Sed omnia intra linteum clauſa ſuſpendunt, atq; ita in uas olei demittunt. Poſtea tribus diebus exactis auferunt, & oleum in alia uaſa transfundunt. Quidam mittunt uetuſtum laterem breuiter torrefactum. Pleriq; ordeaceos panes figuratos, & raro linteo inuolutos mergũt, & nouos ſubinde permutant: ubi hoc bis, aut tertio fecerint, ſales mittunt, & in alia uaſa trãſlatum, per paucos dies ſubſidere patiũtur. Quod ſi aliquod animal forte deciderit, & oleum putredine, ac nidore uitiauerit, iubẽt Græci coriandri manipulum in olei metreta ſuſpendi, atq; ita paucis diebus manere. Si nihil de nidore de-

cufferit, mutandum eſt coriandrũ, donec ſuperetur hoc uitiũ. Sed maxime proderit, poſt ſenos dies in uaſa mũda trãſferre, melius ſi acetũ ante uexerunt. Quidam fœni græci ſemen ſiccum, tritumq́ permiſcent, uel incẽſos oleaginos carbones in ipſo oleo frequenter extingunt. Si acerbus odor fuerit, uuæ excrementa, quæ Græci γίγαρτα uocant. præcipiunt tuſa, & in maſſam redacta merſari.

De oleo rancido curando. Tit. XXI.

Oleum rancidũ Græci aſſerunt ſic poſſe curari. Albã ceraã mundo, & optimo oleo reſolutã, & adhuc liquentẽ mitti in oleo iubent. Tunc ſales frictos calẽtes addi, operiri, atq; gypſari. Sic fieri, ut oleum purgetur ſapore, & odore mutato. Oleum tamen omne in terrenis locis eſſe ſeruandũ, & eã eius eſſe naturã, ut ſole, uel igne purgetur, uel aqua feruenti, ſi ſimul miſceantur in uaſculo.

De condiendis oliuis. Tit. XXII.

Hoc etiam menſe oliuas condiemus. Harum genera ſunt diuerſa. Colymbades oliuæ fiunt ſic. Alternis cratibus oliuarum puleium ſpargis, & mel, & acetum, & ſales modice, ſtratura intercedente ſuffundes. Itẽ ſternes oliuas ſupra ſurculos fœniculi, uel anethi, ſiue lentiſci, & ramulis oliuæ ſubditis, aceti heminã, & muriã ſuperfundis, & has cõſtructiones uſq; ad uaſculi plenitudinẽ patieris inſurgere. Aliter. Electas oliuas muria maturabis, poſt XL. dies muriam fundis uniuerſam: tunc duas defruti partes, aceti unã, mentam minuti inciſam uaſculo adijcies, & oliuis replebis, ut iuſta infuſiõe liquor ſupernatet. Aliter. Oliuas manu lectas, una nocte integra, in balnei uapore eſſe patieris tabulæ, uel crati ſuperpoſitas: mane balneis exemptas, ſalibus tritis conſperges, & uteris: quæ nõ amplius, quam VIII. dies poterũt cuſtodiri. Aliter. Oliuas illæſas primo mittis in muria: poſt dies XL, leuabis, atq; intercides acuto calamo. Et ſi dulciores habere uolueris, duas ſapæ partes, & aceti unam, ſi acriores, aceti duas, & ſapæ unam debebis infundere. Aliter. Paſſi ſextarium unum, cineris bene creti quantũ manus utraq; geſtabit, uini ueteris unum funiculũ, & aliquantũ cupreſſi foliorũ miſtis omnibus oliuas infundis, inculcas, & ſubinde cruſtam faciendo ſaturabis, donec ad uaſculorũ ſumma ora peruenias. Aliter. Oliuas, quas iacentes repereris, rugis

contra

contrahentibus crispas colligis, & salibus tritis respersas expandis, donec sole inarescant. Tunc substrato lauro alternas crates baccarum sæpius ordinabis. Tunc defrutum cũ satureiæ fasciculo duabus, aut tribus undis feruere patieris. Et postquàm tepuerit, supra cõpositas baccas refundes admisto sale paululo, & origani fasce contecto, supra ius omne perfundes. Aliter. Lectas baccas ex arbore statim cõdies, rutã, & petroselinũ sternes inter spatia structionis, & subinde ciminati salis a spersiõe cumulabis. Postremũ mel, & acetũ superfundes. Nouissimi optimi olei quantũcunque miscebis. Aliter. Legis oliuas ex arbore nigras, & cõpositas muria diluis: tũc ollæ adiicis mellis partes duas, uini unam, defruti dimidiã: & ubi simul deferbuerint, deponis, ac permoues, & acetum misces: cũ refrixerit, super oliuas origani surculos sternis, & supra ius omñe diffundes. Aliter. Oliuas manu lectas cũ pediculis aqua spargis tribus diebus: deinde mittis in muria, & post XII. dies exẽptas in uase adiicis cũ musti, & aceti æquis ponderibus. Et impletum uas ita operies, ut aliqua spiramenta dimittas.

De horis. Tit. XXIII.

Nouembrem & Februarium ratio temporis per horas dierum fecit æquales.

Hora	I.	pedes	XXVII.
Hora	II.	pedes	XVII.
Hora	III.	pedes	XIII.
Hora	IIII.	pedes	X.
Hora	V.	pedes	VIII.
Hora	VI.	pedes	VII.
Hora	VII.	pedes	VIII.
Hora	VIII.	pedes	X.
Hora	IX.	pedes	XIII.
Hora	X.	pedes	XVII.
Hora	XI.	pedes	XXVII.

PALLADII DE RE RVSTICA LIBER DECIMVS TERTIVS.

De ferendis frumentis, faba, & lini femine. Tit. I.

DECEMBRI menfe feruntur frumenta, triticum, far, ordeum, quamuis ordei fatio iam fera fit. Et faba circa feptimum Idus feri poteft. Nam poft exactam brumam male feminantur. Hoc etiã menfe adhuc lini femen fpargi poterit, ufq; ad VII. Idus Decembris.

De fodiendis paftinis, & cædenda materie. Tit. II.

Nunc ad inftituendas uites, fed poft Idus paftina inchoẽmus effodere, ficut ante tractatum eft. Et materiẽ bene hoc menfe cędemus. Palos quoq;, & corbes, faciemus, & ridicas. Et locis frigidis oleum faciemus ex lauro, & myrti baccas, atq; lentifci in olei fui confectione quaffabimus, & uinum myrtite, ficut dictum eft, ante retingemus.

De hortis. Tit. III.

Hoc tempore ferenda eft lactuca, ut planta eius Februario transferatur. Etiam nunc allium, & ulpicum, & cepullę, & finapi, & cunela feri poterunt, difciplina, & more, quo ante narratum eft.

De pomis. Tit. IIII.

Hypomelides poma funt (ut Martialis afferit) forbo fimilia. Mediocri arbore nafcuntur, & flore candidulo. Dulcedo huic fructui cum acuto fapore commifta eft. Seritur menfe Decembri nucleis in uafculis pofitis. Menfe autem Februario hypomelidis planta, fed pollicis magnitudine robufta transfertur breuiffimo fcrobe, foluta terra, plurimo ftercore. Sed munienda eft, quia cito arefcit, fi radices eius uentus afflauerit. Terram qualemcunq; non refpuit. Amat loca tepida, aprica, maritima, & fæpe faxofa. Statum rigidũ reformidat. Inferi non poteft, exigua durat ætate. Poma eius aut in picatis, & minutis urceolis, aut fcrobe populi, aut in ollis inter uuas uinaceis obruta feruabuntur.

De rapis condiendis. Tit. V.

Nunc rapa in partes minutas recifa, & leuiter cocta, & tota

tota die diligentius exſiccata nequid reſeruent humoris, & ſinapi ex aceto(ſicut moris eſt) temperato, mergere, & condire curabimus, & repleta uaſa claudemus, ac poſt aliquantos dies guſtibus explorata, proferemus uſuri. Quam rem Ianuario quoq;, & Nouembri menſe poterimus efficere.

De echinis, & pernis, & lardo ſaliendis, & auiũ laqueis diſponendis. Tit. VI.

Nunc etiam quibus litus in fructu eſt, ubi lunæ iuuabit augumētum, quæ omnium clauſorum maris animalium, atq; concharum iubet incremento ſuo membra turgere, echini carnes ſalibus condire curabunt. Quod ſolito more conficitur. Hanc quoq; rem per omnes menſes bene faciemus hybernos. Pernas etiam, & lardum conficimus non ſolum menſe hoc, ſed omnibus, quos hyemalis algor aſtringit. Tempore hoc per humiles ſyluas, & baccis fœcunda uirgulta ad turdos, & cæteras aues capiendas laqueos expedire conueniet. Hoc uſque in Martium menſem tendetur aucupium.

De horis. Tit. VII.

Decembrem Ianuario in horis cauſa diſpar adiunxit, cũ linea ſimili ille augeatur, iſte decreſcat.

Hora	I.	pedes	XXIX.
Hora	II.	pedes	XIX.
Hora	III.	pedes	XV.
Hora	IIII.	pedes	XII.
Hora	V.	pedes	X.
Hora	VI.	pedes	IX.
Hora	VII.	pedes	X.
Hora	VIII.	pedes	XII.
Hora	IX.	pedes	XV.
Hora	X.	pedes	XIX.
Hora	XI.	pedes	XXIX.

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

PALLADII

RVTILII TAVRI AEMILIANI DE Insitione Liber, Ad Pasiphilum uirum doctissimum.

HABES aliud indultæ fidei testimoniũ. Pro usura temporis hoc opus de arte insitionis adieci. Sed quòd uolumina hæc ruris colendi serius, quàm iusseras, scripta sunt, librariĳ manus segnior fecit, cuius ego tarditatem nunquam maligne æstimo. Scio enim quo frequenter inclinet argutia famulorum. Malo operam eius expectare potius, quàm timere. Nescio utrum commune sit dominis: mihi difficile contigit, in seruilibus ingenĳs inuenire temperiem. Ita sæpissime natura hæc uitiat cõmodum siquod est, & miscet optanda cõtrarĳs. Velocitas procurrit in facinus, segnicies figurã benignitatis imitatur, & tãtum recedit ab agilitate, quantum recessit à scelere. Diu tamen apud te pudorem meum distuli, sed hoc quasi bonus famulus feci. Verum nescio, si tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande erit, & par desyderio suo, quod studĳ tui quæret affectio. Et licet de his nugis fauorabiliter sentias, ego meas opes æstimare nõ differo. Non est magni loci assibus intuendis oculos duxisse per puluerem, quia nescio quomodo notæ sunt quædam maximarum personarum minuta compendia.

PASIPHILE ornatus fidei, cui iure fatemur,
Siquid in arcano pectoris umbra tegit.
Bis septem paruos opus agricolare libellos
Quos manus hæc scripsit, parte fi lente pedum,

Nec

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

Nec strictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
    Sed pura tantum rusticitate rudes.
Commendas, dignaris, amas, & rustica dicta
    Affectu socij sollicitante colis.
Nunc ideo modicum crescens fiducia carmen
    Obtulit arbitrio lætificanda tuo.
Est nostræ studium non condemnabile musæ,
    Vrbanum fari rusticitatis opus:
Sub thalami specie felices iungere syluas,
    Vt soboli mistus crescat[?]utrinq; decor:
Connexumq; nemus uestire affinibus umbris,
    Et gemina partum nobilitate coma,
Fœderibus blandis dulces confundere succos,
    Et lætum duplici fruge saporis ali.
Quæ quibus hospitium præstent uirgulta docebo,
    Quæ sit adoptiuis arbor onusta comis.
Ipse poli rector, quò lucida sydera currunt,
    Quo fixa est tellus, quo fluit unda maris.
Cum posset mistos ramis inducere flores,
    Et uaria grauidum pingere fronde nemus,
Dignatus nostros hoc insignire labores,
    Naturam fieri sanxit ab arte nouam.
Non segne officium nostræ reor esse camœnæ,
    Aut operis parui gratia fiet inops.
Si uelocis equæ pigro miscetur asello
    Ardor, ut in sterilem res cadat acta gradum.
Fœcundumq; genus productus deleat hæres,
    Et sibi defectum copia prolis agat.
Cur non arbor inops pinguescat ab hospite gemma,
    Et decus externi floris adepta micet?
Incipiam, quicquid ueteres scripsere coloni,
    Sacraq; priscorum uerba labore sequar.
Principio multas species industria solers
    Protulit, & doctam iussit inire manum.
Nam quæcunq; uirens alienis frondibus arbos
    Comitur, his discit credita ferre modis.
Aut noua discreto figuntur germina libro,
    Aut aliud summo robore fissa capit.
Aut uirideis oculos extremi gemma tumoris

Accipit

Accipit, & lento stringitur uda sinu.

De uite.

Primus echionij palmes se iungere Bacchi
Nouit, & externo tēditur uua mero.
Nexilibus gemmis fœcundos implicat artus
Vitis, & amplexum pascit adulta genus.
Degenerisq; comæ uestigia mitis inumbrat
Pampinus, & pingui curuat onusta deo.

De oliua.

Robora palladij decorat syluestria rami,
Nobilitat partus bacca superba feros.
Fœcundat sterilis pingues oleaster oliuas,
Et quæ non nouit munera ferre, docet.

De pyro.

Germine cana pyrus, niueos haud inuida flores
Commodat, & uarium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirsutis horrenda sororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela pyros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineasq; nouo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu
Instituens, duræ dat sua membra cuti.
Et steriles spinos, & inertem fœtibus ornum
Dotat, & ignotum cogit amare decus.
Huius & immissi uertere cydonia rami,
Pomaq;, confusus blanda creauit odor.
Castaneæ septos aspro uelamine fœtus
Exuit, & placido pondere mutat onus.
Mespilaq; exarmat pugnacibus horrida membris,
Et mala tranquillo cortice uota premit.
Creditur in libycis sua germina nectere ramis,
Lætaq; puniceo posse decore frui.

De malo punico.

Punica non alios unquam dignata sapores
Mala, nec externis associata comis.
Ipsa suas augent mutato semine gemmas,
Et sibi cognato picta rubore placent.

De pomo.

Insita proceris pergit concrescere ramis

Et sociam

Et sociam mutat malus amica pyrum.
Seq; feros syluis hortatur linquere mores,
Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armataq; robora sentes
Leuigat, & pulchris uestit adulta comis.
Exiguam sorbum dulci distendere succo
Nouit, & ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare salignis,
Et gratum nymphis spargere flore nemus.
Robora thyrsigero platani concordia Baccho
Fœtibus instituit plena rubore nouis.
Illius insolitas miratur persicus umbras,
Populeæq; ferunt candida dona comæ.
Mespilus huic paret, lapidosaq; uiscera mutans
Tenditur, & niueo plena liquore ruber.
Pro sudibus fœtis, & pro prægnantibus armis
Castaneæ fuluum dant noua mala decus.

De persico.

Ipsa suos onerat meliori germine ramos
Persicus, & pruno scit sociare genus.
Imponitq; leues in stipite Phyllidis umbras,
Et tali discit fortior esse gradu.

De malo cydonio.

Cum præstet cunctis se fulua cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
Scit tantum nullo crescere posse decus.
Sed proprijs pandens cognata cubilia ramis,
Stat, contenta suum nobilitare bonum.

De mespilo.

Aemula dura pyri despecti mala saporis
Mespilus admisso germine tuta subit.
Et geminis sese uiolentior inserit armis,
Atq; auidas terrent robora sæua manus.

De malo citrio.

Nec non & citrij patiuntur mutua rami
Pignora, quæ grauido cortice morus alit.
Pomaq; pasturi blando redolentia succo
Armatis mutant spicula nota pyris,

De

De prunis.

Pruna suis addunt felicia germina membris,
Donaq; cognato corpore læta ferunt.
Exarmat fœtus, sed brachia roboris armat
Castaneæ prunus iussa tenere larem.

De siliqua.

Assuescunt siliquæ uiridi mollescere succo,
Et gremio pascunt cætera poma suo.

De ficubus.

Persuadet moris tetrum mutare colorem
Ficus, & in uasis dat sua iura comis.
Se quoq; miratur pingui grandescere succo,
Et solitum gaudet uincere poma modum.
Insignes foliis platanos, felicia mensis
Brachia, gaudentes uitis honore comas.
Ingrediens pingui se cortice maxima ficus
Seruat, & optatos implet adepta sinus.

De moro.

Mutua quin etiam moris commercia ficus
Præstat, & oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic auidæ confert sua membra sorori,
Et metuit fœtus sparsa cruore nouos.
Proceras fagos, & poma hirsuta uirentis
Castaneæ, duris aspera mala comis
Inficiens monstrat piceo nigrescere partu,
Et succo pascit turgida poma nouo.
Obsequitur moris blando terebinthus odore,
Et geminis ueniunt munera mista bonis.

De sorbis.

Sorba suos partus merito maioris honestant
Seminis, & pulchro curua labore nitent.
Hæc arbos spinæ duros mucronibus artus
Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureaq; annexo miscere cydonia fœtu
Gaudet, & externi dona coloris amat.

De ceraso.

Inseritur lauro cerasus, partuq; coacto
Tingit adoptiuus uirginis ora pudor.
Vmbrantes platanos, & iniquam robore prunum

Compel-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

Compellit gemmis pingere membra suis.
Populeasque nouo distinguit munere frondes,
Sic blandus spargit brachia cana rubor.

De amygdalo.

Phyllis odoratos primæuis floribus artus
Discissi pruni cortice fixa tegit.
Pomaque permutat uelamine persica musto,
Duriciemque docet tegminis esse loco.
In modicam tornat siliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Castaneamque trucem depulsit cogit echinis
Mirari fructus leuia poma sui.

De pistaciis.

Quin & amygdaleos subeunt pistacia ramos
Et debitum maius de breuitate petunt.
Hæc & cognato cingens terebinthus amictu
Nutrit adoptiuis nobilitanda comis.

De castanea.

Flumineam salicem fœcundant ardua membra
Castaneæ, & multo pasta liquore uigent.

De nuce.

Arbuteas frondes uastæ nucis occupat umbra,
Pomaque sub duplici cortice tuta refert.
Cætera, quæ solers processu temporis usus
Exprimet, exemplis instituere nouis.
Hæc sat erit tenui uersu memorasse poëtam,
Quem iuuat effossi terga mouere soli.
Carmina tu duros inter formata bidentes
Aspera, sed muti rusticitate leges.

FINIS.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE Rustica Liber Primus.

PRAEFATIO AD P. SILVINVM.

SAEPE numero ciuitatis nostræ principes audio culpantes modo agrorū infœcunditatem, modo cœli per multa iam tempora noxiam frugibus intemperiem: quosdam etiam prædictas querimonias uelut ratione certa mitigantes, quod existiment ubertate nimia prioris æui defatigatum, & effœtum solum nequire pristina benignitate præbere mortalibus alimenta. Quas ego causas Publi Siluine procul à ueritate abesse certum habeo, quòd neque fas est existimare humi naturam, quā primus ille mundi genitor perpetua fœcunditate donauit, quasi quodam morbo sterilitate affectam, neq; prudentis est credere tellurem, quæ diuinam & æternam iuuentam sortita, communis omnium parēs dicta sit, quia & cuncta peperit semper, & deinceps paritura sit, uelut hominē consenuisse. Nec post hæc reor intemperantia cœli nobis ista, sed nostro potius accidere uitio, qui rem rusticam pessimo cuiq; seruorum, uelut carnifici noxiæ dedimus, quam maiorum nostrorum optimus quisq; optime tractauerit. At qui ego satis mirari non possum, quid ita dicendi cupidi seligant oratorē, cuius imitentur eloquentiam, mensurarum & numerorum modum rimantes, placitæ disciplinæ consectentur magistrum uocis, & cantus modulatorem: nec minus corporis gesticulatorem scrupulosissimæ requirant saltationis, ac musicæ rationis studiosi. Iamq; qui ædificare uelint, fabros & architectos aduocent: qui nauigia mari concredere, gubernādi peritos: qui bella moliri, armorum & militiæ gnaros: & ne singula persequar, ei studio, quod quis agere uelit, con-

sultissi-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

fultiſſimum rectorem adhibeat. Deniq; animi ſibi quiſque formatorem præceptoremq́; uirtutis è cœtu ſapientium arceſſat. Sola res ruſtica, quæ ſine dubitatiōe proxima, & quaſi cōſanguinea ſapientiæ eſt, tam diſcentibus egeat, quã magiſtris. Adhuc enim ſcholas rhetorum, & ut dixi, geometrarum, muſicorumq́;, uel quod magis mirandum eſt, contemptiſſimorum uitiorum officinas guloſius condiendi cibos, & luxurioſius fercula ſtruendi, capitumq́; & capillorũ concinnatores non ſolum eſſe audiui, ſed & ipſe uidi. Agricolationis neq; doctores, qui ſe profiterentur, neque diſcipulos cognoui. Cum etiam ſi prædictarum artium profeſſoribus ciuitas egeret, tamen ſicut apud priſcos florere poſſet reſp. Nam ſine ludicris artibus, atq; etiam ſine cauſidicis olim ſatis felices fuere futuræq́; ſunt urbes. At ſine agricultoribus nec conſiſtere mortales, nec ali poſſe manifeſtum eſt. Quo magis prodigij ſimile eſt, quod accidit, ut res corporibus noſtris, uitæq́; utilitati maximè cōueniens, minimam uſq; in hoc tempus conſummationem haberet, idq́; ſperneretur genus amplificandi, retinendiq́; patrimonij, quod omni crimine caret. Nam cætera diuerſa, & quaſi repugnantia diſſidēt à iuſtitia: niſi æquius exiſtimamus cœpiſſe prædam ex militia, quæ nobis nihil ſine ſanguine & cladibus aliēis affert. An bellum peroſis, maris et negotiatiōis alia ſit optabilior, ut rupto naturæ fœdere terreſtre animal homo, uentorum, & maris obiectus iræ, ſe fluctibus audeat credere, ſemperq́; ritu uolucrum, longinqui littoris peregrinus, ignotum per erret orbem? An fœneratio probabilior ſit, etiam his inuiſa quibus ſuccurrere uidetur? Sed ne caninum quidem, ſicut dixere ueteres, ſtudium præſtantius locupletiſſimum quenq; adlatrandi, & contra innocentes, ac pro nocentibus neglectum à maioribus, à nobis etiam conceſſum intra mœnia, & in ipſo foro latrocinium? An honeſtius duxerim mercenarij ſalutatoris mēdaciſſimum aucupium circumuolitantis limina potentiorum, ſomnumq́; regis ſui rumoribus inaugurantis: neq; enim roganti quid agitur intus, reſpondere ſerui dignantur. An putem fortunatius à catenato repulſum ianitore ſæpe nocte ſera foribus ingratis adiacere, miſerrimoq; famulatu per dedec⁹, faſcium decus, et imperium profuſo tamen patrimonio, mercari? Nam nec gratuitæ ſer

uituti, ſed donis rependitur honor: quæ ſi & ipſa, & eorum ſimilia bonis fugienda ſunt, ſuper eſt, ut dixi, unum genus liberale & ingenuũ rei familiaris augẽdæ, quod ex agricolatione cõtingit. Cuius præcepta ſi uel temere ab indoctis, dum tamen agrorum poſſeſſoribus antiquo more adminiſtrarentur, minus iacturę paterentur res ruſticæ: nam induſtria dominorum cũ ignorantiæ detrimentis multa penſaret. Nec quorum commodum ageretur, tota uita uellent imprudentes negotiĳ ſui conſpici, eoq́; diſcendi cupidiores agricolationẽ pernoſcerent. Nunc & ipſi prædia noſtra colere dedignamur, & nullius momenti ducimus, peritiſſimũ quẽq; uillicum facere, uel ſi neſcium, certe uigoris experrecti, quo celerius, quod ignoret, addiſcat. Sed ſiue fundum locuples mercatus eſt, è turba pediſequorũ lecticariorumq́; defectiſſimum annis, & uiribus in agrũ relegat (cum iſtud opus non ſolum ſcientiam, ſed & uiridem ætatem cum robore corporis ad labores ſufferendos deſideret) ſiue mediarum facultatum dominus ex mercenariĳs aliquem iam recuſantem quotidianum illud tributum, qui uectigalis eſſe nõ poſſit, ignarum rei, cui præfuturus eſt, magiſtrum fieri iubet. Quæ cum animaduertam ſæpe mecum retractans ac recogitans, quam turpi conſenſu deſerta exoleuerit diſciplina ruris, uereor, ne flagitioſa, & quodammodo pudẽda, aut inhoneſta uideatur ingenuis. Verum cum plurimis monumẽtis ſcriptorum admonear, apud antiquos noſtros fuiſſe gloriæ curam ruſticationis, ex qua Quintius Cincinnatus obſeſſi cõſulis, & exercitus liberator, ab aratro uocatus ad Dictaturam uenerit, ac rurſus faſcibus depoſitis, quos feſtinantius uictor reddiderat quàm ſumpſerat Imperator, ad eoſdem iuuencos, & quatuor iugerum auitum hærediolum redierit. Itemq́; C. Fabritius, & Curius Dentatus, alter Pyrrho finibus Italiæ pulſo, domitis alter Sabinis, accepta, quę uiritim diuidebãtur captiui agri, ſeptem iugera, non minus induſtriẽ coluerit, quàm fortiter armis quæſierat. Et ne ſingulos intempeſtiue nunc perſequar, cum tot alios Romani generis intuear memorabiles duces hoc ſemper duplici ſtudio floruiſſe, uel defendendi, uel colẽdi, patrios quęſitóſue fines, intelligo luxuriæ & delitĳs noſtris priſtinum morem, uirilemq́; uitam diſplicuiſſe. Omnes enim ſicut M. Varro iã

tem

temporibus auorum conquestus est, patresfamiliæ falce, & aratro relictis intra murum correpsimus, & in circis potius ac theatris, quàm in segetibus & uinetis manus mouemus, attonitiq; miramur gestus effœminatorum, quòd à natura sexum uiris denegatum, muliebri motu mentiantur, decipiantq; oculos spectantium. Mox deinde ut apti ueniamus ad ganeas, quotidianam cruditatem Laconicis excoquimus, & exucto sudore sitim quærimus, noctesq; libidinibus & ebrietatibus, dies ludo, uel somno consumimus. Ac nosmetipsos ducimus fortunatos, quòd nec orientem solem uidemus, nec occidentem: itaque istam uitam socordem persequitur ualetudo. Nam sic iuuenum corpora fluxa & resoluta sunt, ut nihil mors mutatura uideatur. At mehercule uera illa Romuli proles assiduis uenatibus, nec minus agrestibus operibus exercitata, firmissimis præualuit corporibus, ac militiam belli, cum res postulauit, facile sustinuit, durata pacis laboribus, semperq; rusticam plebem prę posuit urbanæ. Vt enim qui in uillis intra consepta morarentur, quàm qui foris terram molirentur, ignauiores habitos: sic eos, qui sub umbra ciuitatis intra mœnia desides cunctarentur, quàm qui rura colerent administrarentur opera colonorum segniores uisos. Nundinarum etiam conuentus manifestum est propterea usurpatos, ut nonis tantummō diebus urbanæ res agerentur, reliquis administrarentur rusticæ: illis enim temporibus, ut ante iam diximus, proceres ciuitatis in agris morabantur, & cum consilium publicum desiderabatur, à uillis arcessebantur in senatum. Ex quo qui eos euocabãt, uiatores nominati sunt: isq; mos dum seruatus est perseuerantissimo colendorum agrorum studio, ueteres illi Sabini Quirites, atauiq; Romani, quanquam inter ferrum, & ignes hosticisq; incursionibus uastatæ fruges, largius tamen condidere, quàm nos, quibus diuturna permittente pace prolatare licuit rem rusticam. Itaque in hoc Latio & Saturnia terra, ubi dij cultus agrorum progeniem suam docuerant, ibi nunc ad hastam locamus, ut nobis ex transmarinis prouincijs aduehatur frumentum, ne fame laboremus: & uindemias condimus ex insulis Cycladibus ac regionibus Beticis, Gallicisq;. Nec mirum, cum sit publice concepta & confirmata iam uulgaris exi-

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

stimatio rem rusticam sordidum opus, & id esse negotium, quod nullius egeat magisterio præceptoris. At ego, cum aut magnitudinem totius rei quasi quandam uastitatẽ corporis, aut partium eius uelut singulorum membrorum numerum recẽseo, uereor ne supremus antè me dies occupet, quàm uniuersam disciplinã ruris possim cognoscere. Nam qui se in hac scientia perfectum uolet profiteri, sit oportet rerum naturæ sagacissimus, declinationum mundi non ignarus, ut exploratum habeat, quid cuiq; plagæ conueniat, quid repugnet, syderum ortus & occasus memoria repetat, ne imbribus, uentisq́; imminentibus opera inchoet, laborẽque frustretur. Cœli, & anni pręsentis mores intueatur: neque enim semper eodem uelut ex pręscripto habitũ gerũt, nec omnibus annis eodem uultu uenit æstas, aut hyems, nec pluuium semper est uer, aut humidus autumnus. Quę prænoscere sine lumine animi, & sine exquisitissimis disciplinis non quenquam posse crediderim. Iam ipsa terrę uarietas & cuiusq; soli habitus, quid nobis neget, quid promittat, paucorum est discernere. Contemplatio uero cunctarum in ea disciplina partiũ quando cuiq; contingit, ut & segetũ, arationũq́; perciperet usum, & uarias dissimilimasq́; terrarũ species pernosceret, quarũ nõnullæ colore, nonnullæ qualitate fallunt, atq; in aliis regionibus nigra terra, quam pullam uocant, ut in Campania, est laudabilis: in aliis pinguis rubrica melius respondet: quibusdam (sicut in Africa Numidia) putres arenæ fœcunditate uel robustissimum solum uincunt. In Asia Mysiaq; densa & glutinosa terra maxime exuberat. Atque in his ipsis habere cognitum quid recuset collis, quid cãpestris positio, quid cultus, quid syluester ager, quid humidus, & graminosus, quid siccus, & spurcus, ratione quoq; dispicere: & in arboribus, uinetisq;, quorum infinita sunt genera, conserendis, ac tuendis, & in pecoribus parandis, cõseruandisq;, quoniam & hanc adsciuimus quasi agriculturæ partem, cum separata sit ab agricolatione pastoralis scientia. Nec ea tamen simplex: quippe aliud exigit equinum, atq; aliud bubulum armentum, aliud pecus ouillum, & in eo ipso dissimilem rationem postulat tarẽtinum, atq; hirtum: aliud caprinum, & id ipsum aliter curatur mutilum, & raripilum, aliter cornutum, & setosum,

qualc

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of The Wellcome Trust, London.
5900/A

quale est in Cilicia. Porculatoris uero, & subulci diuersa professio, diuersæ pastiones, nec eundem glabræ sues densæq; cœli statum, nec eandem educationem cultumue quærunt. Et ut à pecoribus recedam, quorum in parte auium cohortalium, & apium cura posita est, quis tanti studij fuit, ut super ista quæ enumerauimus, tot nosset species insitionum? tot putationum? tot pomorum holerumq; cultus exercere? tot generibus ficorum, sic ut rosarijs impenderet curam, cum à plerisq; etiam maiora negligãtur? quanquam & ista iam nõ minima uectigalia multis esse cœperunt. Nam prata, & salicta, genitæq;, & arundines quãuis tenuem nihilo minus aliquam desiderant industriam. Post hanc tam multarum, tamq; multiplicium rerum prædicationem non me præterit, si quem desideramus agricolam, quemq; describimus, exegero à participibus agrestium operum tardatum iri studia discentium, qui tam uariæ, tamq; uastæ scientiæ desperatione conterriti nolẽt experiri, quod se assequi posse diffident. Veruntamẽ quod in oratore iam Marcus Tullius rectissime dixit, Par est eos qui generi humano res utilissimas cõquirere, & perpensas, exploratasq; memoriæ tradere concupierint, cuncta tentare. Nec si uel illa præstãtis ingenij uis, uel inclytarum artium defecerit instrumentum, confestim debemus ad otium & inertiam deuolui, sed quod sapienter sperauimus, perseueranter consectari. Summum enim culmen affectantes satis honeste uel in secundo fastigio cõspiciemur. An Latię musæ non solos adytis suis Accium & Vergilium recepere, sed eorũ & proximis & procul à secundis sacras concessere sedes? Nec Brutum, aut Cœlium, Pollionemue cum Messala, & Catulo deterruere ab eloquentiæ studio fulmina illa Ciceronis. Nã neq; ille ipse Cicero territus cesserat tonantibus Demostheni, Platoniq;: nec parens eloquentiæ deus ille Mæonius uastissimis fluminibus facundiæ suæ posteritatis studia restrinxerat. Ac ne minoris quidem famæ opifices per tot iam secula uidemus laborem suum destituisse, qui Protogenem, Apellemq; cum Parrhasio mirati sunt. Nec pulchritudine Iouis Olympij, Mineruæq; Phidiacæ sequentis ætatis attonitos piguit experiri Bryaxim, Lysippum, Praxitelem, Polycletum, quid efficere, aut quousq; progredi possent. Sed

in omni genere scientiæ, & summis admiratio, ueneratioq́;, & inferioribus merita laus contingit. Accedit huc quòd ille quem nos perfectum esse uolumus agricolam, siquidem artis consummatæ non sit, nec in uniuersa rerum natura sagacitatem Democriti uel Pythagoræ non fuerit consecutus, & in motibus astrorum uentorumq́; Metonis prouidẽtiam uel Eudoxi, & in pecoris cultu doctrinam Chironis ac Melampodis, & in agrorum soliq́; molitione Triptolemi aut Aristei prudentiam, multum tamẽ profecerit, si usu Tremellios, Sasernasq́; & Stolones nostros æquauerit. Potest enim nec subtilissima, nec rursus (quod aiunt) pingui Minerua res agrestis administrari. Nam illud procul uerò est, quod pleriq; crediderunt, facilimam esse, nec ullius acuminis rusticationem. De cuius uniuersitate nihil attinet plura nunc differere, quãdoquidem cunctæ partes eius destinatis aliquot uoluminibus explicandæ sunt, quas ordinè suo tũc demum persequar, cum præfatus fuero quæ reor ad uniuersam disciplinam maximè pertinere.

Præcepta quæ sequantur qui rusticari uelint. Cap. I.

QVi studium agricolationi dederit, antiquissima sciat hęc sibi aduocanda, prudentiam rei, facultatem impendendi, uoluntatem agendi. Nam is demum cultissimum rus habebit, ut ait Tremellius, qui & colere sciet, & poterit, & uolet, neq; enim scire, aut uelle, cuiquam satis fuerit sine sumptibus quos exigunt opera. Nec rursus faciendi, aut impendendi uoluntas profuerit sine arte, quia caput est in omni negotio nosse quid agendum sit, maximeq́; in agricultura in qua uoluntas, facultasq́; circa scientiam sæpe magnam dominis afferunt iacturam, cum imprudenter facta opera frustrantur impensas. Itaque diligens paterfamilias, cui cordi est ex agri cultu certam sequi rationem rei familiaris augendæ maximè curabit, ut ætatis suæ prudentissimos agricolas de quaquè re consulat, & commentarios antiquorum sedulo scrutetur atque æstimet, quid eorum quisque senserit, quid præceperit. An uniuersa quæ maiores prodiderunt, huius temporis culturæ respondeant, an aliqua dissonent. Multos enim iam memorabiles autores comperi persuasum habere, longo æui situ qualitatem cœli, statumq́;

tumq; mutari, eorumq; consultissimum astrologiæ professorem Hipparchum prodidisse, tempus fore, quo cardines mundi loco mouerentur, idq; etiam non spernendus autor rei rusticæ Saserna uidetur adcredidisse. Nam eo libro, quem de agricultura scriptum reliquit, mutatum cœli statum sic colligit, quòd quæ regiones antea propter hyemis assiduam uiolentiam nullam stirpem uitis, aut oleæ depositam custodire potuerint, nunc mitigato iam & intepescente pristino frigore largissimis obliuitatibus, liberiq; uindemiis exuberent. Sed hæc siue falsa, seu uera ratio est, literis astrologiæ concedatur. Cætera non dissimulanda erunt agrorum cultori præcepta rusticationis, quæ cum plurima tradiderint Pœni ex Africa scriptores, multa tamen ab his falso prodita coarguunt nostri coloni, sicut Tremellius, qui querens id ipsum tamen excusat, quòd Italiæ & Africæ solum cœlumq; diuersæ naturæ, nequeat eosdē prouentus habere. Quæcunq; sunt autem quæ propter disciplinam ruris nostrorum temporum cum priscis discrepēt, nō deterrere debent à lectione discentem. Nam multo plura reperiuntur apud ueteres quæ nobis probanda sint, quàm quæ repudianda. Magna porro & Græcorum turba est de rusticis rebus præcipiens, cuius princeps celeberrimus uates non minimum professioni nostræ contulit Hesiodus Bœotius. Magis deinde eam iuuere fontibus orti sapientiæ Democritus Abderites, Socraticus Xenophon, Tarentinus Architas, peripatetici magister ac discipulus Aristoteles cum Theophrasto. Siculi quoq; non mediocri cura negotium istud prosecuti sunt, Hieron & Epicarmus discipulus, Philometor, & Attalus. Athenæ uero scriptorum frequentiam pepererunt, è queis probatissimi autores Chæreas, Aristandros, Amphilochus, Euphron, Chrestus Euphronis, nō, ut multi putant, Amphiolites, qui & ipse laudabilis habetur agricola, sed indigena soli Attici. Insulæ quoque curam istam celebrauerunt, ut testis est Rhodius Epigenes, Chius Agathócles, Euagon, & Anaxipolis Thasii. Vnius quoque de septem Biantis illius populares Mænander, & Diodorus in primis sibi uendicauerunt agricolationis prudentiam. Nec his cessere Milesii Bacchius & Mnasseas, Antigonus Cimæus Pergamenus, Apollonius, Dion Colo-

V 4 pho-

phonius, Hegesias Maronites. Nam quidem Diophanes Bithynius uticensem totum Dionysium Pœni Magonis interpretem per multa diffusum uolumina, sex epitomis circunscripsit. Et alij tamen obscuriores, quorum patrias non accepimus, aliquod stipendium nostro studio contulerunt. Hi sunt Androtiō, Aeschrion, Aristomenes, Athenagoras, Crates, Dadis, Dionysius περὶ φυτῶν, Euphorion. Nec minori fide pro uirili parte tributum nobis intulerunt Lysimachus, & Cleobolus, Menestratus, Pleutiphanes, Persis, Theophilus. Et ut agricolationem Romana tandem ciuitate donemus, nam adhuc istis autoribus Græce gentis fuit, iam nūc M. Catonem Censorium illum memoremus, qui eam latine loqui primus instituit. Post hunc duos Sasernas patrem & filium, qui eam diligentius erudierūt, ac deinde Scrofam Tremillium, qui eam eloquentem reddidit. & M. Terentiū, qui expoliuit, mox Vergilium, qui carmine quoq; potentē fecit. Nec postremo quasi pædagogi eius meminisse dedignetur Iulij Higinij. Veruntamen, ut Carthaginensem Magonem rusticationis parentē maxime ueneremur. Nam huius octo & uiginti memorabilia illa uolumina ex senatusconsulto in latinum sermonem conuersa sunt. Non minorem tamen laudem meruerunt nostrorum temporum uiri Cornelius Celsus & Iulius Atticus. Quippe Cornelius totū corpus disciplinæ quinq; libris complexus est. Hic de una specie culturæ pertinentis ad uites singularem librum edidit. Cuius uelut discipulus duo uolumina similium præceptorum de uineis Iulius Græcinus composita, facetius, & eruditius posteritati tradēda curauit. Hoc igitur Publi Siluine prius quàm cum agricolatione contrahas, aduocato in consiliū: nec tamen sic mente dispositus uelut summā totius rei sententijs eorum consecuturus: quippe eiusmodi scriptorū monumenta magis instruunt, quàm faciunt artificem. Vsus, & experientia dominantur in artibus: neq; est ulla disciplina, in qua non peccando discatur, nam ubi quid perperam administratum cesserit improspere, uitatur quod fefellerat, illuminatq; rectam uiam docentis magisteriū. Quare nostra præcepta non consummare scientiam, sed adiuuare promittunt, nec statim quisquā compos agricolatiōis erit his perlectis ratiōibus: nisi & obire eas uoluerit, & per facultates potuerit.

euerit. Ideoq; hęc uelut adminicula studiosis promittimus, non profutura per se sola, sed cum aliis. Ac ne ista quidem præsidia ut diximus, non assiduus labor, & experientia uillici, non facultates, ac uoluntas impendendi tantum pollēt, quantum uel una præsentia domini: quæ nisi frequens operibus interuenerit, ut in exercitu cum abest imperator, cuncta cessant officia, maximeq; reor hoc significātem Pœnum Magonem suorum scriptorum primordium talibus auspicatum sententiis, Qui agrum parabit, domum uēdat, ne malit urbanum, quàm rusticum larem colere: cui magis cordi fuerit urbanum domicilium, rustico prædio non erit opus: quod ego præceptum, si posset his temporibus obseruari, non immutarem. Nunc qm̄ plerosque nostrum ciuilis ambitio sæpe euocat, ac sæpi⁹ detinet euocatos, sequitur, ut suburbanum prædium commodissimum esse putem, quo ut occupato quotidianus excursus facile post negocia fori cō-tingat. Nam qui lōginqua ne dicam transmarina rura mercantur, uelut hæredibus patrimonio suo, & quod grauius est, uiui cedunt seruis suis, quoniam quidem & illi tam longa dominorum distantia corrūpuntur, & corrupti post flagitia, quæ commiserunt, sub expectatione successorum rapinis magis quàm culturæ student.

Qualiter dispositus fund⁹ maxime probet. Cap. II.

CEnseo igit in propinquo agrum mercari, quò & frequēter dominus ueniat, & frequentius se uenturum, quàm sit uenturus, denunciet. Sub hoc enim metu cum familia uillicus erit in officio. Quicquid uerò dabitur occasionis ruri moret, quæ nō sit mora segnis, nec umbratilis: nā diligentē patrēfamilias decet agri sui particulas oēs, & omni tēpore anni frequentius circumire, quò prudētius naturā soli siue in frōdibus & herbis, siue iā maturis frugibus contēpletur: nec ignoret quicqd in eo recte fieri poterit. Nam illud uetus est, & Catonis, agrū pessimè multari, cuius dn̄s, qd in eo faciendū sit, non docet, Sed audit uillicū. Quapropter uel à maioribus traditum, possidenti, uel emptura fundum præcipua cura sit scire, quod maxime regionis genus probetur, ut uel careat inutili, uel mercetur laudabilem. Quod si uoto fortuna subscripserit, agrum habebimus salubri cœlo, uberi gleba, parte campestri, parte alia collibus uel ad oriē

teni, uel ad meridiem molliter deuexis, terrenisq;, aliis cultis, atq; aliis syluestribus & asperis, nec procul à mari, aut nauigabili flumine, quo deportari fructus, & per quod merces inuehi possint. Campus in prata, & arua, salictaq;, & arundineta digestus, ædificio subiaceat. Colles alii uacui arboribus, ut solis segetibus seruiant, quæ tamen modice siccis, ac pinguibus campis melius, quàm præcipitibus locis proueniunt. Ideoq; etiam celsiores agri frumentarii planicies habere, & quammollissime deuexi, ac similimi, debent esse campestri positioni. Alii deinde colles oliuetis: uinetisq;: & earum futuris pedamentis uestiantur: materiam, lapidemq; si necessitas ædificandi coëgerit: nec minus pecudibus pascua præbere possint. Tum riuos decurrentes in prata, & hortos & salicta, uiuæ aquæ salientes demittant, nec absint greges armētorum, cæterorumq; quadrupedum culta & dumenta pascentium: sed hæc positio, quam desideramus, difficilis & rara paucis contingit. Proxima est huic, quæ plurima ex his habet, tolerabilis, quæ non paucissima.

Quæ præcipue respiciendo agro, antequàm ematur notanda sunt. Cap. III.

PORCIVS quidem Cato censebat in emendo, inspiciendóque agro præcipue duo esse consideranda, salubritatem cœli, & ubertatem loci: quorum si alterum deesset, ac nihilo minus quis uellet incolere, mente esse captum, atque eum ad agnatos, & gentiles deducendum. Neminem enim sanum debere facere sumptus in cultura sterilis soli, nec rursus pestilenti quãuis feracissimo, pinguiq; agro dominum ad fructus peruenire. Nam ubi sit cum orco ratio ponenda, ibi non modo perceptionem fructuum, sed & uitam colonorum esse dubiam, uel potius mortē quæstu certiorem. Post hæc duo principalia, subiungebat illa non minus intuenda, uiam & aquam & uicinum. Multum conferre agris iter commodum, primum, quód est maximum, ipsam præsentiam domini, qui libentius commeaturus sit, si uexationem uiæ non reformidet: deinde ad uehenda, & exportanda utensilia, quæ res frugibus conditis auget precium, & minuit impensas rerum inuectarum, quia minoris apportentur eó, quo facili nisu perueniatur. Nec non nihil esse

hil esse etiam paruo uehi, si cõductis iumentis iter facias, quod magis expedit, quàm tueri propria. Seruos quoq; qui secuturi patremfamilias sint, non ægre iter pedibus ingredi. De bonitate aquæ ita omnibus clarum est, ut pluribus non sit differendũ. Quis eñ dubitet eã maxime probatã haberi, sine qua nemo nostrum uel prospere uel aduersæ ualetudinis uitam proroget? De uicini commodo non est quidem certum, quem nonnunquam mors, aliæq; nobiscum diuersæ causæ mutant. Et ideo quidam respuunt Catonis sententiam, qui tamen multum uidentur errare: nam quẽadmodum sapientis est fortuitos casus magno animo sustinere, ita dementis est ipsum sibi malam facere fortunam, quod facit, qui nequam uicinum suis numis parat, cum à primis cunabulis, si modo liberis parentibus est oriundus, audisse potuerit.

Μὴ δὲ ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.

quod non solum de boue dicitur, sed etiam de omnibus partibus rei nostræ familiaris. adeo quidem, ut multi prætulerint carere penatibus, & propter iniurias uicinorum sedes suas profugerint, nisi aliter existimamus diuersum orbem gentes uniuersas petiisse relicto patrio solo, Achæos dico & hiberos, Albanos quoque, nec minus Siculos: &, ut primordia nostra contingam, Pelasgos, Aborigines, Arcadas, quàm quia malos uicinos ferre non potuerant. Ac ne tantum de publicis calamitatibus loquar, priuatos quoque memoria tradidit, & in regionibus Græciæ, & in hac ipsa Hesperia detestabiles fuisse uicinos, nisi Autolicus ille cuiquam potuit tolerabilis esse conterminus, aut Auentini montis incola Palatinis ullum gaudium finitimis suis Cacus attulit. Malo enim præteritorum, quàm præsentium meminisse, ne uicinum meum nominem, qui nec arborẽ prolixiorem stare nostræ regionis, nec inuiolatum seminariũ, nec pedamenti quicquam adnexum uineæ, nec etiam pecudes negligentius pasci finit. Iure igitur, quantum mea fert opinio, M. Portius talem pestem uitare censuit. Et in primis futurum agricolam præmonuit ne sua sponte ad eam perueniret. Nos ad cætera præcepta illud adñcimus, quod sapiens unus de septem in perpetuum posteritati pronũtiauit μέτρον ἄριστον. Adhibendum modum mensuramq; rebus,

idq; ut non solum aliud acturis, sed & agrum paraturis dictum intelligatur, ne maiorem quàm ratio calculorum patiatur, emere uelit: nam huc pertinet præclara nostri poetæ sententia:

Laudato ingentia rura, Exiguum colito.

Quod uir eruditissimus, ut mea fert opinio, traditum uetus præceptū numeris signauit: quippe acutissimam gentē Pœnos dixisse conuenit. Imbecilliorem agrum, quàm agricolā esse debere, quoniam cum sit colluctandum cum eo, si fundus præualeat, allidi dominū. Nec dubium quin minus reddat laxus ager nō recte cultus, quā angustus eximie. Ideoq; post reges exactos Liciniana illa septena iugera, quæ tri. plebis uiritim diuiserat, maiores quęstus antiquis retulere, quàm nunc nobis præbent amplissima ueruacta. tanta quidem Curius Dentatus, quem paulo ante retulimus, prospero ductu parta uictoria ob eximiam uirtutem deferente populo præmij nomine quinquaginta soli iugera supra consularem, triumphalemq; fortunā putauit esse. Repudiatoq; publico munere populari, hac plebeia mensura contentus fuit. Mox etiam cum agrorum uastitatem uictoriæ nostræ, & interniciones hostium fecissent, criminosum tamen senatori fuit supra quinquaginta iugera possedisse. Suaq; lege C. Licinius damnatus est, quòd agri modum, quem in magistratu rogatiōe tribunitia promulgauerat, immodica possidendi libidine transcendisset: nec magis, quia superbum uidebatur tantum loci detinere, quàm quia flagitiosum quos hostis profugiendo desolasset agros nouo more ciuē Romanum supra uires patrimonij possidēdo deserere. Modus ergo qui in omnibus rebus, etiam parandis agris adhibebitur, tantum enim obtinendum est, quanto est opus, ut emisse uideamur, quo potiremur, non oneraremur ipsi, atque alijs fruendum eriperemus, more præpotentiū, qui possident fines gentium, quos ne circumire equis quidem ualent, sed proculcādos pecudibus, & uastandos, ac populandos feris derelinquunt, aut occupatos nexu ciuium, & ergastulis tenent. Modus autem erit sua cuiq; moderata uoluntas, facultasq;. Neq; enim satis est, ut iam prius dixi, possidere uelle, si colere non possis.

De salubritate regionum. Cap. IIII.

Sequi-

SEquitur deinceps Cæsonianum præceptum, quo fertur usus etiam Cato, mercaturis agrum esse reuisendum sæpius eum, quem uelint mercari. Nam prima inspectione neque uitia, neq; uirtutes abditas ostendit, quæ mox retractātibus facilius apparent. Inspectionis quoq; uelut formula nobis à maiorib9 tradita est. Agri pinguis, ac læti, de cuius qualitate dicemus suo loco, cum de generibus terræ disseremus. In uniuersum tamen quasi testificandum, atq; sæpius prædicandum habeo, quod primo iā Punico bello dux inclytissimus M. Attilius Regulus dixisse memoratur, fundū, sicuti ne fœcūdissimi quidem soli, cum sit insalubris, ita nec effœti, si uel saluberrimus sit, parandum, quod Attilius ætatis suæ agricolis, maiore cum autoritate suadebat peritus usu. Nam pupiniæ pestilentis simul, & exilis agricultorem fuisse eum loquuntur historiæ. Quapropter cum sit sapientis non ubiq; emere, nec aut ubertatis illecebris aut delitiarum concinnitate decipi: sic uere industrij patrisfamilias est quicquid aut emerit, aut acceperit, facere fructuosum, atq; utile: quoniam & grauioris cœli multa remedia priores tradiderunt, quibus mitigetur pestifera lues, & in exili terra cultoris prudentia, ac diligētia maciem soli uincere potest. Hæc autem consequemur, si uerissimo uati, uelut oraculo crediderimus dicenti,

Ventos, & uarium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusq;, habitusq; locorum,
Et quid quæq; ferat regio, & quid quæq; recuset.

Nec contenti tamen autoritate uel priorum uel præsentiū colonorum, nostra prætermiserimus exempla: nouaq; quę tētauerimus experimenta. Quod etsi per partes nonnunq̄ damnosum est, in sum̄a tamen fit compendiosum, quod nullus ager sine profectu colitur: simul attentando possessor efficit, ut in id formetur, quod maxime præstare possit, ea res etiam feracissimos agros utiliores reddit. Itaq; nusquam experimentorum uarietas, obmittenda est, Longeq; etiam in pingui solo magis audendum, quoniam nec laborem, nec sumptum frustratur effectus. Sed quoniam refert qualis fundus, & qūo utiliter disponatur. Multos enim deerrasse, memoria prodidit, sicut præstantissimos uiros L. Lucullum, & Q. Scæuolam, quorum alter maiores, alter

minus

minus amplas, quàm postulauit modus agri, uillas extruxit, cum utrunque sit contra rem familiarem. Duffusiora enim consepta non solum pluris ædificamus, sed etiam impensis maioribus tuemur: at minora cum sunt, quàm postulat fundus, dilabitur fructus, nam & humidę res & siccæ, quas terra progenerat, facile uestiantur, si aut non sunt, aut propter angustias, incommoda sunt tecta, quibus inferantur. Pro portione etiam facultatum, quàm optime paterfamilias debet habitare, ut & libentius rus ueniat, & degat in eo. Iucundius utique uiro si etiam matrona comitabitur, cuius ut sexus, ita animus est delicatior, quamobrem amœnitate aliqua demerenda erit, quo patientius moretur cum uiro. Eleganter igitur ædificet agricola, nec sit tamen ædificator, atq; areæ idem tantum complectatur, quod ait Cato, quantum ne uilla fundum quærat, néue fundus uillam: cuius uniuersum situm qualem oporteat esse, nunc explicabimus. Quod inchoatur ædificium, sicut salubri regione, ita saluberrima parte regionis debet constitui: nam circumfusus aër, atq; corruptus plurimas affert corporibus nostris causas offensarum. Sunt quædam loca quæ solstitiis minus concalescunt, sed frigoribus hyemis intolerabiliter horrent, sicut Thebas ferunt Bœotias. Sunt quæ tepent hyeme, sed æstate sæuissime candent, ut affirmant Euboicam Calciden. Petatur igitur aër calore & frigore temperatus, quem ferè medius obtinet collis, quod neq; depressus hyeme pruinis torpet, aut torret æstate uaporibus, neq; elatus in summa montium perexiguis uẽtorum motibus, aut pluuiis omni tempore anni sæuit. Hæc igitur est mediĳ collis optima positio, loco tamen ipso paululum intumescente, ne cum à uertice torrens imbribus conceptus effluxerit, fundamenta conuellat.

De aqua. Cap. V.

Sit autem uel intra uillam, uel extrinsecus inductus fons perennis, lignatio, pabulumq; uicinum. Si deerit fluens unda, putealis quæratur in uicino, quæ non sit haustus profundi, non amari saporis, aut salsi: hæc quoq; si deficient, & spes arctior aquæ manantis coëgerit, uastæ cisternæ homi nibus

nibus, piscinæq́ pecoribus instruantur, colligendæ aquæ tandē pluuiali, quæ salubritati corporis est accommodatissima: sed ea sic habetur eximia, si fictilibus tubis in contectam cisternam deducatur: huic proxima fluens aqua è mōtibus oriūda si per saxa præceps deuoluitur, ut est in Guarceno Campaniæ. Tertia putealis, uel collina, uel quæ nō infima ualle reperitur. Deterrima palustris, pigro lapsu repit. Pestilens, quæ in palude semper consistit. Hic idem tamen humor quamuis nocentis naturæ, temporibus tamen hyemis edomitus imbribus mitescit, ex quo cœlestis aqua maxime salubris intelligitur, quòd etiam uenenati liquoris eluit perniciem: sed hanc potui probatissimam diximus. Cęterum ad æstuum temperandos calores, & amœnitatem locorum, plurimum conferunt salientes riui, quos, si conditio loci patietur, qualescunq; dummodo dulces, utiq; perducendos in uillam censeo. Sin summotus longius à collibus erit amnis, & loci salubritas, editiorq́; situs ripæ permittet superponere uillā profluenti, cauendum tñ erit, ut à tergo potius quàm per se flumen habeat, & ut ædificij frons auersa sit ab infestis eius regionis uentis, & amicissimis aduersa, cum pleriq; amnes æstate uaporatis, hyeme frigidis nebulis caligent: quæ nisi ui maiore inspirantium uentorum submouentur, pecudibus hominibusq́; conferunt pestem. Optime autem salubribus, ut dixi, locis ad orientem, uel ad meridiem: grauibus ad septentrionem uilla cōuertitur, eademq́; semper mare recte conspicit, cum pulsatur, ac fluctu respergitur, nunquā ex ripa, sed paulum summota à littore. Nam præstat à mari longo potius interuallo, quā breui refugisse, quia media sunt spatia grauioris halit⁹: nec paludē quidē uicinā esse oportet ædificijs, nec iunctā militarē uiam, ꝙ illa caloribus noxium uirus eructat, & infestis aculeis armata gignit animalia, quæ in nos densissimis examinibus inuolāt. Tum etiā natricū serpentiumq́; pestes hyberna destitutas uligine, cœno & fermentata colluuie uenenatas emittit, ex quibus sæpe contrahuntur cæci morbi, quorū causas ne medici quidē perspicere queūt. Sed & anni toto tempore situs atq; humor instrumētum rusticum, supellectilemq́;, & inconditos, conditosq́; fructus corrumpit. Hæc autē prætereuntium uiatorum populationibus, & assi-

duis

duis diuertentium hoſpitijs infeſtat rem familiarem, propter quæ cenſeo eiuſmodi uitare incommoda, uillamq́ nec in uia, nec peſtilenti loco, ſed procul, & editiore ſitu condere, ut frons eius ad orientem æquinoctialem directa ſit. Nã eiuſmodi poſitio medium, temperatumq́ libramentum uẽtorum hyemalium & æſtiuorum tenet: quantoq́ fuerit ædificij ſolum pronius orienti, tanto & æſtate liberius capere perflatus, & hyemis procellis minus infeſtari, & matutino regelari ortu poterit, ut concreti rores liqueſcãt: quoniam fere peſtilens habetur, quod eſt remotum ac ſiniſtrũ ſoli & apricis flatibus, quibus ſi caret, nulla alia uis poteſt nocturnas pruinas, & quodcunq́ rubiginis aut ſpurcitiæ reſedit, ſiccare atq́ detergere. Hæc autem cum hominibus afferant perniciem, tum & armentis, & uirentibus eorumq́ fructibus. Sed quiſquis ædificia uolet in decliuibus areis exſtruere, ſemper ab inferiore parte auſpicetur, quia cũ ex depreſſiore loco fuerint orſa fundamenta, non ſolum ſuperficiẽ ſuam facile ſuſtinebunt, ſed & pro fultura, & ſubſtructione fungentur aduerſus ea, quæ mox ſi forte uillam prolatare libuerit, ad ſuperiorem partem applicabuntur: quippe ab imo præſtructa ualenter reſiſtent contra ea, quæ poſtmodum ſuperpoſita incumbent: at ſi ſumma pars cliui fundata, propriam molam ſuſceperit, quicquid ab inferiore mox appoſueris, fiſſum erit, rimoſumq́. Nam nouum cum ueteri adſtruitur, rimoſoq́ recens, ædificium quaſi ſurgenti reluctãs oneri cedit, & quod prius exſtructum imminebit cedenti paulatimq́ degrauatum pondere ſuo præceps attrahetur. Igitur id ſtructuræ uitium cum primum ſtatim fundamenta iaciuntur euitandum eſt.

De poſitione uillæ. Cap. VI.

MOdus autem membrorumq́ numerus aptetur uniuerſo conſepto, & diuidatur in tres partes, urbanam, ruſticam, & fructuariam. Vrbana rurſus in hyberna, & æſtiua, ſic digeratur ut ſpectent hyemalis temporis cubicula brumalem orientem: cœnationes, æquinoctialem occidentem. rurſus æſtiua cubicula ſpectent meridiem æquinoctialem, ſed cœnationes eiuſdem temporis proſpectent hybernum orientem. Balnearia occidenti æſtiuo aduertantur, ut ſint poſt meridiem, & uſq́ in ueſperum inluſtria. Ambulationes

nes meridiano æquinoctiali subiectæ sint, ut hyeme plurimum solis, & æstate minimum recipeant. At in rustica parte, magna & alta culina ponetur, ut & contignatio careat incendii periculo, & in ea commode familiares omni tempore anni morari queant. Optime solutis seruis cellæ meridiem æquinoctialem spectantes sint, uinctis quàm saluberrimum subterraneum ergastulum plurimis, sitq; id angustis illustratum fenestris, atq; à terra sic editis, ne manu cõtingi possint. Pecudibus fient stabula, quæ neq; frigore, neque calore infestentur. Domitis armentis duplicia bubilia sint, hyberna, atq; æstiua. Cæteris autem pecoribus, quæ intra uillam esse cõuenit, ex parte tecta loca, ex parte sub dio parietibus altis, circũsepta, ut illic per hyemẽ, hic per æstatẽ sine uiolentia ferarũ cõquiescant. Sed oĩa stabula sic ordinẽtur, ne quis humor influere possit: & ut quisq;, qui ibi cõceptus fuerit q̃ celerrime dilabatur, ut nec fundamenta parietum corrumpãtur, nec ungulæ pecudum. Lata bubilia esse oportebit pedes decem uel minime nouem: quæ mensura et ad procumbendum pecori, & iugario ad circumeundum laxa ministeria præbeat. Non altius edita esse præsepia conuenit, quàm ut bos, aut iumentum sine incommodo stans uesci possit. Villico iuxta ianuam fiat habitatio, ut intrantium exeuntiumq; conspectum habeat. Procuratori supra ianuam ob easdem causas, & is tamen uillicum obseruet ex uicino, sitq; utriq; proximum horreum, quo conferatur omne rusticum instrumentum, & intra ad ipsum clausus locus, quo ferramenta condantur. Bubulcis pastoribusq; cellę ponantur iuxta sua pecora, ut ad eorum curam sit opportunus excursus. Omnes tamen quàm proxime alter ab altero debent habitare, ne uillici diuersas partes circumeuntis sedulitas distendatur, & ut inter se diligentiæ, & negligentiæ cuiusq; testis sint. Pars autem fructuaria diuiditur in cellam oleariam, torculariam, cellam uinariam, defrutariam, fœnilia, paleariaq;, & apothecas, & horrea, ut ex iis quæ sunt in plano, custodiam recipiant humidarum rerum tanquam uini aut olei uenalium. Siccæ autem res cõgerantur tabulatis, ut frumenta, fœnum, frondes, paleæ, cæteraq; pabula. Sed granaria, ut dixi scalis adeantur, & modicis fenestellis aquilonibꝰ inspirẽtur. Nã ea cœli positio maxime

frigida & minimehumida est, quæ utraq; perennitatem cõditis frumentis afferunt. Eadem ratio est in plano sitæ uinariæ cellæ, quæ summota procul esse debet à balneis, furno, sterquilinio, reliquisq; immunditijs tetrũ odorẽ spirãtibus: nec minus à cisternis, aquisue salientibus, ex quibus qui extrahitur humor, uinũ corrumpit. Neq; me præterit sedẽ frumentis optimam quibusdam uideri horreũ camera contectum, cuius solum terrenũ prius q̃ consternatur perfossum, & amurca recenti nõ salsa madefactum, uelut signinum opus pauiculis condensatur. Tum deinde cum exaruit simili modo pauimẽta testacea, quæ pro aqua receperint amurcã mistam calci, & arenæ substernuntur, & magna ui pauiculis inculcantur, atq; expoliuntur, omnesq; parietum, & soli iuncturæ testaceis puluinis fibulantur. Nam fere cum his partibus ædificia rimas egerunt, caua præbent, & latebras subterraneis animalibus. Sed & lacubus distinguntur granaria, ut separatim quæq; legumina ponãtur. Parietes oblinũtur amurca subacto luto, cui pro paleis admista sunt arida oleastri, uel si ea non sunt, oleæ folia. Deinde cum prædictum tectorium inaruit, rursus amurca respergitur, qua siccata frumẽtum infert. Ea res ab noxa curculionũ, & similium animalium commodissime uidetur conditas fruges defendere, quæ nisi diligenter repositæ sint, celeriter ab ĳs cõsumuntur. Sed id genus horrei, quod scripsimus, nisi sit in sicca positione uillæ, quamuis granum robustissimum corrumpit situ: qui si nullus adsit, possunt etiam defossa frumẽta seruari, sicut transmarinis quibusdam prouincĳs, ubi puteorum in modum, quos appellant Syros, exhausta humus, editos à se fructus recipit. Sed nos in nostris regionibus, quæ redundant uligine, magis illam positionẽ pensilis horrei, & hanc curam pauimentorum, & parietum probamus, quoniam, ut retuli, sic emunita sola, & latera horreorũ prohibent curculionẽ, quod genus exitĳ cũ incidit, multi opinãtur arceri posse, si exesæ fruges in horreo uentilẽtur, & quasi refrigerantur. Id autem falsissimum est: neq; enim hoc facto expelluntur animalia, sed immiscentur totis aceruis: qui si maneant immoti, summis tantum partibus infestantur, quoniã infra mensurã palmi non nascitur curculio, longeq; præstat id solum, quod iam uitiatũ est, quã totum periculo

culo subijcere: nam cũ exiget usus, facile est eo sublato, q̃d uitiatũ erit, integro inferiore uti: sed hæc, & si extrinsecus, non tñ intempestiue uideor hoc loco retulisse. Torcularia præcipue, cellæq́; oleariæ calidæ esse debent, quia commodius oĩs liquor uapore soluit, ac frigoribus magis constringitur. Oleum, quod minus prouenit, si cõgelatur, fracescet: sed ut calore naturali est opus, qui contingit positione cœli, & declinatione, ita non est opus ignibus, aut flammis, q̃m fumo & fuligine sapor olei corrũpitur. Proprer quod torcular debet à meridiana parte illustrari, necesse ne habeamus ignes lucernamq́; adhibere, cum premetur olea. Cortinale ubi defrutum fiat, nec angustum, nec obscurũ sit, ut sine incõmodo minister, qui sapam decoquet, uersari possit. Fumariũ quoq;, quo materia, si nõ sit iãpridem cæsa, festinato siccetur, in parte rusticæ uillæ fieri potest iunctum rusticis balneis, nã eas quoq; refert esse, in quibus familia, sed tãtum ferijs lauetur. Neq; enim corporis robori conuenit frequens usus earũ. Apothecæ recte superponẽtur his locis, unde plerunq; fumus earũ exoritur, q̃m uina celerius uetustescunt, quæ fumi quondã tenore præcocem maturitatẽ trahunt. Propter quod & aliud tabulatum esse debebit, quo admoueantur, ne rursus nimia suffitiõe medicata sint. Quod ad uillæ sitũ pertinet, partiumq́; eius dispositionem, satis dictum est. Circa uillam deinceps hæc esse oportebit, furnum & pristinum, quantũ futurus numerus colonorum postulauerit. Piscinas minimũ duas, alteram, quæ anseribus, ac pecoribus seruiat: alteram in qua lupinum, uimina, & uirgas, atq; alia quæ sunt usibus nostris apta, maceremus. Sterquilinia quoque duo sint, unum, quod noua purgamenta recipiat, & in annum conseruet: alterum ex quo uetera uehantur: sed utrunq; more piscinarum deuexum leni cliuo, & extructum, pauitumq́; solum habeat, ne humorem transmittant. Plurimũ enim refert non adsiccato succo fimũ uires continere, & assiduo macerari liquore, ut siqua interiecta sint stramentis aut paleis, spinarum uel graminum semina intereãt, nec in agrum exportata segetes herbidas reddãt. Ideoq́; periti rustici quidquid ouilibus, stabulisq́; cõuersum progresserunt, superpositis uirgeĩs cratibus tegunt, nec arescere uẽtis sinũt, aut solis incursu patiunt exuri. Area, si cõ-

petit, ita constituenda est, ut uel à domino, uel certe à procuratore despici possit. Eaq; optima est silice cõstrata, quod & celeriter frumenta deteruntur, nõ cedente solo pulsibus, ungularum, tribularumq;, & eadem euentilata mundiora sunt, lapillisq; carent, & glebulis, quas per triturã fere terrena remittit area. Huic autem nubilariũ applicari debet, maximeq; in Italia propter inconstantiam cœli, quo collata semitrita frumenta protegantur, si subitaneus imber incesserit. Nam in trãsmarinis quibusdã regionibus ubi æstas pluuia caret, superuacuum est. Pomaria q̃q; & hortos oportet septo circundari, & esse in propinquo, atq; in ea parte, quo possit om̃is stercorata colluuies cortis, balineorumq;, & oleis expressa amurcæ sanies influere: nam eiusmodi quoque lætatur alimentis, & olus & arbor.

De officijs patrisfamilias. Cap. VII.

HIs omnibus ita uel acceptis, uel compositis præcipua cura domini requiritur, cum in cæteris rebus, tum maxime in hominibus. Atq; hi uel coloni, uel serui sunt soluti, aut uincti. Comiter agat cum colonis, facilemq; se præbeat, & auarius opus exigat, quàm pensiones, quoniam & minus id offendit, & tamen in uniuersum magis prodest. Nam ubi sedulo colitur ager, plerunq; compendium, nunquam, nisi si cœli maior uis aut prædonis incessit, detrimentum affert, eoq; remissionem colonus petere non audet. Sed ne dominus in unaquaq; re cui colonum obligauerit, tenax esse iuris sui debet, sicut in diebus pecuniarum, ut lignis, & cæteris paruis accessionibus exigendis, quarum cura maiorem molestiam quàm impensam rusticis affert. Nec sane est uindicandum nobis quicquid licet. Nam summum ius antiqui summam putabant crucem. Nec rursus in totũ remittendũ, quoniam uel optima nomina non appellãdo fieri mala fœnerator Alphius dixisse uerissime fertur. Sed & ipse nostra memoria ueterem consularem, uirumq; opulẽtissimum L. Volusium asseuerantem audiui, patrisfamilias fœlicissimũ fundum esse, qui colonos indigenas haberet, & tanquam in paterna possessione natos iam inde à cunabulis longa familiaritate retineret. Ita certe mea fert opinio rem malam esse frequentem locationem fundi, peiorem tamen urbanum colonum, qui per familiam mauult agrum, quàm per se colere.

lere. Saserna dicebat ab eiusmodi homine fere pro mercede litem reddi. Propter quod operam dandam esse, ut & rusticos, & eosdem assiduos colonos retineamus, cum aut nobismetipsis non licuerit, aut per domesticos colere non expedierit, quod tamen non euenit, nisi in his regionibus, quæ grauitate cœli, soliq; sterilitate uastantur. Cæterum cum mediocris adest, & salubritas: & terræ bonitas, nũquam nõ ex agro plus sua, cuiq; cura reddidit, quàm coloni: nunquã non etiam uillici, nisi si maxima uel neglig&etilde;tia serui, uel rapacitas interuenit. Quæ utraq; peccata plerunq; uitio domini uel committi, uel foueri, nihil dubium est: cum liceat, aut cauere, ne talis præficiatur negotio: aut iã præpositus, ut submoueatur curare. In longinquis tamen fundis, in q̊s non est facilis excursus patrisfamilias, cum omne genus agri tolerabilius sit sub liberis colonis, quàm sub uillicis seruis habere, tum præcipue frumentarium, quem minime (sicut uineas aut arbustum) colonus euertere potest, & maxime uexant serui, qui boues elocant, eosdemq;, & cætera pecora male pascunt, nec industriè terram uertunt, longeq; plus imputant seminis iacti, quã quod seuerint, sed nec q̊d terræ mandauerint sic adiuuant, ut recte proueniat: idq; cũ in aream contulerunt, per trituram quotidie minuunt uel fraude uel negligentia. Nam & ipsi diripiunt, & ab aliis furibus non custodiunt. Sed nec conditum cum fide, rationibus inferunt, ita ut & actor, & familia peccent, & ager sæpius infametur: quare talis generis prædium, si ut dixi, domini præsentia cariturum est, censeo locandum.

De pecore & pecorum magistris. Cap. VIII.

PRoxima est cura de seruis, cui quenq; offitio præponere conueniat, quosq; & qualibus operibus destinare. Igitur præmoneo, ne uillicum ex eo genere seruorum, qui corpore placuerunt, instituamus ne ex eo quidem ordine, qui urbanas ac delicatas arteis exercuerit. Socors & somniculosũ genus id mancipiorum, ocio, cãpo, circo, theatris, aleæ, popinæ, lupanaribus consuetum, nunquam non easdem ineptias somniat, quas cum in agriculturam transtulit, non tãtum in ipso seruo quantum in uniuersa re detrimenti dominus capit. Eligendus est rusticis operibus ab infante duratus & inspectus experimentis. Si tamen is non erit, de iis

præficiatur, qui seruitutē laboriosam tolerauerunt. Iamq; is transcenderit ætatem primæ iuuētæ, nec dum senectutis attigerit: illa ne & autoritatē detrahat ad imperiū, cum maiores dedignentur parere adolescētulo: hæc ne laborissimo succumbat operi, Mediæ igitur sit ætatis, & firmi roboris, peritus rerū rusticarum, aut certe maximæ curæ, quo celerius addiscat. Nam non est nostri negotij alterum imperare, & alterum docere: neq; enim recte opus exigere ualet, qui quid aut qualiter faciendum sit, ab subiecto discit. Potest etiam illiteratus, dummodo tenacissimę sit memoriæ, rem satis commode administrare. Eiusmodi uillicum Cornelius Celsus ait, sæpius numos domino, quā librum afferre, quia nescius literarum uel ipse minus possit rationes cōfingere, uel per alium propter cōscientiam fraudis timere. Sed qualicunq; uillico cōtubernalis mulier assignanda est, quæ contineat eum, & in quibusdā rebus tamen adiuuet. Idemq; actori præcipiendum est ne conuictum cum domestico, multoq; minus cum extero habeat. Nonnunquam tamen eum, quem assidue, sedulum, & fortem in operibus administrandis cognouerit, honoris causa mensæ suæ die festo dignetur adhibere. Sacrificia nisi ex præcepto domini ne fecerit. Aruspices, sagasq;, quæ utraq; genera uana superstitione rudeis animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia compellunt, ne admiserit: neq; urbem, neq; ullas nundinas nouerit, nisi emendæ, uendendæ ue pertinentis ad se rei causa. Villicus enim, quod ait Cato, ambulator esse non debet, nec egredi debet terminos, nisi ut addiscat aliquam culturam, & hoc si ita in uicino est, ut cito remeare possit. Semitas, nouosq; limites in agro fieri ne patiatur, neue hospitem nisi amicum familiaremq; domini necessarium receperit. Vt ab his arcendus, ita exhortandus est ad instrumentorum, ferramentorumq; curam, ut duplicia quàm numerus seruorum exigit, refecta, & reposita custodiat, nequid à uicino petendum sit, quia plus in operis seruorum, quàm in pretio rerum eiusmodi consumitur. Cultam uestitamq; familiam magis utiliter quàm delicate habeat, munitamq; diligenter à uento, frigore, pluuiaq;, quæ cuncta prohibentur pellibus manicatis, centonibus confectis, uel sagis cucullis. Id si fiat, nullus dies tam intolerabilis est, quo nō sub diuo

moliri

moliri aliquid poſſit. Nec tãtum operis agreſtis ſit artifex, ſed animi quãtum ſeruile patitur ingenium, uirtutibus inſtructus, ut neq; remiſſe neq; crudeliter imperet. Semperq; aliquos ex melioribus foueat, parcat tamen etiã minus bonis, ita ut potius timeant eius ſeueritatem, q̃ crudelitatẽ deteſtentur. Id contingere poterit, ſi maluerit cuſtodire ſubiectos, ne peccent, q̃ negligentia ſua cõmittere, ut puniat delinquẽtes. Nulla eſt autem maior uel nequiſſimi hominis cuſtodia, q̃ operis exactio: ut iuſta reddantur, ut uillicus ſemper ſe repræſentet. Sic enim & magiſtri ſingulorum officiorum ſedulo munia ſua exequentur, & cæteri poſt fatigationẽ operis quieti, ac ſomno potius q̃ delitijs operam dabunt. Iam illa uetera, ſed optimi moris, quæ nunc exoleuerũt utinã poſſint obtineri: ne conſeruo miniſtro quoq̃ niſi in re domini utatur, ne cibũ niſi in cõſpectu familiæ capiat, néue alium q̃ qui cæteris præbetur: ſic enim curabit, ut & panis diligẽter confiat, & reliqua ſalubriter apparentur. Ne extra fines niſi à ſe miſſum, progredi ſinat, ſed ne ipſe mittat, niſi magna neceſſitate cogente. Néue negotietur ſibi, pecuniãq; domini aut animalibus, aut rebus alijs promercalibus occupet. Hæc enim negotiatio curam uillici auocat, nec unquam patitur eum cũ rationibus domini paria facere. Sed ubi numeratio exigetur, rem pro numis oſtendit. In uniuerſum tamen hoc maxime obtinendum ab eo eſt, ne quid ſe putet ſcire, quod neſciat, quærat q; ſemper addiſcere quod ignorat. Nam cum multum prodeſt perite quid facere, tum plus obeſt perperam feciſſe. Vnum enim ac ſolum dominatur in ruſticatiõe, quicquid exigit ratio culturæ ſemel facere, quippe cum emendatur uel imprudentia uel negligentia, iam res ipſa decoxit. Nec in tantum poſt modũ exuberat, ut & rem amiſſam reſtituat, & quæſtum temporum præteritorum reſarciat. In cæteris ſeruis hæc ferè præcepta ſeruanda ſunt, quæ me cuſtodiſſe non pœnitet, ut ruſticos, qui modo non incommode ſe geſſiſſent, ſæpius quàm urbanos familiariusq; alloquerer, & cum comitate domini leuari perpetuum laborem eorum intelligerem. Nonnunquam etiam iocarer, & plus ipſis iocari permitterem. Iam illud ſæpe facio, ut quaſi cum peritioribus de aliquibus operibus nouis deliberem, & per hoc cognoſcam cuiuſque ingenium, qua-

le, quamq; sit prudens. Tum etiam libentius eos id opus aggredi uideo, de quo secum deliberatum, & consilio ipsorum susceptum putant, nam illa solennia sunt omnibus circumspectis, ut ergastuli mancipia recognoscant, ut explorent, an diligenter uincta sint, an ipsæ sedes custodiæ satis tutæ, munitæq; sint: num uillicus aut alligauerit quempiam domino nesciente, aut reuinxerit: nam utrunq; maxime seruare debet, ut & quē paterfamilias tali pœna mulctauerit, uillicus nisi eiusdem permissu compedibus non eximat: & quē ipse sua sponte uinxerit antequam sciat dominus non resoluat, tantoq; curiosior inquisitio patrisfamilias debet esse pro tali genere seruorum, ne aut in uestiariis, aut in cæteris præbitis iniuriose tractentur, quanto & pluribus subiecti, ut uillicis operū magistris, ut ergastulariis, magis obnoxii perpetiendis iniuriis, & rursus sæuitia atq; auaritia læsi magis timendi sunt. Itaque diligens dominus cum & ab ipsis, tum & absolutis, quibus maior est fides, quærat an ex sua constitutione iusta percipiant. Atq; ipse panis, potionisq; bonitatem gustu suo exploret, uestem, manicas, pedumq; tegmina recognoscat. Sæpe etiam quærendi potestatem faciat, de iis qui aut crudeliter eos, aut fraudulēter infestent. Nos quidem aliquanto iuste dolentes, tā uindicamus, quàm animaduertimus in eos, qui seditiōibus familiam cōcitant, qui calumniantur magistros suos: ac rursus præmio prosequimur eos, qui strenue atq; industrie se gerūt. Fœminis quoque fœcundioribus, quarum in sobole certus fuerit numerus honorari debet, otium nonnunquam, & libertatem dedimus, cum complures natos educassent. nā cui tres erant filii, uacatio: cui plures, libertas quoque contingebat. Hæc enim iustitia, & cura patrisfamilias multum cōfert augendo patrimonio. Sed & illa meminerit, cum è ciuitate remeauerit, deos penates adorare: deinde si tempestiuū erit, confestim; si minus, postero die fines oculis perlustrare, & omnes partes agri reuisere atq; æstimare, nunquid absentia sua de disciplina & custodia remiserit. Num aliqua uitis, nū arbor, num fruges absint: tum etiam pecus & familiam recenseat, fundiq; instrumētum & supellectilem: quæ cuncta si per plureis annos facere instituerit, bene moratam disciplinam cum senectus aduenerit, obtinebit. Nec erit ulla eius

ætas

ætas annis ita confecta, ut spernatur à seruis.

Qualis corporaturæ mancipia, cuiq; operi contribuẽda sunt. Cap. IX.

DIcendum etiam est quibus operibus, quemq; habitũ corporis aut animi contribuendum putemus. Magistros pecoribus oportet preponere sedulos ac frugalissimos, ea res utraq; plus quàm corporis statura roburq; confert huic negotio, quoniam id ministerium custodiæ diligentis & artis officium est. Bubulco quamuis necessaria, non tamen satis est indoles mentis, nisi eum uastitas uocis, & habitus metuendum pecudibus efficit. Sed temperet uires clementia, quoniam terribilior debet esse quàm sæuior, ut & obsequantur eius imperiis, & diutius perennent boues non confecti uexatione simul operum, uerberumq;. Sed quę sint magistrorum munia, quæq; bubulcorũ, suo loco repetã. Nunc ammonuisse satis est, nihil in his, in illis plurimum referre uires, & proceritatem. Nam longissimum quenque aratorem, sicut dixi, faciemus, & propter id quod paulo ante retuli, & quòd in re rustica nullo minus opere fatigat̃ prolixior, quia in arando stiuæ penè rectus innititur: mediastinus qualiscunq; status potest esse, dummodo perpetiendo labori sit idoneus. Vineæ non sic altos, quemadmodum latos & lacertosos uiros exigunt. Nam is habitus fossuris, & putationibus, cæterisq; earum culturis magis aptus. Minus in hoc officio, quàm in cæteris agricolatio frugalitatẽ requirit, quia & in turba, & sub monitore uinitor opus facere debet. Ac plerunq; uelocior animus est improborũ hominum, quàm desiderat huius operis conditio: non solum enim fortem, sed & acuminis strenui ministrum postulat. Ideoq; uineta plurimum per alligatos excoluntur. Nihil tamen eiusdem agilitatis homo frugi non melius quàm nequam faciet. Hoc interposui, nequis existimet in ea me opinione uersari, qua malim per noxios, quàm per innocentes rura colere. Sed & illud censeo ne confundantur opera familiæ, sic ut omnes omnia exequantur. Nam id minime cõducit agricolæ, seu quia nemo suum proprium aliquod esse opus credit, seu quia cum enixus est non suo, sed commũni officio proficit, ideoq; labori multũ se subtrahit: nec tamen uiritim malefactum deprehenditur, quod fit à multis:

propter quod ſeparandi ſunt aratores à uinitoribus, & uinitores ab aratoribus, iiq; à mediaſtinis. Claſſes etiam non maiores, quàm denûm hominum faciundæ, quas decurias appellauerunt antiqui, & maxime probauerunt, quòd is numeri modus in opere commodiſſime cuſtodiretur, nec præeuntis monitoris diligentiam multitudo confunderet. Itaque ſi latior eſt ager, in regiones deducendæ ſunt eæ claſſes, diuidundumq; ita opus, ut neq; ſinguli biniue ſint, quoniam diſperſi non facile cuſtodiuntur. Nec tamen ſupra decem, ne rurſus ubi nimia turba ſit, id opus ad ſe pertinere ſinguli non exiſtiment: hæc ordinatio non ſolum concitat æmulationem, ſed & deprehendit ignauos. Nam cum certamine opus excitetur, tum in ceſſanteis animaduerſio iuſta, & ſine querela uidetur adhiberi. Sed nimirum dum quę maxime prouidenda ſunt agricolæ futuro præcipimus, de ſalubritate, de uia, de uicino, de aqua, ſitu uillæ, fundi modo, colonorum, & ſeruorum generibus, officiorum operumq; diſtributione, tempeſtiue per hæc ad ipſum iam terræ cultum peruenimus, de quo pluribus libro inſequente mox differemus.

L. IVNII MODERATI COLVMELLAE DE RE Ruſtica Liber Secundus.

Terram nec ſeneſcere, nec fatigari ſi ſtercoretur. Cap. I.

QVAE-